

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Σ Ε'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΧΟΣ 48ον

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1956.

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ—ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΨΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδρυται: Ε. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ—Μ. Χ. ΜΑΝΟΣ

Ἐπιτροπὴ ἑπιμελείας ὅλης:
ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ
ΓΕΩΡ. Ι. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΔΗΜ. Σ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑΣ
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ
ΠΑΝΟΣ Γ. ΦΑΝΤΗΣ

ΣΥΝΔΡΟΜΑΙ:

Ἑσωτερικοῦ: Ἑτησίᾳ Δραχ. 150.—
Νομικῶν προσώπων Δραχ. 200.—
Ἑξάμηνος κ.λ.π. ἀναλόγως
Ἑξωτερικοῦ: Ἑτησίᾳ Δολλ. 10.—
ἢ Δίρει Ἀγγλίας 3 1/2
ΤΙΜΗ ΤΕΥΧΟΥΣ ΔΡΑΧ. 12.50

Ἀντεπιστέλλοντα μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς:

ΚΩΝ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ (Βενετία)
ΔΕΑΝΔΡΟΣ Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Ἀθήναι)
ΧΡΥΣΑΝΘΗ ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΜΙΧΑΗΛ ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθήναι)
Ν. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ (Ἀθήναι)

Ἐμβάσματα: ΜΙΧΑΗΛ ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ, Ὅδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 60, Ἰωάννινα — Τηλ. 6-59

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Θεοφ. Γ. Μέντζου:	Συμβολὴ στὴν ἱστορίαν τοῦ Ἱ. Ναοῦ Ἀγίας Αἰκατερί- νης τῶν Συναϊτῶν στὰ Γιάννενα	Σελ. 313
Κων. Α. Διαμάντη:	Πηγαὶ διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος »	317
Γ. Σ. Παπα—Γκάλκρου:	Δασκαλιό, τὸ α' δημοτικὸν Σχολεῖον Ζίτσας	» 329
Ἀλεξ. Δ. Λιβαδέως:	Ἐνθυμήσεις ἀπὸ τὸ 1897	» 331
Βασιλείου Μπαρά:	Πρόδρομοι τοῦ Ρήγξ καὶ τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	» 335
Βασ. Ι. Παπαγεωργίου:	Ἡ οἰκογένεια Πετμεζαίων	» 340
† Εὐλογίου Κυρίλλα:	Ἡπειρωτικὰ ἀνάλεκτα	» 342
Κατίνης Γ. Παπα:	Γαμήλια ἔθιμα τῆς Βορείου Ἡπείρου	» 350
Βασ. Σκαφιδᾶ:	Οἱ Σαρακατσάνοι	» 356
Κώστα Π. Λαζαρίδη:	Γύρω ἀπὸ τὴν ὀνομασία καὶ τὴν καταγωγὴ τῶν Σαρα- κατσάνων	» 362
Σάββα Θ. Θεοδώρου:	Ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις	» 366
Δημ. Σαλαμάγκα:	Τὸ Γιαννιῶτικον στιχοπλάκι	» 370
Χρυσάνθης Ζίτσαλας:	Ὁ λόγος ἀρχαῖς καὶ ἡ ἀρχοντοπούλα (διήγημα)	» 379
Ἰωσήφ Ράπτη:	Ἐκ βαθέων (ποίημα)	» 382
Δημ. Σαλαμάγκα:	Ἀνέκδοτα γράμματα γιὰ τὸν Κρυστάλλη.	» 383
Ἀντ. Μπούχλα:	Ζωὴ (ποίημα)	» 385
Τηλεμάχου Ἀλαβέρα:	Ταξίδι στὴν Ἡπείρον	» 386
Πάνου Ν. Παναγιωτοῦνη:	Ἀντίο (ποίημα)	» 391
Ἰσμήνης Δάλλα:	Καβάκης καὶ Πλούταρχος	» 392
Φρεϊδ. Σίλλερ:	Ἰδὲ τραγούδι τῆς κομπάνος (Μετὰφρ. Α. Γεροντικοῦ)	» 395
Κυρ. Μητσικάκη:	Μινιατούρα (ποίημα)	» 400
Τάκη Σιωμοπούλου:	Τὰ βιώματα στὴ νεοελληνικὴ ποίησιν.	» 401

ΑΠΟΜΕΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ. Σημειώματα: Ἦς συνεθερίμε...—Ἡ χοροδία τοῦ Λουκίου Ἀθηνῶν.—Ἡ Ἐταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν καὶ ἡ ἐβελισθήνη.—Μιά θύρα.—Ἡ θινὸν κέρδος.—Τὰ 60 χρόνια τοῦ «Σκουφᾶ» Ἀρτίης.—Ὁ νέος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων.—Κριτικὴ τοῦ βιβλίου: Τάκη Τσιάνου: «Μεσημέρια».—Τάκη Καρβέλη: «Σήματα».—Γ. Θεοφιλίδου: «Ἡ συμβολὴ τῶν Βορείων Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους καὶ οἱ Τούρκοι τοῦ 1956».—Ἐπιστολαί: Μαικεσία Ἡπειρωτῶν εἰς Καλάβρυτα.—Οἱ Βασιλᾶτες Δρυμάδων. Πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ κίνησις.—Ἀθλητισμός.—Τὰ γεγονότα τοῦ μηνός.—Ἀλληλογραφία.—Βιβλία καὶ περιοδικά.

Ἡ ΠΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ Ε'

• ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1956 •

ΤΕΥΧΟΣ 48

ΘΕΟΦ. Γ. ΜΕΝΤΖΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΣΙΝΑΪΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΝΑΟΥ

ΑΓΙΑΣ ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΤΩΝ ΣΙΝΑΪΤΩΝ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Α.

Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ παλαίφα-
τον ἱερὸν Σκήνωμα τοῦ Σινᾶ ὑπῆρξεν ἡ
Κιβωτὸς τοῦ Γένους. Οἱ ταπεινοὶ ἐκεῖ-
νοι Πατέρες ποὺ εἶχαν ἀποσυρθῆ, εἰς τὸ
ἀπρόσιτον καὶ Θεοδαδιστὸν Ὅρος διετήρη-
σαν μέχρι σήμερον ἀλώβητον τὴν Βασι-
λικὴν Μονὴν ποὺ εἶνε μαζί με τὴν Ἀ-
γίαν Σοφίαν τὰ μόνα διασωζόμενα ἀκόμη
ἀπὸ τὰ τὰ ἱδρύματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Μο-
νὴ φρούριον καὶ συγχρόνως ἱερὸς τόπος λα-
τρείας ἐρημιτῶν. Φρούριον με ἀληθεῖς ἀ-
κριτὰς τοῦ τοῦ μοναχοῦ. Ἀγρύπνους
φυλάκας εἰς τὴν ροὴν τῶν αἰώνων ἐπὶ τῶν
ἁκρῶν τῆς Οἰκουμένης. Αὐτοὶ
διέσωσαν τὴν ὀρθοξίαν ἀπὸ τὸν κατακλυ-
σμὸν τοῦ μωαμεθανισμοῦ. Ἀναμφιδύως
χάρις εἰς αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες, ὡς χριστιανοὶ
ὀρθόδοξοι, διέφυγαν τὸν καταποντισμὸν τοῦ
μέσα εἰς τὴν πανσπερμίαν τοῦ «ἔθνους» ποὺ
ἐδημιούργησεν ἡ νέα θρησκεία με τὸ ξίφος
ὡς σύμβολόν της καὶ ὡς ἱεραπόστολον. Πρῶ-
τοι οἱ Σινᾶται Πατέρες ἀντελήφθησαν τὸν
ροδερὸν κίνδυνον. Καὶ ἔσπευσαν χωρὶς τα-
λαντεύσεις καὶ δισταγμούς. Πρῶτοι οἱ ἀπα-
ράμιλλοι ἐκεῖνοι διπλωμάται τῆς ἀνύδρου
ἐρήμου καὶ τῶν ἀπροσίτων ὁρέων ἔσπευσαν

νὰ ἐγείρουν φράγμα εἰς τὴν παφλάζουσαν
πλήμμυραν. Εὐθὺς ἀπὸ τὰ πρῶτα δήματά
της, κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἑγείρας, —
ἐπέτυχαν με τὸν Ἀρχηγὸν τῆς νέας θρη-
σκείας, τὸν Μωάμεθ, Συναγιχολόγη-
σι ν. Τότε εἰς τὴν Βασιλικὴν ἐκείνην Μο-
νὴν τοῦ Θεοδαδιστοῦ Ὅρους, ὑπέγραψε,
διὰ τοῦ τύπου τοῦ χειροῦ του τὸν ἱστο-
κὸν του «Ἀχτ—ναμέ». Τὴν πρὸς τοὺς
Χριστιανοὺς δηλαδὴ Διαθήκην του. Ἐγγρα-
φον πολυσέβαστον ἀπὸ ὅλους τοὺς Μωαμε-
θανούς: ἀπὸ τῶν πρώτων Χαλιφῶν ποὺ συ-
νυπέγραψαν μέχρι τῶν διαδοχικῶν Σουλτά-
νων, Ἀράβων, Μαμελούκων, καὶ Τούρκων.
Τὸ ὅποιον μόνον μερικοὶ νεώτεροι χριστια-
νοὶ σνομπισταί, —μωαμεθανικώτεροι τῶν
μωαμεθανῶν, —μωρῶς καὶ ματαίως ἀγωνί-
ζονται νὰ ὑπονομεύσουν. Οἱ ἀκούραστοι
ἐκεῖνοι Σινᾶται Πατέρες φέροντες ὡς ἀσπί-
δα τους, βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ, ἓνα ἀντίγρα-
φον τοῦ περιφήμου αὐτοῦ «Ἀχτ—ναμέ»,
στολισμένο με χρωματιστὰ μικρογραφίαι
καὶ με τὸν τύπον τῆς «τιμίας χειρός» τοῦ
Μωάμεθ, καὶ τοποθετημένο με πράσινα με-
ταξωτὰ μέσα σὲ σωλῆνα ἀπὸ λευκοσίδερο,
διέτρεχαν ἀκίνδυνα τὰς χώρες καὶ τὰ χω-
ριά τῆς θυτισμένης εἰς παχυλὴν ἀμάθειαν

και φανατισμόν Αυτοκρατορίας τῶν Σουλτάνων και ἐπαρουσιάζονταν ἑξαφνα μπροστά στὸν κατακτητὴ σὰν πρόμαχοι. Ἰδρυσαν παντοῦ Μετόχια. Κυριολεκτικῶς ὅμως κατὰ φύγιν αἱ καὶ ἀσυνολαγὰς τοὺς χριστιανοὺς. Καὶ μὲ κέντρον τοὺς πλησιέστερον πρὸς τοὺς κινδυνεύοντας πληθυσμοὺς τὴν Βασιλεύσαν προέφεραν ὑπηρεσίας ἀνυπολογίστους εἰς τὸ δουλεῦον ἔθνος μας.

Στὸν θρυλικὸν Κεράτιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, «ἔξω τοῦ Κυνηγιοῦ» καὶ ἐπὶ τοῦ χώρου ποὺ περικλείεται μεταξὺ θαλάσσης καὶ θαλασσίων τειχῶν, ἐπὶ τοῦ «αἰγιάλοῦ», εὐρίσκεται ὁ Ναὸς τοῦ Προφήτου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου τῶν Σιναϊτῶν. Ἐδῶ ἦτο ἡ ἔδρα τῶν Ἀρχιεπισκόπων Σινᾶ δσάκις διέμεναν εἰς τὴν πρωτεύουσιν. Ὁ Βυζαντινὸς αὐτὸς Ναὸς εἶναι ὁ μόνος ἰδρυμένος ἔξω τῶν τειχῶν καὶ γι' αὐτὸ ἐγνωρίζονταν μὲ τὸ ὄνομα Ἀγ. Ἰωάννης τοῦ Αἰγιάλοῦ. Ὑπέστη στὴν ροὴν τῶν αἰώνων πολλά. Κυρίως ἀπὸ πυρκαϊάς. Ἀλλ' ὅπως δὴποτε διεσώζετο, μέχρι τῶν τελευταίων θανάσιμων. Τὴν 6 Σεπτεμβρίου τοῦ 1955 ἐπαθε καὶ αὐτὸς δεινότατον ὄλεθρον. Ἀπέμεινεν κυριολεκτικῶς ἀμορφος καὶ ἀδοξος καὶ ὁ Ναὸς αὐτὸς τῶν «ἐκλαμπροτάτων Φαναριωτισσῶν Δομῶν». Προετοιμάζομεν τὴν θλιβεράν μονογραφίαν του. Παρεδόθη εἰς θανάσιμον φθοράν. Κατὰ τὴν ἀποφράδα ἐκείνην Σεπτεμβριανὴν νύκτα κατεστράφησαν μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ θρησκευτικὰ καὶ ἱστορικὰ του κειμήλια. Καὶ τὰ πολυτίμα ἀρχεῖα του. Τὰ ἀντικρύσαμεν ὕστερα ἀπὸ λίγες μέρες εἰς θλιβεροὺς σωροὺς. Σχισμένα, τσακισμένα, σχορπισμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ παραπεταγμένα στὸ κρῦο πλακόστρωτο. Φύλλα ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ Κωδίκων μαζί μὲ κουρελοποιημένα ἱερὰ ἄμφια...

Εἶχα πρὶν ἀπὸ χρόνια τὸ μεγάλο εὐτύχημα νὰ ἐργασθῶ στὴν τακτοποίησιν τῶν Σιναϊτικῶν αὐτῶν Ἀρχείων μαζί μὲ τὸν ἀείμνηστον καὶ φίλτατόν μου τότε Ἠγούμενον ἀρχιμανδρ. Κυπριανὸν Λέρκον. Καθώρισαν τὸ πλῆθος τῶν πολυτίμων ἑλληνικῶν, τουρκικῶν καὶ ρουμανικῶν (χρυσοδούλων

κυρίως τῶν Ἠγεμόνων) Σιναϊτικῶν ἐγγράφων κατὰ κατηγορίας καὶ αὐτῶν ἀριθμοὺς. Κατὰ τὴν ἐπίπονον καὶ ἀρκετὰ μακροχρόνιον ἐκείνην ἐργασίαν ἐφρόντισαν νὰ κρατήσω σημειώσεις καὶ μερικὰ ἀντίγραφα μὲ τὴν ἐλπίδα νὰ χρησιμεύσουν στὲς μελέτες μου. Ἀπὸ τὴν ἐργασίαν αὐτὴν ἐρανίζομαι σήμερον τὸ ἀκόλουθον ἐγγράφον. Τὸ εἶχα ἀντιγράψει διότι κανεὶς ἔως τότε ἀπὸ τοὺς ἡπειρωτογράφους μας καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν γιὰ τὸν Ναὸν τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης στὰ Γιάννενα δὲν εἶχε δημοσιεύσει Σιναϊτικὰ κείμενα. Ἀλλὰ καὶ σήμερον κανεὶς. Ὡς γίνῃ λοιπὸν καλὴ ἀρχὴ μὲ τὸ σημερινόν. Ἴσως, ἂν εὐκαιρήσω, καὶ μὲ δυὸ τρία ἄλλα σχετικὰ μὲ τὰ Γιάννενα.

Τὸ σημερινόν ἐγγράφον εὐτυχῶς διεσώθη ἀπὸ τὴν καταστροφὴν. Ἀνήκει στὴν κατηγορίαν τῶν ἐγγράφων ποὺ ἐτίτλοφόρησαν μὲ τὸ ὄνομα «Ἱστορικά» καὶ φέρει αὐτῶν ἀριθμ. 16. Ἀποτελεῖται ἀπὸ φύλλον χάρτου τῆς ἐποχῆς του, διπλωμένου εἰς δύο τμήματα, εἰς τρόπον ὥστε νὰ σχηματίζονται τέσσαρες σελίδες, μὲ διαστάσεις τῶν σελίδων τοῦ 0,31.χ 0,21. Εἶνε ἐπιστολὴ ποὺ ἀπεστάλη στὴν Πόλιν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, καὶ ποὺ ἀνοίχτηκε ἀπὸ τὸν παραλήπτην της. Ἐπιστολὴ ὅμως ποὺ ἔχει ἀναπόσπαστον ἀπὸ τὸ σῶμά της καὶ τὸν φάκελλον. Ὁ χάρτης ἐδιπλώνετο μὲ ἐπιδεξιότητα εἰς τρόπον ὥστε τὸ τμήμα ποὺ περιεῖχε τὸ κείμενον τῆς ἐπιστολῆς νὰ περικλείεται μέσα στὸ ἄλλο ἡμισυ τοῦ χάρτου ποὺ ἐσχημάτιζε τὸν φάκελλον. Ἐτοὶ διπλωμένο ἐσφραγίζετο συνήθως μὲ βουλοκέρι καὶ ἀπεστέλλετο. Ἐπὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ τούτου τμήματος τῆς τετάρτης σελίδος τοῦ χάρτου ἐπεγράφετο τὸ ὄνομα τοῦ παραλήπτου καὶ ἡ διεύθυνσις. Στὸ ἐγγράφον μας διακρίνεται τὸ στίσιμο τοῦ ἀνοίγματος τῆς ἐπιστολῆς καὶ σώζονται ἀκόμη ἰχνη τοῦ ἐρυθροῦ βουλοκεριοῦ.

Μαζί μὲ τὸν σημερινόν Ἠγούμενον τοῦ Σιναϊτικοῦ Μετοχίου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στὸν Παλατᾶν τῆς Πόλεως, τὸν ἀφοσιωμένον Σιναϊτην, μορφωμένον καὶ κάλλιστον ἀρχιμ. κ. Δαμιανὸν Παπακωνσταντίνου, ἐπεδόθημεν κατ' αὐτὰς εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνιχνεύσεως καὶ διασώσεως τῶν ἐγγράφων ἀπὸ

τῶν σωρῶν τῶν δεινῶς κατακειμένων ἀμείρων χαρτιῶν.

Πρὶν ὁμιλήσωμεν τώρα γιὰ τὴν συμβολὴν τοῦ ἐγγράφου μας στὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν καὶ μερικώτερον στὴν ἱστορίαν τῆς Ἀγ. Αἰκατερίνης τῶν Σιναΐτων στὰ Γιάννενα ὥς παραθέσωμεν πιστὸν ἀντίγραφόν του.

Εἰς τὸ κέντρον περίπου τῆς διπλωμένης εἰς σχῆμα φακέλλου τετραγώνου σελίδος τοῦ ἐγγράφου ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

«Τῷ ἐντιμωτάτῳ χρησιμοτάτῳ καὶ εὐγενεστάτῳ ἄρχοντι συνδρομητῇ ἀντιλήπτωρ βοηθῷ τε καὶ ἐπιτρόπῳ τοῦ ἁγίου καὶ θεοβαδίστου Ὁρους Σινᾶ κυρίῳ κυρίῳ Χαλτζῇ Ἀσλάνῃ ἐν Χῳ μοι ἀγαπητῷ εὐχετικῶς εἰς Βασιλεύουσαν εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννη εἰς τὸν Παλατᾶ»/.

6) Κείμενον ἐπιστολῆς

Τὸ κείμενον τῆς καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν πρώτην σελίδα καὶ τὸ πλεῖστον τῆς δευτέρας. Ἡ τρίτη σελὶς κενή.

Ἐντιμώτατε χρησιμώτατε βοηθὲ καὶ ἐπιτροπε τοῦ ἁγίου Μοναστηρίου Σινᾶ Κύριε Κύρ Χ. Ἀσλάνῃ ὁ Τὴν ἐντιμότητά της εὐχόμενος ἀσπάζομαι, δεόμενος τοῦ ἁγίου Θεοῦ νὰ χαρίξῃ τῇ αὐτῆς ἐντιμότητι καλὴν ὑγίαν καὶ εὐτυχίαν μὲ ὅσα ἄλλα ἀγαθὰ ἐπιποθεῖ εἰς ἐτῶν πολλῶν περιόδους/ Διὰ τοῦ παρόντος μου γράμματος φανερώνω τὴν καλὴν μου ὑγίαν, καὶ ὅτι ἦλθα εἰς Ἰωάννινα νέος ταξειδιότης ἀπεσταλμένος ἀπὸ τοὺς Πατέρας τοῦ Μοναστηρίου διὰ νὰ συνάξω ἐλεημοσύνην ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς καὶ νὰ ἐπιμεληθῶ τὸ ταξίδιον αὐτὸ καθὼς πρέπει, καὶ νὰ λάβω εἰς χεῖρας μου κάθε ἀφιέρωμα καὶ πρᾶγμα ὅπου εἶνε εἰς ὄνομα τοῦ Μοναστηρίου.

—φανερώνω λοιπὸν τὴν κατάστασίν μου/ πρὸς τὴν ἐντιμότητά της ὡς ἐπιτρόπον ὄντα τοῦ Μοναστηρίου Σινᾶ (ὅτι) ἐρχόμενος εἰς Ἰωάννινα/ μὲ τὰ γράμματα τοῦ Μοναστηρίου ἐπροσκύνησα τὸν πανιερότατον ἅγιον Ἰωαννῖνων κύρ Παΐσιον, ὁ/ ὁποῖος καλὰ μὲ ἐδέχθη ὅμως ἀπὸ ὅσα ἔπρεπε νὰ παραδώσῃ εἰς χεῖρας μου κατὰ τὰ ὑποσχετικά/ γράμματα ὅπου εἶχε κάμῃ εἰς Βασιλεύουσαν εἰς

τὸν καιρὸν τῆς χειροτονίας του, ἀπ' αὐτὰ δὲν μοῦ/ ἔδοκε τίποτε,

—τὰ ἐζήτησε καὶ ὁ πρὸ ἐμοῦ ταξειδιότης πανοσιώτατος κύρ Πανάρετος, καὶ μήτε εἰς/ αὐτὸν τὰ ἔδωκεν, ὁ ὁποῖος Πανάρετος εἶχεν εἰς χεῖρας του καὶ τὰ ὅσα γράμματα ἐστάλησαν/ εἰς χεῖρας του διὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν παρὰ τοῦ πανοσιωτάτου καθηγουμένου τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κυρίου Ἰωακείμ. πολλάκις ἐζήτησεν ὁ Πανάρετος νὰ κάμῃ ὁ ἅγιος Ἰωαννῖνων κατὰ τὰ ὑποσχετικά του/ γράμματα καὶ παντελῶς δὲν ἠκούσθη καὶ ἔτσι μένει τὸ Μοναστήριόν μας εἰς ζημίαν μεγάλην/ καὶ κατηγορίαν καὶ ὄνειδος ἀπὸ τοὺς Χριστιανοὺς ὅπου ἀκούουν τὰ τοιαῦτα, καὶ δὲν ἔχομεν πρόσωπον νὰ ζητήσομεν πούθενά οὔτε παρὰν, ἐξ αἰτίας τοῦ ἁγίου Ἰωαννῖνων ὅπου θέλει νὰ ἐξουσιάξῃ καὶ νὰ κρατῇ τὰ πράγματα τοῦ Μοναστηρίου, τὰ ὁποῖα εἶναι αὐτὰ καθὼς τὰ φανερώνω ἐν πρὸς/ἐν

—πρῶτον κρατεῖ τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ ἁγίου Χαράλάμπους,

—δεύτερον κρατεῖ ἐν ὁσπήτιον ὅπου ἡ/ γόρασεν μὲ ἄσπρα τῆς Συνάξεως πλησίον τοῦ παλαιοῦ Μετοχίου μας καὶ ἡ Πανιερότης του πέρνει τὸ ἐνοίκιον,

—τρίτον, κρατεῖ ἐν Μοναστήριον ὅπου ἀφιερώθη εἰς τὸ Σινᾶ μὲ τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα κτήματα/ εὐρισκόμενον τὸ αὐτὸ Μοναστήριον εἰς χωρία Δραμεσσοῦς καὶ Τσεροκοβίσταν, καὶ ἡ Πανιερότης του λαμβάνει/ τὰ εἰσοδήματα,

—τέταρτον κρατεῖ καὶ τὰ χοντζέτια τῶν Μετοχίων τῆς Ἀρτης, καὶ δὲν τὰ παραδίδει καθὼς/ γράφουν οἱ Πατέρες.

—πέμπτον κρατεῖ καὶ 500 γρόσια ὅπου ἔλαβεν ἀπὸ κάποιον ἀποθανόντα Χατζῇ Τζούριον Ἰωαννίτην, ὅπου τὰ ἔφησεν εἰς τὴν διαθήκην του νὰ δοθοῦν εἰς τὸ Σινᾶ, καὶ τὰ/ἐπῆρεν ἡ Πανιερότης του καὶ μήτε εἰς τὸν Πανάρετον τὰ ἔδωκε, μήτε εἰς ἐμὲ τὰ δίδει,

—Μόνον τὰ/ Φερμάνια τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἔδοκε καὶ ὅχι ἄλλο τίποτε,

—καὶ κοντολογῆς ἀπ' αὐτὰ τὰ αἷτια τὸ/ ταξίδιον τῶν Ἰωαννῖνων εἶναι εἰς ἀκαταστασίαν καὶ ἀκυβερνησίαν.

—καὶ ἐπειδὴ τώρα ἔρχεται αὐτοῦ εἰς τὴν/ Βασιλεύουσαν ὁ ἅγιος Ἰωαννῖνων θέλετε ἀνταμώσει τὴν πανιερότητα της νὰ συνομι-

λήσετε δι' ὅλα αὐτὰ / ὅπου ἐφανερώσα διὰ
 νὰ ἡξεύρω καὶ ἐγὼ ποῦ εὐρίσκομαι καὶ ποῖα
 πράγματα νὰ ἐξουσιάζω, ὅτι ὡς / ἄνθρω-
 πος τοῦ Μοναστηρίου ὅπου εἶμαι καὶ ταξει-
 διότης ἔχω χρέος νὰ ζητῶ τὰ πράγματα
 τοῦ Μοναστηρίου καὶ / νὰ ἀναφέρω τὴν κα-
 τάστασιν μου καὶ εἰς ἄλλους μεγαλειτέρους,
 διὰ νὰ μὴ κατηγορηθῶ ὡς ἀμελής, ὅτι ἡ Πα-
 / νιερότης του εἶναι Μητροπολίτης εἰς Ἱω-
 ἀννίνα καὶ ποῖαν δύναμιν ἔχω ἐγὼ νὰ τὸν
 στενοχωρήσω διὰ / τὰ ἄνωθεν ζητήματα, τὰ
 ὁποῖα καλῶτατα τὰ ἡξεύρει ὅλα ὁ πανοσιό-
 τatos καθηγούμενος κὺρ Ἱωα|κείμ, ὁμοίως
 καὶ ἡ ἐντιμότης σας, καὶ ἂν γίνῃ καμμία
 διόρθωσις ὥς γίνῃ τώρα μὲ τὴν προστασίαν
 σας / εἰς καιρὸν ὅπου εὐρίσκεται αὐτοῦ καὶ
 ὁ ἅγιος Ἰωαννίνων.

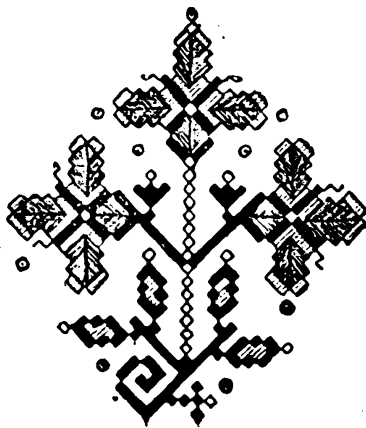
—Ἔτσι φανερώνω πρὸς τὴν ἐντιμότη
 τὰ της /

Σελίς 2.

ὅτι μετὰ τὸν Πατριαρχικὸν Ἐξαρχον
 κὺρ Παῖσιον, ὅπου ἦλθεν αὐτοῦ ἀπὸ Ἱωάν-
 νίνα ἔδωκα / τὸ παλαιὸν Φερμάνι τῆς Ἐκ-
 κλησίας τῆς Ἀγίας Αἰκατερίνης καὶ τὸν
 μ ο υ ρ α σ ε λ ἔ ν βουλωμένον ἀπὸ τέ|σ-
 σαραις Καδήδες, ἔδωκα εἰς τὸν ἴδιον Ἐξαρ-
 χον καὶ 50 γρόσια δι' ἔξοδα τοῦ Φερ|μα-
 νίου καθὼς ἔγραψα τότε καὶ πρὸς τὸν κα-
 θεγούμενον κὺρ Ἱωακείμ, διὰ νὰ παραστα-
 θῇ / εἰς τὸ Φερμάνι καὶ ἀνίσως καὶ ἀνοιχθῇ /

εἰς τὸ Φερμάνι καὶ ἀνίσως καὶ ἀνοιχθῇ αὐ-
 τῇ ἡ Ἐκκλησία ἔχει βοήθειαν καλὴν τὸ Μο-
 να|στήριον μας, ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ τὸ
 ἀγαποῦν τοῦτο, καὶ ἂν δὲν ἔγινε τὸ νέον Φερ-
 μάνι ἕως / τώρα πρέπει νὰ ἐπιμεληθῇ καὶ ἡ
 ἐντιμότης της καὶ ὁ ἅγιος καθηγούμενος διὰ
 νὰ γίνῃ, καὶ / ἂν ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα
 ἔξοδα τὰ πληρώνω ἐγώ. τὰ ἴδια γράφω καὶ
 πρὸς τὸν πανοσιότατον καθηγούμενον κὺρ
 Ἱωακείμ, καὶ θέλετε ἀνταμωθῇ μὲ αὐτὸν
 παρακαλῶ / πολλὰ καὶ συνομιλήσετε δι' ὅλα
 αὐτά, καὶ μὲ πρῶτον νὰ ἔχομεν τὴν τιμίαν
 σας ἀ|πόκρισιν διὰ νὰ ξεσκλησθῶμεν ἀπὸ
 ταῖς σκοτούραις αὐταῖς, ὅτι εἰς τέτοιαις σκο-
 τοῦ|ραις δὲν ἡμποροῦμεν καμμίαν ὑπηρε-
 σίαν ἔδῶ, καὶ ταῦτα μὲν ἀδελφικῶς, τὰ /
 δ' αὐτῆς ἔτη εἴησαν θεόθεν πάμπολλα καὶ πα-
 νευτυχῇ. 1777 Ἰουλίου 22. Ἱωάννινα / Τῆς
 τιμιότητος της ἐν Χῳ εὐχέτης / καὶ εἰς τοὺς
 ὀρισμούς της πρόθυμος / γ ρ η γ ὁ ρ ι ο ς
 ἱερομόναχος Σιναΐτης / προτοσύγκελος / »

Στὸ περιθώριον τῆς πρώτης σελίδος μὲ
 ἄλλη μελάνη καὶ μὲ ἄλλο γράψιμο, πιθανῶς
 τοῦ παραλήπτου τῆς ἐπιστολῆς τὸ ἐξῆς ση-
 μείωμα: 1) Τὸ λείψανον τοῦ / ἁγίου Χαρα-
 λάμπους / 2) τὸ Μοναστήρι / 4 ζευγάρια
 καὶ / πρόβατα 400/. (Ἡ τελευταία σημεί-
 ωσις ὡς προκαταβολικὴ ἀφορμὴ ἐρεῦνης διὰ
 τὸν φίλον μου καὶ φιλόλογον Καθηγητὴν κ.
 Ἀπόστολον Παπαθεοδώρου). Θὰ ἐπανέλθω-
 μεν μὲ ἱστορικὰ σχόλια.

ΙΣΤΟΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

ΚΩΝ. ΑΘ. ΔΙΑΜΑΝΤΗ

ΠΗΓΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ*

Ἦδη ἄρχομαι ἐπιβλέπων μετ' ἐνδιαφέροντος τὴν ἐργασίαν τῶν Λόχων καὶ συνάμα παρακολουθῶν τὰς ἀσκήσεις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου. Εἰς τὴν σύστασιν τοῦ κ. Μεράρχου ὅπως μεταθέσω δύο Λόχους, τὸν μὲν πρὸς Βογραδέτσιον, τὸν δὲ πρὸς Μοσχόπολιν, λόγῳ τῆς παρατηρηθείσης συγκεντρώσεως Τουρκαλβανῶν, ἀπὴντησα ὅτι μολονότι τὸ θεωρῶ ὀρθόν, ἐν τοσούτῳ, ἐὰν δὲν ὑλῆρχεν ἄμεσος ἀνάγκη, καλὸν θὰ ἦτο ν' ἀνεβάλλετο ἵνα μὴ παρακωλυθῇ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν ἀνδρῶν ἢ μόλις ἄρξαμένη, διὸ ἐμείναμεν σύμφωνοι νὰ προκαλέσῃ διαταγὴν τοῦ Εὐρ. Σώματος Στρατοῦ, ὅπερ καὶ διέταξε: 1ον Νὰ τεθῶσι τὰ τάγματα Κατοχῆς ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς VIII Μεραρχίας διὰ τὰς τυχόν πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. 2ον Ὁ ἐν Πογιάνῃ ἡμέτερος Λόχος νὰ μετασταθμεύσῃ εἰς Βελιτέρναν, τιθέμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ταγμ. κ. Φασίτσα διοικητοῦ τοῦ τομέως τούτου, ἵνα χρησιμεύσῃ πρὸς προκάλυψιν τῶν ἀπὸ Μπογραδετσίου ὁδῶν. Ἔτερος Λόχος νὰ μεταβῇ εἰς σ. 12α Πουλιάχαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Κορυτσᾶς πρὸς Βυθκούκιον, ἃ / τινὰ καὶ διέταξα νὰ ἐκτελεσθοῦν ἀμέσως.

Μετὰ μεσημβρίαν λαμβάνω ἑτέραν διαταγὴν τῆς VIII Μεραρχίας ὑπὸ τοῦ ἀναπληρωτοῦ τοῦ Διοικητοῦ κ. Ματθαιοπούλου συνταγμ. κ. Νικολάου, ὅπως ἀποστείλω ἕτερον Λόχον εἰς Μοσχόπολιν καὶ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ταγμ. 2ου Εὐζ. Συν)τος κ. Πανᾶ Γ. οὔτινος μικρὸν τμήμα ἀνεχώρησεν ἀπόψε. Ἀπασαὶ αἱ ἀνωτέρω μετασταθμεύσεις διετάχθησαν καθόσον οἱ διάφοροι Λόχοι ἀνέφερον ὅτι Ἀλβανικὰ Σώματα, ἐσκόπουν νὰ καταλάβουν διάφορα ἐπίμαχα μέρη μὴ προστατευόμενα ἐπαρκῶς. [Τὴν νύκτα ὁ Μέραρχος κ. Ματθαίοπουλος, ἐξ Ἑρσέκας (Κολωνίας), ὅπου εἶχε μεταβῇ, ἐτηλ)φει «Ἡμέτερα τμήματα 15ου Συν)τος, καταλαβόντα Σελενίτσαν Πίσαν καὶ Κεσαράκαν ἀπὸ μεσημβρίας σήμερον, προελαύνουσι, καὶ οὔτω θὰ ἐξουδετερωθῇ πᾶσα ἐχθρική ἐνέργεια πρὸς Χασάνκιοϊ (ὡς εἶχον ἀναφέρει ἐκ Μο- [σ.13α] σχοπόλεως)», καὶ προσέθετε ἄλλας διαταγὰς μετασταθμεύσεως λόχων].

Τὴν 20ὴν Ἰανουαρίου προσκαλῶ δι' ἐφίππου χωροφύλακος τοὺς χριστιανοὺς Μουχτάρηδες τῶν πέριξ χωρίων εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ γνωρίζω εἰς αὐτοὺς ὅτι ἔνεκα τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων ἀνάγκη νὰ φυλάττουν μόνοι τὰ χωρία των διὰ χωρικῶν κατὰ τὴν νύκτα ἰδίως, νὰ ἐπικοινωνοῦν μεταξύ των, νὰ προστρέχουν εἰς βοήθειαν ἀλλήλων, εὐθὺς ὡς ἤθελον ζητηθῇ, σ. 13 διότι ὁ Στρατὸς ἔχει ἐν / τολήν νὰ φυλάξῃ τὰ σύνορα. Τὰς συστάσεις μου ἀποδέχονται εὐχαρίστως, ἀλλὰ ζητοῦν ὅπλα ὧν ἐστεροῦντο, καθόσον τὸ θέ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ 46ου τεύχους.

ρος ἔγινεν ἀφοπλισμὸς τῶν χωρικῶν ὑπὸ τῶν Λόγων τῆς κατοχῆς κατὰ διαταγὴν τῆς ὑπηρεσίας τῶν Μετόπισθεν, ἀγνοῶ ἂν αὐτοβούλως ἢ κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ὑπ. τῶν Στρατ., καὶ κατόπιν ἕτερος ἀφοπλισμὸς ὑπὸ τοῦ συντ. κ. Κοντούλη συλλέξαντος τὰ Μάουζερ ἵνα δώσῃ αὐτοῖς Γκρᾶ ὧν ἀκόμη ἔστεροῦντο. Ὅθεν διανέμω ὅπλα εἰς τὰ παρουσιαζόμενα χωρία καθ' ὅλην τὴν ἐβδομάδα καὶ ἐκπληρῶ τοὺς τύπους οὓς ἔχει κανονίσει ὁ κ. Κοντούλης. Καθ' ὅλην τὴν ἐπομένην ἐβδομάδα ὁ Ἱερὸς Λόχος καὶ οἱ Λόχοι Ταγμάτων Κατοχῆς ἀσχοῦνται εἰς τὴν βολήν. [(ταῦτα ἐκ πείρας ἀνταρτικῆς, τοῦ Μακεδ. ἀγῶνος). Ἐκ τῶν 4 χωρίων Κορυθαῖς καὶ Κοιλωνίας, ἔρχονται καθημερινῶς πληροφορίαι, περὶ πυρπολήσεως Τουρκαλβανικῶν τοιούτων, φόνων, καὶ ἀρπαγῶν. Μετὰ μικρὰν ὄντως ἀντίστασιν αὐτῶν περὶ τὰ ὑψώματα Κεσαράκας, οὗτοι κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, σχόντος περὶ τοὺς 10 νεκροὺς καὶ τραυματίας, ἐν οἷς καὶ 2 Ἱερολογῖται (χωρικοί), εἰς ἐκ Μπελαβόδας καὶ ἕτερος ἐκ Αἰουράσι. Οὕτω κατελήφθη τὸ πρῶτον ἔδαφος, ἐκάησαν τὰ χωρία Παναρίτι, Σελενίτσα, Πίσα, Κεσαράκα, Χασάνκιοϊ, Κάλτονη, κατὰ κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ ἄλλων οἰκίαι τινές. Ἐφρονεύθησαν ὑπὸ Ἱερολογιτῶν Ὀθωμανοὶ τινες, φανατικοί, ἀλλὰ καὶ τινες Χριστιανοί, Ἀλβανισταί, διηρ-
[σ.14β] πάγησαν δὲ τελείως τὰ ὄντα χωρία, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν κατοίκων].

Τὴν 24ην ἐκλήθη ἐκ Λεσκοβικίου εἰς τὸ Τηλεγραφεῖον ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Κονίτσης ὅστις μὲ παρακάλεσε νὰ συναντηθῶμεν τὴν ἐπομένην εἰς Ἑρσέκαν (Κοιλωνίας) διὰ νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ. [Ἀπήνησα καταφατικῶς καθόσον εἶχον παραδώσει τὴν Διοίκησιν τῶν Ταγμάτων Κατοχῆς εἰς τὸν ἀφιχθέντα ταγματάρχην Β. Καταπιτανάκην μεθ' ἑνὸς ἄλλου ταγματάρχου πεζικοῦ κ. Καρακασώνη καὶ ὄντα ἀρχαιότερόν μου. Τὴν πολιτικὴν διετήρησεν ὁ ἀνε-
[σ.14β] ψιὸς τοῦ κ. Κοντούλη, Κων. Μιχαλάκης].

σ. 14α Τὴν ἐπομένην 25)1 παραλαβὼν τὸν ἐκ Γιανοβένης ὄπλαρχηγόν/Ἰσίδωρον Σιδέρην ἐφθάσα εἰς Ἑρσέκαν περὶ τὴν 2¹/₂, μ. μ. ὅπου πρὸ τῆς οἰκίας τοῦ Δημάρχου Πέτρου Προτάνη συννητήθη μετὰ τοῦ ταυτοχρόνως ἐρχομένου ἐφίππου ἐκ Λεσκοβικίου Ἀγίου Κονίτσης, παρ' οὗ ἔμαθον ὅτι τὰ πράγματα εἶναι δυσάρεστα, ἐπικεῖται ἀνάγκη τῶν Ἀξιωματικῶν καθότι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐννοεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν Ἡπειρωτικὸν ἀγῶνα. Ζητεῖ τὴν γνώμην μου, οὐδὲν ὅμως δύναμαι νὰ εἶπω, πρὸ τῆς τοιαύτης ἀποφάσεως τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἔλλειπει ἄλλης ἰδιωτικῆς ἐργασίας πρὸς ἄμυναν. Τὴν πρωίαν τῆς 26ης λαμβάνομεν γνῶσιν μακροῦ κρυπτογραφικοῦ τηλῆτος ληφθέντος ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς τὸν Γραμματέα τῆς ἐν Ἑρσέκα Διοικήσεως, καθ' ὃ: Ἡ Κυβέρνησις ἀναγκάζεται νὰ ὑπακούσῃ εἰλικρινῶς εἰς τὴν θέλησιν τῶν Δυνάμεων καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὸν τόπον. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ συστηθῇ
σ. 15β τοῖς χριστιανοῖς κατοικοῖς ὁμόνοια καὶ ἀγάπη πρὸς τοὺς Τουρκαλβανούς/παῦσις πάσης ἀδικίας πρὸς αὐτοὺς, ἀποφυλάκισις παντὸς Τουρκαλβανοῦ, κρατουμένου δι' ἐθνικοὺς λόγους, ἐπαναφορὰ παντὸς ἀπελαθέντος δι' ὅμοιον λόγον, παρεμπόδισις τῆς κυκλοφορίας ἐνόπλιων χωρικῶν καὶ εἰσόδου ἀνταρτῶν ἢ ἐθελοντῶν. Ὡσαύτως ἐζήτει πληροφορίας περὶ τῶν διαθέσεων τῶν ἡμετέρων, ἂν σκέπτονται νὰ φύγουν καὶ πόσοι ἢ νὰ παραμείνουν ἐν περιπτώσει Ἀλβανοποιήσεως τοῦ τόπου καὶ τὰ λοιπά.

Γενικὴ ἀπελπισία καὶ κατῆφεια. Κατόπιν συσκέψεως μετὰ τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ Δημάρχου Προτάνη, καλοῦμεν τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης καὶ γνωστοποιοῦμεν αὐτῇ τὴν δυσάρεστον τροπὴν τῶν πραγμάτων περικεκαλυμμένως, ἐνθαρρύνοντες ἅμα τὰ μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς ὅπως ἐξακολουθήσουν ἐργαζόμενοι καὶ παρὰ τὴν ἐναντίαν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως δεσμευομένης ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Ἀκριβῶς ἔνεκα τῶν τηλῆτων αὐτῶν ἐπεί-

γομαι ν' ἀναχωρήσω καὶ ἀποχαιρετῶ τὸν Μητροπολίτην, ἐπειγόμενον / ὥσαύ-
τως νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀργυροκάστρον διὰ τὴν Πανηπειρωτικὴν Συνέλευ-
σιν τῆς 30 Ἰανουαρίου 1914, ἣτις ἄγνωστον ἂν θὰ ἐλάμβανε χώραν καθό-
σον προηγουμένην τοιαύτην εἶχεν ἀπαγορεύσει ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἤδη διέ-
ταξε νὰ ἐμποδισθῶσιν οἱ ἀντιπρόσωποι, μέχρις οὗτου διατάξῃ ἡ ἰδία.

Τὴν 2¹/₂, μ.μ. ἔφθασα εἰς Κορυτζάν, μετέβην εἰς τὸ Διοικητήριον, ἀλλ'
οὐδεμία διαταγὴ εἶχε μεταβιβασθῇ ἐξ Ἰωαννίνων.

[Ἀπὸ τῆς 27)1 καταλύω εἰς τὸν οἶκον τοῦ ἱατροῦ Κ. Πολένα, ὅστις
μετὰ τοῦ ἱερέως Παπαπέτρου, καὶ Σπυρ. Βίμβλη, ἐξελέγησαν ἀντιπρόσωποι
διὰ τὸ Ἀργυροκάστρον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἀμύνης. Ἀγνωστον διὰ
ποίους λόγους ἡ Γεν. Διοίκησις Ἰωαννίνων, ἐνέδωκε νὰ μεταβῶσι. Πρὸς
τοὺς δύο πρώτους, κατ' ἐπανάληψιν ὁμίλησα καὶ ὑπέδειξα πολλὰ πράγματα
σχετικὰ τῇ ἀποστολῇ των καὶ τῇ μελλούσῃ δράσει. Ἀνεχώρησαν δὲ τὴν 30ὴν
καὶ ἔλαβον ἐδῶ τηλ)μα, ὅτι ἡ Συνέλευσις θ' ἀρχίσῃ τὴν 3 Φεβρουαρίου,
[σ 17β] ἀναμένονσα καὶ αὐτούς].

Τὴν 31ην Ἰανουαρίου ἀφίκετο ἐξ Ἀθηνῶν προερχόμενος ὁ Συνταγμ. κ.
Κοντούλης ὅστις μοὶ ἐγνώρισεν ὅτι ὁ ἀγὼν τῆς Ἠπείρου τελείως ἐγκατε-
λείφθη ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, καὶ οὔτε θὰ ἐπιτραπῇ νὰ γίνῃ.

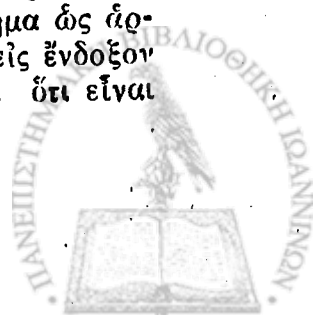
Τὴν 1ην Φεβρουαρίου ἐτοιμάζομαι νὰ παραλάβω τὴν 8ην Ὁρειβατι-
κὴν Μοῖραν πρὸς ἣν δέον νὰ παρουσιασθῶ τὴν ἐπομένην διότι ὡς ἐλάβο-
μεν γνῶσιν ἐξ ἐγκυκλίου διαταγῆς τοῦ Ὑπουργ. Στρατ. ἐκεῖ εἶχον τοπο-
θετηθῇ.

Καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ἀπαντῶ πρὸς διαφόρους ἀποστείλαντάς μου ἐπι-
σ. 17α στολὰς μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὴν τοῦ ἱλάρχου (ἀπὸ 12—1—14) / Βασ.
Μελᾶ, ὅστις [γράφει, ὅτι ἐξ ὅσων ἀντελήφθη πᾶρὰ τοῖς Ἐπισήμοις οὐδεμία
διάθεσις ἐπικρατεῖ, δι' ἐνδεχομένην ἀμυναν καὶ ἀντίστασιν καὶ μόνον περὶ
στρογγυλοποιήσεως τῆς Ἠπείρου (συνόρων) ὁμιλοῦσιν. Ἀλλὰ ταῦτα μετὰ
μας, καὶ] μὲ παρακαλεῖ νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ἐργασίαν μας καὶ νὰ μὴ
ἀπελπίζωμεν τοὺς πληθυσμούς, συνάμα δὲ νὰ εἴπω εἰς τὸν κ. Κοντούλην νὰ
παύσῃ ὑποστηρίζων τὸ Μουσουλμανικὸν στοιχεῖον διότι ἐν Ἀθήναις μεγάλη
ἐκδηλοῦται δυσφορία ἐναντίον του. Δυστυχῶς μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἀνακοι-
νωθὲν τοῦ ἐν Θεσ)νίκῃ γραφείου τοῦ Τύπου καθ' ὃ ἐπεδόθη πρὸς τὴν Ἑλ-
ληνικὴν Κυβέρνησιν ἡ Νότα τῶν Δυνάμεων, δι' ἧς παραχωροῦνται εἰς τὴν
Ἑλλάδα ὅλαι αἱ ὑπ' αὐτῆς κατεχόμεναι νῆσοι τοῦ Αἰγαίου πλὴν Τενέδου
Ἰμβρου καὶ Καστελλορίζου ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐκκενώσῃ τὰ ἐπιδικασθέντα εἰς
τὴν Ἀλβανίαν μέρη τῆς Β. Ἠπείρου, ὑποχρεουμένη νὰ μὴ βοηθήσῃ οὐδε-
μίαν ἀντίστασιν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως.

Ὁδυνηροτάτη ἐξ αὐτοῦ ἐντύπωσις εἰς τοὺς κατοίκους οἵτινες ἐνῶ ἐνό-
μιζον ὅτι θὰ βαδίσωμεν πρὸς τὴν Αὐλῶνα ἔβλεπον ἤδη ὅτι θὰ ὑπαχθῶσιν
εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Πάντες ζητοῦσι κατάπληκτοι συμβουλήν, ἀλλὰ τίς τολμᾷ
νὰ δώσῃ, κατόπιν μάλιστα τῆς Κυβερνητικῆς ἀποφάσεως.

Τὴν 2αν Φεβρουαρίου μετέβην εἰς τὰ γραφεῖα τῆς 8ης Ὁρειβ. Μοίρας,
καὶ τὴν ἐπομένην ἀνέλαβον τὴν Διοίκησιν, καὶ ἐξέδωκα τὴν πρώτην Ἡμε-
σ. 18α ρησίαν Διαταγὴν / ὡς ἔπεται:

«Ἀναλαμβάνων σήμερον τὴν Διοίκησιν τῆς Μοίρας, ἀξιῶ παρ' ὅλων
τῶν ὑπ' ἐμὲ τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν διατάξεων ὅλων τῶν κανονισμῶν, τὴν
εὐπρέπειαν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῶν στρατώνων, τὴν καλὴν συμπεριφορὰν πρὸς
ὅλους τοὺς κατοίκους τὸ ἀξιοπρεπὲς δὲ καὶ ὑπερήφανον παράστημα ὡς ἀρ-
μόζει εἰς Ἑλληνας στρατιώτας, συναισθανομένους ὅτι ἀνήκουν εἰς ἔνδοξον
καὶ νικηφόρον στρατόν, δίδοντες οὕτω νὰ ἐννοήσουν εἰς πάντα ὅτι εἶναι

ἔτοιμοι νὰ συνεχίσωσι τὴν μεγάλην ἱστορίαν τοῦ "Ἐθνους καθ' ὅλων αὐτοῦ τῶν ἐχθρῶν».

- σ. 19α Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον πολὺ μὲ βασανίζει εἶναι αἱ διάφοροι ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας μοῦ ὑποβάλλουν οἱ κάτοικοι περὶ τοῦ τὶ δεόν νὰ πράξουν, λέγω δ' εἰς αὐτοὺς ὅτι κατὰ τὴν πεποιθήσιν μου ἂν ἀμυνθῶσι θὰ ὑποστηριχθῶν καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διότι βάσις τῆς σωτηρίας των θὰ εἶναι ἡ ἀποφασιστικότης των, τουθ' ὅπερ καὶ ἀποδέχονται. Ἡ δυσφορία τῶν κατοίκων ἐξεδηλώθη καὶ εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἱερολοχιτῶν/λίαν ἀπροθύμως προσερχομένων εἰς τὰς ἀσκήσεις. [καὶ ἡμῶν μεταβαινόντων μετὰ δυσκολίας.]

Αἱ κατὰ τὴν 4ην Φεβρ. ληφθεῖσαι ὑπ' ἐμοῦ εἰδήσεις ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι δυσάρεστοι, δι' ἐπιστολῆς του δὲ ὁ κ. Μελάς [27/1/14, ἀπαντῶντας εἰς τὴν ἀπὸ 18/1/14 ἰδικήν μου,] μοὶ συνιστᾷ νὰ διοργανώσωμεν εἶδος ἐγχωρίου χωροφυλακῆς, [διότι Ἀμυνα ὑποθαλαπομένη ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου Κράτους δὲν θὰ γίνη,] ἡ ὁποία ὅχι μόνον νὰ ἐπιβληθῇ ἀλλὰ καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ ὑπὸ τῆς ἐπισήμου Ἀλβανίας βραδύτερον, καὶ μοὶ προσθέτει ὅτι καὶ μικρὰν ἐλπίδα ἂν εἶχεν ὅτι ἦτο δυνατόν κάτι νὰ γίνη θὰ ἦτο ἐνταῦθα, [Ἀλλὰ χρήματα δὲν εἶδον μέχρι τῆς ὥρας, μεθ' ὅλας τὰς ὑποσχέσεις τοῦ κ. Βενιζέλου (τοῦτο μοὶ εἶπε καὶ ὁ Ἅγιος Κονίτσης)], ζητεῖ δ' ἅμα τὰς σκέψεις μου ἐπὶ τῶν ἀποριῶν του.

Εἶχον ἤδη γράψῃ αὐτῷ μακροτάτην συστημένην ἐπιστολὴν [ἀπὸ 29—1—14 πρὸ τῆς κοινοποιήσεως τῆς Νότας τῶν Δυνάμεων] ἐν ἣ τῷ ἐξέθετον ἔκτενῶς τὰ ἐδῶ καὶ τὰς σκέψεις μου, καὶ εἰς ἀπάντησιν λαμβάνω τὸ ἐξῆς τηλ)μα:

- σ. 20α «Ἐλαβον 29ης κατάστασις ἀσθενοῦς ἀπελπιστική. Καταπολέμησις κακοῦ σχεδὸν ἀδύνατος. Ἀμυδρὰ ἐλπίς σωτηρίας. Δεσμευμένη πρὸ μοιραίου Ἐπισήμη ἀπαγορεύει ἀντιδραστικὰ φόβῳ περιπλοκῶν. Μολαταῦτα ἐξακολουθοῦμεν ἀπεγνωσμένως πολεμοῦντες ἀσθενέειαν. Κρατήσω τακτικῶς ἐνήμερους.—Βασίλης».

Ὡς νὰ μὴ ἤρχουν τ' ἀνωτέρω λαμβάνω τηλ)μα παρὰ Ἀξιωματικοῦ Ἐπιτελείου ἵνα μεταβῶ εἰς τὸ Τηλεγραφεῖον πρὸς συνεννόησιν τὴν 11ην π.μ. τῆς σήμερον, καὶ ὁ κ. Ἐξαδάκτυλος μοὶ τηλεγράφεϊ: «Ἐγνώσθη ἐνταῦθα ὅτι εὗρίσκεσαι εἰς συνεννοήσεις μετὰ Σπυρομήλιου καὶ Μητροπολίτου Κονίτσης δι' αὐτόβουλον ἐνέργειαν ἐν Ἠπείρῳ παρὰ τὰς διαταγὰς τῆς Κυβερνήσεως. Διεμαρτυρήθην ἐντόνως διὰ τοιαύτην ἀνάμειξίν σου καὶ διεβεβαίωσα ὑπευθύνως ὅτι εἶναι ἀδύνατον ν' ἀπομακρυνθῇς τῶν διαταγῶν τῆς Κυβερνήσεώς σου. Σ' ἐκάλεσα ἵνα σοῦ καταστήσω γνωστὰ τ' ἀνωτέρω καὶ ἵνα λάβω καὶ τὴν ἰδικήν σου διαβεβαίωσιν, ἣν θ' ἀνακοινώσω, ἀνάγκης τυγούσης, ὅπου δεῖ».

- σ. 21α Ἐπικοινωνίαν γραπτὴν ἢ προφορικὴν ἀπὸ Αὐγούστου 1912, ὡς τοῦτο δύναται/νὰ βεβαιώσῃ ὁ Ἀρχίατρος κ. Λέκας εἰς οὗ τὴν οἰκίαν ἔμεινα ἐν Ἰωαννίνοις 15 ἡμέρας ὁμιλῶν αὐτῷ περὶ ὅλων. Τὸν Μητροπολίτην Κονίτσης γνωρίζω ἀπὸ ἐτῶν, καὶ συνήντων καθ' ἑκάστην ἐν Ἀθήναις ὅπως συνήντησα καὶ ἐν Πάτραις ἀποβιβάσθεις τὴν 11ην Δεκεμβρίου 1913. Παρὰ τοῦ ἰδίου εὗρισκόμενος ἤδη εἰς Κορυτσᾶν εἰδοποιήθην τηλεφωνικῶς ἐκ Λεσκοβικίου νὰ μεταβῶ ὅπως τὸν συναντήσω εἰς Ἐρσέκαν, ὅπου καὶ μετέβην (Σάββατον), ὁπότε οὐδεμία εἰσέτι ὑπῆρχεν ἐπίσημος εἶδησις περὶ τῆς νέας τῶν πραγμάτων τροπῆς, ἐκείνην δὲ τὴν νύκτα ἤλθεν ἡ πρώτη δυσάρεστος εἶδησις ἐξ Ἰωαννίνων, ἐνῶ εἰς τὴν Κορυτσᾶν δὲν εἶχε ληφθῇ μέχρι τῆς 3ης μ.μ. τῆς Κυριακῆς. [Οὗτος μοὶ παρέστησε τὰ πράγματα ἀπελπιστικά, ἅτινα

βεβαίως δὲν ἦμην εἰς θέσιν νὰ μεταβάλω, ἢ ἐνθαρρύνω, διότι πᾶς ἐδῶ εὐ-
ρισκόμενος ἀντιλαμβάνεται, ὅτι ἄνευ τῆς Κυβερνητικῆς ἐνεργείας, εἰσὶν
ἀπελπιστικά].

Ἔκτοτε ἐπανελθὼν καὶ ἀναλαβὼν τὴν Διοίκησιν τῆς VIII Ὁρειβ. Μοί-
ρας εἰς οὐδεμίαν ἔρχομαι συνάφειαν μὲ τοὺς ἀνωτέρω, καὶ μόνον ἀντιλαμ-
βάνομαι τὴν ἀγωνίαν τοῦ κόσμου ὅστις κυριολεκτικῶς τὰ ἔχει χάσει, ἀλλὰ
σ. 22α κανεῖς δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ τὸν συμβουλευσῇ / τί νὰ πράξῃ. Αὕτῃ εἶναι
ὅλη ἡ ἐδῶ ἱστορία μου».

Ὁ Στρατηγὸς Γεώργιος Χαρ. Τσιόντος—Βάρδας.
Βουλευτὴς Φλωρίνης, Διοικητὴς Σχολῆς Εὐελπί-
δων, Ὑπουργὸς—Γεν. Διοικητὴς Κρήτης

σ. 23α νέων, τῶν Ἱερολοχιτῶν. Ἐπανακτιᾶται ἡ πεποί / θησις καὶ σήμερον γίνεται
λαμπρὰ ἄσκησις μαχητικῆς τάξεως ὑπὸ τῶν Ἱερολοχιτῶν ἀνερχομένων πε-
ρίπου εἰς 1200 ἀριθμὸν ὃν οὐδέποτε ἔφθασαν. Οἱ πάντες ἀποκλίνουν ὑπὲρ
τῆς Ἀμύνης διαδίδεται δὲ συνάμα ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Ἀμυνα, δηλ. ἡ 20μελὴς
Ἐπιτροπὴ ὑπὸ τὴν Προεδρείαν τοῦ Μητροπολίτου προέβη εἰς σοβαρὰς ἀπο-
φάσεις, ἀλλ' ἀναμένει νὰ καλονισθῇ τὸ ζήτημα ἐκ τῶν ἀποφάσεων τοῦ ἐν
Ἀργυροκάστρῳ Συνεδρίου.

Τὴν 6ην Φεβρ. προσκαλοῦμαι εἰς τὸ Διοικητήριον ὑπὸ τοῦ κ. Κοντού-
λη ὅστις μοὶ καθιστᾷ γνωστὰς σπερμολογίας τινὰς διαδοθείσας εἰς βάρος
μας ὅτι δῆθεν διεφωνήσαμεν [πρὸς τὴν μέλλουσαν δρᾶσιν, καὶ ἐσύραμεν
τὰ περίστροφά, ὅτι ἀξιωματικοὶ τινες ὑπέγραψαν πρωτόκολλον νὰ παραμεί-
νωσι, καὶ ἐζήτησαν τὴν συμβουλὴν μου κ.τ.θ.], πάντα ἀποτελέσματα, ὡς

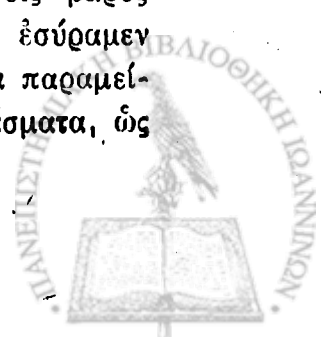
Μεθ' ὃ ὁ ἄνω Ἀξιωματικὸς μοὶ
ἀνέθηκε ν' ἀνακοινώσω εἰς τὸν συν-
ταγματάρχην κ. Κοντούλην ἄλλα
τινὰ ὑπηρεσιακὰ ζητήματα [καὶ ὅτι
μετακαλουμένου εἰς Ἀθήνας τοῦ
Ἑ(π)γου κ. Παπούλια, θὰ κανονισθῇ
μετ' αὐτοῦ τὸ ζήτημα Ταγμάτων
Κατοχῆς], τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐξετέλεσα.

Αἱ πανταχόθεν καταφθάνουσαι
εἰδήσεις εἶναι τελείως ἀπελπιστικάι,
ὡς τοῦτο μοὶ βεβαίῳ δι' ἐπιστολῆς
του ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Ἀρχίατρος κ.
Λέκας γράφων ὅτι «ἔσβυσεν ἐκεῖ
καὶ ὁ τελευταῖος σπινθὴρ τῆς Ἀμύ-
νης».

Ὁ κ. Ζωγράφος ἰδιωτεύει εἰς
Λαζαρίναν. Ἐξελέγη ἑξαμελὴς Ἐ-
πιτροπῇ ἣτις αὖριον ἀναχωρεῖ δι'
Ἀργυροκάστρον ὅπως μετὰ τῶν ἄλ-
λων τῆς Ἠλείρου ἀντιπροσώπων
σκεφθῇ περὶ τοῦ πρακτιέου. Ἀλλ'
ὡς πληροφοροῦμαι τὸ Συνέδριον
τοῦτο ἡ Κυβέρνησις σκέπτεται νὰ τὸ
διαλύσῃ ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ τῆς βίας.

5 Φεβρουαρίου 1914.

Πανταχοῦ πνέει πνεῦμα ὑπὲρ
τῆς Ἀμύνης τῆς χώρας καὶ πολλὰ
πρὸς τοῦτο γίνονται ἐνέργειαι ἐκ μέ-
ρους τῶν πρωτευόντων νέων, δεκα-

ἐμείναμεν σύμφωνοι, τῆς κακίας (κατ' αὐτόν); καλοθελητῶν τινῶν καὶ τῆς ψυχολογικῆς τοῦ τύπου καταστάσεως.

[Τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ἐπικρατεῖ πνεῦμα κατὰ κ. Κοντούλη, τῶν Χριστιανῶν, ἔνεκα τῆς γνωστῆς φιλαλβανικῆς του πολιτικῆς ἀνέκαθεν, ὥστε τὰ πάντα θεωροῦσιν, ὅτι γίνονται ἐξ αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ ἡ δυσμενὲς Νότα τῶν Δυνάμεων(!!!)].

Οἱ κάτοικοι στηρίζουν τὰς ἐλπίδας τῶν ἀπάσας εἰς ἐμὲ μάλιστα μετὰ τόσης πεποιθήσεως ὥστε φαντάζονται ὅτι δὲν θὰ φύγω ἔστω καὶ διατασσόμενος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως, ἀκόμη δὲ ὅτι θὰ κρατήσω / καὶ τὰ πυροβόλα. [Ὅπου καὶ ἂν περάσω φωνάζουσιν, Βάρδα! ὁ Βάρδας!, ἰδίως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά].

Δυστυχῶς οὐδὲν δύναμαι νὰ πράξω ὑπὲρ τῶν δυστυχῶν αὐτῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦτο ἀκριβῶς μὲ στενοχωρεῖ τὰ μέγιστα καὶ μὲ φέρει εἰς διαρκῆ ψυχολογικὴν ἀγωνίαν, ἀληθὲς μαρτύριον. Εἰς τοὺς ἐκ διαφόρων χωρίων διερωτῶντας με τί δέον γενέσθαι συμβουλεύω νὰ λάβουν μέτρα ἀμύνῃς μετὰ τῶν συμπατριωτῶν τῶν.

Τὴν ἐπομένην 7ην Φεβρ. ἐπισκέπτομαι τὸν Μητροπολίτην ὅστις εἶναι λίαν περίφροντις καὶ ἀναμένει τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐν Ἀργυροκάστρῳ. Ἀλλά, καθὼς λέγει, καὶ ἂν ἀποφασισθῇ ἡ Ἀμυνα ποῖος θὰ διευθύνῃ ἐνταῦθα; Πότε θ' ἀρχίσῃ. Τώρα ὅτε παραμένουν ἀκόμη αἱ Ἑλληνικαὶ Ἀρχαὶ ἢ ὅταν θὰ ἔλθουν πρὸς παραλαβὴν τῆς χώρας αἱ Ἀλβανικαί; Ἐρωτήσεις αἱ ὁποῖαι κατ' ἀνάγκην μένουν χωρὶς ἀπάντησιν.

Πρὸ ὀλίγου ἔλαβε τὴν πρὸς τὸ Πανελλήνιον ἔκκλησιν τοῦ Σπυρομήλιου διὰ τὸν ἀγῶνα, καὶ ὅτι χθὲς ἠρωτήθη τηλεφωνικῶς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Καστορίας περὶ τῆς ἐν Ἀργυροκάστρῳ Συνελεύσεως, καθόσον / καὶ ὁ Ἅγιος Καστορίας ἔχει μέρη τῆς δικαιοδοσίας του διαμφισβητούμενα ἤτοι τὴν Κολώνιαν, Φράσσαρην, Βυθκούκιον κ.λπ. Ἐπιστολὴ ληφθεῖσα ἐκ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ δικηγόρου. κ. Ἀδαμίδου [ἐκ Χοισίστης καταγομένου, περιγράφοντος τὴν συνέντευξιν Ἐπιτροπῆς Κορυτσαίων μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ κ. Βενιζέλου, εἰπόντος καθαρά, ὅτι ἀπωλέσθησαν τὰ μέρη ταῦτα]. Συνιστᾷ λοιπὸν τὸν ἀγῶνα εἰς ὃν θέλει καὶ οὗτος συμμετάσχει.

[Ὁ Μητροπολίτης λαμβάνει ἐπίσης τηλ)μα 7)2)14 ἐξ Ἀργυροκάστρου παρὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Κορυτσᾶς, ὅτι ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν, ἐρχόμενοι ἐδῶ. Καὶ ὅτι τὸν ἀιαιμένουσιν ἐκεῖ, ἐνθα εἶχε κληθῇ, ἀλλ' ἀπήντησεν ἀρνητικῶς, καὶ διὰ τὸν κόπον, καὶ μήπως ἐμποδισθῇ ὑπὸ τῆς Διοικήσεως].

Σήμερον 8ην Φεβρουαρίου ἡμέραν τῆς ἐβδομαδιαίας ἀγορᾶς παρατηρεῖται πλῆθος Τουρκαλβανῶν φερόντων ἐρυθρὸν φέσιον.

Οἱ Χριστιανοὶ ἐξηγοῦν τοῦτο ὡς ἐκδήλωσιν τῆς χαρᾶς τῶν διὰ τὴν προσέγγισιν τῆς ἐκπληρώσεως τῶν πόθων τῶν, εἰς ἐπίμετρον δὲ τῆς ἀγωνίας τῶν τηλ)μα τοῦ Γραφείου τοῦ Τύπου Θεσ)νίκης ἀναφέρει ὅτι:

«Ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις εἶναι σύμφωνοι εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, καὶ ὅτι ἡ ἐκκένωσις τῆς Ἠπείρου θὰ γίνῃ ἔνεκα σκληρᾶς ἀνάγκης».

9 Φεβρ. Κατόπιν χθεσινοῦ τηλ)ματος ἐξ Ἀργυροκάστρου πρὸς τὸν ἐνταῦθα Μητροπολίτην ὅτι θὰ ἔλθῃ ἐδῶ ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Ἀργυροκάστρου σ. 26α ὁ κόσμος τῶν Χριστιανῶν ἐναγωνίως ἀναμένει τὴν ἀφίξιν της/.

Αἱ μαχητικῆς τάξεως ἀσκήσεις τοῦ Ἱεροῦ Λόχου εἶπερ ποτὲ σύντονοι καὶ ζωηραί. Ἐγὼ ὅμως δὲν συνοδεύω αὐτοὺς ἐπανερχομένους ἐκ τοῦ πεδίου τῶν ἀσκήσεων εἰς τὴν πόλιν, διότι μὲ στενοχωρεῖ τὰ μέγιστα ἡ θέα τοῦ κό-

σμου παντοιοτρόπως ἐκδηλοῦντος τὴν πρὸς ἐμὲ ἐλπίδα του, καὶ διὰ τοῦτο ἐπανέρχομαι εἰς τὴν πόλιν μόνος.

10. Φεβρ. Διελθὼν δι' ὑπηρεσίαν ἐκ τῶν Γραφείων τῆς VIII Μεραρχίας μαρτυρῶ ὅτι ἀφικνεῖται ἐσπευσμένως ἐξ Ἰωαννίνων ὁ ὑποστράτηγος κ. Παπούλιας Διοικητὴς τοῦ Ε' Σώματος Στρατοῦ, ἄγνωστον ὅμως διὰ ποίαν αἰτίαν.

Παρὰ τοῦ κ. Χαράλ. Δάρδα ἱατροῦ ὃν ἐπεσκέφθην κατ' οἶκον μαρτυρῶ ὅτι πολλοὶ Τοῦρκοι σκέπτονται νὰ ζητήσουν τὴν παραμονὴν 2—3 Ταγμάτων Ἑλλ. Στρατοῦ πρὸς ἀσφάλειάν των, ὅπερ ἀποδίδεται εἰς φόβον τῶν Ὀθωμανῶν μετὰ τὰς καταστροφὰς τῆς Κολώνιας καὶ τὴν ὡς ἐκ τῆς φαινομένης πολεμικῆς κινήσεως ἀνύψωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν Χριστιανῶν.

Πληροφοροῦμαι ὅτι ἀφίκετο ἐξ Ἀργυροκάστρου ἡ Ἐπιτροπὴ, παρὰ δὲ σ. 27α τοῦ οἰκοδεσπότου μου κ. Πολένα ὡσαύτως ἐλθόντος ἐξ Ἀργυροκ./μαρτυρῶ [ἐμπιστευτικῶς] ὅτι ἡ Ἀμυνα θὰ γίνῃ καὶ πρὸς τοῦτο ἔλαβον ὁδηγίαν νὰ προβοῦν εἰς ἐνεργείας παρὰ τῇ λαῷ, καὶ εἰς προσεταιρισμὸν τῶν Ταγμάτων Κατοχῆς καὶ ἄλλων ὁπλιωτῶν.

11. Φεβρ. (Τρίτη). Ἐκλήθην μετὰ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν ἵνα παρουσιασθῶμεν εἰς τὴν Μεραρχίαν ἐνώπιον τοῦ ὑποστρατήγου κ. Παπούλια τὴν 10 ¹/₂ π. μ.

Μετέβημεν ὄντως εἰς τὸ Διοικητήριον ὅπου ὁ κ. Ὑποστράτηγος ἐνώπιον ὧν τῶν ἀξιωματικῶν εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς:

«Ὅταν ὁδύνην αἰσθανόμεθα ὅλοι, αἰσθάνεται ἡ Κυβέρνησις καὶ ὁ Βασιλεὺς διὰ τὴν ἐκκένωσιν τῶν μερῶν αὐτῶν. Ἐν τούτοις αὕτη θὰ γίνῃ ὠρισμένως / τὴν 16ην τρέχ. καὶ θ' ἀρχίσῃ ἀπὸ Κορυτσᾶς, κατόπιν Κολώνιας καὶ καθ' ἑξῆς».

Πᾶσα περιγραφὴ τῆς ὁδυνηρᾶς καταπλήξεώς μου, ἐκ τῶν λόγων τούτων θὰ ὑπελείπετο τὰ μέγιστα τῆς πραγματικότητος.

Ἀμέσως ἐδόθη διαταγὴ ν' ἀπολυθοῦν οἱ ἄνδρες τῶν Ταγμάτων τῆς σ. 28α Κατοχῆς ὅσοι κατήγοντο ἐκ τῶν Ἐπαρχιῶν Κορυτσᾶς καὶ Κολώνιας/.

Εἰς τὴν αἵθουσαν τοῦ Διοικητηρίου ὅπου ἀποσυρθεὶς μετὰ ταῦτα ὁ κ. ὑποστράτηγος μ' ἐκάλεσε μοὶ ἐπανελάβε τὸ ἀδύνατον τῆς ἀποφυγῆς τοῦ μοιραίου. Μόλις κατῴρθωσα ὡς ἐκ τῆς συγκινήσεώς μου νὰ ψελλίσω λέξεις τινὰς καὶ χαιρετήσας ἀπῆλθον.

Ἀπὸ τοῦ Γραφείου τοῦ Ὑπασπιστοῦ μὲ ψυχικὴν ὁδύνην ὑπερτάτην βλέπω τοὺς ἄνδρας τῶν Ταγμάτων τῆς Κατοχῆς παραδίδοντας τὸν ὅπλισμὸν κ.λ. ἄνευ διαμαρτυρίας, ἄνευ παραπόνων, ἀγογγύστως.

Εἰς τὴν Μητρόπολιν ὁ κ. Ὑποστράτηγος ἐπανελάβε τ' αὐτὰ πρὸς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης, βεβαιώσας ὅτι οἱ κάτοικοι οὐδένα ἔχουν νὰ διατρέξουν κίνδυνον, καὶ εἰς ἐνδοιασμούς τινων ἐκ τῶν μελῶν ἀπήντησεν ὅτι θὰ καταπνίξῃ διὰ τοῦ στρατοῦ πᾶσαν τυχὸν ἀνίστασιν θεωρουμένην ὡς προδοσίαν ὑπὸ τοῦ Βασιλέως. Ἡ πόλις πενθεῖ. Αἱ οἰκογένειαι κλαίουσιν καὶ ὀλοφύρονται. Τὴν μεσημβρίαν λαμβάνω τὴν ἐπιστολὴν, ἣν ἀπὸ χθὲς ἔφερεν ἡ ἀφικθεῖσα Ἐπιτροπὴ παρὰ τοῦ ἐν Ἀργυροκάστρῳ Προέδρου τῆς Πανηπειρωτικῆς Συνελεύσεως Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως (Ἀργυροκάστρου)

σ. 29α Βασιλείου ἐν ἣ λέγει: /

[ε' Ἐν Ἀργυροκάστρῳ τῇ 5 Φεβρ. 1914

Ἐρίτιμε καὶ Γενναῖε κ. Γ. Τσόντε ἡ Βάρδα

Ταγματάρχα τοῦ Πυροβολικοῦ

Εἰς Κορυτσᾶν

* Ἡ ἐν Ἀργυροκάστρῳ συνελθοῦσα Πανηπειρωτικὴ Συνέλευσις ἀποφασίσασα ν'

ἀντιστῇ κατὰ πάσης ἀποφάσεως τῆς Εὐρώπης, σφαγιαζούσης τὰ δικαιώματα τῆς ἐν ἀλληλεγγύῃ κηρυχθείσης Ἡλείου καὶ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαια αὐτῆς, ἐστήριξε τὴν τοιαύτην ἀπόφασιν τῆς ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸν θεὸν καὶ τὸ δίκαιον, καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, καὶ τὰς τοῦ Πανελληνίου λόγῳ τῆς εἰς πᾶσαν περίστασιν κηρυχθείσης ἐθνικῆς ἀλληλεγγύης.

Τὸ Προεδρεῖον τῆς εἰρημενῆς Συνελεύσεως ἀποβλέψαν εἰς τὴν ἐγνωσμένην ὑμῶν φιλοπατρίαν, τοὺς δεσμοὺς τοῦ αἵματος καὶ εἰς τὰ γενναῖα καὶ ἀνδρεία αἰσθήματα ὑμῶν, ἅτινα ἐπεδείξατε καθ' ὅλας τὰς ἐθνικὰς περιστάσεις καὶ ἰδίᾳ κατὰ τε τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα καὶ τοὺς δύο ἐνδόξους πολέμους τοῦ Ἑλλ. Ἔθνους, καὶ πεποιθὸς ὅτι τὰ ἐπίλεκτα τέκνα τοῦ Πανελληνίου θὰ σπεύσωσιν εἰς τὴν φωνὴν τῆς σφαγιαζομένης Ἡλείου νὰ συνεισφέρωσι τὰς ἡθικὰς αὐτῶν δυνάμεις καὶ γνώσεις καὶ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας των πρὸς εὐδωσιν καὶ ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιδιωκόμενου Ἱεροῦ καὶ Ἑθνικοῦ σκοποῦ, εὐελπιστεῖ ὅτι καὶ ὑμεῖς, τὸ ἐπίλεκτον τέκνον τῆς Μεγαλομάρτυρος Μεγαλονήσου Κρήτης θέλετε εἰσακούσει τὴν φωνὴν τῆς δυστυχοῦς Ἡλείου, καλοῦσης τὰ ἐπίλεκτα τοῦ Πανελληνίου τέκνα εἰς βοήθειάν της, καὶ θέλετε σπεύσει νὰ ταχθῇτε ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Προεδρείου τῆς Πανεπιστημιωτικῆς Συνελεύσεως δηλοῦντες τὴν περὶ τοῦτου ἀπόφασιν καὶ ἀποδοχὴν σας ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον.

Διατελοῦμεν μετὰ τῆς ἐξειδικιασμένης πρὸς ὑμᾶς ἀγάπης καὶ ὑπολήψεως.

[σ. 30β] Ὁ Γραμματεὺς
Δ. Χατζῆς

Ὁ Πρόεδρος
† Ὁ Δρυῖνουπόλεως

Τὸ τοιοῦτον εἶναι πάντῃ ἀδύνατον δι' ὃ παρακαλῶ τὸν κ. Πολέαν, ὅστις μοῦ ἔδωκε τὴν ἐν λόγῳ ἐπιστολήν, ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως τηλεγραφικῶς καὶ συμβολικῶς κατὰ τὴν συνεννόησιν των.

Τὸ αὐτὸ ἀνέθεσα καὶ εἰς τὸν Παπαπέτρον ἐλθόντα ὡσαύτως ἐξ Ἀργυροκάστρου, τοῦθ' ὅπερ καὶ οἱ δύο μοὶ ὑπόσχονται.

Ἀδυνατῶ νὰ συνέλθω ἐκ τῆς ὀδυνηρᾶς καταπλήξεως διὰ τὴν τόσον ἀπότομον μετατροπὴν τῶν πραγμάτων ἐπὶ τὰ χεῖρω. Ἦλπιζον πάντοτε παρὰ τῆς καταστάσεως.

12 Φεβρ. Μόνη μου σκέψις διαρκῆς τὸ τί θ' ἀπογίνουσι οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι ἐξετέθησαν ἤδη κατὰ τὸ μακρὸν διάστημα τῆς Ἑλληνικῆς Κατοχῆς, καὶ ἰδίως οἱ χωρικοί. Ὁ Μητροπολίτης ὃν ἐλεσκέφθη ἐν εὐρίσκειται εἰς τὴν αὐτὴν ἀγωνιώδη κατάστασιν.

Παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ εἶχε ζητηθῇ νὰ ἐπαναλάβῃ ὅσα εἶπεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης καὶ εἰς Ἀντιπροσωπείαν τοῦ Λαοῦ πολυμελῆ ἐξ σ. 30 α 100—150 ἀνθρώπων /.

Ὁ Στρατηγὸς ὑπεσχέθη, ἀλλὰ σήμερον τοῖς παρήγγειλεν ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς Μοσχόπολιν ὅπου ἤδη ἔχει σταλῇ ὁ ταγματ. τοῦ Πυροβολ. κ. Κουγιτέας Παναγ. διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Ὁλλανδοῦ Ἀξιωματικοῦ διὰ τὴν ἐκκένωσιν.

Μ. μ. εἶδον τὸν Ἐπιτελάρχην τῆς VIII Μεραρχίας κ. Σπηλιάδην, ὅστις μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν θὰ μεταβῇ ὁ Στρατηγὸς εἰς Μοσχόπολιν ἀλλ' αὐτὸς μόνον. Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀμύνης περιμένει τὴν ἀπάντησιν τοῦ Στρατηγοῦ εἰς τὸ ὑποβληθὲν αὐτῷ Ὑπόμνημα ἐν ᾧ ἐκθέτουν τοὺς φόβους των, καὶ τὰ ἅπερ ἔδει νὰ ληφθοῦν μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν των.

13 Φεβρ. Ἐξακολουθῶ κατεγόμενος ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀγωνιώδους, μαρτυρικῆς καταστάσεως καὶ ἀναλογίζομαι μετὰ πόνου ποῖα ἢ θέσεις, τῶν μετὰ φανατισμοῦ ἐργασθέντων ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας ἰδικῶν μας, τὰς ἐλπίδας των ποὺ εἶχαν στηρίζει εἰς ἐμέ.

Ἀποφεύγω τοὺς κεντρικοὺς δρόμους μεταβαίνων εἰς τὴν Μοῖραν τοῦ Πυροβολικοῦ καθόσον νρμίζω ὅτι ἡ πρὸς ἐμέ συμπάθεια τῶν κατοίκων μετεβλήθη ἤδη εἰς ἀποστροφὴν διότι μὲ θεωροῦν ὡς ἐγκαλεῖσαντα αὐτούς.
σ. 31 α Καὶ ὄντως μὲ χαιρεῖωσι ψυχρῶς, ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον ἐκ τῆς ἀπογοητεύσεως, καὶ διότι ἔχασαν τὴν εὐθυμίαν των.

Εἰς τὴν Μητροπόλιν μανθάνω ὅτι ὁ Στρατηγὸς ἀπαντήσας εἰς τὸ ὑπόμνημα τῆς Ἐπιτροπῆς ἔδωκε καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις. Μοσχοπολίτης ἔλθων ἐκ τοῦ χωρίου του ἀδελφός τοῦ δημογέροντος Ἰωάννου Βαλαούρη βεβαιοῖ ὅτι ὄντως τηρεῖται ἡ τάξις εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καταληφθέντα μέρη, ὅτι ἀπηλλάγη ὑπὸ τοῦ Ὀλλανδοῦ Ἀξιωματικοῦ εἰς Ἐλμπασάν ὁ διάσημος λήσταρχος Μωχαρέμ Μογλίτσας τῇ ἀπαιτήσῃ τῶν χριστιανῶν, ὅτι δέχεται νὰ καταταχθῶν χριστιανοὶ χωροφύλακες μὲ μισθὸν 70 δραχ. μηνιαίως. Ὁ Στρατηγὸς διέταξε νὰ παύσῃ πλέον λειτουργοῦσα ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Ἀμύνης ὅπερ καὶ ἔγινε καθόσον οὐδένα ἔχει πλέον λόγον ὑπάρξεως.

Σήμερον 14ην Φεβρ. λαμβάνω διαταγὴν παρὰ τοῦ κ. Μεράρχου Συναγμ. κ. Νικολάου ν' ἀναχωρήσῃ ἡ Μοῖρα αὐριον δι' Ἰωάννινα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἔδω τμήματα, πλὴν ἑνὸς Τάγματος Κατοχῆς ὅπερ θὰ παραμείνῃ σ. 32 β διὰ νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἀλβανούς./

Οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι πληροφορηθέντες παρὰ τῶν μουχτάρηδων ὅτι κατὰ σύστασιν τοῦ Τουρκαλβανοῦ Δημάρχου δεόν νὰ ἐτοιμάσουν καταλύματα διὰ τὸν Ἀλβανικὸν Στρατὸν συμποσούμενον εἰς 1500 ἄνδρας ἐξ ὧν εἰς τοὺς 800 θὰ παρῆχον καταλύματα οἱ Χριστιανοὶ ἔγιναν ἔξω φρενῶν ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν των. Τοὺς συμβουλεύω νὰ μετὰβῶν εἰς τὸν Στρατηγὸν καὶ νὰ ζητήσουν ὅπως μεσολαβήσῃ παρὰ τῷ Ὀλλανδῷ διοικητῇ ἵνα ἀποφύγουν οἱ Τουρκαλβανοὶ νὰ καταλύσουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν.

15 Φεβρ. Ἀποχαιρετήσας μὲ ὑπέριτον σπαραγμὸν τῆς ψυχῆς τοὺς φίλους καὶ γνωρίμους μου μεταβαίνω ἔφιππος εἰς τὴν Ἀγορὰν ὅπου ἀναμένει ἐτοίμη πρὸς ἀναχώρησιν ἡ Μοῖρα. Ὁ κόσμος περίλυπος μὲ δακρυσμένα μῦτια μᾶς παρακολουθεῖ, ἐνῶ οἱ Ὀθωμανοὶ φέροντες ἐρυθρὰ φέσια μόλις κατορθώνουν νὰ κρατήσουν τὴν χαρὰν των.

Πρὸς τοὺς ἀποχαιρετῶντάς με δακρύνοντας φίλους συνιστῶ θάρρος καὶ ὑπομονήν. Βαίνω πρὸς Ἐρσέκαν. Καθ' ὁδὸν δακρύνοντες οἱ χωρικοὶ μοῦ σ. 33 α εὐχονται «Κατευόδιον» / καὶ «καλὸν δρόμον» προσθέτοντες μὲ ψυχικὸν σπαραγμὸν: «Τώρα ποῦ φεύγετε ἐσεῖς, ἡμᾶς ποῦ μᾶς ἀφήνετε;» Καὶ ἄλλοι: «Φεύγετε, κ. Βάρδα, καὶ μᾶς ἀφήνετε ὀρφανούς».

Συγκεκινημένος συνιστῶ τ' αὐτά, δηλ. θάρρος καὶ ἐγκατέρησιν, διότι ἡ Ἑλλὰς εἶναι μεγάλη, τὰ σύνορα πλησίον, ὥστε ἂν ὑποφέρουν νὰ τοὺς ὑπερασπισθῇ. Φθάνομεν εἰς Σελενίτσαν 1 1/2 ὥραν πρὸ τῆς Ἐρσέκας.

16 Φεβρουαρίου. Παραμένομεν ἐν Σελενίτση ἔχοντες ἐντολὴν ν' ἀναμείνωμεν διαταγὴν κινήσεως, ἣτις καθ' ἃ μοὶ εἶπεν ὁ κ. Μεράρχης θὰ βραδύνη 2—3 ἡμέρας. Αἴφνης ὅμως μ.μ. λαμβάνω διαταγὴν τῆς 8ης Μεραρχίας νὰ συνεχίσω τὴν πορείαν μέχρις Ἰωαννίνων, τεθέντων ὑπὸ τὰς διατάγας μου τῶν ὑγειονομικῶν σχηματισμῶν τῆς Μεραρχ. καὶ τῆς Συνυγαρχίας Πυρομαχικῶν Ὁρειβ. Πυροβολικοῦ.

Συναντῶ ἐξελθὼν τοῦ καταλύματος τὸν Ὑποστράτηγον κ. Παπούλαν διερχόμενον ἐπὶ αὐτοκινήτου καὶ διευθυνόμενον εἰς Ἀργυρόκαστρον ὅπου καθ' σ. 34 β ἃ μοὶ εἶπεν, κάτι σοβαρὸν συμβαίνει, ἀνάγκη δὲ νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ἀπόψε./

Ἀναφέρω ὅτι ἡ διαταγὴ τῆς Μεραρχίας ὁρίζει μεγάλην πορείαν δι' αὐριον καὶ δὴ τὸ χωρίον Ράντιανη, καὶ μοὶ δίδει τὸ δικαίωμα νὰ κανονίσω μόνος τὴν πορείαν τῆς Μοίρας, ὑποδεικνύων μοι ἅμα τὸ χωρίον Μπορόβα 1 1/2 ὥραν πέραν τῆς Ἐρσέκας. Ἐστειλα διαταγὴν αὐριανῆς κινήσεως πρὸς ὅλα τὰ τμήματα.

Τὴν ἐπομένην 17ην Φεβρ. ἀναχωροῦμεν μὲ κακοκαιρίαν καὶ σταματῶμεν εἰς Ἐρσέκαν ὅπου συναντιῶμαι μὲ τὸν Διοικητὴν τοῦ 15ου Πεζ. Συναγμ. κ. Καλκάνην καὶ τὸν Φρούραρχον Ἐρσέκας ταγματάρχην κ. Πε-

τροπουλάκη. Ἀνάργ. εὐρισκομένους καὶ αὐτοὺς εἰς τὴν ἰδίαν ψυχολογικὴν κατάστασιν καὶ συμβουλευόντας καὶ τοὺς ἀπελπισμένους κατοίκους ὅσα διαρκῶς καὶ ἐγὼ ἐπαναλαμβάνω. (Ἐνταῦθα συνήντησα 3 ἐκ τῶν ἰδικῶν μου Κρητῶν, φυλακισμένους. Παρὰ τὰς συμβουλὰς μου, διαρκῶς ὑποκρινόμενοι ἐνώπιόν μου, διαρπάζοντες, καὶ ἐνοπιοὶ μετέβησαν εἰς Ἑρσέκαν. Πρὸς χάριν μου τοὺς ἀποφυλακίζουσι, καὶ τοὺς παραλαμβάνω).

Ἀναχωρῶ ἀμέσως μετὰ τὸ γεῦμα πρὸς συνάντησιν τῆς προπορευομένης φάλαγγος ἣτις ἔφθασε καὶ ἐπεσιτάθμευσεν εἰς Μπαρμπάσι, ὅπου ἐπαναλαμβάνω καὶ πάλιν εἰς τὸν φιλοξενήσαντά με χριστιανὸν τὰς αὐτὰς συστάσεις σ. 35 α περὶ θάφρους καὶ ἐγκαρτερήσεως/.

18 Φεβρουαρίου. Περὶ ὥραν 8ην π.μ. ἐκκινουμένον κατευθυνόμενοι εἰς Λεσκοβίκιον ὅπου φθάνομεν τὴν 3 μ.μ. εἰς τὸ κέντρον τῆς κωμοπόλεως εἶναι συνηθροισμένον πλῆθος Τουρκαλβανῶν παρατηρούντων με μετὰ μεγάλης προσοχῆς καὶ ἐνδιαφέροντος, ἵσως διότι ἔμαθον ὅτι φεύγω.

Μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν τμημάτων συναντῶ διαφόρους ἀξιωματικούς καὶ πολίτας καὶ πληροφοροῦμαι νέα περίεργα, ἀντίθετα δὲ πρὸς ὅσα συνέβησαν ἐν Κορυτσᾷ, ἦτοι:

α) ὅτι ἀνεκηρύχθη ἡ Αὐτονομία, πλὴν τῆς Χειμάρρας, εἰς Ἀγίους Σαράντα, Δέλβινον καὶ Ἀργυρόκαστρον, ἀργότερα δὲ ἔμαθον ὅτι καὶ ἐν Πρεμετῇ.

β) ὅτι κυκλοφοροῦν ἐλευθέρως τηλεγραφήματα τοῦ Προέδρου τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως κ. Ζωγράφου ἐνθαρρύνοντος τοὺς κατοίκους καὶ προτρέποντος αὐτοὺς ὅπως ἐργασθῶσι, καὶ τοῦ Μητροπολίτου Κονίτισης ὑποδεικνύοντος εἰς τοὺς ἐδῶ νὰ ὑψώσουν τὴν σημαίαν τῆς Αὐτονομίας.

Ὁ φρούραρχος ὑπολοχ. τοῦ πεζ. κ. Μπλάισης μὲ πληροφορεῖ ὅτι ὑπάρχει διαταγὴ νὰ / μὴν ἀναμειγνύονται αἱ Πολιτικαὶ καὶ Στρατιωτικαὶ ἀρχαί, καὶ νὰ μὴν παρεμποδίζουσι τοὺς ἐπαναστάτας. σ. 36 β

Γεννᾶται εἰς ἐμὲ ἡ ἀπορία μήπως ἐπῆλθε μεταβολὴ τις εἰς τὰ πράγματα; (Καὶ μόνον εἰς τὴν Κορυτσᾷν ἦτο πεπρωμένον νὰ ὑποστῇ τὸ πλῆγμα;) Ἀλλ' οὐδεμίαν δύναμαι νὰ δώσω ἐξήγησιν.

Οἱ ἐνταῦθα δὲν τολμοῦν νὰ προβοῦν εἰς τὸ κήρυγμα τῆς Αὐτονομίας καὶ μὲ συμβουλευόνται περὶ τοῦ πρακτέου. Τοὺς προτρέπω εἰς ἐνέργειαν ἐφ' ὅσον δύναμαι ἀλλὰ μοὶ ἀπαντοῦν ὅτι εἰς ἐμὲ εἶχον ἐναποθέσει ὅλας τὰς ἐλπίδας των. Οἱ λόγοι των μοὶ ὑπενθυμίζουν τὴν ταλαίπωρον Κορυτσᾷν, καὶ τὴν ἠθικὴν εὐθύνην, τὴν ὁποίαν ἀκουσίως μου εἶχα ἀναλάβει ἀπέναντι τῶν ἐκεῖ πληθυσμῶν. Τοὺς συνιστῶ νὰ γράψουν. ὅλα τὰ νεώτερα εἰς Κολώνιαν ἢ ὁποία δὲν παρεδόθη ἀκόμη εἰς τοὺς Ἀλβανούς, μήπως κατορθωθῇ νὰ γίνῃ κάτι τι καὶ ἐκεῖ. Ἐπίσης νὰ εἰδοποιήσουν τὰ χωρία τῆς Κονίτισης νὰ κατέλθουν πρὸς τὸ Λεσκοβίκιον καὶ τὴν Κολώνιαν.

Μοῦ ἀπαντοῦν ὅτι διὰ τὸ πρῶτον εἰσιμάζονται γὰ γράψουν, ἀλλὰ διὰ σ. 37 α τὸ δεύτερον καθὼς καὶ διὰ τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας / ἀδύνατον ἐνεκα ἀντιπράξεως καὶ δειλίας πολλῶν ἐδῶ, ἂν δὲν ἔλθῃ ὁ Μητροπολίτης Κονίτισης πρὸς ὃν κατ' ἐπανάληψιν ἔχουν γράψει.

Λαμβάνω ἐπιστολὴν τοῦ κ. Ἐφραίμ Γκίνη ἐκ Κορυτσᾶς ὅστις μοῦ γράφει: «Χθὲς ἄνευ ἐπεισοδίων κατελήφθη ἡ Μοσχόπολις. Σήμερον περὶ μεσημβρίαν θὰ ἔλθουν ἐνταῦθα. Χθὲς μικροῦ δεῖν νὰ ἔχωμεν συμπλοκὰς λόγῳ τοῦ ὅτι ὁ Χουσεῖν Βέης Πύργου ἐπυροβόλησε μερικοὺς Χριστιανόπαιδας κρούσαντας τὴν θύραν τῆς οἰκίας του. Οὗτος συνελήφθη ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας ἀλλ' ἀμέσως ἀπελύθη. Ἐνεκα τούτου περὶ τοὺς 200 Ἱερολοχίται συνελθόντες εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μητροπόλεως διεμαρτυρήθησαν κατὰ

τῆς ἀπολύσεως, καὶ διὰ τὴν ἐν τῇ ἀγορᾷ παρουσίαν πολλῶν Τούρκων χωρικῶν, οἵτινες ἔλεγον ὅτι σκέπτονται νὰ διαρρήξουν τὰ καταστήματα, ὅτι ἡμεῖς κρύπτομεν τὰ τηλεγραφήματά σου πρὸς ἡμᾶς, ὅτι ἐπανεστάτησες τὴν Κολώνιαν καὶ προέτρεπες νὰ λάβωμεν μέρος καὶ ἡμεῖς. Τὸ τοιοῦτον ὑπώπτευσαν ἐκ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγγελιαφόρου σου. [Οὗτος ἦτο δεκανεὺς τις ὃν εἶχα στείλει κατὰ τὴν ἐν Σελενίτση διαμονὴν μας εἰς Κορυτσᾶν πρὸς παραλαβὴν νομῆς καὶ τῆς τυχόν ἀλληλογραφίας τῆς Μοίρας]. Καὶ τοῦτο μὲν / διεψεύσαμεν, περὶ δὲ τῶν ἄλλων μετέβημεν Ἐπιτροπείᾳ πρὸς τὸν κ. Κοντούλην, ὅστις διέταξε τὴν αὔξησιν καὶ ἐνίσχυσιν τῶν περιπολιῶν, καὶ τὴν συμμετοχὴν εἰς ταύτας καὶ τῶν Ἱερολοχιτῶν πρὸς φρούρησιν τῆς ἀγορᾶς, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Οὕτω οἱ συναθροισθέντες διελύθησαν. Κληθεῖς κατόπιν ὁ Δήμαρχος καὶ τινες Βέηδες διετάχθησαν νὰ συμβουλευσούν τοὺς χωρικοὺς ν' ἀπέλθουν εἰς τὰ χωρία τῶν ἄλλως θὰ συλληφθοῦν καὶ θὰ φυλακισθοῦν.

Ὁ Στρατηγὸς κ. Παπούλας ἀνεχώρησε χθὲς δι' Ἀργυρόκαστρον. Σήμερον ἡ ἀγορὰ θὰ εἶναι κλειστή. Οὐδεμία δὲ προὑπάντησις θὰ γίνῃ οὔτε ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων οὔτε ἐκ μέρους ἡμῶν. Οἱ ἄνθρωποι τεθλιμμένοι καὶ πλήρεις ἀγανακτήσεως. Ὁ κ. Κοντούλης ἀναχωρεῖ σήμερον καὶ περὶ ὥραν 3 μ.μ. Περὶ ὥραν 1 μ.μ. ἔρχονται οἱ Ἀλβανοί. Οἱ ἐρχόμενοι εἶναι 270 πεζοὶ χωροφύλακες καὶ 30 ἵππεις, ἐν ὧν 300. 17—2—14 Κορυτσᾶ».

Καὶ ὅμως καθ' ἃ μᾶς ἐπληροφόρησαν ἐκ τοῦ τηλεγραφεῖου μόνον 80—

σ. 39α 100 πειναλέοι καὶ κακοενδεδυμένοι εἰσῆλθον καὶ παρέλαβον τὴν αἰτυχὴ πόλιν. / Ἀργὰ μοὶ ἐτηλεγράφησαν ἐξ Ἑρσέκας ὅτι ὁ κ. Ζωγράφος ἔστειλεν εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης τηλ)μα ἐνθαρρυντικόν, καθὼς καὶ ὁ Μητροπολίτης ἐξορκίζων αὐτοὺς νὰ εἰδοποιήσουν πάσῃ θυσίᾳ τὴν Κορυτσᾶν κ' ἐμέ, καὶ ὅτι εἰς τὰς 4 μ.μ. ἔφυγεν ἐξ Ἑρσέκας ἀγγελιαφόρος διὰ νὰ μοὶ φέρῃ ταῦτα καὶ λάβω γνῶσιν.

Κατακλιθεῖς ἐξύπνησα περὶ ὥραν 3½ π.μ. ἀδυνατῶν νὰ κοιμηθῶ καθότι ἐκ τῶν ἀνωτέρω πληροφοριῶν διατελῶ ὑπὸ τὸ κράτος νευρικῆς διεγέρσεως.

19 Φεβρουαρίου. Ἀναμένω ἐναγωνίως τὸν ἐξ Ἑρσέκας ἀγγελιαφόρον ὅστις πράγματι φθάνει. Ἀναγινώσκω τ' ἀνωτέρω τηλεγραφήματα, ἀλλὰ δυστυχῶς εἶναι ἀργὰ πλέον διὰ τὴν Κορυτσᾶν, ζήτημα δὲ ἂν θὰ γίνῃ τι καὶ εἰς Κολώνιαν.

Εἰς τὸν κ. Βετσόπουλον συνιστῶ νὰ γράψῃ ὅλα τὰ νέα πρὸς τὸν ἐν Ἑρσέκᾳ Πέτρον Προνιάνην, πρὸς ὃν γράφω κ' ἐγώ, ὑποδεικνύων ἅμα νὰ εἰδοποιήσῃ εἰς Κόνιτσαν καὶ τὰ χωρία Δεβολίου (Βιγλίτσης) διὰ νὰ τοὺς

σ. 40β συνδράμουν καὶ κατορθώσουν εἰ δυνατόν καὶ αὐτοὶ νὰ κηρύξουν / καὶ αὐτοὶ τὴν Αὐτονομίαν.

Συνιστῶ εἰς τὴν ἐνταῦθα Ἐπιτροπὴν τῆς Ἀμύνης νὰ τηλεγραφήσῃ τῷ Μητροπολίτῃ Κονίτσης ὅτι ἐγὼ μετὰ Ὁρειβ. Πυρ)κοῦ καὶ ἄλλων τμη-

μάτων 8ης Μεραρχίας ήλθον ἐδῶ διεισδυόμενος πρὸς Ἰωάννινα, (διὰ τὴν ἀπελπισθῆ ἀπὸ ἐμὲ) ὅτι ἡ Κορυτσᾶ κατελήφθη χθὲς ὑπὸ 80 χωροφυλάκων Ἀλβανῶν, καὶ ἀνάγκη τὴν ἔλθῃ ἐδῶ, ἄλλως δύσκολος ἡ ἀνακήρυξις τῆς Αὐτονομίας, δεόν δὲ τὴν ἐπιστρατεύσῃ Κόνιτσαν δι' ἐνταῦθα καὶ Κολώνιαν.

Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο τῆς Ἐπιτροπῆς δὲν γίνεται δεκτὸν εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, καθότι διαταγὴ τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, κρυπτογραφικῶς διαβιβασθεῖσα πρὸς τὸν ἐνταῦθα Διοικητικὸν Ἐπίτροπον ἀπαγορεύει αὐστηρῶς τὴν διαβίβασιν τηλῆματος τῶν Ἐπαναστατικῶν Ἀρχῶν.

Ἀποσιέλλουν ὅθεν ἀγγελιαφόρον μ' ἐπιστολὴν ἐκτενῆ πρὸς τὸν Ἅγιον Κονίτσης εἰς Ἀργυροκάστρον, ἥτις ἄγνωστον ἂν θὰ φθάσῃ εἰς τὸν πρὸς ὃν ὅρον, διότι ἀπὸ τὴν νύκτα βρέχει, δι' ὃ καὶ δὲν ἠδυνήθημεν σήμερον ν' ἀναχωρήσωμεν, μὴ ὑπαρχόντων καθ' ὁδὸν χωρίων πρὸς ἐπισταθμεῖαν εἰμὴ μετὰ σ. 41α 35 καὶ πλέον χιλιόμετρα, τὰ Τσαρπλιανά. /

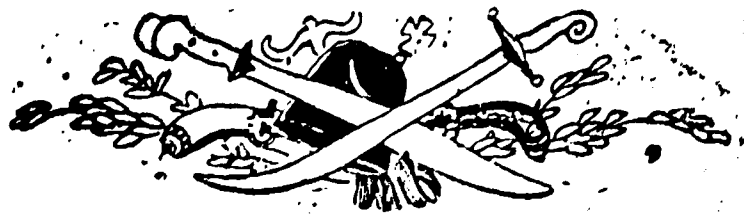
Εἶναι δ' ἄγνωστον ἂν τὰ νοτιώτερον κείμενα χωρία εἶναι ἀκόμη ἐλεύθερα, διότι ἔχουν προσφύγει πολλαὶ οἰκογένειαι ἐκ τῆς παραχωρουμένης τῇ Ἀλβανίᾳ ζώνης.

Μόλις εἶχε φύγει ὁ ἀγγελιαφόρος ὁ ἐνταῦθα τηλεγραφητὴς εἰδοποιήθη παρὰ τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις συναδέλφου τοῦ ὅτι ἔρχεται ὁ Ἅγιος Κονίτσης ἐξ Ἀργυροκάστρου, καὶ τὴν εἰδοποιήθη ὁ Βετσόπουλος.

Μέχρις ἐσπέρας οὐδεμία νεωτέρα εἰδησις, Ὁ Ἅγιος Κονίτσης δὲν ἔφθασε. Ὁ τηλεγραφητὴς μὲ πληροφορεῖ ὅτι εἰς τὸ Δέλβινον τὰ πράγματα ὠξύνθησαν καὶ ὅτι ἐπικεῖται συμπλοκὴ μεταξὺ Τουρκαλβανῶν καὶ Χριστιανῶν ἐντοπίων.

Βρέχει καὶ χιονίζει διαρκῶς.

(Συνεχίζεται)

Σ. Γ. ΠΑΠΑ—ΓΚΑΛΚΟΥ

ΔΑΣΚΑΛΙΟ

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΖΙΤΣΗΣ

Τὸ προπαιδευτήριον τοῦ Προφήτου Ἡλίου (¹) τῆς Ζίτσης διατηρήθηκε ἕως τὰ μέσα τοῦ ΙΗ αἰῶνα. Οἱ καλόγηροι προτιμοῦσαν τὰ πλούσια μετέχια τῆς Βλαχιάς, ὅπου ζοῦσαν ἡγεμονικά. Ὅσοι ἔμεναν στὸ μοναστήρι δὲν ἦσαν οἱ πλὺθ μορφωμένοι καὶ καλλιτέρες. Οἱ ἡγούμενοι ζοῦσαν μὲ μεγαλοπρέπεια καὶ σπατάλη. Οἱ Τούρκοι οἱ δεσποτάδες κι' οἱ ἀρχόντοι τῶν Γιαννίνων ἤθελαν κ' αὐτοὶ γρόσια καὶ πάλιν γρόσια. Ἔτσι δανειζόντανε ἀπὸ Ρωμιοὺς τοκογλύφους καὶ ἀλλόθρησκους κι' ἐβάρυναν τὸ μοναστήρι μὲ χρέη μεγάλὰ καὶ δυσβάστακτα. Ἔσθυσε λοιπὸν «ἡ Πνευματικὴ ἐστία» ποὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν κραταίωσιν τῆς Ὁρθοδόξιας» (²). Σχολεῖον δὲν ὑπῆρχε πλέον στὴ Ζίτσα καὶ σὲ ὅλην τὴν περιοχὴν τῶν σαράντα καὶ πλέον Κουρεντοχωριῶν ἕως τὸ πέρασμα τοῦ μεγάλου διδάχου τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ.

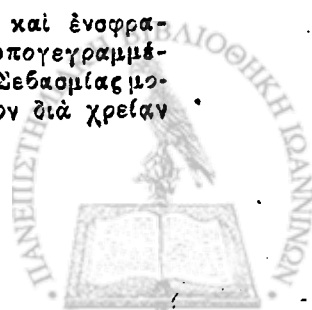
Σὲ παλαιὸν εὐαγγέλιον τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἦτον γραμμένη ἡ ἐνθύμησις: «1778 τὸν καιρὸν ὅπου ἐδιέδθηκε ὁ Κοσμάς ὁ διδάχος καὶ ἔβαλε τὸν κόσμον εἰς στράταν» τὸν ἐφώτισε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καθὼς τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους» (³). Ἡ ἐνθύμησις αὕτη βεβαιώνει τὴν παράδοσιν ὅτι τῇ χρονίᾳ αὕτῃ ἰδρύθηκε τὸ πρῶτον δημοτικὸν σχολεῖον στὴ Ζίτσα, σχολεῖον τῶν κοινῶν γραμμάτων (⁴) ὅπως τὸ ὠνόμασαν. Ἐπέρασεν ὁ Ἅγιος—λέγει ἡ παράδοσις—ἡμέραν Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν ὅλοι οἱ χωριανοὶ συγκεντρώθηκαν στὴν τοποθεσίᾳ ποὺ εἶναι τῶρα κτισμένον τὸ εἰκόνισμά του, γιὰ νὰ τὸν ἀκούσουν. Ὁμίλησεν ὥραν πολλὴν καὶ βλέποντας τὶς νεοίπαντρες μὲ τραχηλιὰς ἀπὸ φλουριά τοὺς εἶπε λόγια

αὐστηρά, τοὺς ἤλεγξε γιὰ τὰ στολίδια ποὺ δὲν ταιριάζουν στοὺς βαγιάδες καὶ τοὺς παρακίνησε νὰ κάμουν σχολεῖον μὲ τὰ φλουριά γιὰ νὰ θάλουν τὰ παιδιὰ τοὺς στὴ στράτα τοῦ θεοῦ καὶ νὰ γίνουν στολίδια τῶν μακάδων καὶ τοῦ χωριοῦ τοῦ. Καὶ τόσον τοὺς συνεπῆραν τὰ λόγια του, ὥστε ἀμέσως, ἔδωκεν ὁ καθένας τὸ κατὰ τὴν δύναμή του κι' ἐκτίστηκε τὸ πρῶτον διδασκῆριον, μία ἰσόγεια αἰθουσα στὰ ἀνατολικά τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῆς μεγάλης συνοικίας, τὸ «Δασκαλιὸν» ὅπως τὸ εἶπανε. Σ' αὐτὸ φοιτοῦσαν τὰ παιδιὰ γιὰ τὰ πρῶτα γράμματα ἕως τὸ 1858 ὅπου ἐκτίστηκεν ἀνάμεσα ἀπὸ τὶς δύο συνοικίας νέον διδασκῆριον, στόλισμα τοῦ χωριοῦ καὶ ὅλης τῆς περιοχῆς (⁵).

Τὸ ταπεινὸ Δασκαλιὸν εἶδεν ὁ Λήκ (⁶) καὶ ἔγραψεν ὅτι οἱ Ζιτσαῖοι ὀλίγον φροντίζουν γιὰ σχολεῖον. Πτωχὸς γραμματοδιδάσκαλος ἐδίδασκε σ' αὐτὸ ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν. Ὁ μισθὸς του ἦτον τροφίμα καὶ ὀλίγα χρήματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὶς εἰσφορές. Ἀπὸ τὸ 1822, ὅταν ἐγένεν ἡγούμενος ὁ Νικηφόρος Παπασταῦρος οἱ κάπως σημαντικώτερες εἰσφορές δινόντανε σὰν δάνειον στὸ μοναστήρι γιὰ νὰ ἐξοικονομεῖται στοὺς δύσκολους ἐκείνους καιροὺς, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταβάλλῃ κάθε χρόνον τὸν τόκον γιὰ τὸν μισθὸν τοῦ διδασκάλου, ὅπως φαίνεται ἀπὸ δύο ὁμολογία (⁷) τὰ ὅποια εὐρίσκονται στὰ χέρια μας καὶ ἀπὸ τὰ ὅποια παραθέτομεν τὸ ἓνα:

ΙΣΟΝ ΟΜΟΛΟΓΟΝ ΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ

Διὰ τοῦ παρόντος βεβαιωτικοῦ καὶ ἐνοφραγίστου γράμματος δηλοποιῶ ἐγὼ ὁ ὑπογεγραμμένος ἡγούμενος τῆς κατὰ τὴν Ζίτσαν Σεβασμίας μονῆς τοῦ προφήτου Ἡλίου, ὅτι ἔλαβον διὰ χρεῖαν

τοῦ μοναστηρίου μου δάνεια παρὰ τοῦ αἰδελιω-
τάτου καὶ ἱερέως κυρίου Παπαχριστοδούλου Μα-
νούση Ζητζίου γρόσια τὸν ἀριθμὸν 1000 ἦτοι
χίλια, τὴν ὁποίαν αὐτὴν ποσότητα ὁ ρηθεὶς κυρ
Παπαχριστοδούλος τὴν κατέθεσεν εἰς τὸ αὐτὸ μο-
ναστήριον αἰωνίως καὶ ἀναφαιρέτως, τὸ δὲ διά-
φορον αὐτῶν πρὸς ἑκατὸν τὴν χιλιάδα νὰ δίδεται
εἰς μισθὸν τοῦ διδασκάλου τῶν κοινῶν γραμμάτων
κατὰ τὸν μέγαν μαχαλὰν τὸν καθέκαστον χρόνον
πρὸς ψυχικὸν τοῦ λαοσθέντος μνημόσυνον. Ταῦτα
οὕτω διέταξεν ὁ εἰρημένος κύρ Παπαχριστοδού-
λος ἵνα θελήσῃ καὶ προαιρέσῃ καὶ ἐψέποτε ἡ
ὁ ἴδιος αὐτὸς ἡ ἡ γυναῖκα του ἡ θυγατέρα του ἡ
γαμβρὸς του ἡ ἀδελφὸς του ἡ ὁποιοσδήποτε ἄλ-
λος συγγενὴς του γυρίῃ καὶ τὰ ζητήσῃ, τὸ ζή-
τημα αὐτὸ εἶναι ἀκυρον καὶ δὲν ἔχει κανέναν νὰ
πρετενδῇ τῖποτες ἀπὸ αὐτά. καὶ εἰς τὸ ρηθὲν
κοινὸν σχολεῖον ἔχουν τὴν ἀδειαν νὰ πηγαίνουν
καὶ τοῦ μικροῦ μαχαλὰ τὰ παιδιὰ ἡ καὶ ξένα
ἐὰν τύχουν. Ἐὰν ὅμως ὁ μικρὸς μαχαλὰς κακίᾳ
φερόμενος ἤθελεν δάλλῃ διδάσκαλον ξεχωριστὸν
εἰς τὰ κοινὰ, ἀπὸ τὸ ρηθὲν λάσον δὲν ἔχουν νὰ
λάβουν τίποτες εἰς μισθὸν τοῦ διδασκάλου τους,
ὥσταν ὅπου ὁ ρηθεὶς κύρ Παπαχριστοδούλος θέλει
νὰ πηγαίνουν εἰς τὸ ρηθὲν σχολεῖον ὅλα τὰ παι-
διὰ τῆς χώρας εἰς μνημόσυον του αἰώνιον. Διὰ
τοῦτο καὶ τὸ παρὸν ἐγράφη γράμμα καὶ ἐγχειρί-
ζεται ἐνυπόγραφον καὶ ἀπὸ τὰ δύο ὑποκείμενα
εἰς τοὺς μεγαλομαχαλιώτας, ἔχον τὸ κύρος καὶ
τὴν ἰσχύιν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δικαιοσύνης καὶ ὁποῖος
κακίᾳ φερόμενος ἤθελε κρύψῃ ἡ λάξῃ τὰ ἄσπρα
καὶ ἀντιστρέψῃ εἰς χειρὰς τοῦ κατὰ καιρὸν ἡγου-
μένου τοῦ τοῦ γράμματος ἐκεί σκοπῇ νὰ τὰ φάγῃ καὶ
χαλάσῃ αὐτὸ τὸ θεάρεστον ἔργον, νὰ ἔχῃ τὴν κα-
τάραν τοῦ προφήτου Ἡλίου, τοῦ Ἁγίου Νικολάου
καὶ τῶν τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων πα-
τέρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

1822 Σεπτεμβρίου 1 Ζητζί.

Νικηφόρος ἡγουμένος τοῦ Προφήτου Ἡλίου
δεσπῶν τὰ ἄνωθεν

Χριστοδούλος ἱερεὺς ὑπόσχομαι
Πρωτόπαπας τοῦ Ἐξάρχου μαρτυρῶ
Γεώργιος Αἰτωπος ὁ γράψας μάρτυς (8)
Παπαθανάσης μαρτυρῶ
Παπαανγέλης »
Παπακώστας »
Παπαγεώργιος Οἰκονόμου »
Παπασταῦρος Κ. »
Παπααναστάσιος Ι. »
Δημήτριος Ἐξάρχου »
Μήτση Γιάννης »
Κώστας Ξυλάνης »
Κώστας Τζηπότης »
Ἰωάννης Νικολάου »
Κώστας Μανούσης »
Νικόλαος Χρυσικός »
Μίσιος Πανταζής »

Φαίνεται ἐπίσης καθαρά ἀπὸ τὸ ἐμόλο-
γον αὐτὸ ὅτι τὸ σχολεῖον τῶν κοινῶν γραμ-

μάτων τὸ 1822 καὶ 1823 ἐστεγάζετο στὸ
Δασκαλιὸ πού ἦτανε στὴ μεγάλη συνεικία
καὶ ἔχει στὴν Ἑλληνικὴ Σχολὴ τῶν Ταξι-
αρχῶν ἡ ὁποία ἐδρύθηκε ἀπὸ τὸν ἀείμνη-
στον Κωνστάντιον Φιλίτην, ἐπίσκοπον
Μπουζαίου τὸ 1813 στὴ μικρὴ συνοικία,
ὅπως ἀναφέρει ἡ Ἀμαλία Παπασταύρου
στὸ βιβλίον της «Ἡ Ζίτσα γεωγραφικὴ καὶ
ἱστορικὴ περιγραφή».

Ἀπὸ τὸ ἄλλο δὲ ἐμόλογον, πού ἔχομεν
τοῦ ἰδίου ἡγουμένου Νικηφόρου πού δανεί-
στηκεν ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Τυροκόμον χίλια
πάλιν γρόσια μὲ τὴν υποχρέωση νὰ δίδῃ
κάθε χρόνον τὸν τόκον τους γιὰ τὸν μισθὸν
τοῦ δασκάλου καὶ ἔχει χρονολογίαν 1 Ἀ-
πριλίου 1837 φαίνεται ὅτι καὶ τότε λει-
τουργοῦσε τὸ Δασκαλιὸ.

Ἐκτὸς τοῦ ἡγουμένου Νικηφόρου ὑπο-
γράφουν τὸ ἐμόλογον ὀκτὼ παπᾶδες. Ἐπα-
ληθεύει ἔτσι καὶ ἡ παρατήρηση τοῦ Λήκ:
οἱ Ζιτσαῖοι ἀκαμάτως ἐκοπίων καὶ ἐφρόντι-
ζον πρὸς διατήρησιν δεκαπέντε ἐκκλησιῶν
καὶ ἄλλων τόπων ἱερέων.

1. I. Λαμπρίδης: Ἱερά ἐν Ἠπειρῷ σκηνώμα-
τα κ.λ.π.

2. I. Λαμπρίδης: Κουρεντιακά.

3) Τὴν ἐνθύμησιν αὐτὴν ἀντέγραφεν ὁ ἀείμνη-
στος Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος Κόθουλιος χωρὶς νὰ
τηρήσῃ τὴν ὀρθογραφίαν της.

4) Ἡ ὀνομασία αὐτὴ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ἀνω-
τέρου ἐμόλογον.

5) Τὸ διδακτήριον αὐτὸ πού ὁ μακάριτος ἀρ-
χιτέκτονας Ζάχος, τὸ εὑρίσκειν ἐξαιρετικὸν ὡς
σχέδιον καὶ ἐργασίαν κινδυνεύει νὰ ἐρειπωθῇ ἂν
ἡ Κοινότης δὲν φροντίσῃ διὰ τὴν συντήρησιν του.

6) I. Λαμπρίδης Κουρεντιακά.

7) Τὸ δεύτερον ἐμόλογον εἶναι σχεδὸν ὁμοιον,
μὲ ἐκεῖνο πού δημοσιεύσαμεν.

8) Ὁ Γεώργιος Αἰτωπος διηύθυνε τὴν Ἑλλη-
νικὴν Σχολὴν τῶν Ταξιαρχῶν τὸ 1822—1823· ὁρα-
δύτερον ἐδίδαξε καὶ εἰς τὴν Ζωσιμαίαν. Ἀπὸ τὸν
ἴδιον εἶναι γραμμένη σὲ βιβλίον τοῦ μοναστηρίου
ἡ ἐξῆς ἐνθύμησις: 1822 Ἰανουαρίου 24 ἡμέρᾳ Τρί-
τῃ τὸ δράζο τοῦ ἁγίου γρηγορίου ἐκοφαν τὸν
Ἀλῆ Πασιὰν στὸ νησί τοῦ μοναστηρίου τοῦ ἁγίου
Παντελεήμονος διὰ προσταγῆς τοῦ ὑψηλοτάτου
Βεζίρ Ἀχμέτ Χουρσίτ πασιᾶ.

Γεώργιος Αἰτωπος Διδάσκαλος τοῦ χωρίου ἔγραψα.

ΑΛΕΞ. Δ. ΛΙΒΑΔΕΩΣ

ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΟ 1897

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1896 εἰς τὴν Κρήτην, ἐμαίνεται· ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα ἐστέλλοντο συνεχῶς «πολεμοφόδια» οἱ ἐθέλονται κατήρχοντο ἄθροοι, καὶ μετὰ τὰς σφαγὰς τοῦ Ἡρακλείου, ἐστάλησαν στρατεύματα ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Βάσσιον.

Τὰ γεγονότα αὐτά, προεμήνυον ρῆξιν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Οἱ Τούρκοι, ἤρχισαν παρασκευαζόμενοι πρὸς πόλεμον· διαρκούντος τοῦ χειμῶνος τοῦ 1896—97, μετεφέροντο ἐκ Μοναστηρίου μεγάλοι ποσότητες πυρομαχικῶν καὶ πάσης φύσεως στρατιωτικῶν ἐφοδίων, ἐπὶ βοϊδαμαξῶν, συρομένων ὑπὸ βουβάλων. Τὰς ἀμάξας, αὐτὰς συνώδευον οἱ ἰδιοκτῆται των, Μακεδόνες χωρικοί, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐνδεδומένοι μὲ προβιᾶς καὶ ἐφόρουν γουρνοτσάρουχα τυλιγμένα μὲ χονδρὰ μάλλινα ὑφάσματα· ἡ διαδρομὴ αὕτη διήρκει 15—20 ἡμέρας.

Ἐκ παραλλήλου εἰς τὴν Ἠπειρον, οἱ Τούρκοι ἐπεστράτευσον τμηματικῶς τὴν ἐφεδρικήν μεραρχίαν τῶν Ἰωαννίνων, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὰ τάγματα: Βερατίου, Αὐλῶνος, Ἀργυροκάστρου, Λιασκοδικίου κλπ. Οἱ ἐφεδρικοὶ προσήρχοντο εἰς Ἰωάννινα καθ' ὁμάδας 50—100 ἀνδρῶν, μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς Μουχτάρηδες (Προέδρους κοινοτήτων) καὶ τοὺς Ἰμάμηδες (ἱερομένους τῶν χωρίων των), ἀνυπόδητοι ἢ τὲ πολὺ, μὲ ἐφθαρμένα γουρνοτσάρουχα, ρακένδυτοι, φθειριῶντες, καὶ μερικοὶ προσβεβλημένοι ἀπὸ κασίδης, κατὰ κανόνα καλυπτόμενοι ἀπὸ μίαν παναθλίαν μπρούτσαν (μαύρην κάπαν φλωκωτὴν, μὲ τοὺς φλώκους πρὸς τὰ ἔξω) τραγουδοῦσαν ὅταν εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν μὲ τὸ γνωστὸν μονότονον καὶ θλιβερὸν σκοπὸν, τὸ

ἀκόλουθον δίστιχον. Τοῦτο ἐξεφωνεῖτο ὑπὸ τοῦ κορυφαίου καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἐκράτουντὸν ἴσον, μὲ παρατεταμένον ε..ε..ε..ε.. ἢ ἐπανελάμβανον ἐν χορῷ τὸ δίστιχον:

Γιάννινε τσερέκ Σταμπόλι
ντάλτ' ετε μπουλιόφτε γκιόλι;
τ' οὐαφρούα συνόρι·

καὶ ἐν τέλει ἐπωδὸς:

Ραμαζάνι νη Γιαννίνα
Μπαϊράμι νη Ἀθήνε.

Τὸ δίστιχον ἐν μεταφράσει ἔχει ὡς ἀκολούθως:

Γιάννινα (ποῦ εἶσαι) τὸ (ἐν) τέταρτον τῆς
(Κων)λεως

νὰ θυγὴ νὰ σὲ σκεπάσῃ ἡ λίμνη,
γιατὶ σὲ ζύγωσε τὸ σύνορο.
Ραμαζάνι (θὰ κάνωμε) στὰ Γιάννινα,
Μπαϊράμι στὴν Ἀθήνα.

Συνήθως αὐτοὶ διήρχοντο διὰ τῆς ἀγορᾶς, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν πόλιν διὰ τῆς ὁδοῦ Παύλου Μελά. Μόλις ἤκούοντο οἱ μονότονοι σκοποὶ τῶν τραγουδιῶν των, οἱ καταστηματάρχαι ἔσπευδον νὰ κλείσουν, διότι συνηθέστατα ἐπέκειτο λεηλασία, διεξήγετο δὲ αὕτη κατὰ τρόπον κωμικόν, Ἐρριπτον εἰς τὰ σακκιδιά των, ὅ,τι εὕρισκον ρύζι, ἄλας, ζάχαριν, ὄλα μαζί, ἀνακατεμένα, κουδούνια, τηγάνια, λάχανα καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ προστυχόν.

Οἱ Ἑβραῖοι μὲ τὰς γενειάδας των καὶ τοὺς μακροὺς τζουμπέδες των, ἀπετέλουν τὸν στόχον τῆς ψυχαγωγίας των, τοὺς τραβοῦσαν ἀπὸ τὰ γένεια ξεφωνίζοντες: τσίβι, τσίβι, τσίβι, αἶη, αἶη, αἶη, τσάπ, τσάπ, τσάπ. Ἐπανελάμβανον δηλαδὴ τὰς ἐπιφωνήσεις των πρὸς τοὺς τράγους τῶν αἰγοποιμνίωντων.

Όταν κατετάσσοντο, ἤλλασσον τὸ ρυπαρὸν ἄσπρο φέτι των, μὲ τὸ ἐπίσημον κόκκινον τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐνεδύοντο ἕνα ἀμπέχονον, συνήθως πεπαλαιωμένον καὶ ἐν ζεύγος τσαρουχίων. Κατὰ τὰ ἄλλα, ἐφόρουν τὰ ἐνδύματα μὲ τὰ ὅποια προσήρχοντο κάλτσες, αἱ ὁποῖαι κάποτε ἦσαν λευκές, καὶ κοντοβράχι μαῦρο, περὶ τὸ ὅποιον ἐζῶνον τὴν ξιφολόγησιν.

Όταν ἐτελείωνε ὁ Γιουκλαμάς (ἐπιθεώρησις τῶν ταγμάτων τεταγμένων κατὰ λόχους) εἰς τὴν μεγάλην Πλατεῖαν τῶν Στρατῶνων, ὁ ὁποῖος ἐγένετο καθημερινῶς 1 1/2—2 ὥρας πρὸ τῆς θύσεως τοῦ ἡλίου καὶ διενέμετο τὸ ἑσπερινὸν συσσίτιον, ἐξεχύνοντο εἰς τὴν ἀγορὰν μέχρι τοῦ προσκλητηρίου, ἐχάζευσον πρὸ τῶν καταστημάτων καὶ ἐθαύμαζον καὶ τὰ κοινότερα τῶν ἐκτεθημένων ἀντικειμένων.

Οἱ πλανῶντες μικροπωληταὶ μὲ τὰς τάβλας των, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑβραῖοι, ἦσαν τὸ ἀντικείμενον τῆς συμπαθείας των, τοὺς περιεστοίχιζον ἀνὰ 4—5, διὰ τὰ ἀγοράσων κανένα στρογγυλὸ καθεπτάκι μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀράπη μὲ τ' ἄσπρα δόντια εἰς τὸ ἐπισθεν μέρος, τίποτε εἶδη ραφῆς, βελόνες ἢ ῥάμματα, ἐνῶ δὲ διεξήγετο τὸ παζάρευμα, κάποιος τῆς παρέας ἐσοφρῶνε κάτι ἀπὸ τὴν τάβλαν. Ὁ τετραπέρατος Ἑβραῖος, ὁ ὁποῖος ἐπρόσεχε περισσότερον μὴ τὸν κλέψου παρὰ τὴν διαπραγματεύειν, τὸν συνελάμβανε ἐπ' αὐτοφρόνῳ. Ὁ πτωχὸς Ἀρβανίτης παρέδιδε τὸ κλαπὲν ἀντικείμενον καὶ ἐπαναλάμβανε γελῶν.

Πῶ! σιακά μωρέ, σιακά!... (ἦτοι, ἄστειεῦμαι μωρέ, ἄστειεύομαι). Οἱ Ἀρβανίτες εἶχον ἐφεύρει τὸν νόμον τῆς ἐμπράκτου μετανόας, ἐνωρίτερον τοῦ μακαρίτου Παγκάλου. Ὅλοι τὺς ὠμίλουν Ἑλληνικὰ ἐλίγον παρεφθαρμένα, ἀναμειγνύοντες πολλὰς Τουρκικὰς λέξεις.

Ταῦτοχρόνως μὲ τὸν Γιουκλαμὰν καὶ τὴν διανομήν τοῦ συσσιτίου, ἐνέσκηπτεν εἰς τὰ στρατιωτικὰ μαγεῖρεϊα σμήνος νεαρῶν πτωχῶν Τουρκοπαίδων καὶ Τουρκογύφτων, οἱ ὁποῖοι διήρχοντο καθ' ὁμάδας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως κτυπῶντες ρυθμικὰ μὲ τὰ κοχλιάριά των τὰ τενεκεδένια δοχεῖα των, εἰς τὰ ὅποια ἀπέθετον τὸ περίσσευμα τοῦ συσσιτίου τοῦ στρατοῦ, ἢ τὰ ἀποπλύ-

ματα τῶν λεβήτων του. Συγχρόνως μὲ τὴν τυμπανοκρουσίαν, ἐσφύριζον καὶ τὰ σαλπίσματα τοῦ στρατοῦ ἐν πορείᾳ.

Αὐτοὶ ἦσαν «οἱ καραβαντζήδες».

Μέρος τῶν ἐφέδρων, ἰδίως οἱ τοῦ μεταγωγικοῦ, ἐστρατωνίζοντο εἰς τὰ χάνια, ὅταν δὲν ἐπήρχουν οἱ στρατώνες. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ πανδοχεῖς, τραβοῦσαν τὸ διάβολο τους μὲ τὰ ἀγριοκάτσικα αὐτὰ τῶν Ἀλβανικῶν βουρῶν. Όταν δὲ τοὺς ἤρκει τὸ συσσίτιον καὶ εἶχον οἰκονομήσει 2—3 δεκάρας, ἡγόραζον γιανούρη ἢ κανένα κομμάτι γκιέσσα (γίδα ψιμένη ἄνευ ἑλατος), τὸ ὅποιον, ἐλλείψει δοχείου φαγητοῦ—οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται, συσσιτοῦσαν ἀνὰ 10 ἄνδρες ἀπ' τὸ κοινὸν χάλκινον δοχεῖον, τὴν καραβάναν—τὸ ἀπέθετον εἰς τὸ φέσι των ἀπὸ τὸ ὅποιον τὸ ἐγεύοντο.

Τὰ τάγματα αὐτά, ἀρχομένης τῆς ἀνοιξέως, προωθήθησαν εἰς τὴν μεθόριον καὶ ἐν τέλει, τὴν 5ην Ἀπριλίου ἡμέραν τῶν Βαλίων, οἱ Τοῦρκοι, ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον.

Ἡ συγκίνησις τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ὑπῆρξε τεραστία. Οἱ ἐλπίδες καὶ ὁ ἱερὸς πόθος αἰώνων, ἀνεξωपुरοῦντο, οἱ ραγιάδες ἀνέμενον τὴν λύτρωσιν, αἱ φῆμαι περὶ ἐπιτυχίων τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων τῆς Ἐθνικῆς Ἐταιρείας διεδίδοντο καὶ ἐγέμνον ἐνθουσιασμοῦ τοὺς ἀναμένοντας τὴν ἐλευθερίαν. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἦλθεν εἰς τὸ σπίτι μας ὁ θεὸς μου περιχαρὴς καὶ μετέδιδε εἰς τὸν πατέρα μου εἰδήσεις περὶ φανταστικῶν θριάμβων τῶν ἀνταρτῶν. Συγκίνησις καὶ ῥῆγος μᾶς κατέλαβεν ὅταν διερχόμενοι ἀπὸ τὴν ὁδὸν Μπότσαρη, εἶδομεν ὅτι ἀπὸ τὴν οἰκίαν Κ. Σούρλα, ὅπου ἦτο τότε ἐγκατεστημένον τὸ Ἑλληνικὸν προξενεῖον, εἶχεν ἀφαιρεθῇ ὁ θυρεὸς καὶ ὁ ἱστός εἰς τὸν ὅποιον κάθε Κυριακὴν ἐκυμάτιζε τὸ Ἐθνικὸν Λάβαρον.

Μετὰ τέσσαρας ἡμέρας, ἦτοι τὴν Μεγάλην Τετάρτην, διεδίδετο ἀστραπιαίως ὅτι οἱ Τοῦρκοι, ἡττηθέντες ὑπεχώρησαν ἀτάκτως μέχρι τῶν προθύρων τῆς πόλεως, καὶ ὅτι ἀπειλεῖται πυρπόλησις αὐτῆς καὶ λεηλασία.

Ὁ πληθυσμὸς κατελήφθη ὑπὸ ἐνθουσιασμοῦ ἀλλὰ καὶ πανικοῦ· οἱ Πρόξενοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐζήτησαν ἐπισήμως

πληροφορίας από τον Βαλὴν Ρεβζὴ Πα-
σάν, ὅστις δὲν ἠρνήθη τὸ γεγονός· ἐβεβαί-
ωσε μόνον, ὅτι ὁ στρατός, συνεκρατήθη εἰς
τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Μπουνίλας, ὅτι ἀνα-
συντάσσεται καὶ ὅτι δὲν ἀναλαμβάνει τὴν
εὐθύνην τῆς ἀσφαλείας τῶν Προξενείων καὶ
τῶν ὑπηκόων των. Κατόπιν τῆς δηλώσεως
ταύτης, οἱ Πρόξενοι ἀνέλαβον τὴν πρωτο-
βουλίαν τῆς ἀμύνης τῶν Προξενείων των
δι' ἰδίων μέσων· ἀνήγειραν ὁδοφράγματα
εἰς μίαν μικρὰν ζώνην, ἐντὸς τῆς ὁποίας
εὐρίσκοντο, κατὰ σύμπτωσιν, ὅλα τὰ Προ-
ξενεῖα. Εἰς τὴν ζώνην αὐτήν, ἔσπευσαν νὰ
καταφύγουν οἱ Χριστιανοὶ διὰ νὰ σωθοῦν
ἀπὸ τὴν λεηλασίαν, τὴν σφαγὴν καὶ τὴν
ἀτίμωσιν.

Εἰς τὸ σπίτι μας τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο
ἐντὸς τῆς ζώνης, συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ
συγγενεῖς καὶ οἱ φίλοι μας, συναποκομίζον-
τες τὰ τιμαλφῇ των καὶ ὅ,τι σκουριασμένον
παλιοντούφεκο καὶ γιαταγάνι εἶχον διὰ τὴν
ἄμυναν. Ἡμεῖς οἱ μικροί, οἱ μὴ ἔχοντες συ-
νειδησιν τοῦ κινδύνου, τὴν συγκέντρωσιν αὐ-
τήν, τὴν μετεβάλαμεν σὲ πανηγύρι.

Ἐκ παραλλήλου, οἱ Πρόξενοι ἐξώπλισαν
μὲ ὅ,τι παληοσίδερο εὐρέθη, ὀλίγα ζωηρὰ
στοιχεῖα τοῦ τόπου, τὰ ὁποῖα προσέλαβον
προσωρινῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των ὑπὸ μορ-
φὴν καθάσθηδων. Μεταξὺ αὐτῶν, ἐνθυμοῦ-
μαι τὸν Ἰωάννην Γκόλφαν ἢ Κοτσάναγαν,
παλαιὸν λοχίαν τῶν εὐζώνων εἰς τὸ Γαλλι-
κὸν Προξενεῖον.

Οἱ ἴδιοι, ὅσοι συνέπεσε νὰ εἶναι στρα-
τιωτικοί, ἐνεδύθησαν τὰς στολὰς των· ὁ Πρό-
ξενος τῆς Γαλλίας Καρλιέ, τὴν τοῦ ἱλάρ-
χου τοῦ Γαλλικοῦ Στρατοῦ. Ὁ τῆς Ἰτα-
λίας Μιλελίρε, τὴν τοῦ Πλοιάρχου τοῦ Βα-
σιλικοῦ Ναυτικοῦ τῆς Ἰταλίας. Ὁ Αὐστρια-
κὸς Πίσκο, τὴν τοῦ ἐφέδρου Ἀξιωματικοῦ
τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ καὶ ὁ ἐμπορικὸς
ἀκόλουθός του, τὴν τοῦ ταγματάρχου τοῦ
Οὐγγρικοῦ στρατοῦ. Μόνον ὁ Ρῶσος Σκρι-
άμπιν καὶ ὁ Ἀγγλὸς Ρόμπερτ, μὴ ὄντες
στρατιωτικοί, ἠρκέσθησαν νὰ φορέσουν
στρατιωτικὰ πηλήκια. Ἐπίσης καὶ οἱ ἐντό-
πιοι Διερμηνεῖς τῶν Προξενείων Δ. Λαζα-
ρίδης, Ι. Λάπας καὶ Ὁ. Ἰωαννίδης, οἵτινες
ἐξηκολούθησαν νὰ τὰ φοροῦν μέχρι τῆς ἀπε-
λευθερώσεως τῆς Ἡπείρου τὸ 1913.

Οἱ φυγάδες τῆς Μπουνίλας, ἀνεσυνετά-
χθησαν καὶ μετὰ 2—3 ἡμέρας ἀνέ-
λαβον ἀντεπίθεσιν καὶ ἀπέκρουσαν τὰ Ἑλ-
ληνικά τμήματα, τὰ ὁποῖα, ὑπὸ τὸν ταγ-
ματάρχην Κουμουνδοῦρον, εἶχον καταλάβει
τὴν ὄχυράν καὶ ἱστορικὴν τοποθεσίαν τῶν
Πέντε Πηγαδίων.

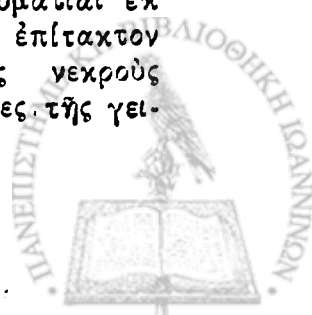
Εἰς τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμήν, δὲν
εὐρέθη οὔτε εἰς Ἑλλήν νὰ σπεύσῃ νὰ εἰδο-
ποιήσῃ ἢ Ἑλληνικὸν Στρατηγεῖον περὶ τῆς
ἀποσυνθέσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Τοῦ-
το δὲν ὀφείλεται εἰς ἑλλειψὶν πατριωτισμοῦ
τῶν Ἡπειρωτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν παντελεῖ ἑλ-
λειψιν ὁργανώσεως.

Ἐκ στόματος τοῦ καλοῦ πατριώτου μα-
καρίτου Χαραλάμπους Κοσμᾶ Παπᾶ, ἔχο-
μεν τὴν κατωτέρω πληροφορίαν. Ὁ Χαρα-
λάμπος, διέμενε τότε εἰς Ἄρταν καὶ ἦτο
μέλος τῆς Ἐθνικῆς Ἑταιρείας, ἀπὸ τὴν ἐν
Ἄρτῃ διοίκησιν τῆς ὁποίας, ὀλίγας ἡμέρας
πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, διετάχθη
νὰ ἔλθῃ εἰς Ἰωάννινα, νὰ προβῇ εἰς μυσή-
σεις καὶ νὰ συγκροτήσῃ τμήμα τῆς Ἑται-
ρείας. Ἐξετέλεσε τὴν ἀνατεθεῖσαν αὐτῷ ἐν-
τολήν καὶ ὥρκισεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δικη-
γόρου Γεωργίου Τζέταικα, Ἕλληνας ὑπη-
κόου, τὸν ἴδιον καὶ τοὺς δύο φίλους του,
ἐπίσης δικηγόρους, τὸν Γεώργιον Γκάλγκον
καὶ Δημήτριον Κίγκον· ἡ ἐπέκτασις τοῦ
δικτύου, δὲν ἐπραγματοποιήθη, ἐλλείψει
χρόνου.

Αὕτη ἦτο ἡ μόνη προπαρασκευὴ τὴν ὁποίαν
τὸ Κράτος καὶ ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρεία ἐπρο-
νόησαν ἐν ὄψει τοῦ πολέμου.

Οἱ μόνοι Ἡπειρώται οἱ ὁποῖοι ἔλαβον
τὰ ὅπλα κατὰ τὴν ἐθνικὴν ἐκείνην ἐξόρμη-
σιν, ἦσαν οἱ χωρικοὶ τῆς Καμαρίνας, οἱ
ὁποῖοι, ἀφοῦ ἐπολέμησαν ἀνδρείως, ἐπλήρω-
σαν δι' αἱματηροτάτων θυσιῶν τὴν πατριω-
τικὴν των ἐξέγερσιν ἠναγκάσθησαν δὲ τε-
λικῶς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ πάτριον ἔδαφος
καὶ νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν ἐλευθέραν
πατρίδα.

Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πέντε Πηγαδίων,
συνελήφθησαν μερικοὶ αἰχμάλωτοι, ἐκ τῶν
ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦσαν τραυματαῖαι· ἐκ
τούτων, δύο ἀπεβίωσαν εἰς τὸ ἐπίτακτον
Νοσοκομεῖον Κουραμπᾶ. Τοὺς νεκροὺς
αὐτῶν παρέλαβον οἱ γυναικοῦλες τῆς γει-

τοιας, τοὺς ἐπλυναν, τοὺς ἐσαδάνωσαν, τοὺς ἐθρήνησαν σὰν πραγματικὲς μητέρες καὶ ἀδελφές καὶ τοὺς ἐθαύσαν μέσα σὲ λόφους λουλουδιῶν εἰς τὸν ναὸν τῆς Περιβλέπτου. Δι' ἐράνων κατασκεύασαν δύο πέτρι- νους σταυρούς, εἰς τοὺς ὁποίους ἐγράψαν τὰ ὀνόματα τῶν παλληκαριῶν αὐτῶν, καὶ οἱ ὅποιοι διεσώζοντο μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, δεξιὰ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ναοῦ. — Ὁ ἀθάνατος Λαός!.., ὁ ὅποιος ζεῖ μόνον μὲ τὸ αἶσθημα καὶ χωρὶς ὑπολογισμόν.

Ἡ εἰσβολὴ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευ- μάτων εἰς τὴν Ἡπειρον, ἐθορύβησε τοὺς ἐν Κωνσταντινῇ, οἵτινες ἐσπευσαν νὰ ἐνισχύσουν τὸ μέτωπον Ἡπείρου διὰ νέων δυνάμεων.

Κατέφθασαν εἰς Ἰωάννινα ἐπείγοντως δύο τάγματα Ἀγκύρας. Οἱ ἄνδρες, ἦσαν ρωμαλέοι, καλῶς ἐνδεδυμένοι, τὸ πλεῖστον γενειοφόροι· τοὺς ἠκολούθησεν ἡ τα- ξιαρχία Ἀδριανουπόλεως, ἀποτελουμένη ἀπὸ δύο Συντάγματα πεζικοῦ καὶ Μοίραν πεδινῶ πυροβολικοῦ, ἐκ τριῶν πυροβολα- ρχιῶν τῶν 6 πυροβόλων. Ἡ δύναμις αὕτη, ἦτο ὠπλισμένη μὲ ἐπαναληπτικὸν τυφέκιον Μάουζερ· τὰ δὲ πυροβόλα, ἦσαν νεωτάτου τύπου, Κρούπ τῶν 8,5· ἐπίσης κατέφθασεν τὸ Σύνταγμα Σμύρνης μετὰ μουσικῆς. Οἱ περισσότεροι τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ, ὠμίλουν ἀπταιστώως τὴν Ἑλληνικὴν, μὲ γλυκεῖαν καὶ λεπτὴν προφορὰν.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου, κατέφθασαν 300 ἐθελονταὶ Γκέγκηδες ἑφιπποὶ. Ἦσαν ὅλοι νέοι ὠραῖοι, μὲ μακρὰς ξανθὰς κόμας, περιβεβλημένοι τὴν γραφικὴν ἐθνικὴν τῶν ἐνδυμασίαν, ἐπλισμένοι μὲ βραχύκανα ὅπλα Μαρτίνι καὶ ἐστημένα γιαταγάνια καὶ περί- στροφα. Ὅλοι ἐφορεύθησαν, καθὰ διεδίδε- το, εἰς μίαν φρενήρη ἐπέλασιν, τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς γεφυ- ρας Ἀρτης.

Ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ πολέμου, ἡ γγαρεύθησαν ὅλα τὰ ὑποζύγια καὶ τὰ με- ταγωγικὰ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἤνα- γκάσθησαν νὰ τὰ συνοδεύουν ὡς ἡμιονηγοί. Τὰ ὠραῖα μουλάρια τῶν εὐπόρων Ζαγορι- σίων, 100—150 περίπου, ἐπετάχθησαν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἐρειθαιτικοῦ πυροβολικοῦ, χωρὶς οὐδέποτε νὰ πληρωθοῦν τὰ δελτία ἐπιτάξεως, οἱ γνωστοὶ μαχουσάδες.

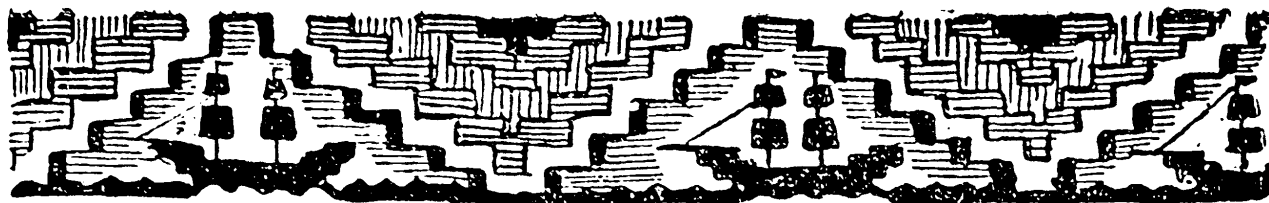
Ἡ Ἑθνικὴ περιπέτεια ἔληξε διὰ τῆς ἀναχωρῆς καὶ βραδύτερον τῆς εἰρήνης. Ἡ Ἑθνικὴ φιλοτιμία ἐτρώθη εἰς τὴν Ἡπειρον· αἱ Ἑθνικαὶ προσδοκίαι κα- τέρρευσαν· ἡ ἀπόγνωσις, ἡ ἀπελπισία καὶ τὸ πένθος διεχύθη εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐ- λάχιστοι μόνον κοτσαμπάσηδες, τοὺς ὁποί- ους ὁ ἄγνός λαὸς ἐχαρκτηήριζε μὲ τὴν φρά- σιν «βρωμοὺν Τουρκίλα», ἐκίνουν εἰρωνι- κῶς τὰς κεφαλὰς καὶ ἐμυκτήριζον τοὺς ἐλ- πίσαντας εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν.

Ὁ Ἡπειρωτικὸς κόσμος ἐπλήρωσεν ἀ- κριβῆ τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν ἀτυχίαν· ὅλα τὰ χωρία τῆς περιοχῆς ὅπου ἐστημειώθη ἡ προ- ἐλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐπυρπο- λήθησαν καὶ ἐληλατήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀλ- βανῶν, οἱ ὅποιοι ἐπώλουν εἰς τοὺς Ἑβραί- ους τῆς Ἀγορᾶς, ἱερὰ ἐκκλησιαστικὰ σκεύη, ἄμφια καὶ λοιπὰ προϊόντα τῆς λεηλασίας τῶν.

Ὁ Τουρκικὸς στρατός, παρεχέμασε ὅλον τὸν χειμῶνα τοῦ 1897—98 εἰς τὴν Ἡπειρον. Τὸ μεγαλύτερον μέρος, ἐστρατω- νίσθη εἰς Ἰωάννινα, εἰς τοὺς Στρατῶνας καὶ εἰς ἐπίτακτα οἰκήματα· μέρος δὲ αὐτοῦ, κα- τηυλίσθη εἰς σκηνάς, εἰς τοὺς περὶ τὸν Βε- λισσάριον λόφους, ὅπου διεκρίνοντο μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν τὰ ἔχνη τῆς ἐγκαταστά- σεως κωνικῶν σκηνῶν. Ὅλον τὸν χειμῶνα ἐγένετο ἡ κεκανονισμένη ἐπιθεώρησις, τὸ ἀπόγευμα εἰς τὴν Πλατεῖαν τῶν Στρατῶ- νων καὶ εἰς τὰ Μνήματα, τὴν σημερινὴν πλατεῖαν Βενιζέλου.

Εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ τζαμιῦ τῆς ἀγο- ρᾶς—τοῦ Μπαῖρακλῆ τζαμί—ἐκάθητο σταυ- ροπόδι εἰς μίαν προυσταχίαν, ἕνας Τοῦρκος σαρικοφόρος, ὁ ὅποιος ἐπώλει εἰς τοὺς στρα- τιώτας ἐτοιμα γράμματα. Προσῆρχοντο οἱ Μεμέτηδες καὶ ἐζήτησαν εἶνα γράμμα γιὰ τοὺς γονεῖς τῶν, γιὰ τὴν γυναῖκα τῶν, γιὰ τὰ ἀδελφία τῶν. Ὁ χότζας τὰ εἶχε τοποθετη- μένα κατὰ κατηγορίας, ἐπαίρνε τὴ δεκάρα καὶ ἔγραφε εἰς τὸν φάκελλον, μόνον τὸ ὄνο- μα καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀποδέκτου. Ἐ- τσι ἐπικοινωνοῦσε ὁ πτωχὸς νιζάμης μὲ τοὺς ἰδικούς του εἰς τὰ βᾶθη τῆς Ἀνατολῆς.

Αὐτὸ ἦτο τὸ μορφωτικὸν ἐπίπεδον τοῦ Τουρκικοῦ λαοῦ πρὸ 60 ἐτῶν. Φαίνεται ὅμως, ὅτι καὶ τὸ σημερινόν, δὲν εἶναι πο- λὺ καλῶτερον. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἐκπαιδευταὶ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΜΠΑΡΑ

ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΚΑΙ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ*

Σταχυολογούμεν παρακάτω γερικές χαρακτηριστικές ένθυμσεις:

Χαρακτηριστικά του "Αγίου

1

«'Ενθύμιον' τὸν καιρὸν ὅπου βγήκε ἓνας ἀσκητής, θαυμαστὸς καὶ ἅγιος ἄνθρωπος καὶ δίδαξε τὸν κόσμον καὶ πολλοὺς ἔβαλε εἰς θεογνωσίαν καὶ κανεῖς δὲν τὸν ἐγνώριζε ἀπὸ τί μέρος καὶ ἀπὸ τί τόπον καὶ τὸ ὄνομά του Κοσμᾶς ὀλίγον κοντακινὸς καὶ μελαχρινὸς καὶ τὰ γένεια του μαῦρα καὶ δασυά(1)».

2

«1777 'Απριλίου 16, ἦρθε ἓνας "Ἅγιος καὶ δίδαχνε τὸν κόσμον. Καὶ ὡς τόσοι κόσμος ἐσυνάχθησαν στὸ Γερομέρι χιλιάδες ια'.(11). Καὶ δὲν ἤξεραμεν ποῦθε ἦταν." Ἄλλοι ἤλεγαν πῶς εἶναι ὁ προφήτης 'Ηλίας, ἄλλοι ὁ δίκαιος 'Ενώχ. Καὶ τότες ἔκοψε τὴν ὑπερηφάνεια τοῦ κόσμου. "Ἐπαιρναν

ἀναβιβάζουν τοὺς ἀναλαβήτους τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς 90 %.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ πολέμου, οἱ 'Εβραῖοι ἐξεδήλουν ποικιλοτρόπως τὴν ἀφοσίωσιν των πρὸς τὸν δυνάστην καὶ εἰρωνεύοντο τὸ 'Ελληνικὸν στοιχεῖον. "Όταν κάποτε παρατηρήθη ἔλλειψις ἄρτου εἰς τὸν στρατόν, ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ ἀναλάβουν αὐτοὶ τὴν παρασκευὴν του. "Ολόκληρος ἡ κοινότης, ἐπὶ ἡμέρας ἡσυχολεῖτο εἰς τὴν παρασκευὴν ἄρτων διὰ τὸν στρατόν. Τὴν ἐκδήλωσιν τῶν αἰσθημάτων τούτων ἀφοσιώσεως, οἱ Τούρκοι ἤμοιψαν διὰ τιμητικῶν διακρίσεων (παρασήμων καὶ ἀναμνηστικῶν μεταλλεῖων) πρὸς τοὺς κορυφαίους τῆς κοινότητος ἄνδρας καὶ γυναῖκας.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου καὶ τέλος.

τὸ φέσι διὰ πέντε γρόσια καὶ ἄλλες ἀνάγκες ἔκαναν καὶ τὰ καρπάνια(;) (2) εἰς τὸν "Ἄγιον. Καὶ τὸ ὄνομά του τὸν ἐπωνόμαζαν Κοσμᾶς ἱερομόναχος καὶ τὰ πατρικά του ἦταν ἀπὸ χώραν ἡγουν ἀπὸ τὸ Βραχῶρι(3)».

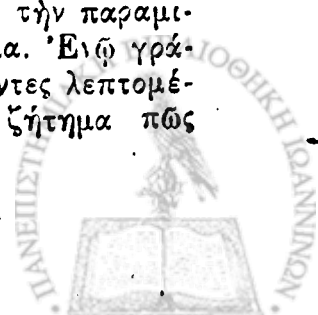
3

«1777 Αὐγούστου 22 ἡμέραν Τρίτην ἦλθεν εἰς ἀσκητὴς καλούμενος Κοσμᾶς 'Ιερομόναχος καὶ ἐδίδαξεν ἡμέρας τρεῖς... Τὴν διδαχὴν του ἔβαλεν ἀναβαίνων ἐπὶ скаμνίου καὶ ἐδίδαξεν ὅλον τὸν κόσμον καὶ ἔκοψαν αἱ γυναῖκες τὰ ἀσήμια καὶ τὰ μεταξωτὰ φορέματα».

4

Εἰς αψοῦς'. (1777) Αὐγούστου 22 ἡμέρα γ'. ἦλθεν ἓνας ἀσκητὴς καὶ ἀγιώτατος ἄνθρωπος καὶ ἐγύρισεν εἰς ὅλα τὰ μέρη εἰς Γραικίαν καὶ 'Αρβανιτίαν... καὶ μᾶς ἐδίδασκεν ἅγια λόγια καὶ ἐθαύμασαν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὰς διδαχὰς αὐτοῦ καὶ ἐπῆραν τόσον φόβον οἱ χριστιανοὶ καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες ἔκοψαν νὰ φοροῦν πουκάμισα κόκκινα καὶ ἄλλα κεντημένα με χρυσάφι καὶ πολλὰ πράγματα ἔκαμεν ὅπου τίς ἤμπορεῖ νὰ διηγηθῇ(1)».

Φαίνεται ὅτι στὶς ἡμέρες τοῦ Κοσμᾶ ὁ 'Ηπειρωτικὸς λαὸς εὐημεροῦσε καὶ τὸ ἐρριξε στὴν πολυτέλεια, τὴν ὁποῖαν ἀγωνίστηκε νὰ περιορίσῃ ὁ Κοσμᾶς με ἀφορσμοὺς καὶ με φοβέρες ἀκόμη. Καὶ μιὰ ἀκόμη ἀπόδειξις ὅτι στὴν ἱστορούμενη ἐποχὴ, δὲν ὑπῆρχε πρόβλημα ἀλλαξοπιστίας, εἶναι καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι κανένας ἀπὸ τοὺς ἀπλοῖ-κοὺς «'Ενθυμησιογράφους» — πού εἶναι καὶ τόσοι πολλοί — δὲν ἐκδηλώνει τὴν παραμικρὴ ἀνησυχία γι' αὐτὸ τὸ θέμα. 'Ενῶ γράφουν τόσες καὶ τόσες ἀσήμαντες λεπτομέρειες, γιὰ ἓνα τόσο σοβαρὸ ζήτημα πῶς

είναι δυνατόν νά μή κἀνή κανένας οὔτε κἀν νύξιν; Ἐάν ἐμαζεύαμε ὅλες τίς ἐνθυμίσεις πού εἶναι ἐγκατεσπαρμένες ἐδῶ κι' ἐκεῖ, θά εἶχαμε ἐνδιαφέρουσες λεπτομέρειες γιά τήν πολύτιμη δράση τοῦ Κοσμᾶ μιά ἀνόθευτη καί αὐθεντική βιογραφία τοῦ.

ε). «Τά λόγια τοῦ Ἀγίου»

Τά χρησμολογικά συνθηματικά «λόγια τοῦ Ἀγίου», ὅπως, πολύ σωστά, ὀνοματίζεται ὁ λαός τίς περιβόητες «προρρήσεις» του, δέν εἶναι ἐμπνευση ἢ ἐπινοήσεις τοῦ Κοσμᾶ οὔτε τοῦ Θεόκλητου Πολυειδῆ, πού τίς ἐμάζεψέ καί τίς κατέγραψε στόν «Ἀγαθάγγελόν» του. Μὲ τὸ «ποθούμενο», τὸ «ξανθὸ γένος», καί τὰ «κάτεργα τῆς Σπανίας», ἐθαυκαλίζονταν γενεές ὁλόκληρες τοῦ ὑπόδουλου ἑλληνισμοῦ. Ἀφοῦ τὰ βουγά, οἱ ράχες, τὰ ρουμάνια τὰ λαγκάδια καί γενικά οἱ ρεματιές ἀντιλαλοῦσαν ἀπὸ τὸ παρακάτω δημοτικὸ τραγοῦδι:

- Ἀκόμα τούτη ἡ ἀνοιξη, ραγιάδες, ραγιάδες, τοῦτο τὸ καλοκαίρι, Μωρηᾶ καί Ρούμελη.
- Ὅσο νά 'ρθῇ ὁ Μόσχοσος, ραγιάδες, ραγιάδες νά φέρῃ τὸ σφέρι, Μωρηᾶ καί Ρούμελη.

Ὁ δὲ Ἡπειρώτης Μητροπολίτης Μυρέων Ματθαῖος πού ἐξῆσεν ἕνα αἰῶνα πρὶν τοῦ Κοσμᾶ καί τοῦ Θεόκλητου Πολυειδῆ (1683) σατυρίζει τὴν ἀφέλεια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ μὲ τοὺς παρακάτω στίχους του:

«Ὅθαι σὲ μᾶς ἀφάντη μου μὲ τὴν ὀλίγη γνῶσι
ἐπ' ἔχομεν τὸ θάρρος(5) μέσα εἰς τὴν Σπανίαν(6)
κι' εἰς τὰ χοντρά τὰ κάτεργα(7) πούναι στήν Βε-
[νελίαν.

Νά ἐλθῶσι μὲ τὸ σπαθὶ τὸν Τοῦρκο νά σκοτώσουν
νά πάρουν τὸ βασίλειο καί μᾶς νά μᾶς τὸ δώσουν.
Ἐλπίζομεν εἰς τὰ ξανθά(8) γένη νά μᾶς γλυτώσουν,
νὰ ρῥοῦν ἀπὸ τὸ Μόσχοσον νά μᾶς ἐλευθερώσουν.
Ἐλπίζομεν(9) εἰς τοὺς χρησμούς, σταῖς ψευδο-
[προφητείαις

καί τὸν καιρὸ μας χάνομεν σταῖς ματαιολογίαις.
Εἰς τὸν βορρᾶν, τὸν ἀνεμὸν, ἔχομεν τὴν ἐλπίδα
καί ἔχομεν θεμέλιον τὸ γνῆμα τῆς ἀράχνης
τὸ χιόνι εἰς τὴν θάλασσαν καί τὸ νερόν τῆς πάχνης!
Αὐτὸ τὸ θάρρος εἶν' τρελλόν, τίποτε δέν ἀξίζει:
Ὅποιος τὸ συλλογισθῇ τοῦ λόγου του σκοτίζει.

Ἦταν λοιπὸν προαιώνιοι εὐσεβεῖς πόθοι τοῦ σκλαβωμένου Γένους τὰ λόγια τοῦ Ἀγίου καί τίποτε παραπάνω.

Εὐκαιρες παντεχάλομεν καί κεφαλοπονοῦμεν,
στὴν ἄμμιον καί εἰς τὸ νερόν, κτίζομεν καί θαρ-
ροῦμεν.

στ) (Οἱ διδασχές του

(Οἱ διδασχές του πάντοτε ἦταν κοινωνικοῦ καί ἐθνικοῦ περιεχομένου. Οὐδέποτε τὸν ἀπησχόλησε τὸ θρησκευτικὸ πρόβλημα ἀφοῦ ἦταν ἀνύπαρκτο. Ἀρχίζουν ἀπὸ τὴν ἐξόφωση τῆς γυναῖκας καί τὴν τρυφερὴ περίθαλψη τοῦ παιδιοῦ καί συνεχίζουν γιά τὴν ἰδρύση σχολείων, τὴν τίμια ἐργασία καί κατὰ τοῦ πλούτου καί τῆς τοκογλυφίας γιά τὴν δεινροκαλλιέργεια, τὴν Κυριακὴ ἀργία, τὰ καθήκοντα τῶν Προεστών καί τὴν ἀγάπη.

Ἐκεῖ ὅμως πού ἐπέμενε περισσότερο ἦταν ἡ δεινροκαλλιέργεια καί οἱ ξενόφωνοι (=ἐλάχοι καί Ἀρβανῖτες). Τόσο πού πολ-
λές φορές ἔκοθε τὴ διδασχὴ του στὴ μέση καί ξεφωνοῦσε μὲ ὀλητὴ δύναμη τῶν πνευ-
μόνων του: «Ὅποιος χριστιανὸς ἀντρας καί
γυναῖκα ὑπόσχεται ὅτι μέσα στὸ σπῆτι του
νά μή κουθεντιάξῃ ἀρβανίτικα (ἢ βλάχικα
ἀναλόγως) ἄς σηκωθῇ ἀπάνω νά μοῦ τὸ πῇ
καί ἐγὼ νά πάρω ὅλα του τὰ ἁμαρτήματα
εἰς τὸν λαίμδον ἀπὸ τὸν καιρὸν πού ἐγεν-
νήθη ἕως τώρα καί νά ἐβάλω ὅλους τοὺς
χριστιανοὺς νά τὸν συγχωρήσουνε καί νά
λάβῃ μὲν συγχώρεσιν, πού ἂν ἔδινε χιλιά-
δες πουργιά δέν τὴν ἐματάδρισκε(10). Καί
εἶχε στὸ σημεῖο αὐτὸ πολλές ἐπιτυχίες στὰ
Ζαγοροχώρια τὰ βλαχόφωνα. Τόσο πού οἱ
Ρουμᾶνοι δέν τοῦ τὸ χαρίζουν ἀκόμη. Ὁ-
ταν τὸ 1906 τὸ Οἰκουμέν. Πατριαρχεῖον θέ-
λησε νά τὸν ἀνακηρύξῃ ἐπίσημα Ἐκκλη-
σιαστικὸν Ἀγίον, ἐξεγέρθηκε ὁ Ρουμανικὸς
Τύπος τοῦ Βουκουρεστίου καί ἔτσι ἐγκατα-
λείφθηκε αὐτὴ ἡ ἰδέα. Ὅσο γιά τίς ἐκκλη-
σιές νά τι εἶπε σὲ μιά διδασχὴ του στήν
Πάργα:

«Εὐλογημένοι χριστιανοί, αἱ πολλοὶ
ἐκκλησιάει οὔτε διατηροῦν, οὔτε ἐνισχύουν
τὴν πίστιν μας ὅσον καί ὅπως πρέπη, ἐάν
οἱ εἰς τὸν Θεὸν πιστεύοντες δέν εἶναι φω-
τισμένοι ὑπὸ τῶν παλαιῶν καί νέων γρα-
φῶν. Ἡ πίστις μας δέν ἐστερεώθη ἀπὸ
ἀμαθεῖς ἀγίους, ἀλλὰ ἀπὸ σοφοὺς καί πε-
παιδευμένους, οἵτις καί τὰς ἀγίας Γρα-
φὰς ἀκριβῶς μᾶς ἐξήγησαν καί διὰ θεο-
πνεύστων λόγων ἀρχοῦντως μᾶς ἐφώτισαν.
Σήμερον ὅμως ἐνεκα τῶν ἁμαρτιῶν μας
συμπεσοῦσών δεινῶν περιστάσεων, λείπουν

ἢ τοῦλάχιστον εἰς ὁσπινιώτατοι τοιοῦτοι σοφοὶ καὶ ἐνάρετοι ἄνδρες, ὥπως διατηρήσωσιν ἀνεπηρέαστους τοὺς ἐρθοδόξους ὁμογενεῖς μας. Διότι πῶς δύναται νὰ διατηρηθῇ ἀδελφεῖς τὸ ἔθνος μας κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ ἐλευθερίαν, ὁπότε ὁ ἱερός Κλήρος ἀγνοῇ κατὰ δυστυχίαν τῶν ἀγίων γραφῶν τὴν ἐξήγησιν, ἣτις ἐστὶ τὸ φῶς καὶ ἡ στερέωσις τῆς πίστεως; Λοιπὸν τέκνα μου Πάργιοι: Πρὸς διαφύλαξιν τῆς πίστεως καὶ ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος φροντίσατε νὰ συστήσετε σχολεῖον Ἑλληνικόν, δι' οὗ θὰ γνωρίσωσι τὰ τέκνα σας, ὅσα ἐσεῖς ἀγνοεῖτε⁽¹¹⁾. Κυρίως τὸν ἀπασχολοῦσαν οἱ μυστικὲς ἐπαφές με τοὺς ἀρματωλοὺς τοῦ Ὀλύμπου καὶ γενικά οἱ ἐπαναστατικὲς ἐνέργειες.

ζ) Κήρυγμα κατευνασμοῦ

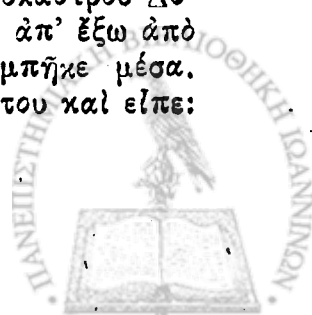
Ἀγαναχτισμένοι ὁ Κοσμάς, ἀπὸ τὴν ἐν γένει ὑπουλη καὶ ἐγκληματικὴ συμπεριφορὰ τῶν Ρώσων κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Ὀρλώφ, καὶ αἰσθανόμενος δῆρως στὴν ψυχὴ του—γιατὶ κατὰ ἓνα μεγάλο πρῶτον ἦταν καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνος, γιὰ τὰ κακὰ καὶ τὸ φοβερὸ χαλασμὸ πού, ἐδοκίμασεν ὁ τόπος—ἄρχισε τὰ κηρύγματα κατευνασμοῦ, με ἓναν τρόπο, πού μόνον αὐτὸς ἤξερε... Καὶ νὰ τί ἔλεγε σὲ μιὰ διδαχὴ του πού ἔκαμε στὴν Κεφαλωνιά στὰ 1773.

«...Εἶχαν οἱ χριστιανοὶ τὸ Βασίλειον 1150 χρόνους. Ὑστερον τὸ ἐσήκωσε ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς χριστιανούς καὶ ἔφερε τὸν Τοῦρκον καὶ τοῦ τὸ ἔδωσε διὰ ἐδικόν μας καλὸν καὶ τὸ ἔχει ὁ Τοῦρκος 320 χρόνους⁽¹²⁾» Καὶ στὴν τρίτῃ Διδαχὴ του λέει τὰ παρακάτω: «...Τριακοσίους χρόνους μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ μας μᾶς ἔστειλε ὁ Θεὸς τὸν Ἅγιον Κωνσταντῖνον καὶ ἐστερέωσε Βασίλειον Χριστιανικόν. Ὑστερον τὸ ἐσήκωσεν ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς χριστιανούς καὶ ἔφερε τὸν Τοῦρκον καὶ τοῦ τὸ ἔδωσε διὰ τὸ ἐδικόν μας καλὸν καὶ τὸ ἔχει ὁ Τοῦρκος 320 χρόνους. Καὶ διατὶ ἔφερεν ὁ Θεὸς τὸν Τοῦρκον καὶ δὲν ἔφερεν ἄλλο γένος; Διὰ τὸ ἐδικόν μας συμφέρον, διότι τὰ ἄλλα ἔθνη θὰ μᾶς ἐβλαπτον εἰς τὴν πίστιν⁽¹³⁾».

η) Ἡ ἐθνικὴ ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Κοσμά

Ἡ γεννιά τοῦ μεγάλου τούτου κοινωνικοῦ ἀναμορφωτῆ καὶ ἐθνομάρτυρα τοῦ 18ου

αἰῶνα, κρατοῦσε ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Ὁ πατέρας του ἀσκοῦσε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἀνυφαντῆ. Δὲν θὰ ἀσχοληθοῦμε περισσότερο με τὴν καταγωγὴ του. Εἶναι ἀδιάφορον ἂν ὁ Κοσμάς, γεννήθηκε στὸν Ταξιάρχῃ ἢ τὸ Μέγα Δέντρο τῆς Αἰτωλίας, ἢ ἂν τὰ πατρικά του κρατοῦσαν ἀπὸ τὸ Γραμμένο τῆς Ἡπείρου, πού φιλονικοῦν οἱ διογράφοι του. Αὐτὰ εἶναι μιὰ ἀσήμαντη λεπτομέρεια. Ἐκεῖνο πού ἐνδιαφέρει εἶναι ὁ δημόσιος βίος του. Ἡ κοινωνικὴ του δράση. Αὐτὴν λοιπὸν τὴν πολυτιμὴ καὶ πολὺπλευρὴ δράση, πρόκειται νὰ ἀναλύσωμε—ἐδῶ πέρα—δὸς τὸ δυνατόν σύντομα καὶ περιληπτικά: Ἀφοῦ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὸ Νάρθηκα τοῦ χωριοῦ του, ἢ σὲ κανένα κοντακινὸ Μοναστήρι ἐπῆγε στὸ Ἀγιομόρις ὅπου ἐτελείωσε τὶς σπουδὲς του στὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημία. Ἴσως ἐκεῖ ἐγνωρίστηκε με τὸν Σαμουήλ τὸν Κουκιώτη. Καὶ ἀπὸ τότε οἱ δύο νεαροὶ ρασοφόροι δὲν περίμεναν μοιρολατρικά τὴν ἀνάσταση τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας σύμφωνα με τοὺς διάφορους χρησμούς, οὐδὲ ἔχαναν τὸν καιρὸ τους με τὴν ἐρμηνεία τους, ἀλλὰ προέτρεξαν τῆς ἐποχῆς τους καὶ ἐξελίχτηκαν σὲ λαϊκοὺς Ἡγέτες ἀφθάστου μεγαλείου καὶ ἐξέπληξαν τὸ Πανελλήνιον με τὴν ἡρωϊκὴν αὐτοθυσίαν των γιὰ τὰ προβλήματα τοῦ λαοῦ. Ἡ δημιουργικὴ πνοὴ τοῦ Κοσμά ἀπλώνονταν σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸ πάντων διδάχνη τὴν δενδροκαλλιέργεια καὶ τὸν ἐξευγενισμό καὶ ἐξημέρωση τῶν ἀγρίων δένδρων. Συχνὰ δὲ ξεφώνιζε με πικρία: «Οἱ ἄνθρωποι θὰ δυστυχίσουν γιατί δὲν ἀγαποῦν τὰ δένδρα». Παρὰ τὶς πολλαπλὲς ἀσχολίες ἐξοικονομοῦσε χρόνον νὰ κάνῃ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία γιὰ τὸν ἐμβολιασμὸ τῶν δένδρων. Τὸ ἴδιο ἔκανε καὶ γιὰ τὸν ἐξελληνισμό τῶν ξεινοφώνων. Γενικά ὁ Κοσμάς ἦταν φορέας νεωτεριστικῶν ιδεῶν καὶ ἐπαναστατικῶν τάσεων. Σὲ σημεῖο πού ἐγκρέμισε μιὰ ἐκκλησιὰ στὴ χειμάρρα γιὰ νὰ χτίσῃ σχολεῖο. ⁽¹¹⁾ Καὶ ἔτσι ἦρθε σὲ σύγκρουση με τὰ συντηρητικὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου καὶ πρὸ πάντων με τὸν ἐπίσκοπο Ἀργυροκάστρου Δοσίθεο δὲ μιλιόντανε. Διάβηκε ἀπ' ἔξω ἀπὸ τ' Ἀργυρόκαστρο καὶ δὲν ἐμπῆκε μέσα. Ὑψωσε μόνον τὴν πατερίτσα του καὶ εἶπε:

«Είναι ἔδρα τοῦ Σατανᾶ» ὑπονοῶντας τὸ Δοσίθεο. Ἀκόμη ὁ Κοσμᾶς ἦρθε σὲ ψυχικὴ ἐπαφὴ καὶ κατανόηση καὶ μὲ τοὺς Τούρκους. Κι' αὐτοὶ τὸν βάφτισαν «Τζιομπάν Μπαμπᾶ» (=Μέγαν Ἀρχοντᾶ), τοῦ χάρισαν δηλ. τὸν ὑψηλότερον καὶ τιμητικώτερον τίτλον ποὺ εἶχαν. Τὸν ἀποθέωσαν κυριολεκτικά. Καὶ σήμερον ἀκόμη ἐκφράζονται μὲ θαυμασμό γι' αὐτὸν καὶ διηγούνται χαριτωμένους θρύλους γιὰ τὸν Τζιομπάν—Μπαμπᾶ τους. Ὁ Κούρτ—πασιᾶς τοῦ Μπερατιοῦ—ποὺ τὸν κρέμασε—δὲταν πίστευε ὅτι τὸ κήρυγμά του ἦταν θρησκευτικὸ τοῦ χάρισε ἓνα πόλυτελέστατο θρόνι, ἐπενδυμένο μὲ θαρύτιμο μεταξωτὸ ὕφασμα, γιὰ νὰ ἀνεβαίνει ἐπάνω νὰ κηρύττει. Ὁ Ἀλῆ Τεπελενλῆς ἔχτισε στὴ μνήμη του Μοναστήρι στὸ Καλικόντασι καὶ ἐφώνησε νὰ παραστοῦν στὰ μεγαλοπρεπῆ του ἐγκαίνια, ὅλοι οἱ δεσποτάδες καὶ Ἡγούμενοι τῆς Ἡπείρου χάριν πολιτικῆς σκοπιμότητος καὶ εὐρείας δημοσιότητος καὶ αἰγλης τοῦ γεγονότος, γιὰτὶ δὲν εἶχε ἐφημερίδες οὔτε ραδιόφωνα βλέπετε. Καὶ τῷχε γιὰ καύχημα ὁ Κοσμᾶς. Σ' ἓνα γράμμα τοῦ ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Χρῦσανθο, ποὺ ἦταν Σχολάρχης στὴ Νάξο, κάνοντας ἀπολογισμό τοῦ ἔργου του, μεταξὺ ἄλλων γράφει: «...Χίλιοι Τούρκοι μὲ ἀγαποῦν καὶ ἓνας ὄχι τόσο...» Ὅλα αὐτὰ σημαίνουν ὅτι ἐπάσχιζε γιὰ τὴν ἀφύπνιση ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Τὸ ὅτι τὸ κήρυγμα τοῦ Κοσμᾶ εἶχεν ἀποκλειστικὰ ἐπαναστατικὸν σκοπὸν καὶ χαρακτῆρα ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος, ποὺ ἀπέκλειεν ἀπ' αὐτὸ ὠρισμένα ὑποπτα πρόσωπα· ἰδίως γυναῖκες ποὺ εἶχαν ἀθέμιτες σχέσεις μὲ Ἀγάδες καὶ ὅλο κρυφοκουθέντιαζε μὲ τοὺς Ἀρματωλοὺς τῶν Ἀγράφων, τοὺς προεστοὺς διαφόρων ἐπαρχιῶν, καὶ τοὺς Καπετάνους τῆς Χειμάρρας, καὶ ὑποπτα πράγματα ψυθύριζε στ' αὐτοὺς ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ὠρkiζε στὸ μουστάκι τους!!! τὸ ἱερώτερο ἀνδρικό σύμβολο τῆς ἐποχῆς. Αὐτὰ τὰ μεγάλα μυστικά ποὺ θὰ εἶχαν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον καὶ θὰ ἦσαν λίαν διαφωτιστικά γιὰ τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κοσμᾶ παρέμειναν ἄγνωστα στὴν ἱστορία. Οἱ ἄρματωλοὶ καὶ Προεστοὶ πιστοὶ στὸν ὄρκο ποὺ ἔδωκαν τὰ πῆραν μαζὺ τους. Ἐ-

γινε τόσοσ θόρυβος καὶ γράφτηκαν τόσες καὶ τόσες λεπτομέρειες γιὰ τὴν ἀποστολὴ καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κοσμᾶ, τὰ οὐσιωδέστερα δὲ σημεῖα αὐτοῦ πέρασαν ἀπαρατήρητα. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπέλασή του ἀπὸ τὴν Κέρκυρα στοὺς Ἀγίους Σαράντα λίγους μῆνες πρὶν τῆς ἐκτέλεσής του, (19 Μαΐου 1779) τὰ μεσάνυχτα καὶ ὑπὸ αὐστηρὰν συνοδείαν δὲν εἶναι τυχαῖο γεγονός. Οἱ Ἑνετοὶ διοικητὲς εἶχαν λόγους σοβαροὺς νὰ ὑποπτεύονται τὸν Κοσμᾶ. Κάτι μυρίστηκαν αὐτοί, ποὺ διέθεταν πυκνὸ δίκτυο ἀντικατασκοπείας. Καὶ γιὰτὶ νὰ τὸ κρύβωμε; Ἐκανε ἐπαναστατικὴ προπαγάνδα ἐμπνεόμενος πάντοτε ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Πατριάρχην Σεραφεῖμ τὸν Β'. Ἄρα ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κοσμᾶ ἐπιφανειακὰ εἶχε θρησκευτικὸ χαρακτῆρα, οὐσιαστικὰ ὅμως ἦταν τὰ προανακρούσματα τῆς Ἐπανάστασης τοῦ Ὀρλώφ. Ἐπίστευε μάλιστα σὲ ραγδαίαν ἐξέλιξιν τῆς Ἐπανάστασης: «Ἡ τρεῖς ὥρες, ἢ τρεῖς μέρες, ἢ τρία χρόνια θὰ διατᾶξη» ἔλεγε. Ἀκόμη καθώριζε ἀπάνω κάτω αἰνιγματωδῶς καὶ τὴν ἐποχὴ ποὺ θὰ ξεσποῦσε: «Ἡ τὸ βόδι στὸ χωράφι, ἢ τὸ ἄλογο στ' ἄλῳνι θὰ τύχη» ἔλεγε, καὶ συνεδούλευε τὸν πληθυσμὸ νὰ καταφύγῃ στὰ βουνὰ τοῦ Ἀη-Δονάτου. Καὶ εὗχονταν νὰ τύχῃ «μέρα καὶ ὄχι νύχτα», δηλ. καλοκαίρι καὶ ὄχι χειμῶνα. Γιὰ νὰ περιορισθοῦμε στὰ κυριώτερα, ἐνῶ εἶναι ἀλογάγια τὰ ἐπαναστατικὰ συνθήματα ποὺ ἔρριχνε. Ἀκόμη καὶ οἱ ξύλινοι σταυροὶ ποὺ ἔστεινε στὴν εἴσοδο κάθε χριστιανικοῦ χωριοῦ, ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἐπαναστατικὰ συνθήματά του. Καὶ γενικώτερα παράγγελε τοὺς χριστιανοὺς νὰ ἐπισημαίνουν τὰ σπίτια τους, ἐπικολλῶντες στίς ἐξώθυρες καὶ εἰς ἐμφανὲς σημεῖον αὐτῶν, ἦτοι στὸ ἀνῳφλι, φλοῦδες ἀπὸ κόκκινα αὐγά, ἔθιμον ποὺ βάσταξε μέχρι τὸ 1913. Πιθανὸν μὲ αὐτὰ τὰ διακριτικὰ σημεῖα νὰ ἤθελε νὰ προφυλάξῃ τοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ σφαγές, ἐκ μέρους τῶν Ρώσων, ποὺ ἐπίστευε ὅτι θὰ κάμουν ἀπόβασον. Ἐνῶ ἡ ἄρχουσα τάξη ἀνίσουχη καὶ τρομαγμένη παρακολουθοῦσε τίς κινήσεις τοῦ Κοσμᾶ, ὁ λαὸς τοῦ ἔκανε ἡγεμονικὲς καὶ μεγαλόπρεπες ὑποδοχές. Ἐντεκα χιλιάδες τὸν ἀκολουθοῦσαν στὸ Γερομέρι καὶ στὸ Καινούριο τοῦ Δελβίνου τοῦ ἔστρωσαν βασιλικὸ

για να καθήση. Και από το γεγονός τουτο ή θέση εκείνη επήρε την ποιητική τοπωνυμία «Βασιλικός» γιατί για πολλά χρόνια ύστερα ἐφύτρωνε σ' αὐτὴ βασιλικός, ἀπὸ τοὺς σπόρους ποὺ ἐπεφταν.

Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον—στά 1906—πῆρε τὴν ἀπόφαση νὰ ἀνακηρύξῃ τὸν Κοσμάν καὶ ἐπίσημα Ἐκκλησιαστικὸν Ἅγιον. Ἡ ἐνέργεια ὁμοῦς αὐτὴ ἐματαιώθηκε—γιὰ λόγους ποὺ εἶπαμε παραπάνω. Καὶ ἔτσι ὁ Κοσμάς ἔμεινε Λαϊκὸς Ἅγιος. Παρέμεινε δηλ. στὴ θέση ποὺ τοῦ ἀνήκει καὶ τοῦ ἀξίζει περισσότερο.

θ) Συμπεράσματα

Ὑστερα ἀπὸ ὅσα εἶπαμε παραπάνω, βγαίνει ἀπὸ μόνον τοῦ τοῦ συμπεράσμα ὅτι, στὴν ἱστορούμενην ἐποχὴ, ὅχι μόνον δὲν ἀπειλοῦσε τὴν Ἡπειρο, κανένας κίνδυνος ὁλοκληρωτικοῦ Ἐξισλαμισμού—ποὺ τὸν ἀπέτρεψεν ὁ Κοσμάς—ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ βιογράφοι του, ἀλλ' οὔτε καν ζήτημα καὶ σποραδικῆς ἀλλαξοπιστίας ὑπῆρχε. Ἀφοῦ τόσες «Ἐνθυμήσεις»—ποὺ εἶναι πηγὴ ἀπὸ πρῶτο χέρι—οὔτε καν νύξιν κάνουν γιὰ τέτοιο πρᾶγμα. Ὁ δὲ Ζαφείρης Χριστοδουλίδης πρῶτος βιογράφος του, ἀκόλουθος στίς περιοδεῖες του καὶ αὐτόπτης μάρτυρας πολλῶ ἀντικειμενικὰ παρατηρεῖ μόνον ἑλλειψιν ἰδεώδους Χριστιανικῆς ἠθικῆς—ὅπως τὴν ἐννοιωθε αὐτὸς—καὶ τίποτα παραπάνω. Αὐτὰ λέγονται γιὰ κάθε γεγενεὰ καὶ κάθε ἐποχὴ ἀπὸ αὐστηροὺς ἠθικολόγους⁽¹⁰⁾. Ὁ Ἡπειρωτικὸς λαός, στὸν θρησκευτικὸν τομέα—εἶχε δώσει πλέον τὴ μάχη του καὶ τὴν ἐκέρδισε⁽¹¹⁾. Βοῦτζει ὅλος ὁ κόσμος καὶ κραυγαλέα εἶναι τὰ γεγονότα ποὺ μᾶς πείθουν ὅτι ἡ Ἡπειρος,—στὴν ἐποχὴ τοῦ Κοσμά—ἦταν ὁ ἀπάτητος προμαχῶνας τῆς Ρωμιοσύνης καὶ Χριστιανοσύνης. Ἀφοῦ καὶ ὁ κ. Φάνης Μιχαλόπουλος σὲ μιὰ μελέτη του μὲ τὸν τίτλο: «Κωνσταντῖνος Ἀσώπιος—ἕνας ἐθνικὸς διδάσκαλος», ὁμολογεῖ ὅτι: «...Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ ἀναγέννηση τῆς

Βαλκανικῆς εἶναι ἐννοίες ταυτόσημες καὶ δὲν μπορεῖ νὰ νοηθῇ καμμὶ ἀναγέννηση χωρὶ τὰ Γιάννενα. Ὅταν μελετηθῇ σ' ὅλη τῆς τὴν ἑκτασὴ ἡ πνευματικὴ δράση τῶν Γιαννίνων, τότε θὰ καταδειχθῇ τὸ τί προσέφερεν ἡ Ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα στὴν ἀναγέννηση, καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας»⁽¹²⁾. Ἀπὸ τὴν πολὺπαθὴ λοιπὸν Ἡπειρο, ξεκίνησε καμαρωτὴ—καμαρωτὴ ἡ πνευματικὴ καὶ πολιτικὴ ἀναγέννηση τοῦ Γένους καὶ τῆς Βαλκανικῆς δόλακαιρης, μὲ σημαιοφόρο τὸν Εὐγένιο Βούλγαρι.

1. Περιοδ. «Νεολαία» τῆς 13—1—1940. Ἐδημοσιεύθη ἀπὸ χειρόγραφον τῆς Μονῆς Νικάνορος τῆς Ζάμπορδας—Γρεβενῶν.

2. Πιθανὸν γκορμπάνια (λ. Τουρκικὴ)=πανηγύρια—θυσίες.

3. Ν. Νίτσου: Ὅπου πρὸ πάνω σελ. 30.

4. Φάνης Μιχαλόπουλος: «Κοσμάς ὁ Αἰτωλός» 1940 Ἀθῆναι σελ. 100.

5. Θάρρος=ἐλπίδα, ἀπαντοχῇ.

6. Σπανίαν=Ἰσπανίαν.

7. Κάτεργα=Τὰ πολεμικὰ πλοῖα τῶν Βενετσιάνων.

8. Τὰ ξανθὰ=Τὸ ξανθὸ γένος τοῦ Ἀγαθάγγελου καὶ τοῦ Αἰτωλοῦ, ποὺ μ' αὐτὴ τὴ συνθηματικὴ λέξη ὑπονοοῦσαν τὴ Ρωσσία.

9. Ἐλπίζομεν=εἰρωνεύεται ὁ Ματθαῖος τὴν ἀφέλειαν τοῦ σκλαβωμένου Γένους.

10. Δουβουνιώτης Περιοδ. «Ἱερὸς Σύνδεσμος» φύλ. 1 Σεπτεμβρίου 1915 σελ. 5.—Μπάρτα: «Περὶ ἀποίκων Ρωμαίων ἐν Ἑλλάδι» 1878 σελ. 8—10. Ζώτου Μολοσσού: Λεξικὸν Ἀγίων Πάντων, 1904 σελ. 623. Τὰ συγχωροῦσε ὅλα. Φθάνει ὁ κόσμος νὰ μιλοῦσε ἑλληνικά.

11. Περραιβοῦ Χρ: Σύντομος βιογραφία Ρήγα—Ἀθῆναι 1860 σελ. 52.—Ἰω. Λαμπρίδης: «Περὶ τῶν ἐν Ἡπείρῳ Ἀγαθοεργημάτων» σελ. 111 σημ. 1.—Φ. Μιχαλόπουλος: «Κοσμάς ὁ Αἰτωλός» σελ. 83—84.

12. Κοσμά Διδαχαί: Ἐκδόσεις Ἀποστολιᾶ. Ἐν Πύργῳ σελ. 38.

13. Ὅπου πρὸ πάνω σελ. 38.

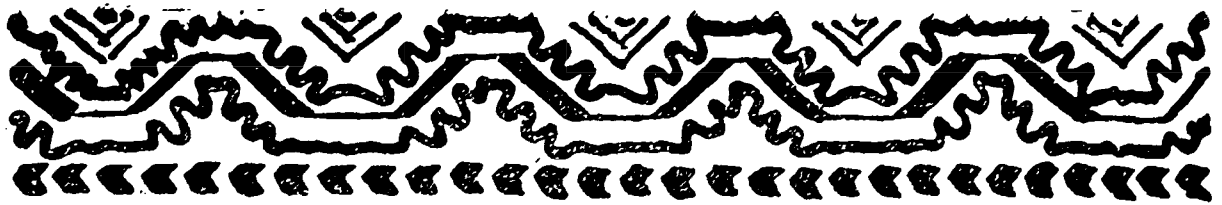
14. Ἰω. Λαμπρίδης: Ὅπου πρὸ πάνω σελ. 117.

15. Σαπφείρου Χριστοδουλίδης: Ἀκολουθία καὶ βίος Κοσμά.—Ἐν Βενετία, 1814 σελ. 21.

16. Μπαρᾶ Βασιλεῖου Γ. Ἐπὶ ὁδὸν τοῦ Εἰκοσιένα» Περιοδ. «Ἡπειρωτικὴ Ἔστια» ἔτος Γ. (1954) τεύχ. 23 καὶ 24 σελ. 245, 373.

17. Ἐφημ. «Ἐλευθερία» Ἀθηνῶν ἀριθ. φύλλου 3487 τῆς 15—1—1955 σελ. 4.

ΒΑΣ. Γ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΠΕΤΜΕΖΑΙΩΝ

Καὶ ἡ οἰκογένεια τῶν Πετμεζαίων εἶναι ἡ ἐπισημοτάτη τῶν ἀρματολικῶν οἰκογενειῶν τῆς Ἐπαρχίας Καλαβρύτων καὶ ὅλου τοῦ Μωριά.

Κατὰ διασωθεῖσαν ζωντανὴν παράδοσιν οὗτοι πρότερον ἐκαλοῦντο Βλασαῖοι καὶ κατήγοντο ἀπὸ τὰ Σουδενὰ τοῦ Ζαγορίου— Ἡλείρου ἀπ' ὅπου ἐξεπατρίσθησαν ἐξ αἰτίας πιέσεως τῶν Τούρκων καὶ κατέφυγαν τὸ πρῶτον εἰς Σουλινὰ τῆς Τριφυλίας καὶ ἐκεῖθεν καταδιωχθέντες κατέφυγαν εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κλιτύς τοῦ Χελμοῦ (Ἀρσανίων) καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν τὰ νῦν Σουδενά. Ἐπειδὴ ὁμοῦ ἓνας ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν εἰς συμπλοκὴν Τούρκων ἐπίσημον, ὀνομαζόμενον Πετμεζᾶν, ἔλαβεν ὅλη ἡ οἰκογένεια τὸ ἐπώνυμον Πετμεζᾶς. Τὸ ἀργυροῦν ὄπλον τοῦ φονευθέντος ἐσώζετο ὡς οἰκογενειακὸν κειμήλιον.

Τὰ Σουδενὰ εἶναι δύο συνοικίαι. Δῶθε Σουδενὰ ἡ Θεοτόκος καὶ κεῖθε Σουδενὰ ἡ Ἅγιος Βασίλειος. Ἀποτελοῦν μαζὶ μὲ τὰ χωρία Σιγούνη καὶ Ντούνισα καὶ Χαμάκου ἴδιον Δῆμον, τέως δῆμος Σουδενῶν· χωρίζονται δὲ οἱ δύο συνοικισμοὶ δι' ἐνὸς χειμάρρου.

Ἐκ τῆς πολυπληθοῦς αὐτῆς οἰκογενείας τῶν Πετμεζᾶδων διεκρόθησαν πλείστοι ὅσοι ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες, οἱ ὅποιοι διεδρα-

μάτισαν σπουδαῖον ρόλον εἰς τὰ Ἐθνικὰ ζητήματα καὶ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα.

Καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος πλείστοι ὅσοι Πετμεζαῖοι διεκρίθησαν ὡς στρατιωτικοί, στρατηγοὶ καὶ πολιτευτοί, ὑπουργοὶ κ.τ.λ.

Εἶναι ἄγνωστον πότε ἐγένετο ἡ μετοικεσία αὕτη ἐξ Ἡλείρου.

Σήμερον τὰ Σουδενὰ ἔχουν μετονομασθῇ εἰς Λουσούς—οἱ Λουσοὶ ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ τῆς Λουσιᾶδος Ἀρτέμιδος κειμένου εἰς τὸν γειτονικὸν συνοικισμὸν Χαμάκου.

Πρὸ πολλῶν ἐτῶν οἱ κάτοικοι τῶν Σουδενῶν κατῆλθον οἱ πλείστοι χάριν τῆς σταφιδοκαλλιέργειας ἐξωθι τῶν Πατρῶν κατὰ τὴν Ν.Δ. πλευρὰν εἰς ἀπόστασιν 6—7 ὥρων καὶ δῖωρον ἀπὸ τῆς Κ. Ἀχαΐας—τέως Δήμου Δύμης, καὶ ἐδημιούργησαν δύο ἀνθούσας Κοινότητας Ἄνω καὶ Κάτω Σουδεναίικα ἡ ὅπως μετωνομάσθησαν εἰς Ἄνω καὶ Κάτω Λουσιικά.

Γιὰ τὴν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν τῶν Πετμεζαίων ἡσχολήθη ὅχι ὀλίγον καὶ ἡ δημοτικὴ μουσα, ἡ ὅποια ἐξύμνησε τὸ φιλοπόλεμον, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν λεβεντιά τους. Ἐκ τῶν σωζομένων δημοτικῶν παραθέτομεν τὰ κάτωθι:

ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΛΕΒΙΔΙ

Τρεῖς περδικοῦλες κάθονται στὴ μέση στὸ Λεβίδι,
μοιριολογοῦσαν κι ἔλεγον, μοιριολογοῦν καὶ λένε.
Πετμεζαῖοι πολεμοῦν μὲ τρεῖς χιλιάδες Τούρκους
σκοιῶσαν τὸ Στριφιτόμπολα, λαβῶσαν καὶ τὸ Γιάννη (Πετμεζᾶ)
ψηλὴ φωνίτσαν ἔβαλε (ὁ Γιάννης) ὅσο κι ἂν ἐδυνάσθη
—ἐποῦ εἶσαι, Πατέρα Κωστάντη, κι ἐξάδερφε Βασίλη
καὶ Νικολάκη γρήγορε, Γκολφῖνε ξακουσμένε;

γιά πάρτε τ'άλαφριά σπαθιά και τὰ βαριά νιουφέκια
κι ἔλα νὰ μὲ γλυτώσετε ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια».
Τ' ἀκοῦσαν ἀπὸ τὸ βουνό, πούησαν ταμπουρωμένοι
— τρεῖς μπαταριὲς ἔρριξανε κι ὥρμησαν σὰν λιοντάρια.
πῆραν τοὺς Τούρκους μπουσταριὰ κι ἐσκότωσαν χιλιάδες.

ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΠΕΤΜΕΖΑΙΟΥΣ

Σηκώνουμαι πολὺ ταχὺ
ὁ μαῦρος ἀπ' τὸν ὕπνο,
παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι
νερὸ νὰ ξεγυστάξω
ἀκω τὰ πεῦκα νὰ βογγοῦν
καὶ τὶς ὀξυὲς νὰ τρίζουν.
— Τὸ τί 'ν' ὁ βρόντος ὁ πολὺς
κι ὁ βρόντος ὁ μέγας;
— Οἱ Πετμεζάδες ἀπερνοῦν
καὶ πᾶν νὰ πολεμήσουν
καὶ πᾶνε νὰ βαρέσουνε
τὸ σκύλο τὸ Μουσάγα
κάθε κλαρὶ καὶ φλάμπουρο
πέτρα καὶ παληκάρι.

Καὶ ἄλλο σχετικὸ

Πουλάρια μὴ λαλήσετε
καὶ πιά μὴν κελαηδήτε
σκοτιῶσαν τὸν Πετμεζᾶ
τὸ Βόϊβοντα τῆς Πάτρας
ποὺ ἦταν σιὴν Πάτρα βασιλιάς
σιὸν Πύργο καβαλάρης,
καὶ μέσα σιὴν Τριπολιτσά,
βρύση καπερδωμένη.

Καὶ τὸ ὠραῖον φύλον καὶ αὐτὸ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ λεβεν-
τιά τῶν πολεμιστῶν.

Δὲ σιῶεπα, μάνα, μιὰ καὶ δυὸ
δὲ σιῶεπα, τρεῖς καὶ πέντε
σιτὴ Ζάχουλη δὲν πάω γὼ
δὲν παίρνω Ζαχουλίτη,
θὰ πάρω ἀχ τὸ Σουδενὰ
ποῦνε οἱ Πετμεζαῖοι,
ὅπου φοροῦν τὰ τσάμικα
τὶς ἀσημένιες πάλες
τὶς πέντ' ἀράδες τὰ κουμπιὰ
τὶς ἔξη τὰ τσαπράζια
τὶς ἀσημένιες τραχηλιὲς
τὶς ἀσημοκουμποῦρες.

† Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ, Μητροπολίτου

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ*

ΛΟΓΙΟΙ-ΣΧΟΛΕΙΑ & ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΙ ΟΙ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΙΕΡΕΥΣ ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ ΙΩΑΝΝΙΤΗΣ

ΚΑΙ Η ΑΝΕΚΔΟΤΟΣ ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ

Περὶ διαφορᾶς τῶν πολιτειῶν

«Διαφέρουσι δὲ αὐταὶ αἱ πολιτεῖαι ἀλλήλων, ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς νόμοις πειθόμενος ποιεῖ βασιλείαν ζητῶν τὸ λυσιτελεῖς τῶν ἀρχομένων καὶ οὐ τὸ ἑαυτοῦ, καὶ εὐεργεσίας αἰεὶ προσανέχον· ὁ δὲ τύραννος μὴ πειθόμενος τοῖς πρὸ αὐτοῦ νόμοις, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ χρήσιμον ζητῶν καὶ οὐ τὸ τῶν ἀρχομένων, ποιεῖ τυραννίδα⁽¹⁾ ὅθεν καὶ τὸ τοῦ... βασιλέως μὲν τρόπος ὁ νόμος, τυράννου δὲ νόμος ὁ τρόπος. Ἐν δὲ ἀριστοκρατίᾳ οἱ ἀριστοὶ κατὰ τὰς γνώμας ἀρχουσι καὶ τὸ τῆς πολιτείας λυσιτελεῖς, ἀλλ' οὐ τὸ ἑαυτῶν ἀπλῶς ζητοῦσιν· ἐν δὲ τῇ ὀλιγαρχίᾳ οἱ πλουσιώτατοι καὶ δυνάσται τὸ ἑαυτῶν μᾶλλον ζητοῦντες λυσιτελεῖς· ἡ δὲ δημοκρατία διαφέρει τῆς ὀγκροκρατίας, ὅτι ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ κατὰ νόμους καὶ ψηφίσματα καὶ ἀρχὰς καὶ τάξεις πολιτεύονται πάντες, ἐν δὲ τῇ ὀγκροκρατίᾳ ἀνόμως, ἀτάκτως, ἀνάρχως ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ζητῶν»⁽²⁾.

Περὶ στάσεων

«Τῶν πέντε μερῶν τῆς ρητορικῆς, τὰ μὲν μεθόδου καὶ ὁδηγίας δεῖται, οἷον εὗρεσις, διάθεσις, καὶ ἐρμηνεία, τὰ δὲ ἥκιστα, οἷον μνήμη καὶ ὑπόκρισις, καὶ ὧν ἐν τῇ τάξει Αἱ ἐστὶν ἡ εὗρεσις· ἐστὶ δὲ εὗρεσις μέρος ρητορικῆς ἐν παντὶ γένει παρεχόν τὸ ζήτημα, τὰ κεφάλαια, τὴν τῶν κεφαλαίων ἀπόδειξιν καὶ τοῦ λόγου τὰ μέρη. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν τῷ περὶ εὐρέσεως τὸν Αἰὸν τόπον εἰλήχουσιν αἱ στάσεις, ἦτοι τὸ ζήτημα, ἀναγκαῖον περὶ τῶν στάσεων διαλαβεῖν. Στάσις τοίνυν λέγεται ἀπὸ τοῦ στασιάζειν τοὺς ἀνταγωνιζομένους, ὡς δηλοῖ τὸ νόμα· ἢ ἀπὸ τοῦ ἐστάναι τούτων ἑκάτερον ἐπὶ τοῖς οἰκείοις δικαιολογήμασι, καθάπερ ἐπὶ τινος ἀσφαλοῦς καὶ βεβήλας κρηπίδος. ἐστὶ δὲ στάσις ζήτημα ἐν ᾧ κεῖται ὁ τῶν ἐναντίων ἀγὼν τοῦτε κατηγοροῦντος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου.

1. *Proleg.* σ. 41. «Διαφέρει δὲ βασιλεία τυραννίδος, ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς νόμοις πείθεται καὶ τὸ τῶν ἀρχομένων λυσιτελεῖς, οὐ τὸ ἑαυτοῦ ζητεῖ, ὁ δὲ τύραννος οὔτε πείθεται τοῖς νόμοις τοῖς πρὸ αὐτοῦ, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ χρήσιμος ζητεῖ καὶ αὐτὸ τῶν ἀρχομένων».

2. αὐτ. σ. 40. «Ταύτη διαφέρει ὀγκροκρατία δημοκρατίας. ὅτι ἐν μὲν τῇ δημοκρατίᾳ, κατὰ νόμους καὶ ψηφίσματα καὶ ἀρχὰς καὶ τάξεις πολιτεύονται πάντες, ἐν δὲ τῇ ὀγκροκρατίᾳ ἀνόμως, ἀτάκτως, ἀνάρχως πᾶς ὁ δῆμος συμφέρει τὸ δεῖν κρατεῖν ἐθέλει τῶν πραγμάτων. Διαφέρει δι' ὀλιγαρχία ἀριστοκρατίας. ὅτι ἐν μὲν τῇ ἀριστοκρατίᾳ, οἱ ἀριστοὶ τὰς γνώμας ἀρχουσι καὶ τὸ τῆς πολιτείας, οὐ τὸ ἑαυτῶν λυσιτελεῖς ζητοῦσιν, ἐν δὲ τῇ ὀλιγαρχίᾳ οἱ πλουσιώτατοι καὶ δυνάσται καὶ τὸ λυσιτελεστάτον τὸ ἑαυτῶν ζητοῦντες, οὐ τὸ τῶν ἀρχομένων». (Προλεγόμενα τῆς τέχνης ρητορικῆς ἀνώνυμα).

καὶ τοῦ ἀπολογουμένου· οἷον Τεῦκρος φησὶ πρὸς τὸν Ἰθακήσιον, ἀπέκτεινας, ὦ Ὀδυσσεῦ, τὸν ἐμὸν ἀδελφὸν Αἴαντα· ὁ δὲ φησὶν οὐκ ἀπέκτεινα. ἐκ τούτου ἐγείρεται ἡ στάσις ἥτοι ζήτημα, εἴπερ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπέκτεινεν Αἴαντα, ἀλλ' ἐπεὶ περ ἡ στάσις ἐστὶ ζήτημα, ῥητέον ἂν εἴη καὶ περὶ ζητήματος. ἐστὶ δὲ ζήτημα ἀμφισβήτησις λογικὴ ἐπὶ μέρους ἐκ τῶν παρ' ἐκάστοις κειμένων νόμων, ἢ ἔθων περὶ τοῦ νομισθέντος δικαίου ἢ τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ συμφέροντος ἢ καὶ πάντων ἅμα ἢ τινων. Ἐν τούτῳ τῷ ὄρω τὸ μὲν ἀμφισβήτησις λόγον ἔχει γένους τὰ δὲ λοιπὰ διαφορᾶς. λέγεται λογικὴ πρὸς διαφορὰν τῆς τῶν ἀθλητῶν ἀμφισβήτησεως διὰ χειρῶν ἀγωνιζομένων περὶ στεφάνου καὶ τῶν στρατιωτῶν δι' ὀπλων περὶ λαφύρου. τὸ δὲ ἐπὶ μέρους εἴρηται πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν φιλοσοφικῶν ἀμφισβήτησεων, αἵ περ ἐπὶ τῶν καθόλου, οἷον ἐστὶ κίνησις, κενὸν καὶ τὰ τοιαῦτα, τῶν δὲ παρ' ἐκάστοις κειμένων, ὅτι Ἀθηναῖοι τοῖς Σόλωνος καὶ Λακεδαιμόνισι τοῖς Λυκούργου ἐχρῶντο νόμοις· τὸ δὲ νομισθέντος εἴρηται, ὅτι ἕκαστος τῶν ἀμφισβητούντων τὸ δοκοῦν νόμιμον οἶεται, τὸ δὲ πάντων ἅμα ἢ ἐνίων εἴρηται, ὅτι τὸ πολιτικὸν ζήτημα ὅλον οὖν καλὸν καὶ συμφέρον καὶ δίκαιον ἐστίν, ἢ ἐν τούτων ἢ καὶ δύο. ἐστὶ δὲ νόμος κοσμητικὴ τῶν ἐν τῇ πόλει πραγμάτων καὶ τοῦ κατ' ἀξίαν ἐκάστου ἀπονεμητικῆ. τὸ δὲ ἔθος ἐστὶ συνήθεια ἄγραφος ἐκ πολλῶν παραδειγμάτων συνιστάμενον οἷον τὸ παρ' Ἀθηναίοις τετιγοφορεῖν⁽¹⁾ κακεῖνο ἡμᾶς ἐπίστασθαι δέον, ὅτι ἐν μὲν τῷ πανηγυρικῷ γένει ἐν καὶ μόνον ἀναφύεται ζήτημα δηλονότι ὅτι οὗτος ἐπαίνου ἐστὶν ἄξιος ἢ οὐ; ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ συμβουλευτικῷ τοῦτο πρακτέον ἢ οὐ; ἐν δὲ τῷ δικανικῷ πολλὰ καὶ διάφορα τὰ ζητήματα, ἅπερ καὶ στάσεις καλεῖται⁽²⁾.

Ἄλλα τοῦ Παπαβασιλοπούλου συγγράμματα.

·γ· Ρητορικὴ ἀπλῶς ἐπιγραφομένη: «Στοιχεῖα ῥητορικῆς».

Σώζεται ἐν κώδιξιν Ἰδῆρων μονῆς 110 (χειρὶ Νεοφύτου). 237, φ. 24α 136 248, φ. 269α—416β. ἐν τισιν κώδιξιν εὐρίσκεται χωρὶς τὸ «Προοίμιον εἰς τὴν ῥητορικὴν τέχνην» (Καταλ. συνοπτικὸς τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἑλλήν. χειρογράφων ὑπὸ Κ. Ἑρμιπτοσεάνου ἐν τῇ εἰκροσιπενταετηρίδι τοῦ ἑλλ. φιλόλ. Συλλόγου ΚΠόλεως, ἀριθ. 21, σ. 97, 78, σ. 98 καὶ ἀνωνύμως ἀριθ. 335, σ. 100, 378, σ. 101). Κῶδ. Ἀκαδ.

1. Οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ὡς σύμβολον τῆς αὐτοχθονίας αὐτῶν ἔφερον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς χρυσοῦν τέτιγα.

2. Τὸ τελευταῖον τοῦτο μέρος τοῦ Παπαβασιλοπούλου δὲν ὑπάρχει αὐτοῦσιον παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ῥητορσι καὶ σχολιασταῖς. Εἶναι σύνθεσις αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Οὕτως ἔπραξε καὶ ὁ Πάριος προτάξας εἰς τὸν Ἑρμογένην «Προλεγόμενα εἰς ἅπασαν τὴν ῥητορικὴν πραγματείαν ἐκ τῶν ἀρχαίων τεχνολόγων συνοψισθέντα» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 34 ε.).

Ἰστέον ὅτι πρῶτος ἐδωροφόρησε τοῖς Ἑλλήσι τὸ ἐφόλκιον τῆς ῥητορικῆς, τοῦ «Ἀφθονίου» σοφιστοῖς τὰ προγυμνάσματα Θεόφιλος ὁ Κορυθαλεύς, ἅπερ τύποις ἐξεδόθησαν τὸ 6' ἐν Μοσχόπολει 1744 εἰς τὸ περιώνυμον τυπογραφεῖον τοῦ Γρηγορίου ἱερομονάχου τοῦ Κωνσταντινίδου, πρῶτον τοῦτο συσταθὲν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ ὡς παράρτημα τῆς ἐνδόξου «Νέας Ἀκαδημείας». Τὸ ἀκτινοβολῆσαν ἐνταῦθα φῶς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἦτο μὲν πρόσκαιρον, ἀλλ' ἀρκετόν, ὥστε νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν τοῦ 1773 (βλ. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου. Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ Νέα Ἀκαδημία αὐτῆς κτλ. Ἀθήναι, 1935, σ. 46—60). Ὁ τίτλος τοῦ πολλάκις ἐκδοθέντος τούτου χρησιμωτάτου διβλίου ἔχει ὥδε: «Τοῦ σοφωτάτου κυρίου Θεοφίλου Κορυθαλέως τοῦ Ἀθηναίου... Περὶ ἐπιστολικῶν τύπων... ἐν οἷς περιέχονται καὶ ἐτέρων διδασκάλων ἐπιστολαὶ καὶ Ἀφθονίου προγυμνάσματα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοφίλου περὶ ῥητορικῆς ἐκθέσεως». Τοῦ Ἀφθονίου σ. 73—173 (τὸ περὶ ρητ. ἐκθέσεως παραλείπεται).

Συμπέρασμα. Ἐξ ὧν εἶπομεν ἡ Λευχειμονοῦσα ῥητορικὴ ἀπεδείχθη ὅτι δὲν εἶναι μετάφρασις, ἀλλ' ἔργον ἴδιον τοῦ Ἀναστασίου. Οἱ Ἰταλοί, ὡς μαρτυρεῖ ὁ 1192 (ἐκ. 131) κῶδ. τῆς ἐθν. βιβλιοθήκης, παρέφρασαν εἰς τὴν λατινικὴν τὸ κείμενον τοῦ Ἀφθονίου, τοὺς δὲ μύθους ἔθεσαν ἐν τέλει. Ἐν ἀρχῇ ἔχει γενικά τινα περὶ ῥητορικῆς, ἅπερ μικρὸν σχετίζονται πρὸς τὸν Ἀφθόνιον, ἔπειτα τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὁρῶν τῆς ῥητορικῆς (ὅπως κάμνει καὶ ὁ Κορυθαλεύς). Εἶναι ταῦτα εἰλημμένα ἐκ τῆς α' ἐκδόσεως τῶν «Προλεγομένων». Ἡ φράσις καὶ τοῦ Ἀθηναίου κῶδικος εἶναι ἐλληνίζουσα.

Βουκουρεστίου 65 ἐν τέλει: «Στοιχεῖα ῥητορικῆς», φ. 112^ο: Κατὰ τὸ «ψνῆ», Μα-
 τίου 20». Οἱ κώδικες πάντες τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Ἡ ῥητορικὴ, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω,
 ἔσχε μεγίστην ἐπίδοσιν ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἐφημέσθη μεγάλως ἡ «Τέχνη
 ῥητορικῆς» τοῦ Βικεντίου Δαμωδοῦ 1759. Πρὸ αὐτοῦ δὲ «Ρητορικὴ» τοῦ καθηγη-
 τοῦ τοῦ ἐν Βενετία ἑλληνικοῦ σχολείου Φραγκίσκου Σκούφου ἐκδοθεῖσα τῷ 1681
 καὶ πολλῆς ὠφελείας πρόξενος γενομένη· ὁ Κων. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἐξέ-
 δοτο εἰς μικρὸν τεύχος ἐν Βιέννῃ τῷ 1813 «Τέχνης ῥητορικῆς διδῶν τρία». Εἰς
 τοὺς παλαιοὺς ἔθεσαν τέρμα δύο φιλόλογοι ὁ Νεοφ. Βάμβας (εἰς γ' ἐκδοσιν τῷ
 1856) (1) καὶ ὁ Χ. Παμπούπης γυμνασιάρχης ἐκδούς ὑπὸ τὸν καινοπρεπῆ τίτλον:
 «Πεζογραφικὴ καλλιλογία ἦτοι ῥητορικὴ καὶ ῥητορεία». Ἀθῆναι, 1857. Τὴν τῆς
 ῥητορικῆς διαίρεσιν εἶχεν ἐπινοήσῃ καὶ ὁ ἡμέτερος Ἀναστάσιος καὶ ἔγραψε ἐκκλη-
 σιαστικὴν ῥητορικὴν ὡς ἱεροκλήρυξ τῆς Μ. ἐκκλησίας.

δ'. «Κρήνη δωδεκάκρουνος λίαν ὠφέλιμος διὰ τοὺς ἱεροκλήρυκας». Προσθήκη:
 Ἐν κώδικι 65 τῆς Ἀκαδημίας Βουκουρεστίου (2) προηγεῖται: «Λευχειμονούσα ῥητορι-
 κὴ εἴτουν Ἀφθονίου προνομνάσματα ἐκ τῆς Λατίων ἀνθολογηθέντα φωνῆς καὶ ἐν
 ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὑποστρωθέντα σπουδῇ καὶ πόνῳ Ἀναστασίου παπᾶ Βασιλοπού-
 λου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, ἐν τῇ κωμοπόλει Τυρνάβῳ τῆς Θετταλίας διατρίβοντος χά-
 ριν τῶν ὑπ' αὐτοῦ διδασκομένων πρωτοπείρων μαθητῶν». Ἀκολουθεῖ ἡ ἀφιέρωσις
 εἰς τὸν Λαρίσσης Παρθένιον «ἐξαρχον δευτέρας Θετταλίας καὶ πάσης Ἑλλάδος».
 εἶτα τὸ προοίμιον καὶ τὰ «Στοιχεῖα τῆς ῥητορικῆς»: ἔθεν δεδαιούται ὡς ἔργον τοῦ
 Ἀναστασίου. Λεπτομερῶς περιγράφεται ἡ Λευχειμονούσα καὶ ἐν κώδ. 123 Κοζά-
 νης (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 53).

Οἱ παλαιότεροι φιλόλογοι ἐγνώριζον ὅτι ἄνευ τῆς ῥητορικῆς ἦτο ἀδύνατον νὰ
 διεισδύσωσι εἰς τὸ βάθος τῆς πλοκῆς τῶν ῥητορικῶν λόγων καὶ νὰ ἐννοήσωσι τοὺς
 ἀρχαίους ῥήτορας καὶ νὰ ἐρμηνεύσωσι αὐτοὺς δεόντως. Ὁ κράτιστος τῶν νεωτέρων
 φιλολόγων Νεόφυτος Δούκας ὡς πρωτότυπα προνομνάσματα πρὸς ὀρθὴν ἐρμηνεῖαν
 τῶν ἀττικῶν ῥητόρων ἐξέδοτο «Ρητορικὴν» καὶ «Ρυθμικὴν» ἦτοι μετρικὴν, ὡς
 ἔπειτα ὠνομάσθη αὕτη (3). Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφήρμοσεν ὁ Πάριος ἀναλύσας ἐν
 τέλει τῆς «Ρητορικῆς τοῦ Ἐρμογένους» λόγους τοῦ Δημοσθένους κ. ἄ. ἐπὶ τῇ βράσει
 τῶν κανόνων τῆς ῥητορικῆς.

Εἶπομεν, ὅτι ὁ Ἀναστάσιος πρῶτος ἐδίδαξεν ἐν τῇ τοῦ Γκιούμα σχολῇ τὰ
 μαθηματικὰ κατὰ τὸ εὐρωπαϊκὸν σύστημα, ὅπερ προήγαγεν ἐπὶ πλεον ὁ διαδεξά-
 μενος αὐτὸν Μεθ. Ἀνθρακίτης. Ὁ δὲ Γ. Σουγδουρῆς μετ' αὐτοῦ ἐπεξέτειναν τὰς
 στοιχειώδεις ἀρχὰς τῆς γεωμετρίας καὶ ἀστρονομίας (4).

ε'. Ἀριθμητικὴ. Τὸ διδρίον τοῦτο παρ' Ἀναστασίῳ ἔχει ἓνα περίεργον τίτλον:

1. Οὗτος διήρξε τὴν ῥητορικὴν τὸ 1851. «Ἐγχειρίδιον τῆς τοῦ ἱεροῦ ἁμβωνος ρητο-
 ρικῆς συνταχθὲν ἐκλεκτικῶς καὶ ἀφιερωθὲν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος». Ἀθῆ-
 ναι, 8ον. σ. 312 μὲ ὥραϊον ἐπίτιτον: «ἔργον ποίησον εὐαγγελιστοῦ, τὴν διακονίαν σου πληρο-
 φόρησον» Β. τόμ. 8'. 5. Ἡ ῥητορικὴ αὕτη εἶναι ἔργον κλασσικόν. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ἐξέ-
 δωκαν ὁ καθ. Φιλ. Παπαδόπουλος καὶ τινες ἄλλοι, ἀλλὰ δὲν συγκρίνονται πρὸς τὸν ἱεροδιά-
 κονον Νεόφυτον Βάμβαν, τὸν πρῶτον ρασοφόρον καθηγητὴν τῆς φιλολογίας ἐν τῷ ἔθν. Πανεπιστημίῳ.

2. «Manuscrisele grecesce din biblioteca Academiei române de Const. Litica» (ἱπόπ. τῶν
 χρονικῶν τῆς Ἀκαδημίας, σειρὰ II, τόμ. 23). Bucuresci, 1900. σ. 57.

3. Βλ. «Ζηνοβίου Κ. Πώπ. «Μετρικῆς διδῶν Β'» Βιέννη 1803. 8ον. Κατὰ τινες εἶναι
 ἔργον καὶ τοῦτο τοῦ Ἡπειρώτου κλεινοῦ Λάμπρου Φωτιάδου. Παρὰ τούτῳ ὁ Πώπ μαθη-
 τευθεὶς ἐν τῷ Λυκείῳ τοῦ Βουκουρεστίου ἐγκατεστάθη μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐν Βιέννῃ ὡς
 ἔμπορος ἔδωκεν εἰς τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου τὸ σύγγραμμα, ὅπερ ἀφιερῶναι εἰς τὸν σοφὸν διδά-
 σκαλὸν τοῦ μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων καὶ ὕμνων, ἀξίον τοῦ ὀνομαζομένου Ἐνταῦθα φαίνεται «μάλ-
 λον ὡς ἐκδότης παρὰ ὡς συγγραφεὺς αὐτοῦ» τοῦ πονήματος (κατὰ τὸν Παπαδόπουλον Βρετόν.
 Νεοελληνικὴ φιλολογία ἦτοι κατάλογος κτλ.» Ἀθῆναι, 1857, τόμ. Β', σ. 128).

4. Βλ. Χρυσάλλης, Δ'. 1886, σ. 581 καὶ Μιχαλόπουλον σ. 35. Πανθώρα, Δ'. 1851, σ. 497α
 κατὰ Καλλιγάν.

«Σύνοψις γενική τῆς λογικῆς ἔξεως ἢ Εἰσαγωγὴ μαθηματικῶν κτλ. (6λ. ἀνάτ. σ. 49)· καὶ εἰς ἄλλους κώδικας, τοιαύτην φέρει ἐπιγραφὴν. ἀλλ' ἐν τῷ 112 16ηρ. κώδικι περιορίζεται μόνον εἰς τὴν Λογικὴν καὶ ἔχει: «Ἄρθρον πρῶτον. Περί φύσεως τῆς λογικῆς καὶ ὅπως τὴν γένεσιν εἴληφεν. Ἄρχ. Οὐκ εὐφυῶς ἔχοντος τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦς πρὸς τὸ ὀρθῶς κρίνειν τὴν τῶν πραγμάτων ἀλήθειαν. Τέλ. τῆς ὅλης πραγματείας. Τὰ πλεῖστα ἡρανισάμην παρὰ τινος συγγραφέως οὐ πολὺ κλέος ἐν σοφοῖς τῶν Λατίνων. ὅθεν λαβὼν τὰς ἀφορμὰς τυπικὴν τινα γνῶσιν τῆς λογικῆς ἔξεως τῇ ὑμετέρᾳ ἀγγινοῖα συνελεξάμην· ἦν δὲ διδῶ Θεὸς καὶ τὰ λοιπὰ τῆς λογικῆς ἔξεως διεξοδικώτερον τρανώσομεν, καίτοι πολλοὺς ἔχοντες τοὺς κατηγορήσοντας. Οἶδαμεν γὰρ ὡς μωμήσεται τις μᾶλλον ἢ μιμήσεται».

Προτάσσεται. «Προοίμιον πρὸς τὸν αἰτήσαντα». Ἄρχ. Πᾶσα φιλοσοφικὴ ἀκρότης, σίδεσιμώτατε τῶντι καὶ φιλικῶς τῇ ἀρετῇ προσέχων κύριε Φιλάρετε. Τοῦτο ἐδημοσιεύσαμεν ἀνωτέρω (σ. 49 ἀνατ.) Ἐν τέλει: «Πεφίλοπόνηται ἡ παροῦσα εἰσαγωγικὴ λογικὴ ἔξις Ἀναστασίῳ τῷ Παπαβασιλοπούλῳ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων χαριζομένῳ τῷ αἰτήσαντι κατὰ τὸ „αὐχὺς“ (1696) ἔτος τὸ σωτήριον κατὰ μῆνα Νοέμβριον ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις. Γέγραπται δὲ χειρὶ Νεοφύτου ἱερομονάχου Ἰδηρίτου „αὐψγ“ (1703), Ἰουλίου 9η, ἡμέρᾳ 6η» (1).

Ἐν ἄλλοις κώδιξι ἐῖναι ἄνευ τῆς ἐν λόγῳ εἰσαγωγῆς, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἔξης: «Εἰσαγωγὴ μαθηματικῆς ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς μετοχетеυθεῖσα καὶ τῇ ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὑποστρωθεῖσα σπουδῇ καὶ πόνῳ μεγίστῳ τοῦ Λογιωτάτου κυρ Ἀναστασίου ἱεροδιδασκάλου τοῦ Παπαβασιλοπούλου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων». Εἰς ἄλλον κώδικα τὸ ἔτος 1695 (2).

Εἰς τὸν 45 κώδικα τῆς Δημοτικῆς διδλιεθῆκης Κοζάνης, ὅστις περιέχει καὶ ἄλλων συγγραφέων πραγματείας περὶ λογικῆς, ὡς τοῦ Γ. Σουγδουρῆ, Νικ. Βλεμύδου κ. ἄ. ἐν φ. 276—446 ὡσαύτως περιέχεται «Εἰσαγωγὴ μαθηματικὴ ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς μετοχетеυθεῖσα καὶ τῇ ἑλληνικῇ διαλέκτῳ ὑπεστρωθεῖσα (sic) σπουδῇ καὶ πόνῳ μεγίστῳ τοῦ λογιωτάτου κύρ Ἀναστασίου ἱεροδιδασκάλου τοῦ Παπαβασιλοπούλου, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. Προοίμιον τῷ πρωτοπείρῳ μαθητῇ. Τέλ. Ἰσαι δυσὶν ὀρθαῖς εἰσι πάντα μεταλαμβανόμεναι» (3).

Φιλοσοφία. Ἐκ τῶν κυριωτέρων ἐγκυκλίων μαθημάτων ἐν Ἰωαννίνοις ὑπῆρ-

1. Καταλ. χειρ. κωδίκων Ἀγίου ὁρους ὑπὸ Σπ. Λάμπρου, τόμ. Β', σ. 21. Φαίνεται, ὅτι ἐπειτα τοῦτω προέταξεν εἰς τὴν αὐθὺς ἐκ τῆς τῶν Λατίνων μεταφρασθεῖσαν ἀριθμητικὴν. Ὁ μεταφραστὴς ἐκτοτε ἐφρόνει, ὅπως νῦν πάντες παραδέχονται, ὅτι τὰ μαθηματικὰ εἶναι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς λογικῆς ἐπιστήμης, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐγένοντο ἀναπόσπαστον μάθημα τῆς ἐγκυκλίου παιδεύσεως. Τοῦτο εἶχον ἐφαρμόσει καὶ οἱ Βυζαντινοί. Κατὰ Τζέτζην ἐν «Χιλιάσιν», ΙΑ' 367.

«... ἐγκύκλια μαθήματα καλοῦνται
ὁ κύκλος, τὸ συμπέρασμα πάντων τῶν μαθημάτων
Γραμματικῆς, Ρητορικῆς καὶ τῆς Φιλοσοφίας,
τῆς Ἀριθμοῦσης, Μουσικῆς καὶ τῆς Γεωμετρίας
καὶ τῆς οὐρανοδόμονος αὐτῆς Ἀστρονομίας».

2. (Βλ. ἀνωτ. σ. 49 τοῦ ἀνατύπου). Ὁ Χριστοφ. Φιλητᾶς παρατηρεῖ ἀναγράφων τὸν τίτλον ἐν Πανδώρα Η', 1858, σ. 550 ταῦτα: «ὅτι ἐν Ἰωαννίνοις ἀπὸ τῆς συστάσεως τῶν σχολείων καὶ ἐφεξῆς οἱ διδάξαντες ἦν ὡς ἑνὸς ἢ δύο ἅπαντες μὲ τὴν τῆς πατρίου καὶ τὴν τῆς λατινικῆς ἀκόμῃ φωνῆς γνῶσιν, ὁ Σουγδουρῆς, ὁ Παπαβασιλόπουλος, ὁ Ἀνθρακίτης, ὁ Εὐγένιος, ὁ Τρύφων, ὁ Κοσμᾶς (Μπαλάνος) καὶ ἐσχάτως, ὁ μακ. ἡμέτερος διδάσκαλος Ἀθαν. Παλλίδας, ὅστις καὶ ποίημα λατινιστὶ ἐξέδωκε „ἐπιγραφόμενον *De vera felicitate* ἤτοι περὶ ἀληθοῦς εὐδαιμονίας».

3. Ἀντ. Σιγάλα, «Ἀπὸ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῶν ἑλλήν. κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας κτλ. Θεσσαλονίκη. 1939, σ. 25. ὁ ἐκδότης ἔχει ὄνομα ἐπὶ κεφαλίδι: «Ἰωάννου Παπαβασιλοπούλου, ὅστις καὶ ἄλλα τοιαῦτα σφάλματα ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω περὶ τοῦ Ἀναστασίου. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα δύο καθήγῃται Πανεπιστημίου ἔγραψαν: Ὁ Νεόφ. Βάμβας «Στοιχεῖα τῆς φιλοσοφικῆς ἠθικῆς» β' ἐκτ., Ἐν Ἀθήναις 1845 καὶ ὁ Χρ. Παπαδόπουλος «Φιλοσοφ. ἠθικῆς».

ξεν ανέκαθεν η φιλοσοφία. Μεταξύ των συγγραμμάτων του Παπαδασιλοπούλου εύ-
ρίσκεται εν χειρογράφοις και τὸ ἑξῆς: «Ἐγχειρίδιον τῆς ἀναζητήσεως ἡθικῆς φιλο-
σοφίας γραφέν ὑπὸ ἀνωνύμου καὶ μεταφρασθὲν ἀπὸ τῆς λατινικῆς, ἐν ᾗ ἡ ἀλήθεια
τῆς φύσεως ἀναπτύσσεται καὶ πλεῖστα τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ἀμαρτήματα διὰ
κανόνων καὶ ἄλλων τινῶν ἀποδείξεων λαμπρῶς φανεροῦνται, ὅπερ μετεστρώθη ἀπὸ
τῆς λατινίδος ἐπὶ τὴν ἐλληνίδα διάλεκτον σπουδῇ καὶ πόνῳ τοῦ λογιωτάτου καὶ
σοφωτάτου Ἀναστασίου παπα-Βασιλοπούλου τοῦ ἔξ Ἰωαννίνων ἐν τῇ κωμοπόλει
Τυρνάβῳ τῆς Θετταλίας κατὰ τὸ ,αψα' ἔτος σωτήριον, Μαιμακτηριῶνος ἐβδόμῃ
ἰσταμένου» (1). Ἅλλοτερον φιλοσοφ. ἔργον εἶναι ἡ «Φυσικὴ φιλολογία Παπαδασιλο-
πούλου», χειρόγραφον εἰς δύο γνωστούς μοι κώδικας, (2) οὓς δὲν ἐδόθη μοι εὐκαιρία
νὰ ἐξετάσω, ἵνα ἐξηγήσω καὶ τὸν περίεργον τίτλον. Γνωρίζομεν ἕμως ἀπὸ τοῦ Ἀρι-
στοτέλους, ὅτι εἰς τὰ φιλοσοφικὰ περιλαμβάνοντο καὶ τὰ φυσικὰ μαθήματα, ὅπερ
ἐδιδάσκοντο ἐν Ἰωαννίνοις: Ἐν κώδ. Λαύρας K66 εἶναι: «Θεοφίλου Κορυδαλέως.
Περὶ τῶν ὀκτὼ διδλίων τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως», μετὰ σχολίων ἐπὶ τῆς ᾠας. Ἐν
τέλει: «,αχ'ῆς' (1697) Ὀκτωβρίου α', εἰς Ἰωάννινα». Βλ. σ. ἀνωτ. σ. 35 ἀνατύ-
που, ὅτι τὸ μάθημα τοῦτο τοῦ Κορυδαλέως ἐδίδαξε καὶ ὁ Ἀναστάσιος ἐν Τυρνάβῳ.
Ἴσως ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη καὶ φυσικὴ φιλολογία, ὅρος γενικώτερος ἀντὶ τοῦ καθε-
ρωθέντος φυσικῆς φιλοσοφίας, διότι τὰ τῆς φύσεως δὲν εἶναι μόνον φιλοσοφικὴ ἔρευ-
να, ἀλλὰ καὶ ἐμπειρικὴ, θεωρία καὶ πράξις, ὅθεν καὶ φιλολογία. Κατ' ἐμὴν γνώμην
ἀφιλοσόφητος νοῦς δὲν δύναται νὰ ἐναρμονίσῃ τὰς γνώσεις, νὰ συμβιβάσῃ τὰ ὕλικά
πρὸς τὰ πνευματικὰ κατὰ τὸ μέτρον, ὅπερ εἶχον ἀνακαλύψει μόνον οἱ ἀρχαῖοι «πᾶν
μέτρον ἄριστον». Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ μουσικὴ τῆς παιδείας, ὅθεν καὶ Μοῦσαι ἐκλή-
θησαν αἱ θεότητες τῶν γραμμάτων καὶ ἐπιστημῶν, τῆς μουσικῆς καὶ ποιητ. ἐμ-
πνεύσεως καὶ τῆς πνευματικῆς δημιουργίας. Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου οὕτως
γράφει ὁ Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων: «εἶναι μεταξύ τῶν σήμερον παιδευμένων νέων
τινες, οἱ ὅποιοι νομίζουσιν, ὅτι πρέπει νὰ ἐκδοθῶσιν ὅλοι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φι-
λοσοφίας καὶ ἀμελοῦσι τὴν γραμματικὴν παιδείαν. Εἶναι καὶ τινες, οἵτινες περι-
κλείονται εἰς τὴν γραμματικὴν παρατρέχοντες ἐπιπολαίως τὰ φιλόσοφα μαθήματα.
Οἱ πρῶτοι γίνονται φιλόσοφοι ἀγράμματοι, οἱ δεύτεροι ἀφιλόσοφοι γραμματικοί...
καὶ καταλήγει: «ἐνόνετε (sic) τῆς φιλοσοφίας τὴν μεγαλοπρέπειαν μὲ τὰς χάριτας
τῆς φιλολογίας». καὶ ἐπιλέγει ὁ σοφὸς ἱεραμύστης τῆς ρητορικῆς, οὗ ἰσάξιός δὲν
ἀνεφάνη ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς στερεώματι μετὰ 100 ἐτῶν πάροδον ἐλευθέρου βίου καὶ
καλλιέργειας τῶν γραμμάτων: «Ἡ φιλοσοφία λοιπὸν εἶναι ἡ ἀληθὴς τῶν γραμμα-
τικῶν τεχνῶν ὁδηγὸς καθὼς καὶ τὰ γράμματα ἀμοιβαίως ὑπάρχουσιν οἱ πιστότατοι
ἐρμηνεῖς καὶ σύντροφοι καὶ συνεργοὶ τῆς φιλοσοφίας. Αἱ Μοῦσαι περιπάτοῦσι πάν-
τοτε συνημέναι μὲ τὰς χάριτας. Εἰς μάτην κοπιᾶζουσι νὰ τὰς χωρίσουν ἀπ' ἀλλή-
λων ὅσοι δὲν ἐγνώρισαν τὴν ἀπὸ τῆς ἡδίστης συζυγίας ὠφέλειαν» (3). Ἀξίαν καὶ
πανταξίαν ἐθεώρησα τὴν ἐπανάληψιν τῶν χρυσῶν τούτων λόγων ἐνταῦθα εἰς τὴν
οἰκείαν θέσιν.

Θὰ μοι ἦτο λίαν εὐχάριστον ν' ἀποδώσω τὸν «Φωσφόρον» μετ' ἄλλων εἰς

1. Σάθα, Ν. Φιλ. σ. 442. Τὸ χειρόγραφον ἐσώζετο παρὰ Σκοφοκλεῖ Οἰκονόμῳ, υἱῷ τοῦ
Κων. Οἰκονόμου, ὅστις ἐγεννήθη καὶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα ἐν Τσαριτσάνῃ καὶ ἔπειτα ἐν
τῇ ἀκμαζούσῃ ἑτι σχολῇ Τυρνάβου. Ἐντεῦθεν εἶχε λοιπὸν τὸ χειρόγραφον. Ὁ τίτλος τοῦ συγ-
γράμματος ἦτο ἔγχειρίδιον—ἀπὸ τῆς λατινικῆς, ὅν ἐπλάτυνεν, ὡς φαίνεται, ὁ ἀντιγράφας Κ.
Οἰκονόμος. Αὐτὸς δὲ εἶναι ὁ ὀνομάσας τὸν Ἀναστάσιον λαγιώτατον καὶ σοφώτατον.

2. Οἱ κώδικες ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπρου ἐν «Νέῳ Ἑλλην.» ζ', 1909, ὁ πρῶτος
τῆς Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. Ἑταιρείας τῆς Ἑλλάδος, σ. 340 καὶ ὁ δεύτερος τοῦ ἐν Κεφαλληνίᾳ Ν.
Βλαχοῦλη, σ. 348.

3. Κων. Οἰκονόμος, «Γραμματικῶν ἢ ἐγκυκλίων παιδευμάτων...» τόμ. Α', Βιέννη, 1817,
σ. 5 καὶ 12—13.

τὸν ὠραῖον κάλαμον τοῦ Ἀναστασίου, ἐὰν δὲν μὲ ἐκώλυον σοβαροὶ(¹) λόγοι πείθοντες, ὅτι εἶναι ἔργον τοῦ Ἀναστασίου Πόπα. Ἡ σύγχυσις προήλθεν, διότι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ διβλίου ἐλλείπει τὸ ἐπωνύμιον Πόπας. Ἀλλ' εἶναι γεγονός, ὡς ἐξ ὧν τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀναγεγραμμένων ἐνταῦθα ἐκφαίνεται, ὅτι ὁ ἡμέτερος Ἀναστάσιος τίθησιν πάντοτε πλήρες τὸ ὄνομα του. Ταῦτα δὲ ἐν τῷ συνόλῳ δὲν εἶναι «ἀπλῆ φράσει» συντεθειμένα, ἀλλ' ἐλληνικῇ. Ἀλλὰ τὸ σπρυδαιότερον εἶναι, ὅτι ὁ «Φωσφόρος» ὑπάρχει ἐν τῷ 750 Βατοπ. κώδικι ἔχων πλήρες τὸ ὄνομα «Ἀναστασίου Πώπα» φ. 10α καὶ 106. «Στίχοι ἱαμβικοὶ πρὸς τὸν Μιχαλάκη». Ἐπίσης ἐν κώδ. 383, φ. 162α. «Στίχοι ἡρωελεγεῖοι, ποίημα Ἀναστασίου Πώπα τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων εἰς τὴν μονὴν τοῦ Βατοπεδίου καὶ ἐξήγησις αὐτῶν». Ὁ «Φωσφόρος» ἐν τῇ πληρότητι εὔρηται καὶ ἐν κώδ. 107 τῆς ἐν Μηλεαῖς Πηλίου διβλιοθήκης(²).

Ἐν τέλει ἀναδημοσιεύομεν τὸ ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς Ἠπειρ. Ἑστίας, σ. 1150 (ἀνάτ. σ. 48—49) κατὰ τὴν ὀρθὴν γραφὴν τοῦ ἰδίου κώδικος 110, φ. 1β ἐπίγραμμα.

«Νεῦσον, Ἀναστάσιε ζῆθεε, πρὸς ἑμοῖο τ' ἔπη λιτά·
εὐ μάλα γὰρ γλίχομαι κορυφὴν σέθεν ἄσμασι στέψαι,
οὐνεκα Τύρναβον ἡμφίαςας πατρίδα φίλην μοι
φαιδρότερον φαέθοντος ἱμάτιον, ἐφ' ᾧ ἔπι πέμψε σε
ὕμνιέδων Θεὸς ἐνθάδε, ἐνθα τελῶν ἐμόγησας
ιέχνην ῥητορικῆς, λογικῆς θ' ὑφάνας βαθύολβον,
οὐ πάρος ἐς φάος ἐλθοῦσαν τοῖον. φιλομαθεῖς
στέψατε οὖν σοφόν, ἥδ' ὃν Ἀναστάσιον καμάϊων πέρι».

Τὸ ἐπίγραμμα συντάσσεται ὑπὸ Νεοφύτου τοῦ Ἰβηρίτου, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀκροστιχίς. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Νεοφύτου τούτου ἐγράψαμεν ἱκανὰ ἐν σ. 34—38 ἀνατύπου κ. ἀ. ἀλλ' εὗρομεν καὶ Νεόφυτον Ἰωαννίτην ἱερομόναχον ἐν τῇ τῶν Ἰβήρων. Τούτου ἐν κώδ. 256, φ. 2016—2106 ὑπάρχουσι 292 στίχοι.

«Διήγησις διὰ στίχων ὠραίων περὶ τοῦ βοσχοῦ, ὁποῦ ἐφανερώθη εἰς τὸν Μωρέα κατὰ τὸ 1767 ἐν μηνὶ Σεπτεμβρίῳ 18».

Ἀρχὴ Ὁ νοῦς μου μὲ παρακινᾷ καὶ ὁ λογισμὸς
τοῦ κόσμου τὰ καμῶματα νὰ δίνη καὶ νὰ πέρνη
βλέποντας πῶς οἱ Χριστιανοὶ δὲν θέλουν νὰ
τινὲς διδασκάλων διδασχαῖς καὶ ὅ,τι τοὺς μιλήσουν

Τέλ. Χίλιοι ἑπτακόσιοι ἐξήντα ἑπτὰ τὸ ἔτος
ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως καθὼς τρέχει ἐφέτος
(sic), εἰς τὰς δέκα καὶ ὀκτὼ μηνὸς τοῦ Ὁκτωβρίου.

Ἐτελειώθη ἡ ρήμα αὐτὴ μὲ χάριτος Κυρίου.

2. Ἐπιγράφεται ὡς ἑξῆς: «Βιβλίον ἄριστον καλούμενον Φωσφόρος συνταχθὲν ἀπλῆ φράσει παρὰ τοῦ λογιωτάτου κυρίου Ἀναστασίου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων καὶ ἀφιερωθὲν τῷ ἀξιωτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ ἐν ἱατροῖς κυρίῳ Μιχαλάκῃ τῷ Πρεδικάρῃ (sic) τῷ ἐκ Μονεμβασίας, ἐν ᾧ ἐρωτᾷ ὁ Μιχαὴλ καὶ ἀποκρίνεται ὁ Ἀναστάσιος φιλαλήθως καὶ ὀρθοδόξως. Ἀδείχ. τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου ἀγίου Σεργίου κ.κ. Σεφάνου. Ἐν ἔτει αψιθ', Σεργεῖος τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐμὴ ἐλπίς ἐν τῷ ἄρτιῳ». Νῦν πρῶτον τύπῳ ἐκδοθὲν παρὰ τινων εὐρισκομένων ὀρθοδόξων χριστιανῶν. Ἐν τῇ πόλει Βιέννῃ ἐν ἔτει, 1756. ὁ Περδικάρης αὐτὸς εἶναι ὁ πάππος τοῦ Μιχ. Πρεδικάρῃ (ἐν τοῖς χειρογράφοις) ὅστις συνέταξε τὴν περίφημον κατὰ τῶν τότε ἀριστοκρατῶν, ἱερωμένων τε καὶ λαϊκῶν καὶ κατὰ τῶν Σαρδαναπάλων ἀρχιέρων τὸν «Ἑρμῆλον» καὶ κακῶς γράφει ὁ Σάθας (Ν. Φιλ. σ. 444) ὅτι παρστεινὸν τὸν βίον του μέχρι τοῦ 1819, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀρχείου Κοζάνης ἀποδεικνύεται, ὅτι ἔζη καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου, ὅστις ἐκάλεῖ αὐτὸν ἐν Ἑλλάδι νὰ τῷ δώσῃ θέσιν. Ὁ «Ἑρμῆλος» εἰς δύο τόμους ἐν δημῳδαί γλώσσῃ κατὰ στίχον γεγραμμένους ἐξεδόθη λίαν πιθανῶς ἐν Πάστῃ τῇ 1817, (βλ. Κ. Τσιτσελίκην, «Δύο ἀγνωστοὶ Μακεδόνες ποιηταὶ Γ. Σακελλάριος καὶ Μ. Περδικάρης», Νέα Ἑστία, τόμ. ΙΑ', 1932, σ. 252—257). Ὁ Λιούψης εἰς τὴν «Ἱστορίαν τῆς Κοζάνης» γράφει πολλὰ περὶ τούτου, ὅθεν ἐλαβον καὶ οἱ γράψαντες τὸ ἄρθρον ἐν τῷ ΙΘ' τόμῳ τῆς Ἑλλην. Μεγ. Ἐγκυκλ. σ. 924. Μένει ἐτι ἄλλοι τὸ κληρομ. ζήτημα διὰ τὸ ὁποῖον ἤριζον οἱ συγγενεῖς του. Τὸν Περδικάρην ἐγνώρισεν ὁ Πώπας ἐν Σέρραις ἐνθα διαδεχάμενος τὸ Παπαβασιλόπουλον ἐδίδαξεν ἐπὶ 40ετίαν (1702—1742). Ἐντεῦθεν φρονῶ προήλθεν ἡ διασταύρωσις τῶν δύο ὀνομάτων (βλ. σ. 39 ἀνατύπου).

2. Βλ. Κατάλογον ἑλλην. κωδίκων ἐν «Ἐπετηρίδι φιλολ. συλλ. Παρνασοῦ, ἔτ. Β', σ. 63,

«Ἡ παροῦσα ρημάδα ἐστάλθει ἀπὸ τὴν Λάρισσαν εἰς τὸν Μπέρκο εἰς Ἰωάννινα (¹) ἀπὸ κάποιους φίλους του καὶ ξεπέφτωντας καὶ εἰς ἐμὲ τὴν ἀντέγραφα εἰς μάθησιν τῶν φιλομαθῶν. Νεόφυτος ἱερομόναχος Ἰδηρίτης δ' ἐξ [Ἰωαννίνων]. Τοῦτου ὑπάρχουσιν διμιλίαι καὶ ἄλλα ἔργα (βλ. καταλ. Λάμπρου ἐν εὐρετηρίῳ σ. 542).

Συμπληρώσεις καὶ προσθήκαι

Εἰς σ. 4. Μεταξὺ τῶν Ἰωαννιτῶν στιχουργῶν προσθετέος καὶ ὁ Πολυζῶης Κοντός, ὡς ἱερεὺς καὶ διδάσκαλος διατελέσας μακρὰν τῆς Ἠπείρου ἐν Βενετίᾳ, Πέστη, Βιέννῃ καὶ Τοκαῖα τῆς Οὐγγαρίας κ. ἄ. ἔγραφε καὶ ἐστιχοῦργε διαρκῶς κατὰ Σάθαν «ἦν ἐκ τῶν καλῶν ἑλληνιστῶν τῆς ἐποχῆς του, εὐφάνταστος ποιητῆς, κριτικὸς οὐχὶ εὐκαταφρόνητος» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 653). Ὁ Θερειανδὸς (Ἀδαμ. Κοραῆς, II, σ. 125) οὕτω χαρακτηρίζει αὐτόν: «ὀλίγω τι πρεσβύτερος τοῦ Κοραῆ ἦτο ἐκ τῶν χρηστῶν διδασκάλων τοῦ γένους· διότι ἐδίδαξεν ἐν Ἑνετίᾳ, Βιέννῃ, Βούδα καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Οὐγγαρίας, εἰτα δὲ ἐν Παραδουναβίοις ἡγεμονίαις καὶ μάλιστα ἐν Πλοεστίῳ. Ἀμοιρος μεγάλῃς καὶ εὐμεθόδου παιδείας, σπουδᾶσας περὶ τὰ καλὰ γραμματικὰ ἐν Ἰωαννίνοις ὁ φιλόπατρις οὗτος κληρικὸς διέπρεπεν, ὡς οἱ πλεῖστοι τῶν ὀμίληκων διδασκάλων ἐπὶ μεγάλῃ εὐχερείᾳ πρὸς κατασκευὴν ἑλληνικῶν στίχων καὶ μάλιστα ἀρχαίων ἐξαμέτρων. ἦτο στιχουργὸς μᾶλλον ἢ ποιητῆς, ἀλλὰ γόνιμος στιχουργός. ἐνόμιζε δὲ τὴν στιχουργικὴν αὐτοῦ εὐφορίαν γνησιώτατον προῖον ποιητικῆς μουσομανίας κτλ.»

Εἰς σ. 9. Περὶ καπνοῦ. «Ὁ ταμβάκος τοῦ Μαζαρακίου εἶναι περιζήτητος καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν» Α. Πετρίδης «Χρονικὸν Δρυοπίδος (Νεοελλην. ἀνάλεκτα, Τόμ. Α', Μέρος 2, φυλλ. α.' Ἀθῆναι, 1881, σ. 50).

Ὁ ἄγγλος *Leake* (*Travels in Greece*, I) λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῆς μανίας τῶν Τόσκιδων πρὸς τὸν ταμβάκον ὑποστηρίζει τὴν ἐν πολλοῖς μεγάλῃν ὁμοιότητα αὐτῶν πρὸς τοὺς Σκώτους. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἕτερα κοινά, ἅτινα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν μεσαιων. χρόνων, ὅτε ἐν Σκωτίᾳ ἐκλήθησαν οἱ ἀπόγονοι τῶν σιρατιωτῶν τοῦ Σκενδέρβη ὡς ὀργανωταὶ τοῦ ἱππικοῦ. Τότε ἔλαβον οἱ Σκωτέζοι παρ' αὐτῶν τὴν ἐγχρωμον φουστανέλλαν (ὡς βεβαίως ὁ Σάθας εἰς τὴν γνωστὴν μονογραφίαν περὶ τῶν «στρατιωτῶν» ἢ «στρατιωτῶν ἐν τῇ Δύσει») (²) καὶ ὁ ὑποφαινόμενος ἐπικυροῖ καὶ ἔγραψε ἐπισκεψάμενος τῇ 1937 κατ' Αὐγουστον μῆνα τὸ Ἐδιμβούργον καὶ θαυμάσας τὸν πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου (ἀνάκτορον τῆς Μαρίας Στουάρτ) ὀρει-χάλκινον ἀνδριάντα τοῦ ἐφίππου κόμητος τῆς Ἀλβανίας (ἐπορχίας, ἢ ἐπωνόμα-σαν πρὸς τιμὴν τῶν Ἀλβανῶν ὀργανωτῶν). Ὁ φιλοπερίεργος ἀναγνώτω τὰ ἐν τῇ

1. Κατ' Ἀραδαντινὸν (Χρονογρ. Β', 263) τότε ἤκμαζεν ἐν Ἰωαννίνοις ὁ εὐπατριδὴς Ἀναστ. Μπέρκος συγγραφεὺς (βλ. Ἑλλ. Φιλολ. συλλ. ΚΠολεως ΔΓ', 1914, σ. 79) ἐν τέλει τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ἡ πολυμελής καὶ ἀνθεῖσα αὐτῇ οἰκογένεια ἐξέλιπεν. Ἐν τοῦτοις ὁ κ. Βρανούσης ἐν τῇ «Ψαλίδᾳ» σ. 143 ἀναφέρει τὸν Μπέρκον τῆς Μπράνιτσας, ὅστις, ὅταν ὁ Βελῆς ἔκαμε τιφλίκι τὸ χωρίον ἀνεχώρησε τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ ἀπέθανεν ἐν Βενετίᾳ. Κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα ἔχω συναντήσει τὸν Πάνον Μπέρκον τῇ 1662, ὅστις ἔκτοτε ἵδρυσεν τὸν μέγαν ἐν Βενετίᾳ ἐμπορικὸν οἶκον, διαρκέσαντα σχεδὸν ἐπὶ 200 ἔτη. Τὸν ΙΗ' τὸν Νικόλαον 1722, 1729, 1730, τὸν Ἰωάννην 1741, 1749, τὸν Δημήτριον 1741, 1743, τὸν Ἀναστάσιον 1750. Τὸν ΙΘ' ἕτερον Ἀναστάσιον 1841.

2. Εἶναι τὸ ἀληθές, ὅτι ἀνεμίχθησαν καὶ Ἕλληνες, Μανιάται καὶ ἐκ τῶν Ἀλβανοκατοικημένων μερῶν τῆς Πηνήσου, ἀλλὰ πρὸ παντὸς Ἠπειρώται ὧν ὀνομαστοὶ ἀναφέρονται οἱ Σουλιῶται· ὅθεν ὁ Σάθας ἐπέγραψε τὸ ἔργον του «Ἕλληνες στρατιῶται ἐν τῇ Δύσει» (Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἑστίας, ΙΕ', 1883, ὅπου ἐν σ. 180 γράφει: «Διωχθέντες ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ Ἕλληνες τιμαριούχοι διεσπάρησαν ἀνὰ τὴν δυτ. Εὐρώπην καὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Stradioti* καὶ *Mordati* περιφανῇ κατέχουσι θέσιν εἰς τὰ πολεμικὰ χρονικά τῆς ΙΕ' καὶ ΙΣ' ἑκατονταετηρίδος. Ἐξ ἐπαγγέλματος μισθοφόροι εἰς ἀναζητήσιν πολέμου». Οὗτοι ἐπὶ τῶν ἐσχάτων χρόνων τῆς Βυζ. αὐτοκρατορίας ἦσαν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Ἀλβανίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν ἀκριτῶν· διὸ καὶ ἐνέμοντο τὰς ἐπαρχίας ὡς στρατοτόπια· σὺζονται δὲ μέχρι σήμερον χωρὶς φέρονται ὀνόματα ἐνδόξων στρατηγῶν).

«Πανδώρα», Ζ' σ. 221—222, ΙΑ', σ. 278 και πρὸς μείζω πίστῳσιν τὸν γηγενῆ Pingerton, «*Sur l'origine des Scythes ou Gothes*», σ. 57 καὶ 355. Οὗτος ἐκφέρει τὴν παρὰδοξον γνώμην, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ προήλθον ἐν τῇ Ἰλλυρία ἐκ τῆς Σκωτίας, ἀφοῦ ὅλη σχεδὸν ὠνομάζετο Ἀλβανία (βλ. Ἀθαν. Σταγειρίτου, «Ἡπειρωτικά, ἤτοι ἱστορία καὶ γεωγραφία τῆς Ἡπείρου παλαιά τε καὶ νέα καὶ βίος τοῦ Πύρρου», 1819, σ. 357. Τὸ βιβλίον ἐτυπώθη ἐν Βιέννῃ, ὅπου ἐδίδασκεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τὰς ἀνατολ. γλώσσας). Ἡ παρέκδοσις ἐγένετο, ἵνα ἀποδειχθῇ, ὅτι οἱ Ἡπειρώται καὶ Ἀλβανοὶ εἶπερ τις καὶ ἄλλος μετὰ τὴν ἄλῳσιν διετήρησαν τοῦ πολιτισμοῦ τὰς παραδόσεις οὐ μόνον ἐν τοῖς γράμμασιν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ στρατιωτικῇ τέχνῃ (!).

Ὁ Ἀνθρακίτης γράφων πρὸς τὸν Ἀναστάσιον προσχωρεῖ «διδάσκαλε τοῦ ἐν Τρίκκῃ προνοιστηρίου» καὶ παρ' ἄλλων φέρεται, ὅτι ἐδίδου καὶ ἐν Τρίκκῃ ὁ Παπαβασιλόπουλος εἰς σχολὴν ἰδρυθεῖσαν τῷ 1721 ὑπὸ μαθητοῦ τινος τοῦ Γορδίου Μιχαήλ ὀνομαζομένου. «ἐφεξῆς δὲ τῷ 1735 καὶ ὁ ἐν Τυρνάβῳ Ἀναστάσιος Παπᾶ Βασιλόπουλος ἐξ Ἰωαννίνων, μεθ' ὃν (1751—1759) Νικόλαος ὁ Ζερζούλης ὁ ἐκ Μετσόβου» ἐδίδαξεν, ὡς γράφει Ἡπειρώτης λόγιος (!).

Εἰς σ. 39. Εἰς τὸ σχολεῖον τῶν Σερρῶν ἐδίδαξεν ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ὁ Κύρος ἱερομόναχος τοῦ Μπαλάνου μαθητὴς δ' Ἀργυροκαστρίτης, ἀφείς διάδοχον Μηνᾶν τὸν Μηνωῖδην. Ἦτο καλὸς τοῦ ἀμβωνος ἱεροκλήρυξ (!), ἀλλὰ συνέβη ἐν περιέργῳ σκάνδαλον, ὡς γράφει σύγχρονός τις Ἑλλήν. Οἱ Σερραῖοι ἐναδρυνόμενοι ἐπὶ τῇ ἐξηυγενισμένῃ ὡς ἐνόμιζον, προφορᾷ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης, ἂν καὶ δὲν ἦτο εἰς πάντας ἡ πάτριος, διὸ ἀντήχει βαρεῖα καὶ ἐπαχθὴς εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν γηγενῶν Ἑλλήνων ὁ δὲ Κύρος καίτοι ἐν Ἰωαννίνοις διὰ γλώσσης καλλιπεστάτης μορφωθείς, «διὰ τῆς ἀλβανικῆς ἀπαγγελίας τοῦ οὕτως προσέκρουεν εἰς τὰ ὅσα τῶν ἀκροατῶν, ὥστε ὁ ἐκ τῶν λόγων τοῦ καρπὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶναι τελεσφόρος» (!).

σ. 40. Ὁ Μαρούλης δὲν ἦτο τυχαῖος παδαγωγός. Ἐπιδοθεὶς τελευταῖον εἰς τὴν ἰδρυσιν τῶν «Μαρουλείων διδασκαλείων» ἀφῆκεν αἰοίδιμον μνημόσυνον ὡς τὰ μάλιστα συντελέσας εἰς τὴν ἀρίστην διαπαιδαγώγησιν τῆς νεότητος, συγγράψας πλὴν ἄλλων παιδαγωγικῶν ἔργων καὶ λαμπρὰν πραγματείαν «Περὶ μορφώσεως Ἑλλήνων δημοδιδασκάλων», Ἀθήναι, 1888. Συνεχιστὰ τοῦ ἔργου τοῦ πλὴν τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου ὑπῆρξαν ἐν Ἀθήναις δύο Σερραῖοι ἀριστοὶ παιδαγωγοὶ ὁ Δέλλιος καὶ ὁ Δημ. Μακρῆς. Οὗτοι διὰ τῶν ἰδρυθέντων «Λυκείων» εἰργάσθησαν μετ' ἀξιοθαυμάστου ζήλου καὶ εὐσυνειδησίας καὶ κατώρθωσαν ν' ἀναγάγῳσιν εἰς περιωπὴν τὴν ἰδιωτικὴν ἐκπαίδευσιν μορφώσαντες δύο γενεὰς φερελπίδων νέων τῆς Ἀθηναϊκῆς ἀριστοκρατίας.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

1. Καὶ ἐνταῦθα ἐπαληθεύει τό: «Γιάννενα πρῶτα στ' ἄρματα—στὰ γρόσια καὶ στὰ γράμματα».

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη πάντως ἐγράφη μετὰ τὸ 1723, ὅτε εἶχε πλέον καταδικασθῇ ὁ Μεθόδιος (βλ. ἀνωτ. Ἡπειρ' Ἑστία Δ', 438 Ἀν. 80). Ματθ. Παρανίκα, σχεδίασμα κτλ. ΚΠολις, 1867, σ. 81. Ὁ Εὐαγγελίδης. «Ἡ παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας», Α', σ. 229 γράφει, ὅτι ἐδίδαξε τῷ 1739—50 μετὰ τοῦ Νικ. Ζερζούλη, ὡς ἀναφέρει ὁ Σέργιος (Σάβας αὐτ. σ. 237) δηλ. ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς «Μεσ. βιβλιοθήκης». Δὲν ἔθεσα λοιπὸν ταῦτα ἐν τῷ κειμένῳ (σ. 48) διότι αἱ χρονολογίαι ἀλληλοσυγκρούονται. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἔζη τῷ 1750 ὁ Ἀναστάσιος. Τὸ διὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς σχολῆς πατρ. σιγίλλιον ἐξεδόθη ἐν τῇ «Ἐκκλησ. ἀληθ.» Κ', σ. 202).

3. Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, «Γρηγόριος Ἀργυροκαστρίτης (ἀρχιεπίσκοπος Εὐδοίας) ὁ μεταφραστὴς τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἤτοι αἱ βάσεις τῆς ἀλβανικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης. Ἡ Ἀκαδημία τῆς Μοσχόπολεως. Ἡ ἱστορία αὐτῆς καὶ ὁ πολιτισμός». Ἀθῆναι 1935, σ. 154.

4. Ἀναστ. Πολυζωΐδου, «Τὰ Νεοελληνικά», τόμ. Β' Ἀθῆναι 1875, σ. 223. Καὶ ὁμοίως ὁ γράφων ταῦτα δὲν ἦτο κἂν γαλαζδαίμος, ἀλλ' ἐκ τοῦ Μελενίκου τῆς βορειοτάτης Μακεδονίας.

ΚΑΤΙΝΑΣ Γ. ΠΑΠΑ

ΓΑΜΗΛΙΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ Β. ΗΠΕΙΡΟΥ

Στους Γιαννιτσάτες μικρό χωριό της επαρχίας Δελβίνου, καθώς και στα γύρω χωριά: τή Λεπινίτσα, Ζερκοβίτσα, 'Αγιαντριᾶ, Τσαμαντᾶ και λοιπά, ὅπου οὔτε ἕνας Τοῦρκος καὶ Ἀλβανὸς κατοικεῖ ἢ κατοίκησε ποτέ, «Χαρά» τὸν λένε τὸ γάμο καὶ μὲ τὸ δίκιο τους.

Μέσα στὰ ἄγρια βουνά, τὰ πλατειά λειβάδια καὶ τὶς βαθειὲς λαγκαδιές, πού ἡ ζωὴ περνάει σοβαρὴ καὶ μονότονη, μὲ τὸ βαρὺ καὶ ἀκατάπαντο μόχθο τῆς καλλιέργειας, ὁ γάμος ἔρχεται σὰν τὸ μεγαλύτερο ξέσκασμα ὅλου τοῦ χωριοῦ καὶ βυστάει ἑπτὰ μέρες.

Ὁ γάμος, ὅπως καὶ ὁ θάνατος, εἶναι τὰ δυὸ συνταραχτικώτερα γεγονότα τῆς ζωῆς τους καὶ οἱ Ἡπειρώτισσες μὲ τὶς ἀπλές μὰ πλούσιες ψυχές τους τὰ τραγούδισαν καὶ τὰ δυό.

Κι' ὅπως τὰ ἡπειρώτικα μοιρολόγια στέκονται στὴν πρώτη γραμμὴ ἀνάμεσα στὰ μοιρολόγια ὅλων τῶν λαῶν γιὰ τὴν εὐγένεια, τὴ βαθύτητα καὶ τὴν κλασικὴ τους ἀγνότητα, ἔτσι καὶ τὰ νυφιάτικα τραγούδια τους στέκουν στὴν πρώτη γραμμὴ γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴν ποικιλία τους.

Ἡ κάθε στιγμὴ εἶναι ἀλλοιώτικη καὶ ἔχει καὶ τὸ τραγούδι τῆς.

Στὸ μύλο θὰ πᾶνε, προζύμι θ' ἀναπιᾶσουνε, τὴ νύφη θ' ἀρματώσουνε, ὅλα θὰ τὰ χαροῦνε τραγουδιστά.

Μὰ ἄς ἀφήσουμε καλύτερα νὰ μιλήσουνε τὰ ἴδια τὰ πράγματα.

Στοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι

Μιὰ βδομάδα πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο ἀρχίζουν οἱ ἐτοιμασίες στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Τὰ ξημερώματα τῆς Δευτέρας ἔξι ὥς ἑπτὰ γυναῖκες μένα παιδάκι μὲ μάνα καὶ πατέρα ξεκινοῦν γιὰ τὸ μύλο μὲ τέσσερα ταγάρια

στάρι φορτωμένα σὲ ἄλογα ἢ στὶς ἴδιες τους τὶς πλάτες τραγουδώντας:

Νυστάζω—νυσταρίζω καὶ ποιὸς πάει στὸ μύλο.
Κοιμήσου κορασιά μου καὶ ἐγὼ πάω στὸ μύλο
Νυστάζω—νυσταρίζω καὶ ποιὸς θὰ μοῦ τᾶλέση
Κοιμήσου κορασιά μου καὶ ἐγὼ θὰ σοῦ τᾶλέσω
Νυστάζω νυσταρίζω καὶ ποιὸς θὰ τὸ ζυμώσω
Κοιμήσου κορασιά μου καὶ ἐγὼ θὰ τὸ ζυμώσω.

Ἀφήνουν τὸ στάρι στὸ μύλο καὶ γυρίζουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ. Ἐκεῖ ἐτοιμάζουν «σακκούλι» γιὰ νὰ φιλέσουν τὸ μυλωνᾶ, μὲ τσουρέκι⁽¹⁾, μὲ μπουρέκι⁽²⁾, καὶ μιὰ τσίτσα⁽³⁾ κρασί καὶ ξαναπηγαίνουν τὸ δειλινὸ νὰ πάρουν τᾶλεύρια.

Ὁ μυλωνᾶς κερνάει ὅσους βρεθοῦν στὸ μύλο καὶ οἱ γυναῖκες φεύγουν μὲ τᾶλεύρια. Τὰ συριάζουν στὴ μέση τοῦ ὄντᾶ⁽⁴⁾ καὶ χορεύουν τραγουδώντας:

Σήμερα ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ
ὅλο δρόμους καθαρίζει
καὶ ὅλο ροῖδα τοὺς γιομίζει.

Κατόπι τρεῖς γυναῖκες μὲ μάνα καὶ πατέρα ἀναπιάνουν τὸ προζύμι· ρίχνουν δέκα ὡς δεκαπέντε νομίσματα μέσα σ' αὐτό· ὅσοι ἔτυχε νὰ βρίσκονται κείνη τὴν ὥρα στὸ σπίτι μαζί μὲ τὶς γυναῖκες πού ἔφεραν τᾶλεύρια, βουτοῦν τὸ δεξί τους χέρι μέσα στὸ προζύμι καὶ ἀναδεύοντάς το τραγουδοῦν.

Ἀνάπιανε προζύμι μὲ ροῖδο μὲ μανούσια.

Ἀφοῦ τὸ ποῦν τρεῖς φορὲς τραβοῦν τὸ χέρι τους μὲ ὅσο περσσότερα νομίσματα μπόρεσε ὁ καθένας νὰ πιάσει. Ὅποιος σή-

1. Ψωμί ἀπὸ καθάριο στάρι καλὰ κρυσταλλμένο.

2. Ριζόπιττα τυλιγμένη μὲ φύλλα.

3. παγούρι μεγάλο.

4. Σαλόνι· ἂν τὸ σπίτι ἔχει ὄντᾶ· γιατί συνήθως τὰ σπίτια τους εἶναι μονοκόμματα μὲ δυὸ «Γωνιές», ἢ «κορφές» τῆ χειμωνιάτικη καὶ τῆ θερινῆ, στὶς δυὸ ἄκρες.

κωσε τὰ περισσότερα εἶναι ὁ πῖο τυχερός. Ἐννοεῖται πὺς αὐτὸ τὸ προζύμι εἶναι πῖα ἄχρηστο κι ὅταν φύγουν οἱ ξένοι ἢ νοικοκυρὰ τὸ πετάει καὶ ἀναπιάνει καινούργιο γιὰ τὰ τσουρέκια τοῦ γάμου.

Τὴν Πέμπτη τὰ χαράματα οἱ γυναῖκες πὺς συνδέονται μὲ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ εἶτε μὲ συγγένεια εἶτε μὲ φιλία θὰ πᾶνε στὸ λόγγο γιὰ ξύλα. Ἀπὸ βραδὺς ἡ μάνα τοῦ γαμπροῦ τὸ «χουγιαῖζει» σῶλο τὸ χωριό: «αὔριο νᾶχετε τὴ γνώμη σας, θὰ πᾶτε γιὰ ξύλα». Κι ὅσες ἔχουνε «νὰ κάμουν» μὲ τὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ σηκώνονται ξημερώματα καὶ πηγαίνουν.

Ἀνταμώνονται σὲνα σταυροδρόμι ὅπου τὶς καρτεράει ἡ μητέρα τοῦ γαμπροῦ μὲ τσουρέκια καὶ τυρί. Κόβει σταυρωτὰ τὸ τσουρέκι καὶ μοιράζει ἐνῶ ἔκείνες τραγουδοῦν.

Σταυρερὸ γαῖτάνι κι ἀργυροπλεμένο
κι ἄλλο μανουσάκι μοσκοβολημένο.

κι ἄλλα διάφορα τραγούδια.

Τὴν ὥρα πὺς οἱ γυναῖκες ξεκινοῦν γιὰ ξύλα στὸ λόγγο, οἱ ἄντρες στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ στήνουν τὸ «μπαριάκι»⁽¹⁾ ντουφεκίζοντας. Ἀπὸ τὴν Τετάρτη τὸ βράδυ παίρνουν τὸ φλάμπουρο⁽²⁾ τῆς ἐκκλησιᾶς καὶ τὴν Πέμπτη τὸ πρωῒ τᾶρματώνουν. Στὶς τρεῖς κορφές δηλ. τοῦ σταυροῦ μῆγουν κι ἀπόνα μῆλο καὶ στὴν ἄλλη μεριά τοῦ μῆλου ἓνα κλωναράκι δάφνης.

Κρεμοῦν κι ἓνα κόκκινο μαντήλι στὴν μέση καὶ τὸ στήνουν στὸν τοῖχο τοῦ μαντριοῦ τραγουδώντας:

Φλάμπουρο ἀρμάτων, φλάμπουρο ἀρμάτων
Φλάμπουρο ἀρμάτων, χρυσὸ μαντήλι
ὅπου τὸ γενεθὰν καλὰ κορίτσια καὶ τὸ γύφαιναν
[παλληκαράκια,

Τὴν Πέμπτη τᾶπόγιομα τρεῖς ἀπὸ τοὺς φίλους τοῦ γαμπροῦ στέλνονται στὸ σπίτι τῆς νύφης μὲ «κανίσκι»: Τσουρέκι, μπουρέκι καὶ κρασί, πὺς θὰ τὰ φᾶνε οἱ ἴδιοι τὸ βράδυ στὸ σπίτι τῆς νύφης γιὰ νὰ τῆς φέρουν τὸ «κάλεσμα» καὶ τὰ δῶρα τοῦ γαμπροῦ: τὸ «σεντούκι»⁽³⁾ καὶ τὴν «τζέρ-

γα»⁽³⁾. Κοιμοῦνται κεῖ καὶ φεύγουν πρὶν νὰ ξημερώσει γιὰ νὰ μὴ τοὺς ματιάσει τὸ χωριό.

Τὰ καλέσματα στὰ μακρινὰ χωριὰ τὰ στέλνουν τὴν Πέμπτη μὲ παιδὶ «μὲ μάνα καὶ πατέρα», καὶ στὸ ἴδιο χωριὸ τὸ Σάββατο: κουλοῦρες τρυνπητὲς ἢ γράμματα.

Γυρίζοντας τὸ βράδυ ἀπὸ τὰ ξύλα οἱ γυναῖκες τραγουδοῦν:

Τοῦ καλοῦ γαμπροῦ ἡ μάνα
ὅλην τούτην ἑβδομάδα
τίποτε δουλειὰ δὲν κάνει
ὅλο δρόμους καθαρίζει
κι ὅλο ροῖδα τοὺς γιομίζει
νὰ διαβῇ ὁ γαμπρὸς κι ἡ νύφη
γιὰ νὰ ροῖδοκοκκινίσει.

Ξεγαζώνονται τὰ ξύλα στὰ μαντριά τοῦ γαμπροῦ καὶ μπαίνοντας στὸ σπίτι πιάνουν ἴσα τὸ χορὸ τραγουδώντας:

Τὰ σανίδια, τὰ σανίδια
τὰ λευκοτελεχημένα
καὶ τὰσημοκαρφωμένα
ν' ἀνεβῶ νὰ παίξ' ἀπάνω
μὲ τοῦ γαμπροῦ τὴν κοπέλλα
τὴ γερακομαυρομάτα
ὅπου κόλλησε στὸ κάστρο
μὲ τρία μῆλα στὸ ζωνάρι
κι ἄλλα τέσσερα στὴν τζέπη
—Μωρὴ φάτα, μωρὴ ρίξτα
μωρὴ δόστα τοῦ καλοῦ σου
καὶ τοῦ ἀγαπητικοῦ σου
—Δὲν τὰ τρώω δὲν τὰ ρίνω
θὰ τὰ δώσω τοῦ καλοῦ μου
καὶ τοῦ ἀγαπητικοῦ μου.
Νὰ τὰ βάλει στὸ σπαθί του
γιὰ νὰ βγῇ στὰ παλληκάρια.
γιὰ τὶ μοῦφερι ἡ καλὴ μου
καὶ ἡ ἀγαπητικὴ μου.

Τρῶν καὶ παίρνουν τὰ σκοινιά τους καὶ τὰ κασάρια καὶ φεύγουν.

Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωῒ φτάνουν οἱ καλεσμένοι ὅλοι μὲ «κανίσκι», τσουρέκια, μπουρέκια, ψημένα μεριά καὶ κριάρια ζωντανὰ μὲ τὰ κυπριά τους καὶ μὲ τὰ τσοκάνια τους καὶ μὲ τὶς ράχες μπογιατισμένες κόκκινες γιὰ νᾶναι κι αὐτὰ ἀρματωμένα.

Τοὺς κάνουν τὸ γιόμα.

Ὁ γαμπρὸς τρώει χωριστὰ.

Ὅστερα ἀρματώνουν τὸ γαμπρὸ. Ὅταν

1. Ἐνα κοντάρι πὺς καταλήγει στὴν κορυφὴ του σὲ σταυρὸ, διατηρεῖται στὴν ἐκκλησίᾳ ἐπὶ τῆδες γιὰ τοὺς γάμους.

2. Κασέλα ἀπὸ καρυδιὰ σκαλιστὴ ἢ ζωγραφισμένη.

3. Μάλλινο ὑφαντὸ βαρὺ κλινωσκέπασμα συνήθως κόκκινο ἢ λευκὸ.

τὸν ξυρίζουν κάτω στὸ κατώϊ, οἱ γυναῖκες, παρέκει τραγουδοῦν:

Μπερμπίριζε ξυράφι
μὲ ροῖδα μὲ μανούσια
Κι ἀπ' αὐτοῦ ποὺ διαβαίνει
τρίχα μὴν ἀποριάκης(1)
μὲ ροῖδα μὲ μανούσια.

Κι' ὅταν ἀλλάζῃ ὁ γαμπρὸς αὐτὲς τραγουδοῦν:

Γάμπρο ἀρμάτωνα, γάμπρο ἀρματώνω χρυσὸ
(φουστάνι(2))
Γάμπρο ἀρμάτωνα, γάμπρο ἀρματώνω χρυσὸ
(σελάχι)
Γάμπρο ἀρμάτωνα, γάμπρο ἀρματώνω χρυσὴ σερ-
(βέττα(3)).
Γάμπρο ἀρμάτωνα, γάμπρο ἀρματώνω χρυσὸ φε-
(σάκι κλπ.

Κι ἔτσι ἀρματωμένος ἀναιβαίνει χαιρετὰει τοὺς καλεσμένους ἐνῶ ὁ «νουνὸς» ἐτοιμάζει τὴ «νεραντζιά» (μικρὸ σταυρωτὸ ξύλο μὲ τρία νεράντζια ἢ μῆλα ἂν δὲν ὑπάρχουν νεράτζια, στίς τρεῖς κορφές κι ἓνα κλαράκι δάφνης, ὅπως καὶ τὸ μπαριάκι), ποὺ θὰ τὴ στήσῃ στὸ τσουρέκι τῆς νύφης, καὶ ὅλοι μαζί ξεκινοῦν νὰ πάρουν τὴ νύφη. Μπροστὰ τὸ μπαριάκι, μὲ τοὺς ἄντρες καβάλλα ἢ στὰ πόδια ἂν ἡ νύφη εἶναι στὸ ἴδιο χωριό· ὁ νοῦνος ὁμως κι' ὁ γαμπρὸς πάντα καβάλλα. Ὁ νοῦνος δίπλα στὸ «μπαριάκι» κρατῶντας τὴ νεραντζιά καὶ πίσω ὁ γαμπρὸς καβάλλα μὲ τίς γυναῖκες, ποὺ τοὺς ξεπροβοδίζουν τραγουδώντας:

Τοῦ καλοῦ γαμπροῦ ἡ μάνα
ποὺ τὸν ἔπεψε γιὰ νύφη
νὰ τῆς φέρεῖ τὸ φεγγάρι
τὸν αὐγερινὸ καὶ τὰστρα
γιὰ νὰ τὴ λείει νύφη
νύφη καὶ κυρανύφη.

Κατόπι οἱ ἄλλες γυρίζουν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ καὶ μόνον τέσσερες ἢ δέκα θὰ πάνε μαζί του στὴ νύφη καὶ λέγονται «μπουκουτζήδες». Οἱ ἄλλες ποὺ γύρισαν στήνουν πάλι τὸ χορὸ τραγουδώντας τὸ ἴδιο τραγούδι:

Τὰ σανίδια, τὰ σανίδια
τὰ λεφτοπελεχημένα
καὶ τὰσημοκαρφωμένα κλπ.

Ὑστερα πηγαίνουν γιὰ δάφνη:

Ὅλες οἱ δάφνες δάφνες
κι' ὅλες οἱ δαφνοπούλες
τοῦ γάμπρου μας ἡ δάφνη
ποῦναι ψηλὴ μεγάλη
ποῦναι καὶ βεργινάτα.
Γιὰ λύγα κάτω δάφνη
νὰ σὲ κορφολογήσω
Γιὰ λύγα κάτω δάφνη
νὰ σὲ κλαροκοπήσω
νὰ σὲ βλαστολογήσω.

Καὶ κόβουν κλώνους αὐτὲς ἀπὸ κάτω καὶ τὰ παιδιὰ ἀπὸ πάνω. Τὴν φέρνουν στὸ σπίτι καὶ οἱ ἄντρες τὴν κρεμοῦν στὴν ὀξωπορτα γιὰ νὰ πάρει κι ὁ γαμπρὸς κι ἡ νύφη κι οἱ συμπεθεροί, ἐνῶ οἱ γυναῖκες μπαίνουν μέσα καὶ χορεύουν:

Τοῦ καλοῦ γαμπροῦ ἡ μάνα
ποὺ τὸν ἔπεψε γιὰ νύφη
νὰ τῆς φέρεῖ τὸ φεγγάρι
τὸν αὐγερινὸ καὶ τὰστρα
γιὰ νὰ τὴν λείει νύφη
νύφη καὶ κυρανύφη

Κι' ἄλλα τραγούδια τοῦ χοροῦ. Ὅλα πιά στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ εἶναι ἐτοιμα γιὰ νὰ καλοδεχτοῦνε τὴ νύφη.

Στῆς νύφης τὸ σπίτι

Στῆς νύφης τὸ σπίτι ἡ γιορτὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ Σάββατο τὸ βράδυ, ποὺ φτάνουν οἱ καλεσμένοι ἀπὸ τὰ μακρυνότερα μέρη μὲ τὸ «κανίσκι» τῆς ἡ κάθε μιά.

Ἡ νύφη δὲν παρουσιάζεται κλεισμένη σᾶλλο δωμάτιο ἢ στὸ κατώϊ. Τὴν Κυριακὴ τὸ πρωὶ συγγένισες καὶ φιλενάδες τῆς νύφης μὲ ἓνα παιδί μὲ μάνα καὶ πατέρα ἀρματώνουν τὴ νύφη τραγουδώντας:

Νύφη ἀρμάτωνα, νύφη ἀρματώνω
νύφη ἀρμάτωνα χρυσὰ καλτσούνια
ὅπου τὰγενεθὰν καλὰ κορίτσια
καὶ τὰ γύφαιναν παλληκαράκια
Νύφη ἀρμάτωνα, νύφη ἀρματώνω
Νύφη ἀρμάτωνα, χρυσὸ πουκάμισο
Νύφη ἀρμάτωνα, χρυσὸ τσιπούνη
καλὴ ποδιά, καλὸ ζωνάρι καλὴ ζωὴ κλπ.

Τοὺς τὰ βάζουν ἓνα ἓνα καὶ τὰ τραγουδοῦν ὅταν τελειώσουν αὐτὸ ἀρχίζουν ἄλλο τραγούδι:

Στολίζεται ντούλμπερο κορμί
Στολίζεται μιὰ λυγρὴ
ντουλμπερί ντουλμπεράκι
στὴ μάνα τῆς νὰ πάει.
Βάνει τὸν ἥλιο πρόσωπο

1. Ἀφήσεις.

2. Φουστανέλλα.

3. Μεγάλο μαντήλι ποὺ τοῦριχναν στὴν πλάτη.

ντουλμπέρι, ντουλμπεράκι
και τὸ φεγγάρι φρούδια
βάνει και τὸ ντουλμπερο κορμι
βάνει και τὸν αὐγερινὸ
ντουλμπέρι ντουλμπεράκι
τὸν βάνει δαχτυλίδια
κινάει νὰ πάει στὴ μάνα της
νὰ τὴν καλημερίση.

— Καλή-μερά σου μάνα μου
— Καλῶς τὴν κόρη ποῦρθε
— Τὸν ἄντρα ὅπου μοῦδωκες
δὲν εἶναι γιὰ τ' ἐμένα
κι αὐτὸς εἶναι γραμματικὸς
παππᾶς θέλει νὰ γίνη.
Κι ἐγὼ δὲν πρέπω παππαδιά
κι οὔτε παππᾶ τὸν θέλω.
Πρέπω γιὰ τὰ κλεφτόπουλα
κι' ἄς εἶν' και λερωμένα.
πῶχουν τὴ μέση τὴ λιανὴ
καὶ τὰ σπαδιά ζωσμένα.

ἄλλο:

Σέννια χωριά σὲ γύρεψαν Σουλτάνα σουλτάνα
Σὲ δέκα βιλαέτια σουλτάνα καπιτάνα
Κανένas δὲ σὲ κέρδισε σουλτάνα-σουλτάνα
Κι ὁ Κώστας μας σὲ κέρδισε σουλτάνα σουλτάνα
Κι ὁ Κώστας μας σὲ πῆρε σουλτάνα σουλτάνα
Καὶ ἐνῶ τὴν χτενίζουν:

Τὰ μαλλάκια σου τὰ μαῦρα μωρὴ νύφη
τὰ καρομπογιατισμένα τζικονύφη (1)
Τάχει ὁ Κώστας γορασμένα μωρὴ νύφη
μὲ φλουριά ξαγορασμένα τζικονύφη
ὅπου ταῦρε στὸ χωριὸ μας τζικονύφη
Δῶ κοντὰ στὴ γειτονιά μας τζικονύφη

Τελειώνει τάρματωμα· δυὸ παιδιὰ μὲ
μάνα και πατέρα τὴν ἀνεβάζουν ἀπάνω·
κι αὐτὴ ντροπαλὴ και δακρυσμένη ἀκάλυ-
πτη μὲνᾶ ἄσπρο μαντήλι μοναχὰ στὸ κεφά-
λι χαιρετάει μὲ τρεῖς μετάνοιες τοὺς καλε-
σμένους και φεύγει ἐνῶ ἐκεῖνοι εὗχονται:
«νὰ μᾶς ζήσης, νὰ προκόψεις, και σὲ γιούς
σου».

Οἱ συμπεθέροι δὲν ἦρθαν ἀκόμα. Οἱ
φίλες της τὴν παίρνουν και τὴν βάζουν στὸ
χορὸ μέσα στὸ σπίτι και λένε τραγούδια
τοῦ χοροῦ, βάζοντας τὴ νύφη νὰ τὸν σύρει
γιὰ νὰ συνηθίσει, ἂν τύχη και δὲν ξέρη
καλὰ χορὸ.

Σὲ λίγο ἀκούγονται ντουφεκιές· οἱ συμ-
πεθέροι ζυγώνουν στὸ χωριὸ ντουφεκίζον-
τας και τραγουδώντας:

Μπρὲ μὴ σᾶς κακοφαίνεται
ποῦρθαμε στὸ χωριὸ σας
και μεῖς τὴ νύφη παίρνομε
και τὸ χωριὸ δικό σας.

1. Τζικονύφη=ἀλβανικὴ λέξη πουλί μου,

Οἱ συγγενεῖς τῆς νύφης βγαίνουν νὰ
δεχτοῦν τοὺς συμπεθεροὺς τραγουδώντας
και ντουφεκίζοντας· οἱ φίλες της ὀρθὲς ὀ-
λόγουρά της τὴν τραγουδοῦν.

Οἱ συμπεθεροὶ μῆχαν στὸ χωριὸ και
προχωροῦν πρὸς τὸ σπίτι τῆς νύφης.

Εὐπνα περιστερούλα μου, κι' ἦρθα στὸ μαχαλά σου
Χρυσὴ πλεξίδα σουφερα νὰ πλέξεις τὰ μαλλιά
[σου (1)]

Εὐπνα περιστερούλα μου και μὴ βαρκοιμάσαι...

Και ζυγώνοντας στὸ σπίτι:

*Εβγα στὸ παραθύρι νὰ δῆς τὸν ἄντρα σου
πῶρχεται νὰ σὲ πάρει μὲ τοὺς συμπεθερους.

Ἡ μητέρα τῆς νύφης βγαίνει στὴν
αὐλὴ και ζώνει τὸ γαμπρὸ μὲ μαντήλι κι
αὐτὸς τὴν κερνάει φλουριά. Χαιρετιοῦνται
και μπαίνουν μέσα ὅπου βρίσκουν τοὺς
σουφράδες στρωμένους μὲ παγούρια ρακί,
σῦκα, καρύδια και ἴστὴ μέση τὸ τσουρέκι
τῆς νύφης, ὅπου ὁ νουνὸς μῆγει τὴν «νε-
ραντζιά» και κάθονται ὅλοι και πίνουν.

Πρῶτοι ἀρχίζουν οἱ ἄντρες:

Φίλοι καλῶς σᾶς ἡῦραμε
φίλοι, κι ἀγαπημένοι,
νὰ φᾶμε και νὰ πιούμε ..

Κι' οἱ ἄλλοι ἀπαντοῦν:

Φίλοι καλῶς ὀρίσατε
φίλοι κι' ἀγαπημένοι
νὰ φᾶτε και νὰ πιείτε.

Κι' ὅλοι μαζί:

Σὲ τούτην τάβλα ποῦμαστε
σὲ τοῦτο τὸ τραπέζι
τὸν ἄγγελο φιλεύουμε
και τὸ Χριστὸ κερνοῦμε
και τὴν Κυρὰ τὴν Παναγιά
πολὺ τὴν προσκυνούμε
νὰ μᾶς προκόψουν τὰ παιδιὰ
και σᾶλλα νὰ χαροῦμε
Νὰ ζήσουν χρόνους ἑκατὸ
και νὰ τοὺς ἀπεράσουν
Νὰ κάμουν γιουὺς μαλάματα
παιδιὰ κι' ἀρχοντοπαῖδια

Σηκώνονται οἱ γυναῖκες τοῦ γαμπροῦ
και πᾶνε στὴ νύφη μ' ἓνα παιδὶ μὲ μάνα
και πατέρα και τῆς δίνουν τὰ δῶρα: πα-

1. Παληότερα ἢ χτενισιὰ τῆς νύφης συμπλη-
ρώνονταν και μὲ πρόσθετες ὁμοιόχρωμες πλεξι-
δες γύρω στὸ κεφάλι, ὅπως γίνεται ἀκόμα σή-
μερα σὲ μερικὰ χωριά τῆς Κερκύρας, στὸ Γα-
στοῦρι π. χ.

πούτσια, πού τ' ασήμωσε ὁ γαμπρός (ἔρριξε δηλ. μέσα ἀσημένια νομίσματα), τὴ μπούλα (¹) τὸ μαντήλι τὸ ἄσπρο καὶ τ' ἀσημικά: θηλύκια, κρέσια πού τῆς τὰ βάζουν στὸ στήθος, ἐνῶ οἱ γυναῖκες τῆς νύφης τραγουδοῦν:

Μωρ' καλὲς συμπεθερὲς
φέρτε μας τ' ἀσημικά
ν' ἀσημώσουμε τὴ νύφη
νὰ τὴν ἀσημώσουμε
κι' ὅστερα νὰ σᾶς τὴ δώσουμε

Οἱ ἄλλες μόνον εὐχὲς λένε, φιλοῦν τὴν νύφη στὸ πρόσωπο καὶ ἡ νύφη τοὺς φιλεῖ τὸ χέρι ἀκουμπώντας το καὶ στὸ μέτωπο καὶ κάνοντας τρεῖς μετάνοιες μπροστὰ στὴν κάθε μιά. «Νὰ μᾶς προκόψουνε» λένε καὶ φεύγουν· ἀνεβαίνουν στὸν ὄντα κάθονται γύρω στοὺς στρωμένους σουφράδες καὶ τραγουδοῦν:

Στοῦτα τὰ ψηλὰ τὰ σπίτια
καὶ τὰ ἔμμορφα σεράγια
κατιφέ τὰχουν στρωμένα
καὶ φλουρὶ ταβανισμένα.
Ἐφερα τὸν ἀγουρό μου
καὶ πῆρα τὴν πέρδικά σας
Ὅλοι ἔλεγαν νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κι' ὁ πατέρας δὲν τὴ δίνει
τάξτε του φλωριά νὰ μᾶς τὴ δώσει·
ὅλοι ἔλεγαν νὰ μᾶς τὴ δώσουν
κι' ἡ Μητέρα δὲν τὴ δίνει·
τάξτε της φλωριά νὰ μᾶς τὴ δώσει κτλ.

Ὡσπου ἀναφέρουν ὅλους τοὺς συγγενεῖς.
Ἐπειτα τραγουδοῦν ἀπὸ μέρους τῆς νύφης.

Ἐβγα, μάνα, δὲς τὸν ἥλιο
ἂν ἐνύχτωσε νὰ φύγω
κι' ἂν εἶν' γλήγορα νὰ κάτσω.

Ὁ πατέρας κι ἡ μητέρα τῆς νύφης σηκώνονται καὶ ἀνεβάζουν τὴ νύφη ἐπάνω, ἐνῶ πίσω οἱ γυναῖκες τραγουδοῦν. Στὴν πόρτα κάνει μιὰ μετάνοια στοὺς συμπεθεροὺς καὶ μπαίνει στὴν ἄλλη κάμαρα, πού εἶναι τὸ κόνισμα.

Ἄν τὰ στέφανα γίνουν στὸ σπίτι θὰ πᾶει μέσα ὁ παππῆς, ὁ γαμπρός, οἱ ἀδελφές της καὶ τρεῖς—τέσσερις στενοὶ συγγενεῖς καὶ τῶν δυὸ ἐνῶ οἱ ἄλλοι συμπεθεροὶ μένουν ἔξω γύρω στοὺς σουφράδες, ρακίζου-
νε (πίνουν ρακὶ μὲ τὰ παγούρια) καὶ τραγουδοῦν.

1. Μπούλα=καλύπτρα λεπτὴ μεταξωτὴ, πού θὰ τῆς σκεπάσει τὸ πρόσωπο.

Γίνεται τὸ στεφάνωμα καὶ λίγο πρὶν νὰ ποῦν τὸ «Ἡσαΐα χόρευε...» ὁ νουνός, ὁ παππᾶς, ὁ γαμπρός κι ἡ νύφη χουφτώνουν μὲ τὰ δυὸ τους χέρια μιὰ μεγάλη κουλούρα καμωμένη ἐπίτηδες ἀπὸ τὴ μητέρα ἢ τὴ γυναῖκα τοῦ κουμπάρου καὶ τὴν τραβᾶει ὁ καθένας δυνατὰ κατὰ τὴ μεριά του, ἐνῶ οἱ γύρω προτρέπουν: «τὴν περσότερη νύφη!» καὶ οἱ συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ: «τὴν περσότερη γαμπρέ!» Ἐπὶ τέλος ἡ κουλούρα κόβεται καὶ κεῖνος πού στὰ χέρια του ἀπόμεινε τὸ μεγαλύτερο κομμάτι λογιέται ὁ πιὸ τυχερός.

Συνεχίζεται ὁ γάμος μὲ τὸ χορὸ τοῦ «Ἡσαΐα» ἐνῶ ἡ «νοῦνα» ραίνει τοὺς γαμπροὺς μὲ κουφέτα καὶ «κάχτες» (καρύδια).

Πολλὲς φορὲς τὰ «στέφανα» γίνονται καὶ στὴν ἐκκλησία.

Τὰ παληότερα χρόνια τὰ «στέφανα» γίνονταν στὸ σπίτι τοῦ γαμπροῦ· στῆς νύφης γίνονται μόνο τ' ἀρραβωνιάσματα.

Στὸ τέλος ὁ γαμπρός ἔσερνε λίγο πιὸ κάτω τὴ νύφη καὶ τῆς πατοῦσε τὸ δεξιὸ πόδι μὲ τὸ δεξιὸ δικό του, τὴν τραβοῦσε ἀκόμα τρεῖς βήματα κατὰ τὴν πόρτα καὶ ἀφήνοντάς τὴν μὲ τοὺς συγγενεῖς της ἔτρεχε στὴν αὐλὴ νὰ ἐτοιμάσει τᾶλογό του.

Στὸ μεταξὺ οἱ συμπεθεροὶ ἔπιναν ρακὶ μὲ μεζέδες καὶ τραγουδοῦσαν:

Καλῶς ὅπου τὸν ἤυραμε τοῦτο τὸ νοικοκύρη
μὲ τὸ γλυκὸ του τὸ κρασί μὲ τὰ γλυκά του λόγια.
Ἦρθε καιρὸς νὰ φύγουμε καιρὸς νὰ σηκωθοῦμε·
κι αὐριο καλὲς ἀντάμωσες, ὅσο νάνταμωθοῦμε
στὸν αἶ· Διὰ στὸν πλάτανο ψηλὰ στίς κρύες βρύσες
που εἶχάν οἱ κλέφτες μάζωξη χαρὰ καὶ πανηγύρι
εἶχαν ἄρνᾶκια πῶπαιναν κριάρια σουβλισμένα
νυχᾶν κ' εἶνα γλυκὸ κρασί πού τοὺς κερνοῦν καὶ πί-
νουν.

Τὴν ἴδια ὥρα μπαίνει ὁ νοικοκύρης μὲνα μαστραπᾶ(¹) κρασί καὶ κερνάει ὅλους. Πίνουν τὸ κρασί καὶ σηκώνονται νὰ φύγουν.

Τὸ γαμπρὸ πού κατέβηκε στὴν αὐλὴ καὶ ταχτοποιεῖ τᾶλογό του ἀκολουθοῦν ὅλοι οἱ συγγενεῖς τοῦ ἀνδρὸς καὶ γυναῖκες τραγουδώντας:

Σᾶς πῆραμε τὴν πέρδικα τὴν πενταπλουμισμένη
Κι ἀφήσαμε τὴ γειτονιά σὰν παραπονεμένη.

1. Δοχεῖο νεροῦ μετάλλينو.

Κι ἀφήσαμε τὸ μαχαλᾶ σὺν παραπονεμένο
Κι ἀφήσαμε τὴ Μάνα της, τὸν Πατέρα τους κλπ.
[σὺν παραπονεμένους.

Ἀκολουθοῦν οἱ καλεσμένοι τῆς νύφης
καὶ πίσω ἀπ' αὐτοὺς ὁ πατέρας μὲ τὸ νου-
νὸ στηρίζοντας τὴ νύφη, ποὺ σιγοκλαίει
ἐνῶ οἱ φίλες της τραγουδοῦνε:

Μῆλο μου κόκκινο, ρόϊδο μου βαμμένο
Τὶ ἔχεις καὶ θλίβεσαι καὶ μαραγκιάζεσαι;

Κι ἀπὸ μέρους τῆς νύφης ἀπαντοῦν
ἄλλες:

Τὶ ἔχω ποὺ θλίβομαι καὶ μαραγκιάζομαι;
ὅπου χωρίζομαι ἀπὸ τὴ μάνα μου;
ὅπου χωρίζομαι ἀπὸ τὰ δέλφια μου κλπ. κλπ.
Φηθηῖτε με γονιοῖ μου τώρα στὸ κίνημά μου
[στὸ ξεπροβόδημά μου
Φηθηῖτε μ' ἀδελφάκια μου τώρα στὸ κίνημά μου
[στὸ ξεπροβόδημά μου

Οἱ συγγένισες κλαῖνε:

«Στὸ καλὸ καλὴ μου νύφη
Τώρα εἶσαι στὰ γονικά σου
βράδυ στὰ πεθερικά σου.

Οἱ γονεῖς ἀγκαλιάζουν τὴ νύφη:

Ὡρα καλὴ παιδί μου, τώρα στὸ κίνημά σου στὸ
[ξεπροβόδημά σου

Ὅλοι κλαῖνε καὶ φιλοῦνε τὴ νύφη, τὴν
ἀνεβάζουν στάλογο, ποὺ θὰ τὴν φέρει
στὴν καινούρια της κατοικία, ὅπου θὰ τὴν
συνοδέψουν μόνο οἱ στενότερες φίλες καὶ
συγγενίσες της.

Οἱ ἄλλοι ξεπροβодίζουσιν τοὺς συμπεθέ-
ρους:

Στὸ καλὸ συμπεθεροὶ καὶ μεγάλοι καὶ μικροί.
Σήμερα ποῖνετε σεῖς κι αὐριο παίρνομε μεῖς.
Παίρνομε καλύτερη, παίρνομ' ὁμορφότερη.

καὶ ξαναγυρίζουν στὸ σπίτι.

Ἡ πομπὴ ξεκινάει, βγαίνει ἀπὸ τὸ χω-
ριὸ καὶ πορεύεται κατὰ τὸ χωριὸ τοῦ γαμ-
προῦ. Στὸ δρόμο οἱ συμπεθεροὶ τραγου-
δοῦνε τῆς νύφης:

Θέλεις δὲ θέλεις, νύφη, θὰ σὲ πάρωμε
—θὰ ρωτήσω τὸν πατέρα μὴ δὲν ἔρχομαι
θὰ ρωτήσω τὴ μητέρα μὴ δὲν ἔρχομαι κλπ.

ἀπαντᾶνε οἱ δικές τους γυναῖκες καὶ προ-
χωροῦν ντουφεκίζοντας.

Στοῦ γαμπροῦ τὸ σπίτι

Μόλις ἀκουστοῦν ἀπὸ μακρὺν τουφε-
κιές, βγαίνουν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι τοῦ
γαμπροῦ τουφεκίζοντας κι αὐτοί:

«Καλῶς ὠρίσατε»!

«Καλῶς σᾶς ἡύραμε»!

Ἐκεῖ σταματᾶνε κόβουν τὸ τσουρέκι
τῆς νύφης ποὺ ἔφερε ἀπὸ τὰ γονικά της
καὶ πίνουν κρασί ἀπὸ δική τους «τσίτσα».
Ὁ γαμπρὸς τοὺς ἀφήνει καὶ καλπάζει κον-
τὰ στὸ «φόριωμα» τῆς νύφης, τὸ προσπερ-
νάει καλπάζοντας γιὰ νὰ κόψει μὲ τὸ χαν-
τζάρι, παληότερα ποὺ φορούσανε φουστα-
νέλλα, μὲ μιὰ μαχαίρα ἀργότερα, τὴ δάφνη
ποὺ εἶναι κρεμασμένη μπροστὰ στὴν πόρτα
τῆς αὐλῆς· παίρνει ἓνα κλαδί καὶ γυρίζει
νὰ ὑποδεχτῇ τὴ νύφη συνοδευόμενος ἀπὸ
γυναῖκες καὶ παιδιὰ τοῦ χωριοῦ ποὺ τρα-
γουδοῦνε:

Ἔβγα, μάνα μου, νὰ δεῖς γιὰ νὰ δῆς καὶ τὸ παιδί
[σου
ποὺ τὸ ἔπεφες γιὰ νύφη, νύφη καὶ κυρά—νύφη
νὰ σοῦ φέρει τὸ φεγγάρι τὸν αὐγερινὸ μὲ τᾶστρα
Τὸν ἥλιο νὰ σὲ πυρώνει, τὸ φεγγάρι νὰ σοῦ φέγγει.

Κι ἔξακολουθοῦνε:

Τρέχουν τὰ νερά, τρέχουν οἱ βρύσες,
τρέχουν τὰ μικρὰ παιδιὰ νὰ δοῦν τὴ νύφη
τρέχουνε νὰ τὴ ρωτήσουν: νύφη, ἔφερες τοῦ
[πεθεροῦ σου;
γιὰ νὰ σὲ λήη νύφη, νύφη καὶ κυρά—νύφη;
κι' ἀρχοντοθυγατέρα;

—«Τὴν ἀγάπη καὶ τὸ μόσκο» ἀποκρί-
νεται ἡ νύφη καὶ σκορπίζει κατὰ τὴ μεριά
ποὺ εἶναι τὰ παιδιὰ ξερὰ σῦκα καὶ καρύ-
δια καὶ ἄλλους καρπούς ποὺ εἶναι παραγε-
μισμένο τὸ «ζωνάρι» της.

Ζυγώνουν τὴν πόρτα τοῦ μαντριοῦ καὶ
οἱ νιόγαμπροὶ μπαίνουν καὶ βγαίνουν τρεῖς
φορὲς καὶ στὴν κάθε φορὰ ὁ γαμπρὸς κό-
βει καὶ λίγη δάφνη.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

ΒΑΣ. Κ. ΣΚΑΦΙΔΑ, Φαρμακοποιού

ΟΙ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΟΙ*

(Η ΖΩΗ ΤΩΝ, ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΩΝ)

Μιά μέρα θέλησε νὰ ξομολογηθῇ στὸν ἡγούμενο πνευματικό, ἓνα γεροντάκι. Μὲ τὴ στράτα ποῦ πῆρες παιδί μου, τί μπορῶ ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ;!! Νὰ μὴ χαλάσης ξανά ἄνθρωπο γιατί εἶναι πολὺ βαρειά αὐτὴ ἡ ἁμαρτία. Ὑποσχέθηκε ὁ Κατσαντώνης πὼς δὲν θὰ ξανασκύτωνε ἄνθρωπο, ἀλλὰ ὕστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ τὸ χαβά του αὐτός!!... Γι' αὐτὸ μὲ τὴν σύλληψη καὶ τὸν σκοτωμὸ τοῦ Κατσαντώνη οἱ Ἀγραφιῶτες γλύτωσαν ἀπὸ ἓναν ἄγριο καὶ αἰμοβόρο κλέφτη. Δὲν παρέλειψαν ὅμως οἱ Σαρακατσάνοι τὰ παληκάρια του, ν' ἀποθανατίσουν τὰ κατορθώματα αὐτὰ τοῦ Κατσαντώνη σὲ διάφορα

δημοτικὰ τραγούδια, ποὺ ὡς τὰ ἡμέτερα τὰ τραγουδοῦν ὅλοι γενικῶς οἱ Σαρακατσάνοι καὶ ποὺ θεωροῦν καύχημά των, γιατί ἀπὸ τὴ φάρα των βγῆκε ἓνας τέτοιος μεγάλος κλέφτης, ποὺ ἔκανε θραύση στοὺς Ἀρβανίτες τοῦ Ἀλῆ, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερο κακὸ στοὺς ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῶν Ἀγρόφων!! Παραθέτω ὀλίγα ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτά:

Ὁ ποιητὴς Βαλαωρίτης ἐφιέρωσε ὁλόκληρο ποίημα γιὰ τὸν Κατσαντώνη, τοῦ ὁποῦ διατηρῶ εἰς τὴν μνήμη μου τοὺς ἀκολούθους στίχους:

Ἔσεῖς δπου τὸν εἶδατε ψηλὰ στὰ κορφοβούνια
σταυραετοὶ καὶ πέρδικες, ξεφτέρια, χελιδόνια,
ἐλάτε νὰ τοῦ στήσετε τραγούδι μοιρολόγι.
Τὸν Κατσαντώνη πιάσανε, κλάψτε πουλιά μου, κλάψτε.
Ἔνας παπᾶς τὸν προόδωκε! Μαχαῖρι νὰ τοῦ γένη
ἡ κοινωνιὰ ποὺ τῷ βάλε τὰ φορεσμένο στόμα,
θηλειὰ κι' ἀστρίτης στὸ λαιμὸ τ' ἄγιο του πετραχήλι,
νὰ μὲ βρεθῇ πνευματικὸς νὰ τὸν ξεμολογήσῃ
κι' ἀγαπημένα δάχτυλα τὰ μάτια νὰ τοῦ κλείσουν!

Ἄλλο τραγούδι, ποὺ ἀναφέρεται στὸν Κατσαντώνη:
Ἀπόψ' εἶδα στὸν ἔπνο μου, στὸν ἔπνο ποὺ κοιμώμουν
πέντε ποτάμια πέρναγα, τὰ πέντ' ἀράδ' ἀράδα
τόνα ποτάμ' ἦταν θολό, θολὸ κ' αἱματωμένο,
κ' ἐγὼ νὸ μαῦρος φώναξα, ὅσο κι' ἂν ἠμποροῦσα,
Παιδιά μου κάμετε καρδιά, καὶ πέρα νὰ ριχθοῦμε
τοὺς τούρκους νὰ βαρέσουμε, νὰ πάρουμε καὶ σκλάβους.
Κι' ἀπὸ τὸν ἔπνο ξύπνησα, σὰν τρομαγμένο λάφι
κι' ἀκούω μιὰ ψιλὴ φωνή, ψιλὴ κι' ἀνδρειωμένη
Τὸ καρραῦλι φώναξε, τὸ καρραῦλι κράζει:
Γιὰ σήκον Κατσαντώνη μου, γιὰ σήκον Καπιτάνιε,
μᾶς προόδωκαν, μᾶς πλάκωσαν οἱ σκυλοαρβανῖτες.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου.

Μὲ τὶ ποδάριά νὰ σταθῶ μὲ τὶ χέρι νὰ πιᾶσω,
τὸ ἔρημο τουφέκι μου, τὸ μαῦρο τὸ σπαθί μου;
Ἔλα Γεργάκη ἀδελφε καὶ πάρε τὸ κεφάλι,
νὰ μὴ τὸ πάγουν στὸν πασσᾶ, στὸν σκύλο τὸν Βεζύρη,
σύρε νὰ βρῆς τὸ κόλι μου νὰ βρῆς τὸν Λεπενιώτη.
Τὶ νὰ σὲ κάμω Ἰσοῦφ ἀγᾶ, πέντε γροσιῶν ἀράπη
ἀνέθεμα τὴν εὐλογία ποὺ μ' ἔκαμε κουφάρι,
καὶ σούδειχνα παληότουρκε, ποιὸς εἶν' ὁ Κατσαντώνης.
Ἀφίνω πίσω τὰ παιδιὰ κι' αὐτὸν τὸν Λεπενιώτη,
νὰ ξαγοράσ' τὸ αἷμά μου μὲ τούρκικα κεφάλια.

* *

Σὰν πᾶς πουλί μου σι' Ἀγραφα, σὰν πᾶς στὸ Καρπενῆσι
χαιρέτα μου τὴν κλεφτουριά κι' αὐτὸν τὸν Κατσαντώνη,
Πές του νὰ κάτση φρόνιμα, νὰ κάτσ' ταπεινωμένα,
δὲν εἶν' ὁ περσινὸς καιρὸς ὁ φτεινὸς χειμῶνας,
τὶ τὰ δερβένια τούρκεψαν τὰ πῆραν οἱ Ἀρβανῖτες...

* *

Βαστᾶτε τούρκοι τ' ἄλογο, λίγο νὰ ξανασάνω
νὰ χαιρετήσω τὰ θουνὰ καὶ τὶς ψηλὲς ραχοῦλες,
καὶ νὰ σουριξῶ κλέφτικα ν' ἀκούσουν τὰ λημέρια,
ἐπὶ εἶδα στὸν ὕπνο μου, εἶδα καὶ σι' ὄνειρό μου
θολὸ ποτάμι διάβαινα, θολὸ κατεβασμένο
οὐδὲ καὶ πέρα πέρασα, οὐδὲ καὶ δῶθε βγῆκα.
Μοῦπεσε τὸ φεσάκι μου κ' ἡ φούντα τοῦ σπαθιοῦ μου,
Βλέπω δύο λάφια ποῦβοςκαν σὲ μιὰ στενὴ σωπήκα
κι' ὁ κηνυγὸς τὰ βίγλιζε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα

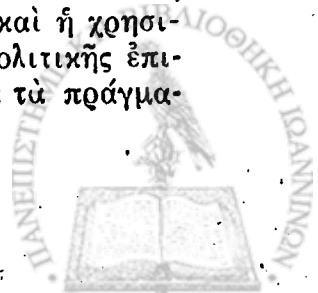
[Συλλογὴ τοῦ Μετσοβίτου λογίου Τριαντάφυλλου Μπάρτα, 1861]

Τὸ τελευταῖο τραγοῦδι ἀναφέρεται στὴν σύλληψή του καὶ τῇ μεταφορᾷ του πάνω σὲ ἄλογο στὰ Γιάννενα.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Γεώργη Χασιώτη, ἀνέλαβε τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς συμμορίας ὁ Κώστας Λεπενιώτης καὶ ἄρχισε τὴ δράση του σι' Ἀγραφα, ζητώντας εὐκαιρία νὰ ἐκδικηθῇ τὰ δυὸ του ἀδερφία. Ἀναγκάσθηκεν ὅμως νὰ προσκυνήσῃ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ νὰ μείνῃ ἐκεῖ ἄρματωλὸς ὅχι καὶ πολὺν καιρὸ, γιατί σκοτώθηκε σὲ ἐνέδρα, ποὺ τοῦ ἐστήσαν οἱ Ἀρβανῖτες μαζὺ μὲ τὸν Νῖκο Θεό, ἀπὸ τ' Ἀγραφα.

Ὅλα ὅσα ἀνέφερα στὰ προηγούμενα γιὰ τὴν κλεψιά, τὴ ζωοκλοπὴ καὶ τὴ ληστεία, μὲ τὴν ὁποία ἀσχολοῦνται πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι, ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθόν. Οἱ δύο αὐτὲς πληγὲς ἐξακολούθησαν νὰ λυμαίνωνται τὴν Ἑλλάδα ἕως τὸ 1910, ὅποτε ἀνέλαβε τὴν διακυβέρνηση τῆς χώρας ὁ

μεγάλος ἀπὸ τὴν Κρήτη πολιτικὸς Ἐλευθέριος Βενιζέλος. Ἡ διατήρηση τῆς ληστείας τόσα χρόνια μετὰ τὸν σχηματισμὸ τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος στὴν Κρατικὴ ἀδιαφορία. Μετὰ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος αἱ συνθηκὲς, ποὺ ἐξέθρεψαν τὴν ζωοκλοπὴ καὶ τὴν ληστεία δὲν ἔλειψαν. Πλήθη ἀπὸ ὀπλαρχηγούς καὶ στρατιῶτες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι, ἄν καὶ προσέφεραν μεγάλες ὑπηρεσίες εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, εὐρέθηκαν κάποια μέρα χωρὶς καμμία προστασία. Ἀναγκάσθηκαν γι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς νὰ συμπράξουν μὲ ληστές, γνωστούς των καὶ ἀπὸ τὴν ἴδια συνήθως φάρα, πολλὰς δὲ φορὲς καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ λῶβουν μέρος σὲ ληστρικὰς ἐπιχειρήσεις. Τῇ θλιβερῇ αὐτῇ κατάστασι ἐνίσχυε ἡ πολιτικὴ διαφθορά καὶ ἡ χρησιμοποίησις ληστῶν ὡς μέσον πολιτικῆς ἐπικρατήσεως. Ἐφθασαν κάποτε τὰ πράγμα-

τα σὲ τέτοιο οἰκτρὸ σημεῖο, ὥστε λησται ἄγριοι καὶ αἱμοβόροι νὰ συντρῶγουν μὲ πολιτικούς, νὰ φιλοξενοῦνται στὰ σπίτια των καὶ νὰ χρησιμοποιοῦνται κατὰ διαφόρους τρόπους. Καὶ μέ βουλευτὰς καὶ ὑπουργοὺς καὶ μὲ ὄργανα τῆς ἐξουσίας συνέτρωγαν καὶ συνειργάζοντο μάλιστα πολλὰς φορές... Στὴν καταθλιπτικὴ αὐτὴ κατάσταση καὶ τὴν ἀποκαρδιωτικὴ, ἔβαλε τέρμα ὁ Βενιζέλος μὲ τὰ σκληρὰ μέτρα, πὺν πῆρε τότε ἡ Κυβέρνησή του. Παρέλειψαν ὅμως μέχρι σήμερα ὅλα τα πολιτικὰ κόμματα τῆς Πατρίδος μας νὰ θεσπίσουν καὶ ἀνάλογα εἰεργετικὰ μέτρα γιὰ τὴν τάξη αὐτὴ τῶν Σαρακατσαναίων, πὺν χρόνια γύριζαν φερέοικοι, χωρὶς νὰ ὀρίζουν μιὰς σπιθαμῆς μέρος ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις ὀλίγων ἀπ' αὐτοὺς, πὺν κατώρθωσαν νὰ ἐγκατασ.αθοῦν πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια σὲ μερικὰ χωριά τῶν Ἀγρῶν ἰδίως. Καὶ ὅμως ἄξιζε καλύτερης, τύχης ἢ φάρα αὐτὴ τῶν πολεμιστῶν, πὺν κατὰ τὰ δύσκολα χρόνια τῆς σκληριᾶς ἔδωσε τοὺς περισσότερους κλέφτες καὶ ἀρματολούς πὺν ἔγιναν ἀργότερα οἱ μαχηταὶ καὶ θριαμβευταὶ τοῦ Ἀγῶνος. Τὸ 1912, μετὰ τὴν ἐκρηξὴ τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου ἐθέσπισε τὸ λειβαδιοστάσιο καὶ τὸ μέτρο αὐτὸ ἐφθασε νὰ ἐνισχύσῃ σοβαρὰ τοὺς κτηνοτρόφους ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ κατ' ἀνάγκην καὶ τοὺς Σαρακατσαναίους. Ἐν τῷ μεταξὺ πῆραν καὶ κάποιον ὑψωμὸν τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα καὶ αὐτὸ συνέβαλε πάρα πολὺ στὴν οἰκονομικὴ των ἀνάρρωση. Ἐπειδὴ δὲ διεκρίνονταν διὰ τὴν οἰκονομία των καὶ τὴν ὀλιγάρκεια, κατώρθωσαν ἀργότερα νὰ ἀγοράσουν χειμερινὰ λειβάδια καὶ χωράφια ἀκόμα. Ἡ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν χρεῶν ἀργότερα ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Μεταξῶ καὶ ἡ ἐκμηδένιση τῆς δραχμῆς ἤρκεσαν γιὰ νὰ βρεθοῦν κύριοι καὶ κάτοχοι μεγάλων κτηνοτροφικῶν καὶ γεωργικῶν ἐκτάσεων. Δὲν περιορίζονται πλέον στὴν κτηνοτροφία ἡ ὁποία κατὰ τὰ τελευταῖα τριάντα χρόνια μὲ τὴν ἀνακάλυψη τῶν θαυματουργῶν φαρμάκων γιὰ τὰς δύο φοβερὰς ἀρρώστειες τὴν εὐλογιά καὶ τὴν κλαπάτσα, αὐξήθηκε σημαντικά, ἀπεναντίας καταγίνονται καὶ μὲ τὴν γεωργία καὶ γίνονται καὶ καλοὶ καλλιεργηταί. Πολλοὶ ἀπ'

αὐτοὺς ἀγόρασαν καὶ τρακτέρια καὶ ἐπεκτείνουν τὴν καλλιέργεια καὶ σὲ ξένες ἐκτάσεις, πὺν ἐκχερῶνουν καὶ καλλιεργοῦν οἱ ἴδιοι μὲ ἐνοίκιον. Ἐχουν ἐπίσης ἐκχερῶσει καὶ ἰδικές των δασόφυτες ἐκτάσεις, τὰς ὁποῖες μετέβαλαν σὲ εὐφορώτατα χωράφια. Ἀλλοὶ ἀγόρασαν θεριστικὰ καὶ ἄλωνιστικὰ μηχανὰ καὶ ἄλωνίζουν καὶ σὲ ξένα χωράφια... Ἐκτισαν ἐπίσης καὶ ἀσβεστολιθόκτιστα σπίτια σὲ ἰδιόκτητα χειμαδιά των καὶ σὲ πολλὰ μέρη τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας ὁ ταξειδιώτης ἀντικρύζει ἀπὸ τὸ τραῖνο καὶ ἀπὸ τὰ αὐτοκίνητα λεωφορεῖα δίπλα στὸ διώροφο σπίτι τοῦ Σαρακατάνου λιθόκτιστα καὶ μόνιμα εὐρύχωρα μαντριά, σταύλους, ἀποθήκες καὶ ὑπόστεγα γιὰ τὰ γεωργικὰ των μηχανήματα κήπους μὲ λαχανικά καὶ μὲ λουλούδια ἀκόμα...

Μέχρι τοῦ 1912 ἐλάχιστοι Σαρακατσαναῖοι ἦσαν ἐγγεγραμμένοι στὰ Μητρώα ἀρρένων καὶ κατὰ συνέπειαν ἀπέφευγαν τὴν στράτευσιν.

Μόλις μετὰ τὸν πρῶτον Παγκόσμιον πόλεμον σκέφθηκε τὸ Κράτος καὶ τοὺς ὑποχρῶσε νὰ ἐγγραφοῦν στὰ μητρώα τῆς πλησιέστερης Κοινότητος ἀπὸ τὸν τόπο τῆς διαμονῆς των τὸν χειμῶνα, ἢ στὲς κοινότητες στὲς ὁποῖες ἦσαν ἐγγεγραμμένοι γιὰ πολιτικὰ δικαιώματα, γιὰτὶ ὅλοι τους εἶχαν φροντίσει νὰ ἐγγραφοῦν σὲ ἐκλογικοὺς καταλόγους κάποιας Κοινότητος ἢ καὶ Δήμου ἀκόμα. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Σαρακατσαναίους τῆς Θεσσαλίας εἶχαν ἐγγραφῇ στοὺς ἐκλογικοὺς καταλόγους τοῦ Δήμου Τρικαίων (Τρικάλων), γιὰ νὰ ἐνισχύσουν πολιτικῶς τὴν πολιτευομένην οἰκογένειαν τοῦ Χατζηγάκη, εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸν πρόγονον Γάκην Παναγιώτου Χατζῆν, ὁ ὁποῖός πρὶν ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἔσωσε εἴκοσι περίπου χιλιάδες Σαρακατσαναίων ἀπὸ ἐξορία στὴ Βουλγαρία. Καὶ σήμερα μ' ὅλα τὰυτα ὑπάρχουν πολλοὶ Σαρακατσαναῖοι ἀδῆλωτοι, εἶναι ὅμως ἐφωδιασμένοι μὲ κανονικὰ ταυτότητες. Τὸ αἰτοπο αὐτὸ θὰ λείψῃ ὅταν τὸ Κράτος ἀποφασίσῃ νὰ σκεφθῇ τὴν κτηνοτροφικὴ αὐτὴ εἰσα καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους κτηνοτρόφους καὶ τοὺς ἀποκαταστήσῃ στὰ τόσα χειμερινὰ λειβάδια, πὺν ἄλλα ἀνήκουν σὲ λίγους προνομίους καὶ ἄλλα σὲ διάφορα μοναστήρια,

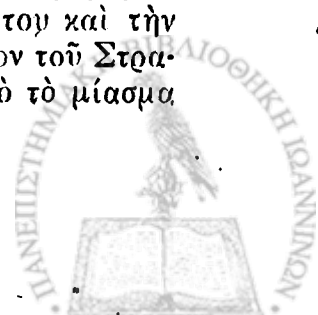
Παράλληλα με την γεωργική αποκατάσταση έπρεπε να είχε γίνει και η κτηνοτροφική, γιατί προκαλεί δικαία αγανάκτηση το φαινόμενο, παιδιά κτηνοτρόφων, που δεν έχουν σπιθαμή γης δική των για να κτίσουν την καλύβα τους να πολεμάνε υπέρ βωμών και έστιών και άλλοι, που δεν είχαν γασθήσαν ούτε μια ώρα στη ζωή των να

Σαρακατσάνισσες έγγυς των έλληνοβουλγαρικών συνόρων

προβάλλουν στην κοινωνία ιδιοκτῆται απεράντων εκτάσεων από βοσκοτόπους και δάση... που δεν έχουν επισκεφθῇ καν και δεν γνωρίζουν τα σύνορά των καλά—καλά. "Ας τους αποζημιώση το Κράτος όπως αποζημιώσεσ το παρελθόν τους διαφόρους αφεντάδες, που είχαν τα απέραντα αγροκτήματα στη Θεσσαλία πρό πάντων. Στα χρόνια της τελευταίας κατοχής οί Σαρακατσαναίοι, έτρεξαν από τους πρώτους να ένταχθοῦν στές αντάρτικες ομάδες Έθνικῆς Αντιστάσεως για να πολεμήσουν τόν κατακτητή. Η άταβιστική διάθεση ξύπνησε τότε ζωηρή και πολλά Σαρακατσανόπουλα έκαναν ξεχωριστά αντάρτικα σώματα, τα όποια όμως άργότερα μπῆκαν στον έλεγχο των κομμουνιστών. Πολλοί Σαρακατσαναίοι πολεμιστάι τότε μόλις άντελήφθησαν τους σκοτεινούς σκοπούς των αναρχικών έσπενσαν να εγκαταλείψουν τές άρχικες ομάδες, που άριθμοῦσαν περισσότερους κομμουνι-

στάς και καίηρισαν ξεχωριστές έθνικες ομάδες, που έπολέμησαν με μεγάλο ήρωισμό και άυταπάρνηση τές κομμουνιστικές ομάδες. Τέτοιες ομάδες από Σαρακατσαναίους έθνικιστάς έγιναν στη Θεσσαλία και πρό πάντων στην έπαρχία Φαρσάλων και έπαρχία Άλμυρου. Η μεγαλύτερη ομάδα που συγκροτήθηκε τότε ήτο η των Φαρσάλων υπό τόν Σαρακατσάνον όπλαρχηγόν Γρηγόριον Σούρλαν με πολλούς Σαρακατσαναίους πολεμιστάς και ύπαρχηγό τόν ξάδερφό του Χρήστον Σούρλαν. Άλλη ομάδα συγκροτήθηκε στον Άλμυρο υπό τόν όπλαρχηγό Βαγγέλην Μπίσδαν, Σαρακατσάνο με Σαρακατσάνους επίσης πολεμιστάς. Ομάδες έκαμε ό Σαρακατσάνος Χαρίλαος Μπομπότης με δράση στην έπαρχία Λαρίσης. Και στην Μακεδονία, την περιφέρεια Κιλκίς, συγκροτήθηκε το μεγαλύτερο έθνικό αντάρτικο σώμα υπό τους όπλαρχηγούς Γεωργαντιάν και Μπαλλάν, Σαρακατσαναίους. Αί ομάδες αὐτές έδωσαν άλλεπάλληλες και σκληρές μάχες μέχρι του 1949 έναντίον των κομμουνιστοσυμμοριτών και πολλά παιδιά, έδωκαν την ζωήν των στον άνισον και αίματηρόν αὐτόν άγώνα. Από την ομάδα Άλμυρου σκοτώθηκαν ό όπλαρχηγός Μπίσδας Βαγγέλης και το πρωτοπαλλήκαρό του ό Βαγγέλης Μπέης. Η υπό τόν Σούρλαν ομάδα προσέφερε μεγάλην και άνεκτίμητη ύπηρεσίαν στην Πατρίδα. Πολεμώντας συνεχώς πέντε χρόνια τους κατασπλιάδες και τόν Μάρτιον του 1949 συνέβαλε τα μέγιστα στην διάλυση της Ταξιαρχίας ίππικοῦ των συμμοριτών, που διηύθυνεν ό άγριος και περιβόητος Γαζής. Οί άνδρες της συμμορικής Ταξιαρχίας έπεσαν ή αϊχμαλωτίστησαν εις τόν κάμπο των Φαρσάλων, ό ίδιος δέ ό Γαζής και τέσσαρες έπιτελείς του έφονεύθησαν από αντάρτες του Σούρλα τη στιγμή που προσπαθοῦσαν να ξεφύγουν από τόν κάμπο και να τραποῦν πρός τα βουνά της Γούρας, όπου είχαν τας βάσεις του έφοδιασμοῦ των οί κομμουνιστάι. Ο Υπουργός των Στρατιωτικών ώνόμασε έφεδρον άνθυπολοχαγόν τόν όπλαρχηγόν Γρηγόριον Σούρλαν, για τές ύπηρεσίες του και την πολύτιμη βοήθεια του στο έργον του Στρατοῦ, να απαλλάξη την χώρα από το μίasma του κομμουνισμοῦ.

«Ο Κωσταντῆς, ὁ Κωσταντῆς, ὁ μικρο—Κωσταντάκης,
τρεις χρόνους ἐτοιμάζονταν τὸ γάμο του νὰ κάμῃ...
ἐκάλεσε τὰ Γιάννενα κι' ὅλο τὸ Ζαγόρι,
τὸν Ἀϊ-Δημήτρη γιὰ νουνό, τὸν Ἀϊ-Γιώργη βλάμη»...

Δημοτικὸ τῆς Ἠλείρου

Μὲ αὐτοὺς τοὺς στίχους ἔχει ἀποθανάτι-
σει ἡ δημοτικὴ μοῦσα τοὺς μεγαλοπρεπεῖς
γάμους ἐνὸς Σαρακατσάνου τσέλιγγα τῆς
Ἠλείρου στὰ μαῦρα χρόνια τῆς σκλαβιάς.
Στὸ πιὸ χαρμόσυνο, γεγονός, ποὺ εἶναι ὁ
γάμος γιὰ μιὰ σαρακατσάνικη οἰκογένεια,
δὲν ἔπρεπε ν' ἀπουσιάσουν καὶ οἱ δυὸ προ-
στάτες τῶν κτηνοτρόφων ἄγιοι, ὁ Ἀϊ-Γε-
ώργης καβάλα στὸ ἄσπρο ἄτι του καὶ ὁ Ἀϊ-
Δημήτρης καβάλα στὸν ντουρῆ του, ποὺ
παρίστανται συμβολικὰ μὲ τὲς ἅγιες εἰκόνες
τῶν, ποὺ στολίζουν πάντα τὰ βλάχικα καλύ-
βια. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ τοῦ βουνοῦ καὶ τῆς
στάνης μὲ τὸν συνεχῆ καὶ ἀδιάκοπο ἀγῶνα
τοὺς πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, μὲ τὶς

ἀτέλειωτες οἰκογενειακὲς μετακινήσεις τῶν
ἀπὸ τοὺς κάμπους πρὸς τὰ γραφικὰ ἑλλη-
νικὰ βουνὰ καὶ ἀντίθετα, ζώντας μὲ τὸ
ὄπλο στὸν ὄμο, μιὰ σκληρὴ καὶ βασανισμέ-
νη ζωὴ κάτω ἀπὸ τὸν Τούρκικο ζυγὸ χρό-
νια ἀμέτρητα, δὲν εἶχαν καμμιά ἄλλη ψυ-
χαγωγία ἐκτὸς ἀπὸ τὴ χαρὰ, ὅπως ἀποκα-
λοῦσαν ἐκφραστικώτερα τὸν γάμο, γιὰ-
τί αὐτοὺς ὁ γάμος τῶν παιδιῶν ἦταν ἡ με-
γαλύτερη χαρὰ καὶ σ' αὐτὸν χαίρονταν ὅλοι,
μικροὶ καὶ μεγάλοι. Νὰ ἓνα ἄλλο τραγούδι,
ποὺ περιγράφει καλύτερα τὸν γάμο τὸν βλά-
χικο, ὅταν ἡ κλεφτουριά καὶ τ' ἀρματωλίκια
βρίσκονταν στὶς μεγαλύτερες δόξες:

«Ὁ Ζήντρος κάνει τὴ χαρὰ, χαρὰ στὸν ἀνεψιό του,
καὶ κάλεσε τὴν κλεφτουριά, τὰ δώδεκα πρωτᾶτα...
Τὸν Λάπα δὲν ἐκάλεσε, ὅπ' εἶχε ψυχογυιό του,
ὅλοι πηγαίνουν κέρασμα κριάρια μὲ κουδούνια
κι' ὁ Λάππας πάει ἀκάλεστος μ' ἐλάφι στολισμένο
στ' ἀσῆμι καὶ στὸ μάλαμα καὶ στὸ μαργαριτάρι...
Ζήντρο ποῦ πᾶν οἱ ἀκάλεστοι καὶ ποῦ οἱ καλεσμένοι;
Δεξιὰ μεριά οἱ ἀκάλεστοι, ζερβά οἱ καλεσμένοι.

Ἐτοιμασία ἐτῶν ἐχρειάζονταν γιὰ τὴν
προσφιλέστερη γιορτὴ ποὺ ἐγλύκαινε τὴν
μονότονη καὶ κουραστικὴ ζωὴ, γιὰ τὴν χα-
ρὰ τῶν παιδιῶν. Ἐπρεπε αἱ γυναῖκες νὰ
ζεματίσουν πλοκάρια καὶ πλοκάρια ἀπὸ
ἄσπρα καὶ μαῦρα μαλλιά, νὰ τὰ ξάνουν, νὰ
τὰ λαναρίσουν καὶ νὰ τὰ γνέσουν, γιὰ νὰ
ὑφάνουν τὰ διάφορα σκουτιὰ γιὰ τῆς κό-
ρης τὰ προικιά καὶ τοῦ παιδιοῦ τὰ στρά-
νια. Ἦσαν ὑποχρεωμένες οἱ σαρακατσάνισ-
σες νὰ πλέξουν πήχεις καὶ πήχεις γαϊτάνια
καὶ σειρήτια γιὰ νὰ κεντήσουν καὶ νὰ στο-
λίσουν τὲς φλοκκάτες—τὲς σάρινες—τῶν
ἀνδρῶν, ἔπρεπε νὰ γνέσουν κουβάρια μάλ-
λινη κλωστή γιὰ τοὺς ραφιάδες, ποὺ σταυ-
ροπόδι μέσα στὸ καλύβι ἔρραβαν ἐβδομά-
δες καὶ μῆνες καμμιά φορὰ καὶ κεντοῦσαν
τὰ κοντογούνια καὶ τὰ πισλιά...

«Τρεῖς χρόνους ράβαν τὰ προικιά
καὶ τρεῖς τὴν παραπροῖκα,

καὶ τὰ κρυφὰ τῆς μάννας τῆς
λογαριασμό δὲν ἔχουν»...

Ἐχρειάζονταν χρόνια γιὰ νὰ ὑφάνουν
τὰ μάλλινα στρωσίδια, τὴν ἀπαραίτητη
τσέργα, καὶ τὰ γραμμωτὰ χαράρια, γιὰ νὰ
συγκεντρώσουν καὶ νὰ ἀσφαλίσουν μέσα
σ' αὐτὰ τὴν προῖκα τῆς κόρης, χρόνια γιὰ
νὰ ὑφάνουν καὶ νὰ κεντήσουν τὰ δισάκ-
κια καὶ τοὺς τροβάδες καὶ νὰ πλέξουν τὲς
ὁμορφες γυναικεῖες κάλτσες, ποὺ θὰ μοι-
ράσῃ ὡς δῶρα ἡ νύφη στὸν νῦννο, τοὺς
βλάμηδες, στὴ νουνὰ καὶ τοὺς ἄλλους στε-
νοὺς συγγενεῖς τοῦ γαμπροῦ. Ἐνας γάμος
στὰ βλάχικα κονάκια ἀποτελοῦσε με-
γάλο καὶ σημαντικὸ γεγονός, ἓνα ἀληθινὸ
πανηγύρι γιὰ μιὰ σαρακατσάνικη ὁμάδα,
γιὰτὶ τότε καὶ μόνο παρουσιαζόνταν ἡ πο-
λύτιμη εὐκαιρία γιὰ ὅλους, ἄνδρες καὶ γυ-
ναῖκες, ἀγόρια καὶ τσοῦπρες, νὰ φορέσουν
τὲς πιὸ καινούργιες φορεσιές τῶν, νὰ κό-

μουν νέες γνωριμίες, νὰ ψήσουν σφαχτὰ στὴ σοῦβλα νὰ τραγουδήσουν τραγούδια κλέφτικα, τραγούδια τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ χωρισμοῦ καὶ νὰ χορέψουν μικροὶ καὶ μεγάλοι.

Σὲ κάθε γάμο, ὅπως εἶναι γνωστό, προηγείται ὁ ἀρραβῶνας τ' ἀρραβωνιάσματα ἢ τὰ σεβάσματα, ὅπως συνηθίζεται στοὺς Σαρακατσαναίους τῆς Θεσσαλίας. Γιὰ νὰ γίνη ὁμως ὁ ἀρραβῶνας πρέπει νὰ προηγηθῇ τὸ νυφοδιάλεγμα. Οἱ γονεῖς ὅταν τὸ παιδί τους φθάσῃ σὲ ἡλικία γάμου καὶ τέτοια ἡλικία γιὰ τοὺς Σαρακατσαναίους εἶναι τὰ 27—30 χρόνια—

σπάνια παντρεύονται μικρότεροι—θὰ σκεφθοῦν καὶ θ' ἀποφασίσουν ποιὸ κορίτσι πέφτει καὶ ταιριάζει στὸ παιδί τους. Θὰ λάβουν δηλαδὴ ὑπ' ὄψιν τὴν οἰκονομικὴ κατάστασι κατὰ πρῶτον, τὸ σόι—τὴν καταγωγὴ—καὶ τὴν ἡλικία. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ τὰ κορίτσια τῶν Σαρακατσαναίων παντρεύονται σὲ μεγάλη ἡλικία, πολλές δὲ φορές πάνω ἀπὸ τὰ τριάντα χρόνια! Ὅταν καταλήξουν σὲ μιὰ ἀπόφασι, ἄνθρωποι τοῦ γαμπροῦ στενοὶ συγγενεῖς καὶ φίλοι συνήθως, θὰ ἀναλάβουν νὰ βολιδοσκοπήσουν τοὺς γονεῖς ἢ συγγενεῖς τῆς νύφης. Κατὰ κανόνα τ' ἀγόρια ζητοῦν τὰ κορίτσια, γιατί θεωρεῖται μεγάλη προσβολὴ γιὰ ἓνα κορίτσι νὰ τὸ προξενήσουν σ' ἓνα παιδί, ὅσοδὴποτε πλούσιο καὶ ἂν εἶναι. Τὸ ἀντίθετο γίνεται στοὺς κουτσοβλάχους, οἱ ὁποῖοι προξενοῦν τὰ κορίτσια στὰ παιδιά. Ὅταν τὰ κονάκια τῆς ὑποψηφίας νύφης βρίσκωνται κάπως μακριὰ, ἓνα ἢ δύο πρόσωπα ἀπὸ τὸν γαμπρὸ θὰ πᾶν ἐκεῖ γιὰ νὰ ζητήσουν τὸ κορίτσι. Ἐκεῖ θὰ φιλοξενηθοῦν ὅπωςδὴποτε καὶ θὰ συζητήσουν γιὰ τὸ συνοικέσιο μετὰ τὸ φαγητό. Γυρίζοντας οἱ ἄνθρωποι τοῦ γαμπροῦ στὰ κονάκια τους

ἀπὸ τὸ ταξεῖδι αὐτό, ἂν μὲν ἔχουν κλείσει τὸν ἀρραβῶνα προσπαθοῦν νὰ φθάσουν μέρα καὶ τότε ρίχνουν τρεῖς τουφεκιές, γιὰ νὰ εἰδοποιήσουν τοὺς ἀνθρώπους τῆς ὁμάδας τῶν ὅτι ἡ ἐπιχείρησι πῆγε καλά, ὅταν ὁμως γυρίσουν ἄπρακτοι, τότε περιμένουν

Οἱ Σαρακατσαναῖοι εἰς τὸ κύριον ἔργον των

νὰ νυχτώσῃ, γιὰ νὰ μποῦν στὰ κονάκια καὶ νὰ ἀναγγείλουν τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ταξειδιοῦ, γιὰ μεγάλη θλίψι τοῦ γαμπροῦ καὶ τῶν συγγενῶν του. Πρὶν ἀπὸ πενήντα χρόνια, ὅταν ἓνας νέος ζητοῦσε ἓνα κορίτσι καὶ δὲν τοῦ τὸ ἔδιναν, τότε ὠργάνωνε βιαία ἀπαγωγὴ. Γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτὸ ἔπαιρνε μαζί του 2—5 ὠπλισμένους συγγενεῖς του ἢ φίλους καὶ πήγαινε νύχτα στὰ κονάκια τοῦ κοριτσιοῦ καὶ ἐκεῖ ἔμειναν κάπου κορυμμένοι γιὰ νὰ μὴ τοὺς ἀντιληφθοῦν. Μιὰ καὶ δυὸ μέρες караδοκεῦσαν ἐκεῖ τὴν ὥρα καὶ τὴν στιγμὴ, πὺ οἱ ἄνδρες τοῦ κονακιοῦ θὰ ἔλειπαν μακριὰ ἢ τὴν ὥρα πὺ ἡ κόρη ἀνύποπτη μαζί μὲ ἄλλες θὰ πήγαινε στὸ πλησιέστερο ρέμμα ἢ βρύση νὰ πλύνῃ τὰ σκουτιά. Ὅταν πλέον ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἦτο ἐκεῖ τὸ κορίτσι, πὺ τοὺς ἐνδιέφερε, παρυσιαζόταν μὲ τὰ μαχαίρια στὰ χέρια ἄγριοι καὶ βιαστικοί, ἄρπαζαν τὸ κορίτσι κι' δῶ πᾶν οἱ ἄλλοι. Ἄν οἱ ἄνθρωποι τοῦ κοριτσιοῦ ἔπαιρναν εἴδησι ἐγκαίρως, ἄρπαζαν τὰ ὄπλα καὶ ἔτρεχαν νὰ πλησιάσουν τοὺς ἀπαγωγεῖς καὶ νὰ λευθερώσουν τὸ κορίτσι. Μάχη σωστὴ ἐλάμβανε χώραν τότε μὲ νεκροὺς καὶ τραυματίες. Ἐχω ὑπ' ὄψιν

μιά τέτοια απαγωγή, πού έγινε στην κατοχή ἐδῶ καὶ ἑννέα χρόνια στὴν περιφέρεια τῶν Φαρσάλων καὶ στὴν ὁποία τὸ κορίτσι λευθερώθηκε καὶ ὁ ὑποψήφιος γαμπρὸς κατακρεουργήθηκε κυριολεκτικά. Ὅταν ὁμως οἱ ἀπαγωγεῖς κατῴρθωναν ν' ἀπομακρυνθοῦν τότε οἱ ἄνθρωποι τοῦ κοριτσιοῦ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦν τὸν γαμπρὸ καὶ ὕστερα ἀπὸ λίγον καιρὸ νὰ τὸν καλέσουν στὸ κονάκι τους νὰ τὸν φιλέσουν μαζί μὲ τὴ νύφη. Τέτοιες ἀπαγωγές ἦσαν συνηθέστατες στὰ παλιὰ τὰ χρόνια καὶ πολλές φορές οἱ ἄνθρωποι τοῦ κοριτσιοῦ ἀπέφευγαν νὰ κινηθοῦν γιὰ καταδίωξη, γιατί γλύτωναν οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ πολλὰ ἔξοδα, πού ἀπαιτοῦσε ὁ ἀρραβῶνας καὶ ὁ γάμος. Πρὶν ἀπὸ δέκα πέντε χρόνια ἐγίνε μιὰ ἄλλη ἀπαγωγή στὰ καλύβια μιᾶς μεγάλης Σαρακατσάνικης ομάδας στὴν ἐπαρχία μας μὲ θῦμα τὴν ἀδελφή τῆς νύφης. Τὸ καὶ μὲνο τὸ κορίτσι ἐπλενε μαζί μὲ τὴν ἀδελφή της σὲ κάποιο ρέυμα καὶ ὅταν οἱ ἀπαγωγεῖς ἐπεχείρησαν νὰ τὴν πάρουν μαζί τους, αὐτὴ ρίχτηκε πάνω της τὴν ἀγκάλιασε καὶ δὲν ἐννοοῦσε ν' ἀποχωρισθῇ ἀπ' αὐτή. Μιὰ μαχαιριά ὁμως ἀπὸ κάποιον τῆς παρέας τοῦ γαμπροῦ στὸ λαιμὸ της ἔφθασε νὰ τὴν ἀφήσῃ νεκρή. Τὸ περίεργο στὴν προκειμένη περίπτωση εἶναι ὅτι αἱ δύο

οἰκογένειες τὰ ταίριασαν ἀργότερα, ὥσάν νὰ μὴν ἐγίνε ἀπολύτως τίποτε καὶ ὅταν δικάζονταν στὸ κακουργιοδικεῖο οἱ ἀπαγωγεῖς, οἱ ἄνθρωποι τοῦ θύματος ἐφρόντισαν ν' ἀπαλλαγῇ ὁ φονηῆς...

Γέρος γραματοδιδάσκαλος ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, πού δίδαξε εἴκοσι περίπου χρόνια τὰ ἑλληνικὰ γράμματα στὰ παιδιὰ σαραντα οἰκογενειῶν μιᾶς ομάδας Σαρακατσαναίων τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, πού ἰσχυρίζονται ὅτι προέρχονται ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τοῦ ἀρματολῶν Κατσαντώνη, μοῦ διηγεῖτο ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια ὅτι στὰ μέρη ἐκεῖνα—τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης—παρτηρεῖται τόση μεγάλη ἔλλειψη ἀπὸ γυναῖκες στὰ διάφορα σαρακατσάνικα κονάκια, ὥστε πολλὰ παιδιὰ καταντοῦσαν γεροντοπαλλήκαρα ἀπὸ ἔλλειψη νύφης... Γιὰ μιὰ κωφάλαλη σαρακατσανοπούλα ἐδῶ καὶ εἴκοσι πέντε χρόνια ἐγίνε πραγματικὴ πλειοδικὴ δημοπρασία ἀπὸ τρία λεβεντόπαιδα σὲ δῶρα καὶ μετρητὲς λίρες—ἀγαρλίκι—στοὺς γονεῖς της!. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὀφείλεται στὸ ἔθιμο, πού ἔχουν οἱ Σαρακατσαναῖοι—στὸ παρελθόν—νὰ ἀποφεύγουν μὲ ἐπιμονὴ κάθε ἐπιμιξία μὲ ἄλλη ἑλληνικὴ φυλή.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΓΥΡΩ ΑΠ' ΤΗΝ ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΩΝ ΣΑΡΑΚΑΤΣΑΝΑΙΩΝ

Ἀπ' τὸ διπλὸ τεῦχος (ἀριθ. 40—41) τῶν μηνῶν Αὐγούστου καὶ Σεπτεμβρίου 1956 ὁ ἀξιότιμος κ. Βασ. Σκαφιδᾶς ἀρχισε νὰ δημοσιεύῃ στὴν «Ἡπειρ. Ἑστία» μὲ γενικὸ τίτλο: «Οἱ Σαρακατσαναῖοι» μιὰ ἀξιόλογη μελέτη του, σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ, τὰ ἔθιμα καὶ ἔθιμα τῆς ἑλληνικώτατης ράτσας τῶν Σαρακατσαναίων, πού ἀσχολοῦνται κατὰ κύριο λόγον μὲ τὸ κτηνοτροφικὸ ἐπάγγελμα. Ἀξίζουν θερμότατα συγχαρητήρια

στὸν παραπάνω μελετητὴ, γιατί μὲ τὰ δημοσιευόμενα ἀρθρα του προσφέρει πολὺ μεγάλη ὑπηρεσία στὴν Ἑλληνικὴ λαογραφία. Ὅπως ὁ κ. Σκαφιδᾶς, ἔτσι κι ἐγὼ ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἔχω ἀσχοληθῇ μὲ τὴ μελέτη τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐθίμων τῶν Σαρακατσαναίων. Αὐτὸ δὲ ἐγίνε, ὄχι μόνο, γιατί ὁ πατέρας μου κι ὁ παπoύς μου εἶχαν μεγάλες σχέσεις μὲ τοὺς Σαρακατσαναίους, διατηρώντας γιὰ πολλὰ χρόνια μαζί πρό-

βατα και κατὰ συνέπεια κι ἐγὼ πέρασα τὰ παιδικὰ μου χρόνια συναναστρεφόμενος πολὺ τὰ Σαρακατσανόπουλα, ἀλλὰ και γιατί ὑπηρετώντας στὸ χωριό μου (Κουκούλι—Ζαγοριού) σὰν δάσκαλος, ἐδῶ και 30 χρόνια, εἶχα στὴν πλειονότητα τῶν μαθητῶν τοῦ σχολείου μου παιδιὰ ἀπὸ ράτσα Σαρακατσαναίων. Ὅστερα ἀπ' τὴν ἀραίωση τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ χωριοῦ μου ἔχει γίνεи σ' αὐτὸ ἀθρόα ἐγκατάσταση Σαρακατσαναίων· ἄλλως τε τὸ χωριό μου ἔχει στὴν κυριότητά του ἀρκετὲς ἐκτάσεις θερινῶν βοσκῶν. Ἔτσι δημιουργήθηκε γιὰ τὸ χωριό μου ἓνα περιβάλλον, κάπως ἰδιόμορφο και ἤμουν ὑποχρεωμένος σὰν δάσκαλος νὰ προβῶ στὴ μελέτη και τὴν ἐξέτασή του. Ἐκανα λοιπὸν ἀρκετὴ ἐργασία πάνω σὲ λαογραφικὰ στοιχεῖα ἀναφερόμενα στοὺς Σαρακατσαναίους. Ἐκεῖνο ποὺ ἔχω βγάλει σὰν θετικὸ συμπέρασμα πάνω στὸ θέμα αὐτὸ εἶναι, ὅτι οἱ Σαρακατσαναῖοι ἀποτελοῦν μιὰ ράτσα ἀνόθευτη ἐθνικά, μὲ γλῶσσα, ἥθη και ἔθιμα Ἑλληνικώτατα. Ὅλοι γεινικά οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ἄτομα μὲ ψυχικὴ δύναμη, χωρὶς νὰ παρουσιάζουν δείγματα ἐκφυλισμοῦ ἢ πνευματικῆς καθυστέρησης. Δὲν ὑπῆρξε φαινόμενο κατὰ τὰ πολλὰ χρόνια τῆς δασκαλικῆς μου ζωῆς στὸ χωριό μου νὰ παρουσιασθῇ Σαρακατσανόπουλο καθυστερημένο πνευματικά.

Παρουσιάζεται, βέβαια, κάποια μικρὴ διαφορὰ ὡς πρὸς τὰ λαογραφικὰ στοιχεῖα, ποὺ ἔχω συγκεντρώσει ἐγὼ γιὰ τοὺς Σαρακατσαναίους, σὲ σύγκριση μὲ τὰ ὅσα γράφει ὁ κ. Σκαφιδᾶς, ἀλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ γιὰ τὴν ὥρα.

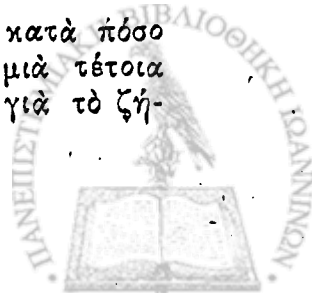
Ἐκεῖνο ποὺ μὲ ἔκανε και μένα νὰ βρεθῶ σὲ δύσκολη θέση, ὑπῆρξεν ἡ προσπάθεια νὰ βρῶ θετικὰ τὴν καταγωγὴ τῆς ράτσας αὐτῆς και ἰδιαίτερα τὴν προέλευση τῆς ὀνομασίας «Σαρακατσαναῖοι». Πολλὲς ἀπόψεις δρέθηκαν μπροστά μου, μὰ πολὺ ἀλληλοσυγκρουόμενες πάνω στὸ ζήτημα αὐτό. Ὁ κ. Σκαφιδᾶς ἀπρὸς λέει ὅλες τίς ἄλλες ἐκδοχὰς και προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπὸ τὸ εἶδος φορεσιᾶς, ποὺ λέγεται στὴν κουτσοβλάχικη διάλεκτο «σ ἄ ρ ι κ α» ἢ «σ ἄ ρ ι κ ο υ». Ἐχει τὴ γνώμη, ὅτι ἡ κουτσοβλάχικὴ αὐτὴ λέξη ἐπεκράτησε τόσο πολὺ, ὥστε μὲ τίς

διάφορες προσθήκες τῶν καταλήξεων, ποὺ ἀναφέρει, ἔδωσε τὴν ὀνομασία «Σαρακατσαναῖοι». Δὲν ξαίρω τὰ κουτσοβλάχικὰ και δὲν μπορῶ νὰ πάρω μὲ πεποίθηση κάποια θέση πάνω στὸ ζήτημα αὐτό. Ὅμως ἡ ταπεινὴ μου γνώμη εἶναι, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν ἡ κουτσοβλάχικὴ διάλεκτος νὰ ἔχῃ τόση δύναμη, ὥστε νὰ ἐπικρατήσῃ μιὰ λέξη τῆς κατὰ τέτοιον τρόπο. Δὲν μπορούμε και δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δώσουμε τόση παντοδυναμία στὴ διάλεκτο αὐτὴ, ποὺ λαλιέται μόνο σ' ἓνα ὠρισμένο κομμάτι τῆς πατρίδας μας. Ἀκόμα δὲ περισσότερο μοῦ φαίνεται, ὅτι δὲν στέκει γιὰ ὀρθὴ ἢ ἀποψη αὐτὴ, γιατί οἱ Σαρακατσαναῖοι δὲν εἶχαν ποτὲ ἀγαθὲς σχέσεις και συναλλαγὰς μὲ τὸ ἄλλο εἶδος τῶν σκηνιτῶν κτηνοτρόφων, ποὺ μιλοῦν τὴν κουτσοβλάχικὴ κι ἔχουν τὴν ὀνομασία, Ἀρβανιτόβλαχοι ἢ Καραγκούνηδες.

Μοῦ φαίνεται πὺ ὁ σωστὴ και λογικὴ ἡ ἐρμηνεία γιὰ τὸ ὄνομα «Σαρακατσαναῖοι» ποὺ δίνει ὁ φίλος κ. Γ. Κοτζιούλας στὸ ὑπ' ἀριθ. 43 (Νοέμβριος 1955) τεῦχος τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας. Αὐτὸς μὲ τὰ ὅσα γράφει θέλει νὰ ἐξηγήσῃ, ὅτι ἡ λέξη αὐτὴ ἔχει προέλευση Τουρκικὴ και εἶναι σύνθετη. Ἡ ἀποψη τοῦ κ. Κοτζιούλα στέκει και λογικά και ἐτυμολογικά. Αὐτὰ ποὺ γράφει ὁ κ. Κοτζιούλας εἶναι σύμφωνα μὲ μιὰ ἀπ' τίς πολλὰς ἐκδοχὰς ποὺ διαπραγματεύεται και ὁ Ἰωάν. Λαμπρίδης στὰ Ἡπειρωτικά του Μελετήματα (Μαλακασιακά. Μέρους Πρῶτον, σελ. 52 σὲ ὑποσημείωση).

Πάντως ὅμως ἐγὼ νομίζω, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ἐκδοχὴ—ὅπως τὸ κάνουν δυστυχῶς αὐτὸ πολλοί—ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν Σαρακατσαναίων και ἡ ὀνομασία τους προέρχεται ἀπὸ τὸ χωριό τοῦ Βάλτου Σακαρέτσι. Γιὰ νὰ μὴν ἀπορρίψουμε ἐντελῶς τὴν ἐκδοχὴ αὐτὴ, κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, μᾶς καθοδηγοῦν δυὸ πράγματα: α) τὰ γραπτὰ ντοκουμέντα, ποὺ σχετίζονται μὲ τὸ θέμα αὐτό και β) ἡ λεπτομερειακὴ ἐρευνα και ἐξέταση τῶν ἡθῶν και ἐθίμων τῶν Σαρακατσαναίων και ἡ παραβολὴ τους μὲ τὰ τέτοια τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς τοῦ Βάλτου.

Και πρῶτα ἂς ἐρευνήσουμε κατὰ πόσο μπορούμε νὰ στηριχθοῦμε σὲ μιὰ τέτοια ἀποψη μὲ τὰ ὅσα ἔχουν γραφῇ γιὰ τὸ ζή-

τημα αυτό, δηλαδή να στηριχθούμε σε κάποια γραπτή πηγή. Σε κάποιο βιβλίο του Θεοδώρου Χαβέλλα «Ιστορίας των Αιτωλών συνέχεια» έτος 1883 στη σελίδα 32 διαβάζει κανένας: «Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους—έννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸ 1665—ὁ ἡγεμονεὺς τῆς χώρας ταύτης συνέλαβεν τινὰς Σακαρεσιάνους ἀπὸ τοῦ Σακαρέσιον (Σακαρέτονον) καὶ θαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐν Αἰτωλικῇ φυλακὴν ἐβασάνιζε μυριοτρόπως, ζητῶν παρ' αὐτῶν καὶ γρήματα. Ὁ Εὐγένιος—γίνεται στὸ κεφάλαιο αὐτὸ διαπραγμάτευση ἀπὸ τοῦ συγγραφέα τῆς εὐεργετικῆς δράσεως τοῦ λογίου καὶ διδασκάλου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Εὐγενίου—συμπαθὼν ἐγτέλλε πρὸς αὐτοὺς τὰ πρὸς θρώσιν καὶ πόσιν. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτοὶ ἐδραπέτευσαν ὁ ἡγεμὼν διέταξε τοὺς ὑπηρέτας νὰ ἀνεύρωσι διὰ παντοίων μέσων τὸν τρόπον τῆς δραπετεύσεως αὐτῶν. Οἱ δ' ὑπηρέται δι' ἀπειλῶν καὶ μαστίγων προσεπάθουν νὰ ἀνεύρωσι τοῦτο κ.λ.π. κ.λ.π.».

Ἀπ' τὸ κομμάτι αὐτὸ τῆς ἱστορίας τοῦ Χαβέλλα μποροῦμε νὰ συμπεραίνουμε, ὅτι πραγματικὰ οἱ Βαλτινοὶ Σακαρεσιάνοι πῆραν τὰ μάτια τους ἀπ' τοὺς Τούρκους. Ξερριζώθηκαν καὶ ξεσπιτώθηκαν. Ἔτσι δὲ ξερριζωμένοι καὶ ξεσπιτωμένοι ἔγιναν φυγάδες καὶ δημιούργησαν νομαδικὴ ζωὴ. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ τὸ πάρουμε μὲ τὴ στενὴ του μονάχα σημασίαν καὶ νὰ τὸ περιορίσουμε στὸ μικρὸ ἢ μεγάλον ἀριθμὸ τῶν κυνηγημένων μόνο ἀπ' τὸ Σακαρέτσι. Κι' ἀπ' ἄλλα χωριὰ τοῦ Βάλτου οἱ κυνηγημένοι ἀπ' τοὺς Τούρκους θὰ ἀκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Σακαρεσιάνων καὶ ἔτσι αὐγατώντας σκόρπισαν ἔλο καὶ πιδ πλατύτερα μὲ τὴ γενικὴ ὀνομασίαν Σακαρεσιάνοι, ποὺ μὲ τὸν καιρὸ μετατράπηκε σὲ Σαρακατσάνοι. Τὸ μέτρο αὐτὸ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Σαρακατσανῶν ἀπὸ μεταπήδηση Βαλτινῶν σὲ τὰς τάξεις τους ἐξακολούθησε βέβαια γιὰ πολλὰ χρόνια πρὶν ἀπ' τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἀλλ' ὅμως ἐξακολούθησε αὐτὸ κι' ὕστερα ἀπ' τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ γνωστοῦ τμήματος τῆς χώρας μας στὰ 1829 καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν στὴν περιοχὴ τοῦ Βάλτου. Ὅσοι ἀπ' τὰ χωριὰ τοῦ Βάλτου προέβηναν σὲ διάφορους φόνους ἢ ἄλλες

ἀξιοποίνες πράξεις ξεσπιτώνονταν ἀπ' ἐκεῖ κι' ἔρχονταν μὲ τὶς οἰκογένειάς τους πρὸς τὰ σκλαβωμένα μέρη τῆς Ἑλλάδος (Ἡπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία) στὸ τούρκικο γιὰ νὰ διαφύγουν τὶς συνέπειες τῶν Ἑλληνικῶν νόμων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μεταπήδησαν ἀρκετοὶ Βαλτινοὶ στὸ νομαδικὸ βίον καὶ σήμερα ὑπάρχουν τέτοιοι καὶ στο χωριὸ μου, ποὺ ὅχι μόνο ξαίρουν αὐτὸ ποὺ ἔκαναν οἱ παπποὶδες τους, ἀλλὰ διατηροῦν καὶ κάποια συγγένεια μὲ ντόπιους κατοίκους τῶν χωριῶν τοῦ Βάλτου (Βόνιτσα, Μοναστηράκι κλπ.). Τέτοιοι Σαρακατσαναῖοι εἶναι στὴν περιοχὴ τοῦ Ζαγοριοῦ πάρα πολλοὶ (Φερεντιναῖοι, Ζηγαῖοι κλπ.).

Στὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ στραφῇ περισσότερο ἢ προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν. Οἱ μετατασσόμενοι ἀπ' τὰ χωριὰ τοῦ Βάλτου σὲ τὰς τάξεις τῶν Σαρακατσανῶν κάτοικοι, περνώντας τὴ νομαδικὴ τους ζωὴ δὲν ἔπαυαν νὰ ἔρχονται μ' αὐτοὺς σὲ ἐπιμιξία. Καὶ εἶναι τὸ ζήτημα αὐτὸ πολὺ ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸ ὅτι ὅχι μόνο ἡξαιραν καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ τὴν καταγωγὴ τους, ἀλλὰ καὶ ταίριαζαν τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά τους. Ἐπειδὴ δὲ ξαίρουμε πολὺ καλά, πόσο οἱ Σαρακατσαναῖοι ἀποφεύγουν νὰ ἔρθουν σὲ ἐπιμιξία μὲ ἄλλους ποὺ ἔχουν διαφορετικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα ἀπ' αὐτοὺς, πρέπει νὰ παραδεχθῶμε, ὅτι μόνο μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀνθρώπους τῆς ράτσας τους ἔρχόντανε σὲ ἐπιμιξία μὲ τοὺς δραπετεύοντες Βαλτινοὺς κι' ἔδιναν σ' αὐτοὺς κορίτσια ἢ ἔπαιρναν τέτοια. Δὲν ὑπάρχει φαινόμενο νάχη πάρει Σαρακατσᾶνος κόρη ἀπὸ Ἀρβανιτοβλάχους καὶ τὸ ἀντίθετον.

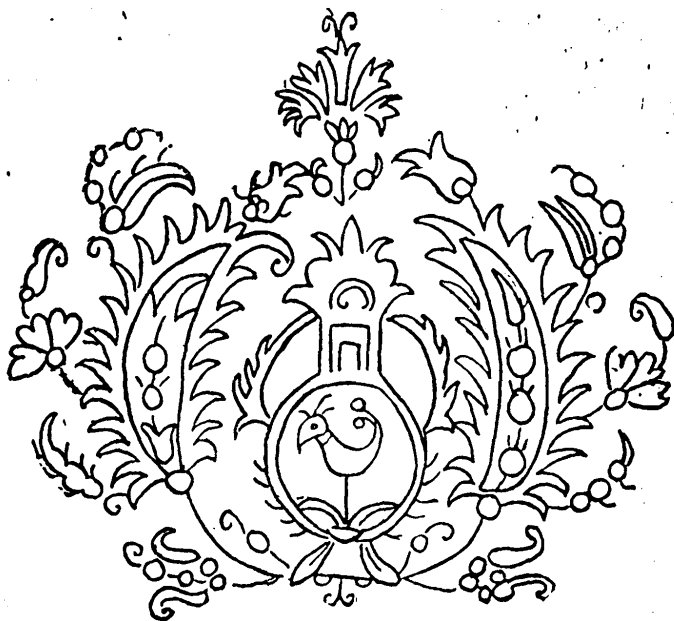
Πόσο ἀργὰ προσαρμόζονται οἱ Σαρακατσαναῖοι σὲ διαφορετικὸ περιβάλλον, ἢ καλύτερα νὰ πῶ, πόσο φροντίζουν καὶ διατηροῦν ἀμιγῆ καὶ γνήσια τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά τους, ἀναφέρω τὸ παρακάτω γεγονός: Στὸ χωριὸ μου (Κουκούλι—Ζαγοριοῦ) φαίνεται νὰ παρουσιάστηκαν Σαρακατσαναῖοι σὰν νοικιστάδες τοῦ βουνοῦ πρὶν ἀπὸ τὰ 1800. Σ' ἓνα μαρτυρικὸ γράμμα τῶν χωριανῶν Κουκουλιωτῶν ποὺ ἔγινε αὐτὸ στὸ Κουκουλιώτικο βουνὸ «Ἀστράκα» σὲ 4 Ἰουνίου 1851 κάποιος Χριστόδουλος Ἰωάννου Τζουμάνης, Σαρακατσᾶνος, λέγει: «ἀπὸ τὸν μακαρίτην πατέρα μου διδαγμένος,

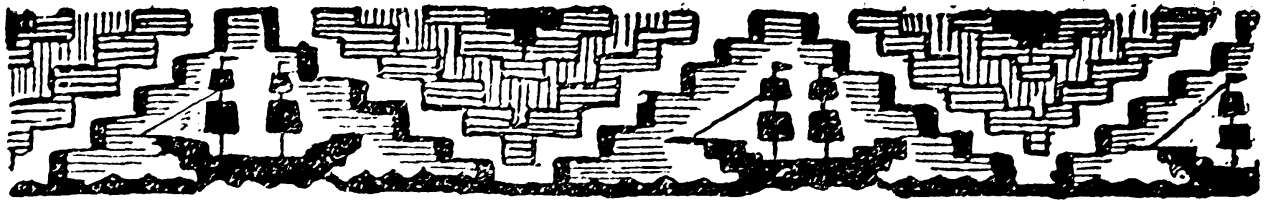
δοτις εἰς τὸ αὐτὸ θουνόν, ὁμοίως καὶ τὸ Βραδετινόν, Καπεσοβίτικον, Παπιγγιώτικον εἶχεν ὑπὲρ τὰ ἐξήντα ἔτη βοσκῶν τὰ πρόβατά του καὶ ἐνοικιάζων πότε τοῦ ἐνὸς χωρίου καὶ ἄλλοτε τοῦ ἄλλου κλπ.». Παρ' ὅλα δμως αὐτά, ἂν καὶ οἱ Σαρακατσαναῖοι ἔχουν περισσότερα ἀπὸ 150 χρόνια ποὺ ζοῦν κατὰ τοὺς καλοκαιρινοὺς μῆνες στὰ χωριά τοῦ Ζαγοριοῦ, συναναστρέφονται μὲ τοὺς κατοίκους των κλπ. διατηροῦν πέρα πέρα ἀκόμα ἀμόλυντο τὸ χρῶμα τῶν ἡθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τους (γάμοι, συνήθειες, τραγούδια, δυσειδαιμονίες καὶ προλήψεις κλπ.).

Τώρα ἂν ἐξετάσῃ κανένας ἔστω καὶ πρὸ χειρα ὅλα αὐτὰ τὰ λαογραφικὰ τεκμήρια διαπιστώνει, ὅτι αὐτὰ εἶναι, ἂν ὅχι ἐντελῶς πανομοιότυπα, ἀλλὰ τοῦλάχιστο κατὰ 80 % συγγενικὰ καὶ πλησιέστερα πρὸς τὰ τὰ ἡθῆ καὶ τὰ ἔθιμα τῶν κατοίκων τοῦ Βάλτου. Μιὰ πιὸ ἐκτεταμένη καὶ φροντισμένη ἔρευνα, νομίζω, πάνω σ' αὐτὸ τὸ τελευταῖο σπουδαῖο ζήτημα, θὰ ἀποδείξῃ τὴν πολὺ μεγάλη ὁμοιότητα τῶν λαογραφικῶν

στοιχείων τῶν Σαρακατσαναίων πρὸς τὰ τέτοια τῶν κατοίκων τοῦ Βάλτου.

Συνοφίζοντας τὴν ταπεινὴ μου γνώμη πάνω στὸ θέμα τῆς προελεύσεως τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τῆς ὀνομασίας τους αὐτῆς, τονίζω, ὅτι δὲν παραδέχομαι τὰ ὅσα γράφει ὁ κ. Σκαφιδᾶς. Καὶ τοῦτο, γιατί γιὰ μένα εἶναι ἀπαράδεκτο νάχη μιὰ τέτοια ἐπίδραση ἢ κουτσοβλαχικὴ διάλεκτος. Ὑποστηρίζω, ὅτι οἱ Σαρακατσαναῖοι εἶναι ἢ κατηγορία τῶν Ἑλλήνων ἐκείνων ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ ξεσπιτωθοῦν καὶ νὰ πάρουν τὸ δρόμο τῆς νομαδικῆς ζωῆς. Καὶ σὰν τέτοιους δηλ. σὰν κυνηγημένους ἀπ' τοὺς Τούρκους τοὺς ταιριάζει καὶ ἡ ἐκδοχὴ κάπως τοῦ κ. Κοτζιούλα, ὅτι θεωροῦνται ἀπ' αὐτοὺς ληστοφυγῶδες. Ἀλλὰ δὲν ἀπομνημονύομαι καθόλου ἀπ' τὴν ἀποψη, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα ἔχω διαλάβει πιὸ πάνω, ὅτι ἡ καταγωγὴ τῶν Σαρακατσαναίων εἶναι ἀπὸ τὸ Βάλτο. Ἐναπόκειται σὺν ἐπιστημονικῇ ἔρευνᾳ νὰ τὸ ἐξακριβώσῃ αὐτὸ περισσότερο καθαρά.

ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Δημ)λου

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΑΙ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ

(ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ - ΖΑΓΟΡΙΟΥ)

Ἔργον μέγα ἐπιτελεῖται διὰ τῆς περισυλλογῆς τῶν διαφόρων ἐπιγραφῶν καὶ ἐνθυμήσεων ἐκ τῶν διαφόρων ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, διότι ἡ σημασία αὐτῶν εἶναι σπουδαιότατη πρὸς πλήρη διελεύκανσιν πολλῶν σκοτεινῶν σημείων περὶ τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν.

Δυστυχῶς πολλαὶ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις, προΐοντος τοῦ χρόνου κατεστράφησαν, διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται εἰς πάντας, ἰδιαιτέρως δὲ εἰς τοὺς διδασκάλους, νὰ περισυλλέξουν ὅ,τι μέχρι σήμερον διεσώθη, προσφέροντες οὕτω μεγίστας ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἱστορίαν τόσον τῆς ἰδιαιτέρας των πατρίδος, ὅσον καὶ γενικώτερον τῆς Ἡπείρου.

Πολλὰς ὑπηρεσίας διὰ τῶν ἐμπεριστατωμένων ἐργασιῶν τῶν προσέφερον οἱ Ἡπειρώται ἱστορικοὶ καὶ λαογράφοι Ι. Λαμπρίδης, Δ. Σάρρος Χρ. Σούλης, κ.ἄ. διὰ τῶν ὁποίων διελευκάνθησαν πλεῖστα ὅσα ἱστορικά σημεῖα.

Ἄλλ' ὥς ἦτο φυσικὸν οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ περισυλλέξουν καὶ δημοσιεύσουν ὅλα τὰ στοιχεῖα τὰ ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν ἐκάστης ἐπαρχίας, καὶ ὑπάρχουν εἰσέτι πολλὰ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις ἐγκατεσπαρμέναι ἀνὰ τοὺς Βυζαντινοὺς καὶ νεωτέρους ναοὺς καὶ μοναστήρια, τῶν ὁποίων ἐπιβάλλεται ἡ περισυλλογή.

Μικρὰν συμβολὴν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην ἀποτελεῖ καὶ ἡ παρούσα ἐργασία μου, εἰς ἣν περιλαμβάνονται ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις τῶν διαφόρων Βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων μνημείων τοῦ χωρίου μου Μονοδενδρίου τῆς ἐπαρχίας Ζαγορίου.

Πολλὰ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐνθυμήσεις τοῦ χωρίου μου ἐδημοσιεύθησαν κατὰ τὸ πα-

ρελθὸν ὑπὸ τῶν Ἰωάννου Λαμπρίδου εἰς τὰ «Ζαγοριακά», Δημ. Σάρρου εἰς τὰ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», Ἰωάννου Ν. Νικολαΐδου εἰς τὴν ἱστορικὴν μονογραφίαν τοῦ «Περὶ τῆς ἐν Ἡπείρῳ χώρας Βεζήτζης» καὶ ἀλ. λαχοῦ· ἀλλ' ἐνταῦθα ἀναφέρω συμπληρωματικῶς ὅσας τυχὸν δὲν ἔτυχον δημοσιεύσεως καὶ περισυνελλέγησαν ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τῶν σωζομένων σήμερον μνημείων καὶ ἐκ τῶν παραφύλλων διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν βιβλίων.

1. Μονὴ Ἀγίας Παρασκευῆς.

«1733». Χρονολογία ἐπὶ εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ μικρῶν διαστάσεων.

1761. «Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, ἀσπαζόμενος τὴν ἁγίαν χεῖρα καὶ σὰς παρακαλῶσας νὰ μὲ μνημονεύεται καὶ νὰ δεχτήτε ἐτούταις τῆς μικραῖς ἀκολουθίας τοῦ ἁγίου ἀθανασίου, τοῦ ἁγίου στυλιανοῦ τοῦ παφλαγόνος καὶ τῆς ἁγίας μυροφόρου μαγδαληνῆς καὶ θέλετε ἔχει τὸν μισθὸν τους. Ἐγὼ δὲ ταπεινὸς ἀθανάσιος λεγόμενος ἔγραψα εἰς ἐσᾶς τοὺς εὐλαβεστάτους ἱερεῖς παπαχαρήσιος, Παπακώστα καὶ παπαζῶτο. Ταῦτα καὶ νὰ ὑγιαίνετε. 1761—Αὐγούστου—14 Θανάσιος δούλος προσκυνητῆς».

Ἐπὶ χειρογράφου φυλλάδος περιεχούσης διαφόρους ἀκολουθίας ἁγίων.

1800 «διὰ χειρὸς δημητρίου παπαδιαμάντη 1800»

Ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ ἁγίου Χαραλάμπους, μεγάλων διαστάσεων.

1802. «δέσεις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Λεοντὰρι γεωργίου ἐκ κομῆς μονοδεντρίου Μαρτίου 1802»

Ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦ ἱ. Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τοῦ Προδρόμου.

1814. «Ἔτος 1814 δικεμβρίου 24 παρουσία τῆς ἁγίας οσιομάρτυρος παρασκευῆς· μνήσθητι κύριε τοὺς προκειμηθέντας δούλους σου ραφαὴλ ἀρχιεραίου, ματθαίου ιερομονάχου, μακαρίου ιερομοναχοῦ, γεοργίου ιερέως κλπ.»

Εἰς τρίπτυχον τῆς προσκομιδῆς.

1849. «† 1849 ΙΟΥΝΙΟΥ Ζ' Ο ΑΓΙΟΣ ΤΡΗΦΟΝΑΣ ΛΕΙΨΑΝΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΗΣ ΤΟΥ ΕΞ ΚΟΜΗΣ ΜΑΝΑΔΕΝΤΡΙΟΥ ΔΙ' ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΑΖΟΥΣΟΝ».

Ἐπὶ τῆς θήκης ἱερῶν λειψάνων.

1856. «Ἀφιεροῦται παρ' ἐμοῦ τοῦ ἰδίου εἰς τὴν ἱερὰν Μονὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τοῦ Μονοδενδρίου τὴν 25 Ἰουνίου 1856 Μονοδένδριον Δημήτρ. Μ: Κ. Μήσιου». Ἐπὶ τοῦ ἐσωφύλλου τοῦ Ἀποστόλου.

1864. «Τὸ παρὸν ἐγγράφη ἐν ἔτει 1864 διὰ χειρὸς Ζαχαρίου ιερομονάχου τοῦ Ζητσαίου τὸν χρηματίσαντα ἐφημέριον τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἐν Μαναδενδρίῳ»

Ἐπὶ ἐσωφύλλου μηναίου ἐκδόσεως 1779. Κάτωθεν χειρογράφου ἀπολυτικίου τοῦ Ἀγ. Τρύφωνος.

1868. «ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝ)ΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΑΠΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΩΞΗ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ ΜΑΪΟΝ».

Ἐπὶ ἱεροῦ ἀντιμηνσίου.

1880. «Εἰς τὴν κατὰ τὸ Μονοδένδριον τοῦ Ζαχαρίου Ἐπαρχίας Ἰωαννίνων ἱερὰν μονὴν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς ἀφιεροῦται, ἐν Ἀθήναις τῇ 4 Ἰουλίου 1880 Δημήτριος Μ. Στάμος».

Ἀφιέρωσις εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐξωφύλλου τοῦ Ὁρολογίου.

1891. «τὸ ἔτος 1891 σημήνο διὰ τὸ ἔτος αὐτὸ ἐγίνε μέγας χειμὼν ἀπὸ πεντε Ἰουναρίου ἕως δεκατέσσερις... ἐρίξε πῆχεις δεκαπέντε χωρὶς ἀμφιβολίαν ὁ γράψας ἐν Ἱερομονάχοις γεώργιος».

Ἐνθύμησις ἐπὶ Εὐαγγελίου νεωτέρας ἐκδόσεως.

2. Ἱερὸς ναὸς Ἀγίου Μηνᾶ.

1782. «ΜΠΗΤΡΟΠΕΒΟΤΑΝ (:) ΠΑΝΤΑΖΗ ΡΟΥΣΗΣ 1782»

Ἐπιγραφή διὰ βυζαντινῶν χαρακτῆρων εἰς τὴν ὠραίαν πύλην, ἣτις εἶναι νεωτέρας κατασκευῆς ἀπὸ τὸν κυρίως ναόν.

1783. «1783». Χρονολογία ἐπὶ εἰκόνας Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ.

3. Μονὴ Προφήτου Ἡλιοῦ.

1788. «1788». Χρονολογία ἐπὶ εἰκόνας τῆς Παναγίας, ἣτις φέρει καὶ ἄλλας προσωπογραφίας ἁγίων γύρωθεν.

1794. «Τοῦτο τὸ ἱερὸν ποτήριον μετὰ τοῦ δισκαρίου γέγονε διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάνης τοῦ καθηγουμένου τῆς ἁγίας μονῆς τῆς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου προφήτου Ἡλιοῦ Κυρίου Σεραφίμ ἐκ κώμης Βεϊτζα ἐν ἔτος 1794 Φεβρουαρίου 16». Ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς βάσεως ποτηρίου διὰ κεφαλαίων Βυζαντινῶν γραμμάτων.

1808. «ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΥΡ ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΗΛΙΟΥ ΒΕΖΗΤΣΗΣ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ ΕΞ ΑΝΩ ΣΟΥΔΕΝΩΝ 1808 Ἰουλίου 10».

Ἐπιγραφή ἐπὶ εἰκόνας τῆς Παναγίας μεγάλων διαστάσεων φερουσα γύρωθεν καὶ ἄλλας θρησκευτικὰς παραστάσεις.

1811. «ΔΕΗΣΙΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΚΥΡ ΧΡΙΣΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΩΛΟΜΟΥ ΤΖΕΡΒΑΡΙ ΚΑΙ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΛΑΖΑΡΟΥ ΚΑΝΙΚΗ (.....) ΑΥΤΟΥ ΛΑΖΟΥ ΑΠΟ ΣΟΥΔΕΝΑ 1811 20 Ἰουνίου».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου τοῦ κυρίως ναοῦ.

1814. «Ὁ παρακλητικὸς κανὼν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου ὁμοῦ μὲ τὰς εὐχὰς καὶ ὁ ἕτερος κανὼν τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριάδος ἐγγράφησαν διὰ χειρὸς τῆς εὐτελεστάτης Μαρίας, καὶ ὁ κεκτημένος αὐτὰς ἄς εὐχεταὶ ὑπὲρ ἐμοῦ:

Ἐν ἔτος 1814 Αὐγούστου 20».

Ἐνθύμησις εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον χειρογράφου διδλιαρίου.

1831 «1831». Ἐπὶ πόρπης ἀργυρᾶς ζώνης.

1848. «ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΑΜΒΡΟΣΙΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ 1848».

Ἐπιγραφή ἐπὶ χαλκίνου δοχείου περιέχοντος τὸ ἅγιον μύρον.

1890. «1890 ΜΑΪΟΥ 12» Χρονολογία

ἐπὶ ἐντοιχισμένης πλακὸς ἄνωθεν τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ.

1891. «Τὸ ἔτος 1891 Ἰανουαρίου 12 ἔγινε μέγας χειμὼν ὥστε ἔπεσε χιὼν χορὶς ἀμφιβολίαν πῆχεις τέσσερεις, ὁ γράψας ἐφημεριος τῆς ἁγίας παρασκευῆς Παπαγιώργος». Ἐνθύμησις ἐπὶ τοῦ ἐσωφύλλου τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ἐκδόσεως 1777.

1908. «ΠΡΟΦΗΤΟΥ ἩΛΙΟΥ ΑΥΤΗ Ι ΑΜΠΕΛΟΣ ΙΦΕΙΤΕΥΘΗ ΚΕ ΕΚΤΕΙΣΘΗ ΕΠΕΙ ΤΟΝ ΗΜΕΡΟΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΕΙΟΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΙΓΟΥΜΕΝΟΥ ΓΕΟΡΓΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΕΤΟΣ 1908 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 20».

Ἐπιγραφή ἐπὶ πλακὸς ἐντειχισμένης εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν πλευρὰν τῆς ἀμπέλου Μονῆς.

4. Ἐκκλησία Ἁγίου Ἀθανασίου.

1680. «ΤΟ ΘΙΟΝ ΚΙ ΙΕΡΟΝ ΠΟΤΙΡΙΟΝ ΙΠΑΡΧΗ ΤΙΣ ΜΟΝΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΙΝΟΣ ΕΙΣ ΧΟΡΙΟΝ ΒΕΖΗΤΖΑ ΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΗ ΣΥΝΔΡΟΜΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ † (1680) ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΕΡΕΟΣ ΚΑΙ ΜΙΧΑΗΛ».

Ἐπιγραφή ἐπὶ βάσεως ἱεροῦ πρῶτου διὰ κεφαλαίων Βυζαντινῶν γραμμάτων.

1744. «1744 μηνὶ Ἰουνίου 10».

Χρονολογία ἐπὶ εἰκόνας τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος.

1746. «ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΡΙΖΟΥ...Μαρτίου κδ'».

Ἐπιγραφή ἐπὶ μεγάλης εἰκόνας τῆς Παναγίας εἰς τὸν γυναικωνίτην.

1758. «1758» Χρονολογία χαραγμένη εἰς δίσκον ἐκ χαλκοῦ (λιγκέραν).

1760. «Ἐγὼ ο σαρούδας ἐδιαβάσα ἡς τοῦτο τὸ Τριῶδιον τοῦ Ἰουναρίου 1760 Ἰουναρίου 22».

Ἐνθύμησις εἰς τὸ ἐσώφυλλον Τριωδίου ἐκδόσεως 1698.

1782. «Και τωδε σΗΝ της αλῆς γραμματως τῷ ἔγραφω κε ἐν μηνεω τοῦ ἁγίου μΗΝα, ἁγίως Βυκτορ καὶ ΒΗΚΕντίου Ἰωάνρι 1782 Λάμπρος Ροῖζω». Ἐνθύμησις εἰς Τριῶδιον ἐκδόσεως 1777.

1792. «Κὼνστ. στέργιου (....) δούλος ἔγραψα τὸ ἄνωθεν τροπάριον τῆς ὑπεραγίας Δεσπείνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας 1792 μηνὶ Φεβρουαρίου 25».

Ἐπὶ ἐσωφύλλου μηναιου κάτωθεν χειρογράφου τροπαρίου, μεγαλυναρίου τῆς Θεοτόκου «Εὐγγερίζου γῇ χαράν...».

1801. «+180α». (1801)

Χρονολογία ἐπὶ πλακὸς ἐντειχισμένης εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ τοίχου ἄνωθεν τοῦ ἱεροῦ δῆματος, ἥτις εἶναι ἡ χρονολογία κτίσεως τοῦ ναοῦ.

1804. «Δέησις καὶ ἐξοδου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ ἀναστασίου παναγιώτη 1804»

Ἐπιγραφή ἐπὶ εἰκόνας τοῦ ἁγίου Βασιλείου.

1806. «ΕΙΣ ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ ΤΩΝ ΤΑΠΕΙΝΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΩΝ ΜΑΤΘΑΙΟΥ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΡΙΖΑΡΩΝ ΕΝ ΜΟΣΧΑ 1806 ΜΡ'».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦ τέμπλου.

1808. «δέησις τῆς δούλης τοῦ Θεοῦ αΓΓελικῆς νιτζοβας καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς. χεῖρ δημητρίου ζούκη Καλαρρύτου 1808».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς εἰκόνας τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαήλ.

1812. «ΚΑΘΙΕΡΩΘΕΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ καὶ ΑΡΤΗΣ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΑΒΡΙΗΛ. 1812 20 ἀυγούστου».

Εἰς ἀντιμήνησιν παλαιόν.

1812. «Δέησις καὶ ἐξώδου τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Χριστοδούλου ἱερέως καὶ οἰκονόμου διὰ χειρὸς λαζάρου 1812 20 Ν)ερίου».

Ἐπιγραφή ἐπὶ εἰκόνας ἁγίου Χαραλάμπους.

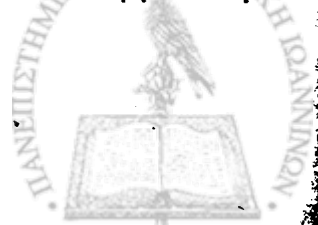
1812. «Δέησις τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Μιχαλάκη Χριστοδούλου τοῦ ἀπὸ χώρας Μονοδένδρι καταγομένου. Ἰστορήθη διὰ χειρὸς ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου δούλου τοῦ Θεοῦ ἀναγνώστου Ἰωάννου Μπογὰ τοῦ ἀπὸ Καπεσβόου 1812 Ἰουνίου 18».

Ἐπὶ εἰκόνας τοῦ ἀρχαγγέλου Γαβριήλ καὶ Μιχαήλ.

1822. «Διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδων τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Κων. Στέα εἰς μνημόσυον αὐτοῦ 1822». Ἐπὶ εἰκόνας τῆς ἁγίας Κυριακῆς.

1827. «ΔΑΠΑΝΑΙΣ ΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΩΣΤΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΙΕΡΕΜΕΤΗ 1827 Μαΐου 19». Ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς προσκομιδῆς τοῦ ναοῦ.

1829. «Τὸ 1829 ἀπριλίου 21 Κυριακὴν τοῦ Θωμᾶ εἰς τὴν λειτουργίαν ὤραν

μονήν τῆς ἡμέρας ἔγινεν σεισμός μέτριος λεγομένου τοῦ φωτίζου καί οἱ εὐρισκόμενοι ἄρχιζαν νά ἐβγαίνουν ἔξω τῆς ἐκκλησίας».

Ἐνθύμησις ἐπὶ μνηαίου ἐκδόσεως 1777.

1839. «1839 ΑΠΡΙΛ. 29». Χρονολογία ἐπὶ τοῦ κατωφλίου τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ.

1839. «διὰ χειρὸς δημητρίου παπαδιαμάντη 1839 Φεβρ. 9».

Ἐπὶ εἰκόνης τὸ συμπόσιον τοῦ Ἡρώδου.

1846. «Φεβρ. 20: Ἐδόθη παρὰ τοῦ Κυρίου Χρηστοδούλου τουζα δορεάν τοῦ Κυρίου παπαϊωάννου μαναδέντρι». Ἐνθύμησις ἐπὶ τῆς φυλλάδος τῆς ἱερᾶς λειτουργίας.

1852. «ΔΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΝΟΥΛΗ Γ. ΠΑΝΤΑΖΗ ΜΑΝΑΔΕΝΤΡΙ 1852 Νοεμβρίου 11».

Ἐπιγραφή ἐπὶ τῆς δάσεως τοῦ τρικερίου.

1857. «Ἀγωράσθη παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀναξίου ἀμβροσίου διὰ γροσίον 43: κτήμα τοῦ προφήτου ἡλιοῦ θεήτξης κι ὁπιος ἤθελεν τὸ ἀποξινώσῃ ἀπὸ τὴν μονὴ αὐτὸς νά ἔχῃ τὴν οργὴν τοῦ ἔως τις συντελείας τοῦ ἐόνος ἀμὴν. Αὐτὸ τοῦτο μετηγοράσθη παρὰ τοῦ ἀγίου ἡγουμένου Δημητρίου ἀμβροσίου δι' ἐξόδων τῆς ἐκκλησίας ὁ ἅγιος ἀθανάσιος ἐπιτροπεύοντος τοῦ θεοφιλοῦς ἀνδρὸς Κυρίου (.....) Τελώνη ἐν Μαναδενδρίῳ τὴν α'. Ἀπριλίου 1857».

Ἐνθύμησις εἰς τὸ ἐσώφυλλον μνηαίου ἐκδόσεως 1777, «παρὰ Ν. τῷ Σάρρη».

1857. «Εἰς τὰ 1857 Νοεμβρίου 20 συνέβη σεισμός μέγας ἐν τῇ ἐννάτῃ ὥρᾳ τῆς ἡμέρας καὶ σχεδὸν ἐν τῇ αὐτῇ τῆς νυκτὸς καὶ ὅλοι βορυθιθέντες εὐθὺς ἐσηκώθησαν ἐκ τοῦ ὕπνου τρομαγμένοι καὶ τόσον φρικτὸς ἔγινε ὥστε ἐταράττοντο τὰ σπίτια»

Ἐνθύμησις ἐπὶ ἐσώφυλλου τριωδίου παλαιᾶς ἐκδόσεως.

1861 «ΑΩΞΑ'». (1861) Χρονολογία εἰς τὸν θόλον γύρωθεν τῆς εἰκόνης τοῦ παντοκράτορος.

1888. «ΟΔΕ ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ ΑΝΕΓΗΓΕΡΤΑΙ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΑΛΛΑ Β/Ζ/ ΑΩΠΗ 1888».

Ἐπιγραφή ἐπὶ ἐντοιχισμένης πλακὸς ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου τοῦ Νεκροταφείου.

1890. «ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΒΑΛΛΑ ΥΙΩΝ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΥ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΑΝΑΛΩΜΑΣΙΝ ΟΤΕ ΙΕΡΟΣ ΑΜΒΩΝ ΚΑΙ ΤΟ ΔΕΣΠΟΤΙΚΟΝ ΕΠΙΚΕΧΡΥΣΩΝΤΑΙ ΚΑΙ Η ΕΙΚΩΝ ΑΥΤΗ ΕΖΩΓΡΑΦΗΤΑΙ ΕΤΕΙ ΑΩΓ'. ΕΡΓΑ ΤΩΝ ΑΥΤΑΔΕΛΦΩΝ ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΘΩΜΑ ΕΚ ΚΩΜΗΣ ΧΙΟΝΙΑΔΩΝ.

Ἐπιγραφή εἰς τὸ Δεσποτικὸν κάτωθεν τῆς εἰκόνης τοῦ Χριστοῦ.

1898. «ΕΙΣ ΜΝΗΜΗΝ αἰωνίαν Γονέων καὶ Θεοχάρους καὶ Εὐγενείας Πανταζῇ 1η Αὐγούστου 1898». Ἐπιγραφή εἰς τὸν Χρυσοκέντητον ἐπιτάφιον.

1900. «Ἐγράφησαν αἱ παροῦσαι εἰκόνας τῶν ἑξ κωλωνῶν τῇ ἐπιμελείᾳ τοῦ ἐπιτροπεύοντος Θεοχάρη Πανταζῇ 1900 Ἰουλίου 17. Χεῖρ Πολυκάρπου Ἀναστ. Ζωγράφου Χιονιαδίτου».

Ἐπιγραφή ἐπὶ μιᾶς ἐκ τῶν ἑξ κωλωνῶν τῶν ὑποδασταζόντων τὸν τροῦλλον τῆς ἐκκλησίας.

1911. «Δεξαμένην τὴν δε τῇ Σχολῇ τῆς Κοινότητος Χριστόδουλος ΝΟΥΛΗΣ ἔσσει ἐδωρήσατο. 1911».

Ἐπιγραφή ἐπὶ ἐντοιχισμένης πλακὸς εἰς τὴν νοτιοανατολικὴν πλευρὰν τοῦ περιβόλου τοῦ Δημ. Σχολείου.

Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΔΑΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΤΟ ΓΙΑΝΝΙΩΤΙΚΟ ΣΤΙΧΟΠΛΑΚΙ

ΚΙ ΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΟΥ*

Ε.—Η ΣΥΛΛΟΓΗ Δ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

Μ.

95. Μάγια μ' ὄχεις καμωμένα
καὶ τρελλαίνουμαι γιὰ σένα
μ. κ (;)
69. Μαλαματένιος ἀργαλειὸς καὶ συντεφένιο χτένι·
κι ἓνα κορμὶ ν' ἀγγελικὸ κάθεται καὶ ὑφαίνει. (108)
97. Μ' ἀρνήθηκες πού ν' ἀρνηθῆς τὸ φῶς τῶν ὁμματιῶν σου·
νὰ λαχταρᾷς γιὰ νὰ με ἰδῆς κι ἐγὼ νὰ εἶμ' ὀμπρός σου.
98. Μάτια μὲ μάτια βλέπονται, κι' ἀχειλὶ δὲ φιλιέται,
κορμὶ δὲν ἀγκαλιάζεται, ἀγάπη δὲ λογιέται (104).
πρλγ. Β.
99. Μάτια σκιστά, φρύδια κλειστά, τὶ μύτ.!» τὶ τσιότσιου στόμα!
τὶ νταγιαντᾶς μωρὴ καρδιά; δὲ μπαίν'ς (105) στὸ μαῦρο χῶμα.
100. Μαυροματοῦ (100) Γιαννιώτισσα, μὲ γαϊτανένια φρύδια
καὶ μὲ κατάξανθα (100) μαλλιά, μὲ ζώνουνε τὰ φίδια·
101. Μελαχροινὴν ἐφίλησα τ' Αὐγούστου μιὰν ἡμέρα·
καὶ μύριζε τὸ στόμα μου, σαράντα μιὰν ἡμέρα. (107)
πρλγ. Ἀρ. Π.
102. Μελαχροινὸ μου πρόσωπο, μὲ γέλια, μὲ παιγνίδια·
ᾶς ἔπεφ'τα σιὸ στρώμα σου κι ᾶς μ' ἔτρωγαν τὰ φίδια.
103. Μελαχροινὸ μου πρόσωπο, μὴ βάνης κοκινάδι·
κι' ἀποθαμένους καὶ νεκροὺς τοὺς βγάζεις ἀπ' τὸν Ἀδη.
104. Μὲ μάρανες π' νὰ μαραθῆς, μοῖρα νὰ μὴ γνωρίσης

* Συνεχίζεται ἀπὸ τὸ προηγούμενο τεῦχος.

** — Παραλλαγές στὶς πρῶτες τῶν στιχοπλακιῶν λέξεις ἢ ἐπεξεργασίες καὶ προσαρμογές πού ἔχουν ἀλλάξει τὴν ἀλφαβητικὴ τους κατάταξη, ἔχουν συντελέσει στὸ νὰ μὴ σημειωθῇ ὅτι, στὰ ὑπ' ἀριθ. 20, 30, 31, 36, 42, 46, 55, 69, 74 καὶ 84 στιχοπλάκια τῆς συλλογῆς μας, ὑπάρχουν παραλλαγές κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀξιοσημειώτες τῆς συλλογῆς Π. καταχωρημένες μὲ ἀριθμοὺς 511, 1112, 1113, 150, 166, 1701, 294, 482, 413 καὶ 461. Παρ' ὅλη τὴν προσοχὴ πού κατεβάλλαμε, δὲ μπορέσαμε ν' ἀποφύγουμε ἐντελῶς παρόμοιες ἀβλεψίες.—Τὸ ὑπ' ἀριθ' 19 στιχοπλάκι τῆς συλλογῆς μας, εἶναι τμῆμα μεγαλύτερου στιχουργήματος, πού σατύριζε τὰ καμώματα τοῦ Ἀριστείδη καὶ τῆς Ρήνας.

καὶ τὰ προικιά ν' ἀπώφκιασες, ἔρημα νὰ τ' ἀφήσης. ⁽¹⁰⁸⁾
 πρλγ. Π.

105. Μεντὲτ ντουνγιά, ⁽¹⁰⁰⁾, χαῖμ ντουνγιά, χαῖμεψαν ⁽¹¹⁰⁾ κι' οἱ φίλοι·
 χαῖμεψε κι' ἡ ἀγάπη μου, δὲ θέλει νὰ μοῦ κρίνη.
106. Μ' ἐχτίκιασες ⁽¹¹¹⁾, πουλάκι μου, κι ὅλοι οἱ γιατροὶ μ' τὸ λένε,
 πὼς εἶναι βέβαιο χτικιὸ ⁽¹¹²⁾ καὶ ζωντανὸ μὲ κλαῖνε.
107. Μ' ἐχτίκιασες πουλάκι μου, καὶ περπατῶ καὶ βήχω·
 κι ἔχω τοῦ γκιώνη τὴ φωνὴ νὰ μοῦ κρατάη τὸν ἦχο ⁽¹¹³⁾.
108. Μήγαρις ἔχω διάφορο νὰ γίνω ξυγκοκέρι ⁽¹¹⁴⁾
 νὰ καίγωμαι στὴν πόρτα σου χειμῶνα, καλοκαῖρι;
 μ.

Μῆλο μου τοῦ Παραδείσου,
 χάϊδια πῶχει τὸ κορμί σου. ⁽¹¹⁵⁾
 μ. κ(·)

109. Μὴ μ' ἀδικοβασανίζης· θὰ πεθάνω καὶ θὰ κλαῖς·
 κι ὕστερα θὰ μετανοιώσης· ποῦ εἶσαι ἀγάπη μου θὰ λές.
110. Μὴ μὲ κυτῆς κατάματα γιατί μ' ἀνάφτει ὁ πόνος
 μ' ἀνάφτει κι ὁ καρὰ σεβντῆς καὶ δὲ μὲ βρίσκει ὁ χρόνος. ⁽¹¹⁶⁾
111. Μήνα ⁽¹¹⁷⁾ σοῦ κακοφάνηκε ὁποῦ σὲ εἶπαν μαύρη;
 μαυρὰ εἶν' καὶ τὰ γαρύφαλλα· πουλιοῦνται μὲ τὸ δράμι. ⁽¹¹⁷⁾
 πρλγ. Π.
112. Μικρό ημᾶν καὶ γελάστηκα καὶ δὲν ξαναγελιοῦμαι·
 σὲ παντρεμμένον ἄνθρωπο, δὲν ξανασυγκολιοῦμαι. ⁽¹¹⁸⁾
113. Μοῦ εἶπαν, κάνε ὑπομονή· ὥς πότε θὰ ὑπομένω;
 ὥς πότε τὴν ἀγάπη μου θὰ τήνε περιμένω; ⁽¹¹⁹⁾
114. Μοῖρα μου, κακὴ μου Μοῖρα, δὲ μὲ μοίρανες καλὰ·
 δὲ μὲ μοίρανες κι ἐμένα, σὰν τοῦ Λιάμπη ⁽¹²⁰⁾ τὰ παιδιά.
 πρλγ. Αρ.
115. Μπάμια μπισιλντὶ ⁽¹²¹⁾
 σ' τ'ς Πανάγιως τὸ βρακί.
 Δ.Σ.
116. Μπερδεύτηκε μιὰ λεῖμονιά, μὲ μιὰ νερατζοπούλα·
 μπερδεύτηκε κι ἐγὼ ὁ ὀρφανὸς μὲ μιὰν ἀρχοντοπούλα.
117. Μπουμποῦκι μου, μὴ μαραθῆς, γοντζιέ μου μὴ μαδήσης·
 κι ἐσὺ ἀγάπη μου γλυκειά, στὰ ξένα μὴν ἀργήσης, ⁽¹²²⁾
118. Μπουμποῦκι τῆς τριανταφυλλιᾶς, πότε θὰ κοκκινήσης; ⁽¹²³⁾
 πότε θὰ πῇ τ' ἀχεῖλι σου ναρθῶ νὰ μὲ φιλήσης;
119. Μωρὲς κακὲς γειτόνισσες, δίχως νὰ ἰδῆτε, λέτε·
 τὸν παίρνετε τὸν ἄνθρωπο καὶ στὴ φωτιά τὸν καίτε. ⁽¹²⁴⁾
 πρλγ. Π.
120. Μωρὴ μπελιατισμένη ⁽¹²⁵⁾ καὶ θεομπαίχτισσα·
 κρασί, ρακί, δὲν πίνω· σ' εἶδα καὶ μέθυσσα.
 μ.

121. Μωρή σαρδέλλα βρωμερή σουπιὰ τηγανισμένη,
καὶ χαρκαῖα τοῦ γυαλοῦ, ποῖος διάολος σὲ παίρνει;
πρλγ. Ἀρ. Π.

N.

122. Νᾶηταν ⁽¹²⁰⁾ ἡ μέρα μιὰ χρονιά κι ἡ ὥρα μιὰ βδομάδα,
νὰ καταλάβῃ ὁ νειὸς φιλὶ κι ἡ νέα νοστιμάδα.
μ. κ(ι)
123. Ντέρτι δὲν εἶχα στὴν καρδιά κι ἀπόχτησα μαράζι·
τοῦ καραβιοῦ τὴν ἄγκυρα ⁽¹²¹⁾ νὰ ρίξης, δὲν τὸ βγάζει.

Ξ.

124. Ξέρω τραγούδια νὰ σοῦ πῶ ⁽¹²²⁾ ἓνα σακὶ γιομάτο·
ἂν ἀρχινήσω καὶ τὰ πῶ, μᾶς φτάνει τὸ Σαββάτο.
πρλγ. Π.
125. Ξύπνα, περδικομάτα μου, ἦρθα στὸ μαχαλά σου·
χρυσὲς κορτέλλες ⁽¹²³⁾ σοῦηφερα, νὰ πλέξης τὰ μαλλιά σου.

O.

126. Ὁ ἔρωτας εἶναι ⁽¹²⁴⁾ φωτιά, τ' ἀνθρώπου τρελλαμάρα,
τοῦ Χάρου παραδέσματα, τῆς πιστολιᾶς λαχτιάρα. ⁽¹²⁵⁾
127. Ὅλος ὁ κόσμος ἄς τὸ πῆ κι ὁ βασιλιᾶς π' ὀρίζει·
ἐκεῖ π' ἀκούμπσε ἡ καρδιά, παρέκει δὲ γυρίζει.
128. Ὅποιος μ' ἀκούει πού τραγουδάω, θαρρεῖ δὲν ἔχω πάθη·
ἐγὼ ἔχω στὴν καρδούλα μου, τῆς λεῖμονιᾶς τ' ἀγκάθι.
129. Ὅποιος μᾶς ἐξεχώρισε, ξεχωρισμένος νὰ εἶναι·
κι ἀπὸ τζαμιὰ ⁽¹²⁶⁾ κι ἀπὸ κκλησιᾶς ἀφορεσμένος νὰ εἶναι
130. Ὅπως σὲ ἔχω στὸ πλευρὸ νὰ σ' εἶχα καὶ στὸ στρῶμα,
οὔτε τὸ χάρο σκιαζοῦμουν οὔτε τὸ μαῦρο χῶμα. ⁽¹²⁷⁾
πρλγ. Β.
131. Ὅσα τραγούδια ἤξερα, τᾶκαν' ἐνὰ ρεσιτί. ⁽¹²⁸⁾
καὶ τώρα πού παντρεύτηκα, τᾶκλεισα σ' ἐνὰ σπίτι.
132. Οὔτε μοναχὴ σ' σὲ βρίσκω οὔτε μὲ τὴ μάνα σου
σὲ βρίσκω στολισμένη μὲ τὶς φίλ'νάδες ⁽¹²⁹⁾ σου.

Π.

133. Πάλε σ' εἶδάν τὰ μάτια μου πάλι ἀναψε ὁ σεβντᾶς μου
πάλι ἀναψαν καὶ κᾶηκαν τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου! ⁽¹³⁰⁾
πρλγ. Π.
134. Πεθαίνω ἐξ αἰτίας σου, στὸν Ἀδὴ κατεβαίνω·
στὸ φοβερὸ κριτήριο ἐκεῖ σὲ περιμένω. ⁽¹³¹⁾
135. Πές μου κι' ἂν τῶχω διάφορο σὲ καρτερῶ ἓνα μῆνα.
βάνω λιθάρι στὴν καρδιά καὶ σοῦ βαστῶ τὴν πείνα. ⁽¹³²⁾
136. Πές μου κι' ἂν τῶχω διάφορο σὲ καρτερῶ ἓνα χρόνο.
βάνω λιθάρι ⁽¹³³⁾ στὴν καρδιά καὶ σοῦ βαστῶ τὸν πόνο.

137. Πέτρα τὴν πέτρα περπατῶ κλαίω σὰν τὸ σπουργίτι ⁽¹⁴⁰⁾.
κι ὁποῖος μᾶς ἐξεχώρισε νὰ τοῦ καὶ τὸ σπῖτι.
μ.
138. Πέτρα τὴν πέτρα περπατῶ χαμόκλαδα κλαδεύω.
ὥς πότε τὴν ἀγάπη μου κρυφὰ θὰ τὴ λατρεύω;
139. Πῆγαν τὰ παντεχούμενα ⁽¹⁴¹⁾ πούχες χαρὰ μεγάλη.
χωρίστηκε ἡ ἀγάπη μας, σὰν ἡ ἔρα ἀπὸ τὸ στᾶρι. ⁽¹⁴¹⁾
140. Ποιὸς εἶδε πράσινο δένδρι—μαυροματοῦσα καὶ ξανθή. ⁽¹⁴²⁾
νάχη ἀσημένια φύλλα—μαῦρα μάτια, μαῦρα φρύδια
καὶ στὴν κορφή μαλάματα ⁽¹⁴³⁾—κορίτσια μὲ τὰ κλάμματα.
στὴ ρίζα κρύα βρύση ⁽¹⁴⁴⁾—μαρμαρένιο κυπαρίσσι.
141. Ποιὸς νὰ σοῦ τὰ μολογήσῃ τὰ δικά μου βάσανα,
π' ἂν δὲν ἦσουν σὺ ἡ αἰτία, τέτοια δὲ θὰ πάθαινα. ⁽¹⁴⁵⁾
μ.
142. Πῶς τρέμει τοῦ πουλιοῦ ἡ καρδιὰ ὅταν τὸ κυνηγοῦνε,
ἔτσ' τρέμει κ' ἡ καρδούλα μου ὅταν σὲ προξενοῦνε. ⁽¹⁴⁶⁾

P.

143. Ρίξ' τα τὰ μαλιά σου ρίξ' τα, κάντα σκάλα ν' ἀνεβῶ,
νὰ φιλήσω τὴν ἐλῆά σου κ' τὸν ἄσπρο σου λαιμό. ⁽¹⁴⁷⁾
μ. κ;

Σ.

144. Σ' ἀγάπησα· τὶ κέρδισα; τῆς γῆς τὴν ὄψη πῆρα,
τοῦ κόσμου τὴ γλωσσοφαγιά· ἄλλο καλό, δὲν εἶδα.
145. Σ' ἀγάπησα χωριάτικα· δὲν ξέρω ἀπὸ σεβντάδες·
δὲν εἶξερα τὸ τζάκι σου πὼς θέλει τεμενάδες. ⁽¹⁴⁸⁾
πρλγ. Β.
146. Ἀγάπησα νᾶχω ζωὴ μὰ ἐγὼ ζωὴ δὲν ἔχω·
σὰν κλῆμα μὲ κλαδεύουνε ⁽¹⁴⁹⁾ καὶ κλαδεμὸ δὲν ἔχω.
μ. πρλγ. Π.
147. Σὰν τὸ λελέκι στὸ χαβᾶ ⁽¹⁵⁰⁾, ὁ νοῦς μου παραδέρνει·
δὲ βρίσκει· ἓνας ἄνθρωπος χαμπέρι νὰ μοῦ φέρῃ;
148. Σεβντάδες εἶναι δεκατρεῖς ὅπ' ἀγαπάει γυναῖκα·
ἐγὼ τοὺς τρεῖς ἀπέρασα· μοῦ λείπονται καὶ δέκα.
149. Σ' ἓνα γυαλένιο ⁽¹⁵¹⁾ χοτζερὲ ⁽¹⁵²⁾ τὰ δυό μας νὰ μᾶς κλειοῦσαν
μπέλκιμ ⁽¹⁵³⁾ καὶ χάναν τὸ κλειδὶ καὶ μᾶς ἀλησμονοῦσαν. ⁽¹⁵⁴⁾
πρλγ. Αρ.
150. Σένα σοῦ πρέπει ἡ εὐλογιά, σὰν τὸ μαργαριτάρι.
σὰν τοῦ Μαῖτου τὴ δροσιά, ποὺ πέφτει στὸ χορτάρι ⁽¹⁵⁵⁾.
μ. πρλγ. Τόσο σοῦ πρέπει...
σὰν τὴ Μαῖσι...
151. Σένα σοῦ πρέπει μάτια μου, βασίλισσα νὰ γένῃς,
καὶ στὸ θρονὶ νὰ κάθῃς τὶς ὁμορφες νὰ κραίνῃς. ⁽¹⁵⁶⁾
μ. πρλγ.

152. Σ' ένα στενὸ δρομάκο στὴν Πέρα γειτονιά (157).
εἶναι τρία κορίτσια π' ζουρλαίνουν τὰ παιδιὰ
Ἡ Φώτω τοῦ Τραχίλη, ἡ Μάχω τοῦ Μπογᾶ
καὶ τ' Γιάννη Βλάχ' ἡ Ἀγγελ' κ' ποὺν πρῶτες στ' ὁμορφιά (158).
Χρ. Ζ.
153. Σὲ φίλησα σὲ τσίμπησα, σοῦ πῆρα τὶς γλυκάδες·
κι' ἂν σὲ φιλήσῃ ἄλλος κανεῖς δὲν ἔχεις νοστιμάδες.
μ.
154. Σήκω Πανάγιω (159) πάρε κοκόσες, βάλτες μέσ' τὴ τζέπ',
πάρε κι ἓνα κοσμπεντάρι κι ἔβγα στὸ Ρετζέπ. (160)
Δ. Σ.
155. Σήκωσ' τὰ μάτια σ' κύτταμε, κύττα με τὸν καῦμένο,
Τὸ πῶς ἔκαταντήθηκα σὰν τὸν ἀποθαμμένο. (161)
πρλγ. Ἀρ.
156. Σ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ στὴν Ἀσία
καμμιὰ δὲν εἶναι σὰν τ' Ἀσπασία.
Σ' ὅλο τὸν κόσμο καὶ στὴν Εὐρώπη.
καμμιὰ δὲ μοιάζει τὴν Πηνελόπη. (162)
μ. πρλγ.
157. Σοῦ στέλνω χαιρετίσματα μὲ μῆλο δαγκωμένο. (163)
κι' ἀνάμεσα στὴ δαγκασία, σῶχω φιλὶ βαλμένο.
μ. πρλγ. Π. (Τέσσερα μῆλα...)
158. Στὰ ξένα ἐγώ, στὰ ξένα ἐσύ, θιαμαίνουμαι (164) πῶς ζοῦμε·
ἔχω ἐλπίδα στὸν Θεό, νὰ ματανιαμθοῦμε. (164)
μ.
159. Στὰ ξένα σὲ θυμήθηκα· τί μοῦ βολεῖ νὰ κάνω;
τὰ δύο μου χέρια σήκωσα τὴν κεφαλὴ μου πιάνω. (165)
160. Στὴ Λειβαδιώτ' (166) κάνει βροχὴ καὶ στὰ Μποστάνια (167) ἀντάρρα. (168)
καὶ στῆς ἀγάπης τὸν ὄντ' αἰεὶ πράσινη (169) λαμπάδα. (170)
161. Στὴν πόρτα σου θὰ κρεμαστῶ, σὰν τὸ παχὺ κριάρι,
νὰ ἰδῇ ἡ μάνα σ' καὶ νὰ πῇ:—Κρεῖμα στὸ παληκάρι.
πρλγ. Ἀρ. (171) Σ.
162. Στὴν Πρέβεζα εἶν' ὁμορφες, στὴν Ἀρτα εἶναι σταράτες,
καὶ στὰ καῦμένα Γιάννινα, ξανθὲς καὶ μαυρομάτες. (172)
163. Στὴ σκάλα π' ἀνεβαίνεις καὶ στὰ σκαλώματα,
ὅλο ναζάκια μοῖρῆσαι κι ὅλο καμώματα. (173)
164. Στὴ σκάλα π' ἀνεβαίνεις, νὰ πέσῃ ἡ ζῶνα σου·
καὶ στὸ κατέβασμά σου ἡ βρακοζῶνα σου (174).
165. Στὸ γυαλὶ (175) τζαμί.
μιὰ Τοῦρκα προσκυνεῖ. (176)
μ.
166. Στοῦ Λειβαδιώτη (177) μαχαλᾶ, βάλθηκα ν' ἀγαπήσω.
μιὰ μαυρομάτα, μιὰ ξανθὴ (178) τὸ πῶς νὰ τῆς μιλήσω:

167. Σ' αὐτὰ τὰ σπίτια τὰ ψηλά, μιὰ πέρδικα κουρνιάζει
κι' ἀπ' ὅλες τὶς γειτόνισσες, καμμία δὲν τῆς μοιάζει. (179)
πρλγ.
168. Σ' εἶσαι καρσέλα (180) μὲ γυαλιὰ (181), καρσέλα μὲ σεντέφια. (182)
Ἐσὺ εἶσαι τ' ὁμορφώτερο ἀπ' ὅλα σου τ' ἀδέρφια.
169. Συλλογισμένη περπατῶ καὶ πικραμμένη στέκω
δὲ βρίσκειτ' ἓνας ἄνθρωπος νὰ μὲ ρωτήσῃ τ' ἔχω; (183)
πρλγ. Ἀρ. Σ.
170. Σῦρε νὰ πῆς τῆς μάννας σου, νὰ μὴ μὲ καταριέται
ἐγὼ γαμπρός της θὰ γενῶ (184), πὲς της, γιὰ νὰ μ' εὐκίεται. (185)
πρλγ. Ἀρ. Π.

(Συνεχίζεται)

103. Θάλεγε κανένας, ἓνας ὠραιότατος ζωγραφικὸς πίνακας· «ἐπίκαιρο».

104. Νὰ καὶ μιὰ, αἰσθησιακὴ μὲν, ἀλλὰ καὶ συναισθηματικὰ εἰλικρινὴς εἰκόνα τοῦ ἔρω-
τα, ποὺ δὲν ὀλοκληρῶνεται, παρὰ μὲ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς σαρκικῆς ἐνωσης. Ἐμμεση, πι-
θανότατα, διαμαρτυρία, κι' ἴσως, καὶ ἀπειλὴ τοῦ ἐρώμενου.

105. Τ σ ὶ ὅ τ σ ὶ ο υ ς, στὸ Γιαννιώτικο ἰδίωμα, μικρὸς μικροσκοπικὸς, κοντός, λίγος.
Στὸ δεύτερο στίχο, κρατήθηκε ὁ ἰδιωματικὸς τύπος. μ π α ὶ ν' ς, γιὰ χάρη τοῦ μέτρου.

106. Σὲ πολλὰ στιχοπλάκια ἐκυμνείται ἡ παράξενη αὐτὴ ὁμορφιὰ μὲ τὰ κατάξανθα
μαλλιά καὶ τὰ μαῦρα μάτια, ποὺ σὲ ἄλλα στιχοπλάκια, προσδιορίζεται κάτοικος τῆς συνοικίας
Λειβαδιώτη (κάτω, στὸ Μῶλο) Λέμε—γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, βέβαια—παράξενο—ἀπὸ φυσικὰ
του, τότε—αὐτὸν τὸν τύπο τῆς ὁμορφιάς, γιατί—ὅσο ξέρουμε—δὲν ἦταν στὰ χρόνια αὐτὰ σὲ
χρῆση τὰ ἀποχρωματιστικὰ τῶν μαλλιῶν μέσα ἄλλως τ., οὐ θὰ τολμοῦσε—τότε—μιὰ γυναίκα,
νὰ κάνῃ αὐτοῦ τοῦ. εἶδους τὰ... ξε-βαψίματα.

107. Μέσα στὴν πύρα τῆς καρδιάς τοῦ καλοκαιριοῦ, τὸ δυνατὸ ἄρωμα τῆς σάρκας μιᾶς
μελαχροινῆς, δίνεται ἐδῶ κατὰ τρόπο ζωντανὸ καὶ ἔντονο.—Πιθανότατα «ἐπίκαιρο».

108. Ὅπως κιόλας θὰ τὸ ἔχει σημειώσει ὁ στοργικὸς τοῦ Γιαννιώτικου στιχοπλάκιου
καὶ προσεκτικὸς μελετητής, ἔχουμε μέχρι τώρα ἀποφύγει, στὴ σχεδὸν ἐμφανιστικῆς μονάχα
μορφῆς αὐτὴ μας ἔρευνα, νὰ κάνουμε πλατεῖες καὶ βαθύτερες ἀναλύσεις καὶ ἐσωτερικοὺς ἢ
αἰσθητικοὺς σχολιασμοὺς γιὰ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ στιχοπλάκια ποὺ δίνουμε. Παραλείπουμε π.χ.
νὰ καταπιστοῦμε μὲ τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Γιαννιώτη στιχοπλόκου, ἀπάνου στὸ θέμα τῆς ἐναρ-
μόνισης τῶν χρωμάτων καὶ τῆς ἰδιάζουσας γοητείας, ποὺ κατ' αὐτὸν ἀσκοῦσε τότε ὁ συνδυασμὸς
τοῦ τεχνητοῦ κόκκινου, ἀπάνου στὴν ἐπιδερμίδα μιᾶς μελαχροινῆς· ἢ ν' ἀναλύσουμε πλατύτερα
τὴ βαρεῖα κατάρα (στιχοπλάκι 103) τοῦ ἐγκαταλειμένου ἢ παραγκωνισμένου ἐραστή, τὴ γεμάτη
αἰσθηματικὸ ἀπελπισμό, καὶ τὰ παρόμοια. Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῇ, τὸ κάθε στιχοπλάκι θὰ
μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀντικείμενο ἐξατομικευμένης ἀνάλυσης. Καὶ ἴσως μὲν αὐτὸ νὰ μᾶς διαφώ-
τιζε πολὺ περισσότερο γιὰ τὶς καλολογικὲς καὶ ἠθικοκοινωνικὲς ἀντιλήψεις τοῦ παλιοῦ Γιαν-
νιώτη· θὰ μᾶς παράσερνε ὅμως σὲ εὐρύτατα θέματα, ποὺ δὲν εἶναι τῆς παρούσης ἐργασίας.
Γιατί, Γιαννιώτικο τραγούδι, δὲν εἶναι μονάχα τὸ στιχοπλάκι, ἀλλὰ, ξεκινώντας ἀπὸ μιὰ πλα-
τεῖα ἀντίληψη,—καὶ τὸ τόνισαμε αὐτὸ κι ἄλλοι—κι ὁ «παλιὸς ἀγὼς του» τὸ θαυμαστὸ κεντρίδι
καὶ τὸ ὑφάδι τ' ἀργαλεῖο· τὸ σκαλιστὸ τὸ ξύλο καὶ τὸ παλιὸ τὸ τζοβαῖρι καὶ τὸ παλιὸ εἰκόνι-
σμα», καὶ τόσα ἄλλα ἀκόμα πράγματα.

109. Λέξεις ἀραβικῆς =(κατὰ σειρά:) ἀντίληψη, βοήθεια· ἐδῶ, ἐπιφωνηματικά. Κό-
σμος, λαός.

110. Ἀπὸ τὸ ἀραβικὸ χ α ὶ ν, προδότης, ἄπιστος· τὸ ρ. χ α ὶ μ ε ὕ ω.

111 112. Χ τ ι κ ὶ =φυματίωση· χ τ ι κ ὶ ἄ ζ ω=κάνω κάποιον ἢ γίνουμαι φυματικός.

113. Μᾶλλον, τ ὸ ν ἴ σ ο, τὴ μακρόσυρτη δηλ. μονόηχη στὴ βυζαντινὴ μουσικὴ τῶν
τροπάρων—πένθιμη ἐδῶ—μουσικὴ συνοδεία.

114. Ποῦγινα, ποὺ ἔχω δηλ. γίνεῖ σὰν ξυγκοχέρι (σπερματοσέτο, κερὶ), ποὺ καίεται κι αὐτο-
αναλάνεται, καθὼς κι ἐγὼ, ποὺ, χειμῶνα καλοκαίρι, βρίσκομαι μπροστὰ στὴν πόρτα σου καὶ
καίουνται, ἀναλυέμαι ἀπὸ τὸν καῖμό, χωρὶς κανένα ὄφελος, καμμία ἐκδήλωση συμπάθειας, γιὰ
τὸν ἔρωτα μου.—Ἡ μᾶλλον: Τὶ θὰ μπορούσα νὰ περιμένω ἀπὸ σένα τὴν ἀτεγκτὴ, κ α ὶ ξ υ-
γ κ ο κ ἔ ρ ι ἄ κ ὀ μ α νὰ γινόμουνά...

115. Δὲν εἶναι ἡ πονηριὰ κι ἡ κακότητα τοῦ φιδιοῦ, οὔτε ὁ πόθος γιὰ γνώση καὶ συνεί-
δηση, ποὺ ξεγέλασε τὸν πρῶτον ἄνθρωπο γιὰ νὰ δαγκώσῃ τὸ μῆλο τῆς Εὐας, ἀλλὰ τὰ ἀξιολά-

τρευτα, τὰ γεμάτα ἡδονικὲς ἀπολαύσεις κι' ἀξιοχάιδευτα τοῦ κορμιοῦ της, καὶ σ'αυτὰ καὶ τώρα παραδίνεται νικημένος ὁ στιχοπλόκος, πού βρῖσκει π α ρ ο ὤ σ ι ο, παρὰ τὴς συνέπειές του, τὸ μῆλο, καὶ τῆς σημερινῆς ἀκόμα—τῆς αἰώνιας ἄς ποῦμε—Εὐας.

116. Ἐνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ λυρικότερα λαϊκὰ στιχοπλάκια. Κ α ρ ᾶ (μαῦρος) σεβντᾶς, ἡ μαύρη, ἡ βαθειὰ (ἀπὸ ἔρωτα) μελαγχολία. Ἡ συναισθηματικὴ δύναμη τοῦ στιχοπλακιοῦ, εἶναι ἀξιοσημείωτη, ὅπως καὶ ἡ μουσικότητά του.

117. Μὴν τάχα, μήπως. Πρλγ. καὶ π'(ου)λιούνται.

118. Προσκολιούμει ἐντατικά κι ἐπίμονα γίνουμαι τσιμπούρι: Τὶ τ' συγκουλίθ'κι;=τι ἔπαθε κι ἀφιέρωσε (σὲ κάτι) τὴν ἐπίμονη προσκόλλησή του; Ἡ χρησιμοποίηση ἐδῶ τούτης τῆς λέξης, τονίζει ἰδιαίτερα τὴ δύναμη τοῦ ἰδιάζοντος ἐκείνου ἐρωτικοῦ δεσμοῦ.

119. Πρλγ. «Μοῦειπαν ν ᾶ κ ᾶ ν ω...»

120. Ἐτυμολογικά, τοῦ Λ ι ᾶ μ (συγκοπὴ τοῦ Ἴ σ -λ ᾶ μ) μ π ῆ ὤ. Στὰ Γιάννινα, ἦταν καὶ τ' Λ ι ᾶ μ τ ὸ τ ζ α μ ῖ, τὸ ἀλλοιώτικα Μπαχράμ Πασῖᾶ—Ἐδῶ τὸ ἐπώνυμο ἀρχοντικῆς καὶ πλούσιας χριστιανικῆς οἰκογένειας τῶν Γιαννίνων, πού ἔχει καὶ σήμερα ζῶντες ἀπόγονους.—Στὸν Ἀρ., ἀντὶ τοῦ Λιάμπεϋ, γράφεται τ ο ὕ κ ὀ σ μ ο υ τ ᾶ παιδιὰ. Εἶναι πιθανότερο, ὁ νεώτερος στιχοπλάστης νὰ ἔκανε τὴν ἀντικατάσταση Λ ι ᾶ μ π ε ὤ, κι' ἀπὸ ἀπλᾶ ἄμοιρος, νὰ μεταβλήθηκε σὲ παρωπονούμενο μὲ ἀξιώσεις: σημεῖα καὶ τῶν τότε καιρῶν!

121. Ἀπὸ τὸ τούρκικο πιθανὸν ῥῆμα π ι σ ῖ μ ῆ κ ῖ ψήνεσθαι καὶ πισιλιμέκι, κάνω νὰ ψηθοῦν. Ἐδῶ, ψημμένα, μαγειρεμένα.

122. Πρβλ. μὲ τὸ «Γαρύφαλλο μὴ μαραθῆς...»

123. Δὲς ὑποσ. 29, 30.

124. Ἐπίκαιρο κατὰ τῆς κακογλωσιᾶς τῆς γειτονιάς.

125. Πιθανότατα, ἀπὸ τὰ ἀραβ. μ π ε λ λ ᾶ, μεγάλη ἐνόχληση, ἀτύχημα βάσανο, πελλάς.

126. Ὁ ἀπομνημονευτής, εἶχε παρεμβάλλει στὸ σημεῖο αὐτὸ, ἓνα σχετλιαστικὸ. βυῖ! (βαχ!)

Νᾶηταν, βᾶῖ! ἡ μέρα...

127. Ἡ ἄγκυρα, ἐδῶ σὰν ὄργανο ἀγκίστρωσης γιὰ ἀνέλκυση.

128. Πολὺ χαρακτηριστικὸ τῆς παραγωγικῆς στιχοουργικῆς ἱκανότητος τῶν λαϊκῶν στιχοπλόκων καὶ τῆς ἀπομνημονευτικῆς τους ἱκανότητος. Κυριακὴ βέβαια ἡ μέρα ἀργίας, θὰ λεγόταν τὸ στιχοπλάκι, κι ἂν συνεχιζόταν ἡ ἀπαγγελία, ὑπῆρχε φόβος νὰ καταναλωθῇ ὅλη ἡ ἐργάσιμη βδομάδα. Πολλὲς παλιότερα γυναῖκες, ἀλλὰ καὶ ἄντρες, μπορούσαν νὰ σοῦ ἀραδιάζουν ἅπταιστα, καταπληκτικούς ἀριθμούς ἀπὸ στιχοπλάκια. Εἶναι ἐπίσης καιρὸς νὰ τονισθῇ ὅτι καὶ ὁ σχολιασμὸς πού γίνεται ἀπὸ τὸν ὑποφαινόμενο, εἶναι ἐντελῶς στοιχειώδης καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται, παρὰ σὰν ἓνας μόνον δείκτης, γιὰ τὸ σὲ πόσο πλατεῖα πεδία μπορεῖ νὰ ἀπλωθῇ ἡ παρόμοια ἐπεξεργασία.

129. Διακοσμητικὸ τῆς γυναικείας κόμμωσης μέσο, εὐρύτατα χρησιμοποιούμενο ἐκεῖνες τὶς ἐποχές.

130. Ὁ ἀπομνημονευτής εἶχε ἐδῶ προσθέσει ἓνα ἐπιτατικὸ τῆς φωτιᾶς: φ ο ὤ ρ ν ο ς.

131. Τονίζεται ἐδῶ ἡ ἀνθρωποκτόνα καὶ καταστροφικὴ πλευρὰ τοῦ πάθους πού μπορεῖ νὰ φέρῃ παραφροσύνη, θάνατο, φονικό. Τὸ στιχοπλάκι πιθανότατα ὑπαινίσσεται συγκεκριμένο περιστατικὸ.

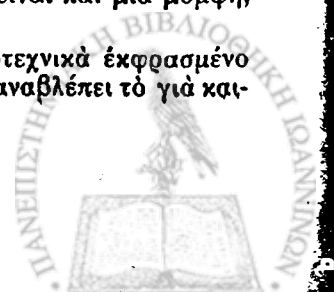
132. Πολὺ περίεργος αὐτὸς ὁ ἀπὸ τ ζ α μ ῖ ἀφορεσμὸς. Νὰ εἶναι τάχα αὐτὸ μιά ἐνδειξη, κοινότητος σὲ κάποια σημεῖα ἀντίληψης γιὰ τὰ θρησκευτικὰ τεμένη τῶν δυὸ θρησκειῶν, καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἠθικὸ στὸ προκείμενο νόμο, στὰ μέρη ὅπου, οἱ ἀντίστοιχοι χῶν δυὸ θρησκειῶν πιστοί, ζοῦσαν μαζὺ ἐπὶ σειρὰ αἰώνων; Πολλὲς φορές, σὲ στιγμὲς διαχύσης ἀκούσαν ἀπὸ Τούρκους τῶν Γιαννίνων ἡ πρόθυμη παραβολὴ τοῦ τζιζαμιοῦ, μὲ τὸ χριστιανικὸ νὰ ὀσως νὰ μιλοῦσε ἄκόμα μέσα τους ὁ παλιὸς χριστιανός, ἀπὸ τὸν ὁποῖο στὸ σύνολό τους σχεδὸν προερχόταν.—Ἐμεῖς, ἀκούσαν οὗτοι συχνὰ νὰ λένε, εἴμαστε, ἔ ξ ω ᾶ π ὸ μ ῖ ᾶ π ῖ σ τ η, σὸν ἀδέρφια. Ἡ μήπως, ἀνάμεσα στοὺς ὑπαίτιους τοῦ χωρισμοῦ γιὰ τὸν ὁποῖο τὸ στιχοπλάκι, περιλαμβανόταν καὶ κανένας Μουσουλμάνος;

133. Τὸ στιχοπλάκι αὐτό, εἶναι ἀνταπόκριση στὸ ὁμοιο πού ἀρχίζει: «Σ' ἓνα γυαλένιο χοτζερέ...», γιὰ τὸ ὁποῖο θὰ μιλήσουμε πῶς κάτω.

134. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. ρεσίντ, ἐξοφλητικὸ ἔγγραφο. Πολὺ ἐπιτυχημένη ἡ παρομοίωση τοῦ γλεντιστῆ πού παντρεύεται ἀποφασισμένως πᾶ νὰ νοικοκυρευτῇ, μὲ ἐξόφληση πού κάνει αὐτὸς ὅλων τῶν μέχρι τώρα τραγουδισμένων καὶ μῶν του, καὶ κλείσιμό τους ὀριστικὸ μέσα σ' ἓνα πρόσφατο νοικοκυριό.—Ἰσως ὁμως νὰ εἰκονίζεται μὲ τὸ ὠραῖο αὐτὸ στιχοπλάκι, τὸ εὐτυχισμένο κλείσιμο μέσα στὴ νεοσύστατη οἰκογένεια, ἐνὸς παλιοῦ ἔρωτα, πού πῆρε ἓνα τόσο εὐτυχισμένο τέλος.

135. Σὲ χ ο ρ ι τ σ ο μ ᾶ ζ ω μ α πιθανότατα, πού μπορεῖ νὰ γινόταν καὶ σὰν προγορευτὰς ἐπικείμενων ἀρραβώνων· ἔτσι, τὸ στιχοπλάκι αὐτό, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ μιά μομφή, ἓνας διακριτικὸς λυγμὸς ἀπελπισίας.

136. Ἐνα κι' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα στιχοπλάκια, τὸ ἔτσι ἀριστοτεχνικὰ ἐκφρασμένο ξανάναμμα καὶ ξαναφούντωμα τῆς παλιᾶς ἀγάπης, μόλις ὁ στιχοπλόκος ξαναβλέπει τὸ γιὰ και-

ρὸ χαμένο ἀγαπημένο πρόσωπο, πὺ ἴσως ἔχει χαθῇ ὀριστικά γι αὐτόν. Στὴν πρλγ. τοῦ Π. ἀντὶ τὸ σ ε β ν τ ᾱ ς, γράφεται γ ι α ρ ᾱ ς μου, πὺ σημαίνει πληγὴ κυρίως δυσίατη καὶ πὺ ἐπιτείνει τὴν ἔννοια.

137. Συνέχεια τοῦ: «Σήκωσ' τὰ μάτια σ', κύττα με, κύτταμε τὸν καὺμένο, τὸ πῶς ἐκα-
ταντήθηκα σὺν τὸν ἀποθαμένο», γιὰ τὸ ὅποιο ἀργότερα.

138. Ὁ ἐρωτικός ἐδῶ καὺμός καὶ πόθος, παρομοιάζεται (καὶ μήπως δὲν εἶναι;), μὲ τὴ
σωματική πείνα.

139. Τὴν πετρώνω, τὴν κάνω κρύα καὶ ἀναίσθητη.

140. Τὸν ἀγροδίατο καὶ ἀλήτη, πὺ καλὰ—καλά, δὲν ἔχει σπιτικό.

141. Τὰ προσδοκώμενα, τὰ σὺν βέβαια ἀναμενόμενα ἀπὸ τὸ ρ. π α ν τ ε χ α ἰ ν ω ,
ἀ π α ν τ ο χ ῆ. Κάτι, φαίνεται, πὺ μεσολάβησε, ἀποκάλυψε τὴν κακὴ ποιότητα κάποιου ἀπὸ
τοὺς συνδεμένους, πὺ παρομοιάζεται ἐδῶ μὲ τὴν ἔρα.

142, 143, 144. Τὸ ζωϊκὰ ἀδρανὲς τοῦ ἀσημιοῦ καὶ τοῦ χρυσοῦ (μάλαμα), δὲν ἀφαιροῦν
τίποτε ἀπὸ τὴν πράσινη ζωντάνια τοῦ δεντριοῦ· τὰ φύλλα π.χ. μιᾶς ποικιλίας λεύκας, ἔχουν
τὴν κάτω πλευρὰ τοὺς σὺν ἀσῆμι, πὺ γοητεύει, καθὼς στὸ φύσημα τοῦ ἀγέρα συναλάσσεται
μὲ τὴν πράσινη ἐπιφάνειά του· καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε πὺ νὰ μοιάζει τόσο μὲ τὸ μάλαμα ὅσο
τὸ χρυσάφι ἐνὸς ὥριμου π.χ. βερύκοκου. Ἄλλως τε, εἶναι ἡ κρύα βρύση τῆς ρίζας, πὺ σὲ κά-
νει, σχεδὸν νὰ ὁσφραίνεισαι τὸ μαγικὸ αὐτὸ δεντρί, καθὼς τὸ μουρμούρισμα τοῦ γάργαρου νε-
ροῦ τῆς, σοῦ χαϊδεύει τὴν ἀκοή. Γιὰ τὸ «μαυρομάτα καὶ ξανθὴ», δὲς ὑποσ. στιχοπλ. 100· καὶ 162.

145. Ἀτεχνὸς ἐδῶ καὶ φτωχὸς σὲ εἰκόνες καὶ περιεχόμενα ὁ στιχοπλόκος. Ἡ εἰλικρίνεια
ὅμως τοῦ πόνου πὺ ἐκφράζει, τὸν περισώσε στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων.

146. Ἐνα κι' αὐτὸ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα στιχοπλάκια. Καὶ ποῖος δὲν ἔχει νοιώσει στὰ
χέρια του τοὺς τρομασμένους χτύπους τῆς καρδιᾶς ἐνὸς πουλιοῦ πὺ παγιδεύτηκε; μὲ παρό-
μοια λαχτάρια προσομοιάζεται κι ἡ ἀγωνία. τοῦ ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἴσως ἀνεπιθύμητου ἐραστῆ
κάθε φορὰ πὺ μαθαίνει ὅτι προξενολογοῦν τὴν ἀγάπη του, καὶ τρέμει μὴν τὴν χάσῃ ὀριστικά.

147. Σίγουρα ἡ ἀγαπημένη θάχε πολὺ πλούσια, πολὺ μακριὰ τὰ μαλλιά τῆς: δ εν -
τ ρ ο γ α λ ῖ ε ς (τὸ γνωστὸ μακρὺ, κοντὰ στὸ ἔνα μέτρο, φίδι) κατὰ τὸ Γιανν. ἰδίωμα.

148. Κάποιο δράμα κλείνει ἐδῶ ἡ ἀπλοϊκὴ ὁμολογία τοῦ νεοφερμένου ἀπὸ τὴν ὑπαι-
θρο παληκαριοῦ. πὺ κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῇ καὶ νὰ φτιάσῃ κατάστασι στὴν πρωτεύουσα.
καὶ πὺ τᾶφερε ἡ τύχη νὰ δεθῇ μὲ μιὰ, ἴσως μὲν φτωχή, ἀπὸ τζάκι ὅμως ἀρχοντοπούλα,
ψηλομαθημένη καὶ ψηλομύτα. Τ ε μ ε ν ᾱ καὶ τεμενί, λέξη ἀραβικὴ, πὺ σημαίνει παρα-
κλήσι, εὐχή, χαιρετισμός: τὸ γνωστὸ, βαθύ, ἀπὸ τῆ γῆς πρὸς τὸ κεφάλι ὑποκλητικὸ τούρκικο
χαιρετισμό. Σὲ παρόμοιο ἴσως περιστατικὸ ἀναφέρεται καὶ τὸ λαϊκὸ Γιαννιώτικο τραγούδι
«Μπαζαρχάνα»· (δὲς γι' αὐτό, στὸ τευχ. Νοεμβρίου 1955 τῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας».)

149. Ὁραιότατη ἡ παραβολή, τῆς ἀέννα ἐπαναλαμβανόμενης ἀποκοπῆς τῶν ἐλπίδων
τοῦ ἐρώμενου, μὲ τὸ κάθε χρόνο ἐπαναλαμβανόμενο κλάδεμα τοῦ κλήματος, πὺ ποτὲ δὲν
ἔχει σταματεῖν καὶ πὺ προκαλεῖ τὸ ἀφθονὸ τὸ δακρυρροήμα του, ἀντὶς ν' ἀφεθῇ ν' ἀνσπύξῃ
χωρὶς σκληρὲς ἐπεμβάσεις καὶ πληγώματα, τὸ φυλλοβλάστημά του. Ἡ ἀλφαριθμητικὴ κατά-
ταξι τοῦ στιχοπλάκιου αὐτοῦ, εἶχε κανονιστῇ μὲ βάση τὸ α' ἡμίστιχο τοῦ β' στίχου, τὸ
μόνο πὺ δυμόταν ὁ ἀπομνημονευτὴς μου. Ἡ συμπλήρωσή του, ἐγινε πρόσφατα.

150. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. χ ε β ᾱ, ἀτμόσφαιρα, ἀέρας. Πολλὲς φορές, οἱ πελαργοὶ (λεϊλέκια)
τριγυρίζουν γιὰ ἀρκετὸ διάστημα στὰ μεγάλα ὕψη, θάλλεγες κατὶ τὸ ἀπόμακρο μὲ ἀγωνία
γυρεύουν νὰ ἰδοῦν χαμηλὰ στὴ γῆς, πὺ δὲν τὸ βρίσκουν.

151. Γ υ α λ ῖ ν ι ο. ἐδῶ, ἔννοσι, πιστεύουμε στολισμένο στὶς πλευρὲς του μὲ καθρέ-
φτες κι ὄχι γυάλινο, ὅπως τὸ ἔννοοῦμε σήμερα. Παρόμοιο γ υ α λ ῖ—ὁ ν τ ᾱ. εἶχε κι ὁ Ἄλῃ
Πασιᾶς· καὶ σὲ κάποιο θαρρῶ παλιὸ καὶ διάσημο εὐρωπαϊκὸ μέγαρο ὑπῆρχε α ἱ θ ο υ σ α
κ α θ ρ ε φ τ ῶ ν.

152. Ἀπὸ τὸ ἀραβ. χ ο υ τ ζ ρ ῆ=κελλί, κυψέλη. Ἐδῶ, μικρὸς ὄντας.

153. Ἀπὸ τὸ τουρκ. μ π ῆ λ κ ι=ἴσως νά. (μὲ ὑπονοούμενο, μ α κ ᾱ ρ ι ν ᾱ),

154. Ἀπόκρισι σ' αὐτὸ τὸ στιχοπλάκι—ἡ στιχουργικὴ αὐτὴ στιχομυθία ἐγινε σὲ συμ-
πόσιο κάποιου παλιοῦ ἀρχοντικοῦ στὰ Γιάννινα· εἶναι μάλιστα γνωστὰ καὶ τὰ διαφιζόμενα
πρόσωπα—εἶναι τὸ παρόμοιο: «Ὅπως σὲ ἔχω στὸ πλευρό...». Τὸ τολμηρὰ ἀνοιχτὸ αὐτῆς
τῆς ἀνταπόκρισης, διατήρησε, ἀκόμα καὶ μέχρι σήμερα, ζωηρότατη τὴν ἀνάμνησι αὐτοῦ
τοῦ περιστατικοῦ.

155. Ἀπὸ οἰκογενειακὲς ἀναμνήσεις, συγκρατῶ ὅτι, τὸ στιχοπλάκι αὐτό, τὸ εἶπε κά-
ποτε ἓνας μεγάλος θεῖος μου (συνονοματεπώνυμος), στὴ γυναῖκα του (ἀδερφή τῆς γιαγιᾶς
μου ἀπὸ μητέρα) Ρήνα—κόρη κι' αὐτὴ Γκόβελα—γιὰ μερικὰ σημάδια πὺ τῆς εἶχε ἀφήσει
στὸ πρόσωπο ἡ τρομερὴ αὐτὴ ἐπιδημικὴ ἀρρώστεια.

156. Νὰ κρίνῃς. νὰ ἀπονέμῃς δικαιοσύνη, νὰ βγάξῃς γι' αὐτὲς καὶ τὴν ὁμορφιά τοὺς
—σὰ σὲ καλλιστεία—ἀποφάσεις· ὑπάρχει ὅμως καὶ πρλγ. «...μὲ τ'ς ὁμορφες νὰ κ ρ ῆ ν η ς»,
δηλ. νὰ μιλάς, νὰ κουβεντιάζῃς.

157. Πιθανότατα—γιὰ τὸ Λειβαδιωτικὸ στιχοπλόκο—ἡ συνοικία Καραβατιά μὲ τοὺς
στενοὺς δρόμους.

158. Τ ρ α χ ί λ η, Μ π ο γ ᾱ, Β λ ᾱ χ ο υ, Γιαννιώτικες οικόγενειες τοῦ περασμένου αἰῶνα, στὸν ὁποῖο χρονολογικά ἀνήκει καὶ τὸ ἐπαινετικὸ στιχοπλάκι. Τὸ χρωστῶ στὴ Χρυσάνθη Ζιτσαῖα ποὺ τὸ θυμᾶται ἀπὸ τὴ μάνα της.

159. Καμμιά λ α λ η τ ῖ ν α, (γ' αὐτές, δὲς σημειώμά μου τοῦ τεύχ. Ν)βρίου 1955 σελ. 1023, ὑποσ. 31), χορεύτρια, ἐλευθεριάζουσα γυναῖκα (ἡ ἴδια πιθανὸν μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 115 δίστιχο).

160. Ἐξοχικὸ, φαίνεται, κέντρο παρόμοιων διασκεδάσεων.

161. Πρλγ. «...νά ἰδῆς πῶς μὲ κατάντησες...». Ἡ ἀρχὴ τοῦ: «Πεθαίνω ἐξ αἰτίας σου...»

162. Ἡ ἀπομνημόνευση ἦταν: «...καμμιά δὲν εἶναι σάν τ'ν Πηνελόπη». Τὸ στιχοπλάκι ἀναφέρεται σὲ δυὸ κορίτσια τῆς οἰκογένειας Γοργόλη, γνωστὰ ἀλλοιῶτα κι ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴ τους καὶ τὴν ἀπόπειρα ἐξιολάμισής τους, στὶς ἀρχές τοῦ 19ου αἰῶνα. Γιά τὸ περιστατικὸ αὐτὸ καὶ τὶς συνέπειες του, δὲς Π. Ἀραβαντινοῦ, Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου, σελ. 365 καὶ ἐπ. καὶ Δ. Σαλαμάγκα, ὁ Νεομάρτυρας Ἀγ. Γεώργιος Ἰωαννίνων. Ἀθῆναι 1954, Εἰσαγωγή, Κεφ. Στ', σελ. 27 καὶ ἐπ.). Τὸ στιχοπλάκι, ἐξυμνεῖ τὴν ὁμορφιά τους.

163. Ἄν τυχὸν τὸ μήνυμα προερχόταν ἀπὸ γυναῖκα πρὸς τὸν ἀγαπημένο της, τὸ δαγκωμένο μῆλο ποὺ προσφέρεται πρὸς τὸν ἄρρενα, θὰ μᾶς θυμίζε τὸ μῆλο τοῦ παραδείσου, ποὺ πρώτη δάγκασε ἡ Εὐα καὶ μετεβίβασε τελικὰ στὸν Ἀδάμ.

164. Ἀπορῶ· εἶναι θαῦμα πῶς... Τὸ μ ᾱ τ α—καὶ προσθετικά καὶ ξεχωριστά—σημαίνει στὸ Γιαννιώτικὸ ἰδίωμα, πάλι, ξανά, ἐκ νέου.

165. Ὠραία εἰκόνα τῆς ἀπόγνωσης, ἡ εἰκόνα τοῦ β' στίχου.

166. Παλιότατη (ἱστορικὰ ἀναφερόμενη κι ἀπὸ τὶς ἀρχές ἀκόμα τοῦ 14ου αἰῶνα, ἴσως ἡ πρώτη ἔξω ἀπὸ τὸ Κάστρο) τῶν Γιαννίνων παραλίμνια συνοικία.

167. Συνεχόμενη τῆς Λειβαδιώτης περιοχὴ καὶ τοπωνυμικὸ ἀπὸ τὸ ἀραβ. μ π ο ο τ ᾱ ν. κήπος, λαχανόκηπος.

168. Ἡ ὁμίχλη, ἡ ἀχλύ, κατὰ τὸ Γιανν. ἰδ.

169, 170. Χ ρ υ σ ῆ κατὰ τὸν ἀπομνημονευτὴ· κατὰ τὴν ἐκδοχὴ αὐτῇ, ἡ φύση συμμετέχει στὸν πόνο καὶ τὸν ἀπελπισμὸ ποὺ ὁ στιχοπλόκος αἰσθάνεται, γιατί παντρεύεται ἡ ἀγαπημένη του. Πιὸ προσαρμοστὰ ὁμως ἔρχεται ἡ ἐκδοχὴ ποὺ δεχόμαστε, κατὰ τὴν ὁποία, στὸ νεκρικὸ θάλαμο τῆς ἀγαπημένης, καίει—ἄλλο λὲς πένθιμο κυπαρίσσι—πράσινη—σάν κι' αὐτὸ—λαμπάδα.

171. Πρλγ. στὸν Ἀραβ. «...μὲ κρέμασαν...δὲν εἶπε ἡ σκύλλα ἡ μάνα σου, κρῖμα στὸ παλληκάρι...» Ποιὸς ξέρει ποῖο τραγικὸ περιστατικὸ ὑπαινίσσεται αὐτὸ τὸ στιχοπλάκι ποὺ κλαίει τὸ κρέμασμα τοῦ παλληκαριοῦ, τὸ ὁποῖο, τόσο κακὸ εἶχε κάνει στὸ σπίτι τῆς ἀγαπημένης, ποῦ ἡ μάνα της οὔτε ἐντ—Κρῖμα!..δὲ λύγισε ἡ καρδιά της νά βγάλῃ γιὰ τὸν ἐκτελεσμένο νέο.

172. Δὲς ὑποσ. 86, 87.

173. Τὰ καμῶματα, ποὺ κατὰ τὸ ἀνέβασμα στὴ σκάλα, ὅσο κι ἂν τότε οἱ γυναῖκες φοροῦσαν μακρὰ φουστάνια, ἀποκάλυπταν τὰ ἀλλοιῶς μὴ ἀποκαλυπτέσ, μὲ κινήσεις, ποὺ στήριζαν τὴ δικαιολογία τους στὴ σχετικὴ προσπάθεια.

174. Συνηθισμένο τμῆμα τῆς τότε γυναικείας ἐμφάνισης· δὲς καὶ προηγ. ὑποσ.

175. Ἴσως τὸ Τζιαμί τοῦ Ἀσλάν—Πασιᾶ (τώρα Δημοτικὸ Μουσεῖο, ποὺ ὁ πρόνάος του κλεινόταν μὲ συνεχῆς ὑελοστάσιο.

176. Ὑποκρύπτεται ἐδῶ εἰδύλλιο, χριστιανοῦ Γιαννιώτη, μὲ Τουρκογιαννιωτοπούλα (δὲς καὶ πιὸ κάτω, στιχοπλάκι «χανουμάκι κλπ...»). Στὸν Ἀρ. ἐπίσης, «Βάλ' τὸ φερετζὲ κατοιοῦλα, κίνα κι ἔλα μοναχοῦλα», μὲ πρλγ. «Παρ' τὸ φερετζὲ κατοιοῦλα, κι ἔλ' ἀπὸ τὴν πορτοπούλα (δὲς σχετ. καὶ σημ. Δεκέμβριον π.ἔ.).

177. Ἡ ἀρχαιότερη συνοικία τῶν Γιαννίνων, γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε καὶ ἄλλοτε (δὲς ὑποσημ. 166).

178. Δὲς ὑποσ. 86, 87 καὶ 140 καὶ στιχοπλάκι 140.

179. Πρλγ. «Σ' τοῦτα τὰ σπῖτια...». Στὸ Γιανν. ἰδ., «...δὲν τ'ς οὐμοιάξ'».

180, 181, 182. Νυφιάτικο μπουῶλο, παλιότερα χαμηλὸ καὶ πολὺ θολωτό, στολισμένο, ἐσωτερικὰ μὲ καθρέφτες καὶ σεντέφια (φίλντισι, ἐλεφαντόστυν), χρησιμεύοντας ταυτόχρονα καὶ γιὰ τουαλλέτα, ἐξωτερικὰ μὲ κεντιδία καὶ διακοσμήσεις ἀπὸ καπλάμα, ἢ μὲ στρογγυλές διακοσμητικὲς προκίτσες, ποὺ σχηματίζαν διακοσμήσεις. Εἶδα κάπου μιὰ παρόμοια, καλυμμένη μὲ τενεκέδια φύλλα, ζωγραφισμένα μὲ ἐλαιογραφίες. Ἔργα τέχνης τῆς ἐποχῆς, ποὺ ἔχει πιὰ σχεδὸν ἐξαφανιστῇ. Ἐδῶ παρομοιάζεται ἡ ἢ ὁ ἐξυμνούμενος σὲ σύγκριση μὲ τ' ἀδέρφια του, σάν πῶς συγκρίνεται μιὰ κοινὴ, πρὸς τὴν περιγραφόμενη πολυτελὴ καρσέλα.

183. Ἐρημος, χωρὶς δικούς του ἀνθρώπους γύρω του, χωρὶς στοργὴς κι ἐνδιαφέροντα, κλαίει ἐδῶ ὁ στιχολόκος τὴ μοναξιά του καὶ τὴν ἀδιαφορία τοῦ κόσμου.

184, 185. Προειδοποίησι τοῦ στιχοπλόκου γιὰ τὴ μάνα τῆς ἀγαπημένης, ὅτι αὐτὸς, εἴτε ἐκεῖνη τὸν θέλει εἴτε ὄχι, θὰ γίνῃ ὅπωςδήποτε γαμπρὸς της· καὶ κατὰ συνέπεια, εἶναι γι' αὐτὴ προτιμότερο, ἀντὶς νά τὸν καταριέται γιατί ξελόγιασε τὴν κόρη της, νά τὸν εὐχιάται ἀντίθετα, σὰ σίγουρο μελλοντικὸ γαμπρὸ της.

Η ΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΖΙΤΣΑΙΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ

Ο ΛΗΣΤΑΡΧΟΣ ΚΙ' Η ΑΡΧΟΝΤΟΠΟΥΛΑ

Με σεβασμό πολύ, τὴν ἔφεραν τὴν ὁμορφὴ ἀρχόντισσα στὸ Σεραῖ τοῦ Βαλῆ, οἱ Τούρκικες ἀρχές, γιὰ νὰ τὴ ρωτήσουν, ἂν γνωρίζῃ τὸ λήσταρχο ποὺ εἶχε πιαστῆ ζωντανός, σ' ἓνα Βλάχικο κονάκι.

Μῆνες καὶ μῆνες τὸν κυνηγοῦσαν στ' ἀπόκριμνα βουνὰ τοῦ Ζαγοριοῦ, στοὺς ἀπατητοὺς λόγγους τῆς Βωβοῦσας καὶ σιτὴ βαθειὰ χαράδρα τοῦ Βήκου. Χαμένα τὰ καρτέρια καὶ τὰ ξενύχτια, χαμένα τὰ βόλια ποὺ τὰ ῥοιχναν τὶς περισσότερες φορὲς κουτουροῦ, στίς ἐρημιές, σὰν ἄκουαν ὑποπτους κρότους ἢ κανένα ἀγρίμι νὰ οὐρλιάζῃ. Χαμένοι κι' οἱ «ἡρωϊκοὶ ἄνδρες» ποὺ σκοτώνονταν στίς συμπλοκὲς ὅταν τύχαινε νὰ πέσουν κατὰ τὰ λημέρια τους.

Οἱ ληστὲς ἔμειναν οἱ «βασιλεῖς τῶν ὀρέων» φόβος καὶ τρόμος στὸν τόπο, συνέχισαν τ' ἀνδραγαθήματά τους καὶ κάθε μέρα δημιουργοῦσαν, ὅλο καινούργιους καὶ μεγαλύτερους ἄθλους.

Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς ποὺ τράνταξε τὸν κόσμο, ἦταν κι' ἡ ἀρπαγὴ μέσα ἀπὸ τὸ πανηγῦρι, τούτης τῆς Ζαγορίσιας ἀρχοντοπούλας.

Μὲ τὶς ὀκάδες δόθηκε τὸ χρυσάφι γιὰ νὰ τὴν ξαγοράσουν.

—Στὸ τάδε μέρος καὶ τὴν τάδε ὥρα—
Ἦ τὸ ζυγισμένο χρυσάφι, ἢ τὰ μάτια της κοί τ' αὐτιά της στὸ κουτί.

Τόσο χρυσάφι, ὅσο κι' ἂν εἶχαν οἱ ξενητέμενοι συγγενεῖς της, δὲν ἦταν δὰ κι' εὐκόλο νὰ μαζευτῇ ὡς τὴν ὀρισμένη προθεσμία. Οὔτε ὅμως καὶ στοὺς ληστὲς καθὼς φαίνεται, θὰ ἦταν εὐκόλο νὰ βγάλουν τὰ ζαφειρέγια μάτια τῆς ἀρχόντισσας καὶ νὰ κόψουν τὰ κοχυλένια αὐτιά της.

Πέρασαν ἔτσι ἑβδομάδες μ' αὐτὴ τὴν ἀγωνία, Ἀλλὰ κι' ὅταν τὸ χρυσάφι μαζε-

τηκε κι' ἀφέθηκε στὴν ὀρισμένη θέση, ἐκεῖνοι δὲν πῆγαιναν νὰ τὸ πάρουν.

Μηνύματα καὶ κόντρα μηνύματα καὶ συνθηματικὲς, νιουφεκιὲς τὰ μεσάνυχτα, ἀπανωτὰ σφυρίγματα τὴ χαραυγὴ καὶ μεγάλες ἰσαμάλες τὰ βράδυα πάνω στὰ τρίκορφα.

Μὰ κι' ὅταν τέλος, τὰ πῆραν τὰ λύτρα, οἱ ληστὲς δὲν τὴ γύριζαν πίσω, σύμφωνα μὲ τοὺς ἀπαράβατους, ἄγραφους νόμους τους.

Νὰ τὴ σκότωσαν μὴπως; Μῆνα...:Τὶ νὰ πρωτοβάλλῃ ὁ νοῦς τῶν ἀπελπισμένων γονιῶν κι' ἡ μαύρη ἔγνοια τῶν ἀνθρώπων, μικρῶν καὶ μεγάλων, ποὺ σὲ τέτοιες περιπτώσεις, ἀπλώνεται σ' ὅλων τὶς καρδιές καὶ γίνεται ἀγωνία ὅλου τοῦ κόσμου;

Πέρασαν πάλι κι' ἄλλες ἑβδομάδες καὶ «μιὰν αὐγὴ, μιὰ Κυριακὴ, μιὰ ἴσημην ἡμέρα» καθὼς λέει καὶ τὸ τραγοῦδι, τὴν ἄφησαν ὅξω ἀπὸ τὸ σπίτι της, στολισμένη σὰ νύφη καὶ δυὸ φορὲς ὁμορφώτερη, ἀπ' ὅτι ἦταν ὅταν τὴν ἔκλειψαν, μὲ μιὰν ἀρμάθα φλουριά, δῶρο τοῦ καπετάνιου, γιὰ θυμητικό, γύρω στὸ γαλαζένιο λαιμό της.

...Μ' ἄς εἶναι. Ἐκεῖνα πέρασαν, κι' ἔτσι... περίσσια κι' ὅλας ποὺ τὰ λέμε.

Τώρα ὁ λήσταρχος—ὁ ἀρχηγὸς τὸ δίχως ἄλλο τῆς συμμορίας—ἦταν ἐδῶ στὰ χέρια τους ζωντανός κι' ὁλόβολος.

Πιάστηκε μὲ μπαμπεσιὰ σὰν τ' ἀγρίμι ποὺ τοῦ στήνεις παγίδες.

Ἦ κρεμάλα εἶχε κ' ὅλας ἐτοιμασεῖ στὸν Πλάτανο γιὰ νὰ τὴ βρῇ ἡ αὐγὴ στημένη. Νὰ κρεμαστῇ κατόπι τὸ κορμί, γιὰ νὰ τὸ δῇ ὁ κόσμος, νὰ θιαμᾷξῃ τὴν Τούρκικη δύναμη καὶ νὰ συχάσῃ ἡ καρδιά του ἀπὸ τὸ φόβο.

...Ὅμως, οἱ ἀρχές, θάπρεπε νὰ ξέρουν

καλά, ἂν τοῦτος ἐδῶ, μὲ τὸ μαῦρο τσιγγε-
λωτὸ μουστάκι, τὰ μαῦρα λαμπερὰ μάτια
καὶ τὶς τρεῖς σειρὲς τὰ φυσεκλίκια ποὺ ἔζω-
ναν τὸ ψηλὸ γεροδεμένο κορμί του, ἦταν ὁ
ἴδιος ὁ ἀρχηγός.

Ὅχι βέβαια, γιὰ νὰ μὴ τὸν κρεμάσουν
τᾶχα ἄδικα. Ἄ! μπά. Ἀδικο τὸ κρέμασμα
δὲ θᾶτανε, μιὰ ποὺ ἦταν ἀρματωμένος
καὶ ζοῦσε στὰ βουνά, ἐνάντια στὸ νόμο
καὶ στὴν τάξη.

Ὁ λόγος ἦταν μονάχα γιὰ τ' ἄσπρα.

Νὰ τὸ δώσουν, ἢ νὰ μὴ τὸ δώσουν τὸ
ταγμένο μπαξίσι;

Τρεῖς λίτρες ἄσπρα θᾶπερνε ὁ καταδό-
της. Τόσα εἶχαν ὀρισθῇ ἐπίσημα ἀπὸ τὸ Βαλῆ.

Ἀπὸ τὰ παλληκάρια δὲν πιάστηκε κα-
νένας. Δυὸ σκοτώθηκαν, τρεῖς ἔφυγαν κι'
ὅσοι φύλαγαν ἀπ' ὄξω καρραῶν, τοὺς κα-
τάπιε τὸ σκοτάδι κι' ὁ λόγγος. Μόνο τοῦ-
τος πιάστηκε ἀκέρσιος κι' ἀλλάβωτος μέσα
στὸ βλάχικο καλύβι, τὴν ὥρα «πῶτρωε κι'
ἔπινε». Ὁ καταδότης, ἔλεγε πῶς ἦταν ὁ
ἀρχηγός.

Ὁ Σαρακατσᾶνος κι' ἡ γυναῖκα του,
ποὺ τοὺς κουβάλησαν κι' αὐτοὺς δεμένους
δὲν ἤξεραν οἱ ἔρμοι, τίποτε νὰ ποῦν, μ' ὅσο
ξύλο κι' ἂν ἔφαγαν. Ἦρθαν—ἔλεγαν μὲ τὶς
κουμποῦρες καὶ γύρεψαν φαί, ὅπως κι' ἄλ-
λες φορές, ἄλλοι. Ὅπως καὶ τ' ἀποσπά-
σματα ποὺ τοὺς κυνηγοῦσαν ἀπὸ καιρὸ σὲ
καιρὸ, ὅπως κι' ἄλλοι φυγόδικοι καὶ βγαλ-
μέννοι γιὰ διάφορες ἀφορμὲς στὸ «κλαρί».

—Στὸ χέρι τοὺς ἦταν ν' ἀρνηθοῦνε;
Τοῦτος, ἓνα ἀρνί· ἐκεῖνος, μιὰ καρδάρια
γάλα· ἄλλος μιὰ τσαντήλα τυρί. Ὅλοι μὲ
τὰ ντουφέκια κατ' ἀπάνω τοὺς ἐρχόνταν,
κι' ὅλοι ἔφευγαν μὲ τὰ χέρια γιομᾶτα. Θέ-
λεις δὲ θέλεις· μὴ πορεῖς δὲ μὴ πορεῖς.

Ἀπὸ τὸν κλέφτη πάλι, δὲν κατάφεραν
νὰ πάρουν οὔτε λέξη. Τὸν σούβλιζαν μὲ
καμμένες βελόνες, τὸν περὶχυναν μὲ ζεματι-
στὸ λάδι, τὸν βασάνιζαν μ' ὅλες τὶς τέχνες
τῶν φριχτῶν μαρτυρίων, μὰ τίποτε. Σὰ
νὰ μὴν εἶχε στόμα νὰ μιλήσῃ, αὐτιά ν' ἀ-
κούσῃ, σάρκα νὰ πονέσῃ. Ἀτάραχος συννε-
φιασμένος, μὲ σφιγμένα δόντια, τοὺς κύτ-
ταζε βλοσυρός, σὰν νᾶναι αὐτὸς ποὺ τοὺς
φοβέριζε, κι' ὄχι ἐκεῖνοι.

Μονάχα τὴ στιγμὴ ποὺ μπῆκε ἡ ἀρχον-

τοπούλα καὶ φουρφούρισαν οἱ δίπλες τῆς με-
ταξωτῆς φούστας τῆς, κι' ἀστραψεν ἡ ἀρμά-
θα μὲ τὰ φλουριά στὸ πλούσιο σιῆθος τῆς,
ἔδειξε ταραχὴ κι' ἄλλαξε ἡ ὄψη του. Προῶ-
τα ἔγινε σὰν τὸ κερί κι' ἔπειτα σὰν τὴ φω-
τιά. Ἐνα τὰκ—τὰκ, βαθεῖα καὶ καθαρά
ἀκούστηκε γύρω του:

Ἦταν οἱ χιτῦποι τῆς καρδιάς του.

Οἱ Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ τὸν κύτταξαν
περίεργα.—Ὁ ληστής, εἶχε καρδιά καὶ χιτ-
ποῦσε! Εἶχε ψυχὴ καὶ δείλιασε. Ἀπὸ τὸ
φόβο του θᾶναι σκέφτηκαν. Τὸν γνώρισε
καὶ θὰ τὸν φανερώσῃ.—Μὰ καὶ τί εἶχε
πάλι νὰ χάσῃ, ἢ νὰ κερδίσῃ ἀπ' αὐτό. Ἦ-
ταν δὲν ἦταν ὁ ἀρχηγός, ἡ ζωὴ του, θᾶταν
τὸ ἴδιο χαμένη. Νὰ τὸν ἐνοιαζέ μήπως γιὰ
τὴν ἀμοιβὴ τοῦ προδότη; ἢ γιὰ νὰ μείνῃ
πίσω ὁ ἴσκιος τοῦ ζωντανὸς νὰ κυβερνάει
ἀκόμα τὸν τόπο;

Κύτταξε τὴν ἀρχόντισσα ἀπὸ πάνω ὡς
κάτω, λὲς καὶ τὴ μετροῦσε· ἀπὸ τὰ ξανθὰ
ὁμορφοχτενισμένα τῆς μαλλιά, ἴσια μὲ τὰ
λιλὰ χρυσοκεντημένα πασουμάκια, κι' ὕστε-
ρα, ἔσκυψε τὸ κεφάλι καὶ κάρφωσε τὰ μά-
τια του στὴ γῆ. Βούρκωσε θαρροῦσες καὶ
κρυφαναστέναζε.

Ὁ φοβερός ληστής ποὺ ἀψηφοῦσε τὸν
κίνδυνο καὶ περιφρονοῦσε τὸν πόνο, στε-
κόταν τώρα σὰν ἓνα μικρὸ παιδί, ποὺ τὸ
μᾶλλωσαν καὶ γύρευε σωπαίνοντας συγχώ-
ρηση.

—Εἶναι ὁ ἀρχηγός, κυρά, τὸν γνωρί-
ζεις; Γι' αὐτὸ σὲ φέραμε καὶ νὰ μᾶς συμ-
παθᾶς, εἶπε ὁ Βαλῆς.

Ἡ πανέμορφη νιά, ἔρριξε τὰ γλυκὰ
τῆς μάτια ἀπάνω στὸ ληστή· ἔμεινε γιὰ λίγο
σκεπτικὴ κι' ἔπειτα ἀπάντησε πῶς δὲν τὸν
ξέρει.

—Ἐμένα τὰ μάτια μου, τᾶχαν δεμένα
μὲ τὸ μαντήλι, πῶς θέλετε νὰ τὸν γνωρίσω;
Μήπως εἶδα κανέναν;

—Καλὰ κυρά, ἐσύ, στὴν κατ' ἐξουσίαν σου
ὅταν σὲ λευτέρωσαν οἱ κλέφτες, εἶπες, πῶς
μόνο στὶς πορεῖες σοῦ τᾶδεναν κι' ὅταν λη-
μέριοζαν, ἔλυναν τὸ μαντήλι.

Νευρικά καὶ βιαστικά ὁ Βαλῆς ἔψαξε
στὰ συρτάρια του, βρῆκε τὴν κατάθεση κι'
ἄρχισε νὰ τὴ διαβάζῃ φωναχτά.

—Δυὸ μῆνες ποὺ μ' εἶχαν κονιά τους

οί κλέφτες πέντε φορές ἄλλαξαν τὸ λημέρι. Στὸ δρόμο ἔδεναν τὰ μάτια μου μ' ἓνα μαντήλι, στὸ λημέρι τῷ λυναν. Ἔστρωναν παχὺ στρώμα, ἀπὸ ξερὰ χορτάρια κι' ἀπὸ φουντωτὰ κλαδιὰ γιὰ νὰ πλαγιαῖζω.

Μοῦ κουβαλοῦσαν καὶ τοῦ πονιου τοῦ γάλα. Ὅρθοι μὲ κουβεντιάσαν καὶ μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα. Μιὰ μέρα, γιὰ νὰ καταλάβω ἂν τὸ μέρος ἐκεῖνο, ἦταν κοντὰ σὲ χωριό, γύρεψα καφὲ ψημμένον καὶ μῦλο νὰ τὸν ἀλέσω μὲ τὰ χέρια μου. Τᾶφεραν πρὶν περάσει μιὰ ὥρα κι' ἀπὸ τὸν φρέσκο καφέ, γύρεψε νὰ πιῇ κι' ὁ καπετάνιος...

Ἡ ἀρχοντοπούλα δὲν δυνήθηκε ν' ἀκούσῃ τὴ συνέχεια.

Ὁ νοῦς της φτερούγιασε ἀκράταγος σὰν τὸ σκλαβωμένο πουλὶ πὺ βρῖσκει ἀνοιχτὸ τὸ κλουβί του, καὶ πλανήθηκε στὰ ἰσκερὰ λόγγα, καὶ στὰ βαθειὰ λημέρια μὲ τὸ παχὺ στρώμα ἀπὸ φουντωτὰ κλαδιὰ, πούχε γίνη τὴν τραγοῦδι στοῦ λαοῦ τὸ στόμα. «Νὰ στρώνης πεῦκα στρώματα κι' ὅξυνες προσκεφαλάκια».

Πόσο περήφανη ἔνοιωθε, ὅταν ἄκουγε τὸ τραγοῦδι τοῦτο.

Ὁ Βαλῆς σταμάτησε τὸ διάβασμα καὶ τὴ ρώτησε ἀπότομα καὶ δυνατά.

—Εἶναι ἀλήθεια τοῦτο, κυρά;

—Ποιὸ πράγμα, λέει σαστισμένη δὲν τ' ἄκουσα.

—Νά, λὲς ἔδῳ, πὼς ὁ ἀρχηγὸς εἶχε μιὰ ἑλῆα στὴν ἀριστερὴ πλάτη.

—Μά...δὲν τὸ θυμοῦμαι...Καὶ γιατί νὰ σᾶς τῶπα αὐτό;

—Σὲ ρωτήσαμε νὰ μᾶς πῆς σημάδια τοῦ ἀρχιληστή κι' ἐσὺ μᾶς εἶπες, πὼς μόνο τοῦτο ἔξερες. Ἄλλο τίποτε δὲν εἶπες. Οὔτε γιὰ τὸ μπόι του, οὔτε γιὰ τὴν ὄψη του. Εἶπες γιὰ ἓνα σημάδι, πὺ δὲ μᾶς βοηθοῦσε νὰ τὸν ξεχωρίσουμε. Καὶ μόνο σὰν τὸν πιά-

ναμε ζωντανὸ ἢ σκοτωμένο θὰ τὸ βρῖσκαμε.

Ὁ Τοῦρκος χωρὶς νὰ περιμένῃ ἄλλῃ ἀπάντησιν, ἔσυρε τὸ κοφτερὸ σπαθὶ του καὶ τὸ τράβηξε μὲ δύναμη, ἀπὸ πάνω ὡς κάτω στὴν πλάτη τοῦ ληστή.

Οἱ βαρεῖες ἄλυσίδες πὺ σφιχτόδεσαν τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια του βρόντιζαν καὶ τὸ γιλέκι μὲ τ' ἄσπρο πουλάμισο, ἀνοιξαν ματωμένα, σὰν ρόδι πὺ σπάζει σιὰ δυό.

Πάνω στὸ ξεσκέπαστο κορμί, ἐκεῖ ἀκριβῶς στὴν ἀριστερὴ πλάτη, μαύρισε γιὰ μιὰ στιγμὴ μιὰ ἑλῆα, σημάδι προδοτικὸ κι' ἄσβεστο σὰν τὴ μνήμη πὺ εἶχε ἀφήσει καὶ μετὰ σκεπάστηκε μὲ αἷμα πὺ ἀνάβλυζε ἔστω ἀπὸ τὴν πληγὴ.

Ὁ Βαλῆς ἔκανε ἀκόμα μιὰ ἐρώτησιν στὴ γυναῖκα, πὺ ἴσως νὰ τοῦ χρειάζονταν ἴσως ὅμως κι' ὄχι. Αὐτὸ μπορεῖ κι' ἐκεῖνος νὰ μὴν τῷ ξερε τὴν ὥρα ἐκείνη. Τὴ ρώτησε λοιπόν, πὼς τὴν εἶχε ἰδεῖ, ἐτούτῃ τὴν ἑλῆα στὴν πλάτη του;

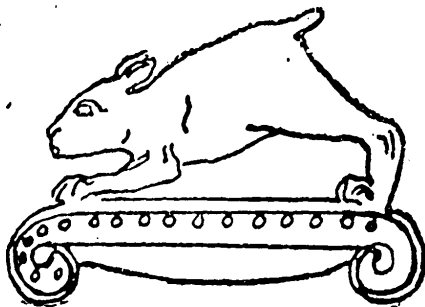
Γίνηκε τότε κάτι πὺ κανένας δὲν τὸ περίμενε.

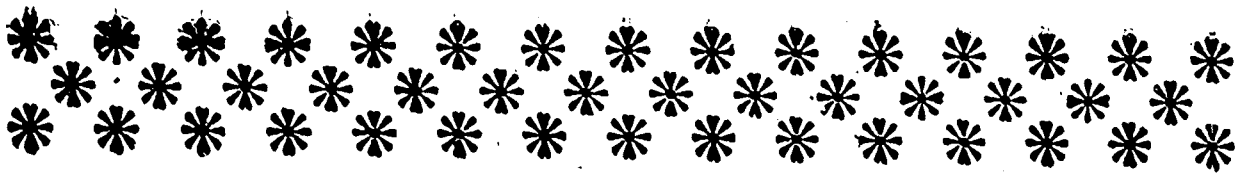
Ἀντὶ γιὰ τὴν ἀρχοντοπούλα, πὺ ἢ γλῶσσα της, ἦταν σὰ δεμένη καὶ δὲ μιλοῦσε, ἀπολογήθηκε ἐκεῖνος πὺ ὡς τώρα, ἀπὸ τὴν ὥρα πὺ πιάστηκε δὲν εἶχε βγάλει οὔτε ἀναστέναγμα.

—Ὅταν ἀπόσταινε—εἶπε—στὶς κακοτράχαλες στράτες, τὴ σήκωνα στὴν πλάτη μου. Κάποια φορὰ ξεσύρθηκε τὸ γιλέκι... μπορεῖ νὰ ξεσύρθηκε καὶ τὸ μαντήλι ἀπὸ τὰ μάτια της καὶ θὰ τὴν εἶδε.

Ἡ φωνὴ του, καθὼς τᾶλεγε αὐτά, ἦταν ἀπαλὴ σὰν παραπονιάρικο τραγοῦδι καὶ στὰ χεῖλη του χαράχτηκε ἓνα μυστικὸ χαμόγελο.

Τὸ ἴδιο αὐτὸ χαμόγελο, ἦταν ἀκόμα ἀπλωμένο στὸ πρόσωπό του, κι' ὡς τὴν αὐγὴ τῆς ἄλλης μέρας, πὺ τοῦ πέρασαν στὸ λαιμὸ τὴ θηλιά τῆς κρεμάλας.

ΕΚ ΒΑΘΕΩΝ

Ὑπόμνημα πάνου σὲ μιὰ σκόπιμα χαμένη υπόθεση

Μὲ ζήλεψε τ' ἀγερικὸ σιὴν εὐτυχία μου,
πικρὸ ψωμὶ πὺν μούσκευα σὲ γοῦρνες δάκρυα,
καὶ μὲ τὸ γύπα μοῦστειλε μαντάτο, κάλεσμα
νὰ βγῶ γι' ἀμάχη σ' ἄδαθνον γκρεμοῦ τὴν ἄκρια.

Ἀδραξα λαῦρος τὴ σφεντόνα μου καὶ σπούδαξα
νὰ τὸν συντύχω σύνταχα στὸ καταρράχι,
σὰν σκάσει ὁ γήλιος μὲ γυαλὶ κοχύλι βούκινο
νὰ διαλαλήσει πῶς τὴν ἔχασα τὴ μάχη.

Ἀνιστοροῦν γιὰ τὸν ἀλάρωτον ἀγῶνα μου
μὲ δέος τ' ἄστρο τῆς αὐγῆς κ' οἱ καλογιάννοι,
βάτο τὸ βάτο πὺν καὶ τρίβολο τὸν τρίβολο
στὸ τσάφι μοῦπλεκαν τῆς ἥϊτας τὸ στεφάνι.

Κροῦγε μου πρῶτος-πρῶτος, ἔκραξα καὶ κρούγω σου!
Βάρει μου δέκα σφοντυλιές, μιὰ νὰ βαρῶ σου,
κάμποι καὶ θάλασσεσ παρώρας ἀπ' τὸν ἥσκιο σου,
φαρδὺς πλατὺς σὰν σωριασιεῖς, νὰ σουρουπώσου!

Κροῦγε τὸ κροῦγε σώσαμε, ὡς λέν, στὰ σύγνεφα.
Κι' ὡς πῆρ' ὁ γήλιος στὰ κατώγια του νὰ γεῖρει,
πῆραν κ' οἱ σαῦρες τὸ μνημόρι μου νὰ σγάπτουνε
στοῦ λαφοδιάσελλου τὸ κρὺο κοιμητήρι.

Μοῦδωκε τότες τὴ γερὴ σιὰ σκότη κ' ἔγειρα,
χαρά μου ἀνείπωτη, χωρὶς ἄχνα ν' ἀφήσω,
δίχως τὸ λόγο ν' ἀποσώσω, πὺν συνταίριαζα
κλωνὰ κλωνὰ καμβὰ τὴ γύμνια μου νὰ ντύσω.

Ἀφοῦ καθὼς μ' ὥχρα κ' ἀθάλη κάπνι σχέδιαζα
σὰν σ' ἀνθογυάλι νάρκισσο, τὸ ζώδιό μου,
σήμανε ξάφνου τὸ κουνδούνη νὰ σχολάσουμε
κ' ἄφησα, Κύριε, μισὸ τὸ σχέδιό μου.

Ἰωσήφ Ράπτης

ΔΗΜ. ΣΑΛΑΜΑΓΚΑ

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Α.΄—ΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΤΟΥ Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

Τὸ θέμα τῶν μαθητικῶν σπουδῶν τοῦ ποιητῆ Κρυστάλλη, εἶναι ἀπὸ κείνα γιὰ τὰ ὁποῖα, πολλὰς ἔχουν γίνει συζητήσεις καὶ πολλὰ μέχρι σήμερα ἔχουν γι' αὐτὸ προσαχθῆ στοιχεῖα, πὺ μ' αὐτά, διάφορες ὑποστηρίζονται ἔκδοχές (¹) Σῶζεται ὁμως καὶ μιά, μετὰ τὸ θάνατό του, ἀνέκδοτη—πιστεύω—ἐπιστολὴ (²) τοῦ πατέρα τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸν πνευματικὸ φίλο καὶ συμπαιριώτη του (Γιαννιώτη) Κωστάκη Καζαντζῆ (³) πὺ μᾶς δίνει γιὰ τὸ θέμα μιὰ ἐντελῶς κατατοπιστικὴ πληροφορία: ὅτι δηλ. μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν τοῦ Κρυστάλλη, ἀπὸ τὴν 4ῃ τάξιν τοῦ τότε «Ἑλληνικοῦ» (⁴), ὁ πατέρας του, τὸν ἀπέσυρε ἀπὸ τὸ σχολεῖο καὶ τὸν πῆρε στὸ μαγαζὶ του· ἀλλὰ ταυτόχρονα καὶ ὅτι ὁ ποιητὴς (πὺ σύνθετε τότε, κρυφὰ ἀπ' αὐτὸν τίς «Σκιὲς τοῦ Ἄδου») «δὲν εἶχε νοῦν εἰς τὸ ἐμπόριον» (⁵).

Δίνουμε ἐν συνεχείᾳ σὲ δημοσιότητα, ὁλόκληρο σχεδὸν τὸ κείμενον αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς, γιὰ τὴν καὶ πολλὴ ἄλλη χρησιμότητά του σὲ γύρω ἀπὸ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἔργον του ἔρευνες.

Ἐν Πρεβέζῃ 24 Ἰουνίου 1894

Ἀγαπητέ μοι κ. Κ. Γ. Καζαντζῆ!

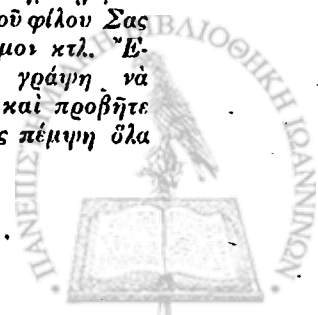
Εἰς Νέαν Ὑόρκην

Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν διηλθεν εἰς χεῖρας μου ἡ ἀπὸ 24 παρελθ. Μαΐου πρὸς τὸν κ. Γ. Κ. Γάγαρην ἡ πολῦτιμος δι' ἐμὲ ἐπιστολὴ Σας, ἣτις μοι ἐφάνη ὅαν νὰ ἦταν ἀπὸ τὸν ἀνεκτίμητον Κωστάκην μου τὸν πολὺπαθον, καταφρονημένον καὶ ἀλησμόνητον υἱὸν μου, ἣτις μοῦ ἔχυσεν ἀρεκτὸν βάλαμον εἰς τὴν καταπληγωμένην, ἐκ τῆς μαχαίρας τοῦ ἀσπλάχνου χάρου καρδίαν μου, διὰ τῆς ὁποίας διέκοιπεν τὸ νῆμα τῆς πολυτίμου ζωῆς του αἵφνης καὶ προῶως, θεωρῶν μὲ βουλκωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου στὰ δάκρυα τὴν πρὸς ἐκεῖνον καὶ μετὰ θάνατον θερμότεραν, ἀγάπην καὶ συμπάθειάν Σας.

Πράγματι λεπτοφυῆς ἦτον ὁ μακαρίτης ἄλλ' ὑγιής, σπανίως ἐκακοδιαθετοῦσεν, τὸν κατέβαλεν ὁμως αἱ τῶν 2 σχεδὸν πρώτων ἐτῶν περιφρονήσεις, στενοχωρίαι καὶ ἀνάγκαι ἐκ τῆς ἀδιαφορίας, μᾶλλον ἀποπομπῆς τῶν μαγγούφιδων Ἀθηναίων οἵτινες δὲν τοῦ ἤκουσαν τὰ παράπονα, καὶ τὴν διὰ τὰ γράμματα μεγάλην δόξαν του· τὸν ἐπῆραν στὸν λαιμόν τους καὶ θὰ τὸν ἔχουν βάρος διὰ παντός καὶ σ' ἐκεῖνον τὸν κόσμον διότι δὲν ἐσιτάθη τρόπος νὰ εὐρεθῇ μικρὰ ὑποτροφία δι' αὐτόν, διότι ἦτον ρ α γ ι ᾱ ς (6), τοῦ ἔλεγον, οἱ ἀλητῆριοι, οἱ ἄθεοι, ὑπουργοὶ μὲ τόσα

θαύματα πὺ εἶδαν ἀπὸ αὐτὸν πρὸ πάντων τὸν ἐπὶ τοῦ κενοταφείου τοῦ Θ. Πασχίδου περίφημον καὶ βαρυσήμαντον λόγον του τῆς 2 Ἰοβρίου του 1889, ἐν ἔτος μετὰ τὴν εἰς Ἀθήνας ἀφίξίν του, ὄντος τότε στοιχειοθέτης εἰς τυπογραφεῖον, τὸ ὁποῖον ἀρχισε νὰ τοῦ ροφᾷ τὰ πλεμόνια· ἐγὼ εἶχα πᾶναι ἀπὸ τὸν μνησίκακον καὶ μισάνθρωπον Δ. Τ. Ξάνθην, μοῦ ἔκλεισεν τὸ μαγαζὶ διὰ φοβερᾶς προδοσίας καὶ ἤμουν εἰς μεγίστην στενοχωρίαν καὶ φοβερὰς ἀνάγκας· δὲν ἠδυνάμην νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ τὸ βάναινον αὐτὸ ἔργον ἐργαζόμενος μάλιστα διὰ μῆνας) 3—4 δωρεὰν ἄνευ μισθοῦ, τότε ἀπὸ ταῖς χαριταῖς τῶν κορασιῶν μου, τοῦ ἔστελνα δρ. 30 κατὰ μῆνα, ἀπὸ τὰ ἡμεροδούλια μου μὲ τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε πωμοζῶ, ἐγὼ τε καὶ ἡ οἰκογένειά μου ἐξ ὁλόκληρα ἔτη, τῶν ὁποίων τὰ βάσανα ἀντέστην γενναίως· μὲ τὰς καθεκᾶστην 7) δαν ἐπιστολάς του ὁ μακαρίτης μοῦ· ἀνεπτέρωνεν τὸ θάρος, ἀναβιβάζων με ταχέως εἰς χρυσὰ ὄνειρα εὐτυχίας· ἦδη, τὰ πάντα ἐσβέσθησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Ἀρτῆς καὶ μένω οἰκογενειακῶς ἀπελπισμένος.

Εἶδον προσέτι ἐν τῇ ἐν λόγω πεφλημένῃ μοι ἐπιστολῇ Σας τὴν προθυμίαν ὑμῶν καὶ τοῦ φίλου Σας διὰ νὰ τυπώσετε τ' ἀπαντὰ του εἰς τόμοι κτλ. Ἐγὰρ τοῦ κ. Γάγαρη σήμερον νὰ σᾶς γράψω· νὰ ἐκδόσετε τὰς ἀγγελίας ὡς ἐπιθυμεῖτε, καὶ προσῆτε διὰ τὰ περαιτέρω τοῦ ἔγγραφου νὰ σᾶς πέμψω ὅλα

τά έργα του Μακαρίτου ἀρχίζοντας ἀπὸ τὰς Σκί-
ας τοῦ Ἀδοῦ τότε ἦτον 16 ἐτῶν, ὕστερα τὸν
Καλόγηρον τῆς Κλεισοῦρας τοῦ
Μεοολογγίου ὃν ἀποδεικνύει ὅτι ἦταν Ἰω-
αννίτης, τ' Ἀγροτικὰ καὶ τὸν Τραγο-
διστὴν τοῦ Χ(ωριό) καὶ τῆς Σι-
νης καὶ τὰ πεζογραφήματα ἂν εὐρεθῇ
καὶ τὸ χειρόγραφον ἢ Γκόλφω ὅπερ συνεί-
ξεν τὸν χειμῶνα πού ἦταν κλεισμένος ἀσθενής, μ'
αὐτὸ ἴσως εὐρεθῶσιν καὶ τὰ πρὸς διόρθωσιν ποι-
ήματα τοῦ ἀξιολύμου φίλου σας ἔχοντας τὰ μαζὶ του
εἰς Κόρυραν μού γράφει ὁ κ. Γάγαρης καὶ ἔγραφα
σήμερον. (7) καὶ εἰς Ἀριαν.

Εἶχεν δὲ εἰς πολλὰ φύλλα τῶν περιοδικῶν
Ἐβδομὰς πλείστα περὶ τῶν Βλάχων τῆς Πίν-
δου καθὼς καὶ εἰς ὀλιγοζώντων ἐφημερίδα εἰς ἐπι-
φυλὶδα πολλὰ διηγήματα, ὡς καὶ εἰς τὰς ἐφημερί-
δας Ἐστία, Ἀκρόπολις, Ἐφημερὶς
πολλὰ, πολὺ πολλὰ.

Τὰ μαθήματα ἤκουσεν εἰς Ἰωάννινα μέχρις
4ης τάξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ ὕστερα τὸν ἐπῆρα σὺν
μαγαζί, ἀλλὰ δὲν εἶχεν νοῦν σὺν ἐμπόριον, κρυφὰ
καὶ τὰς νύκτας συνέταξεν τὰς Σ. τοῦ Ἀδοῦ
καὶ κρυφὰ ταῖς ἐτύπωσεν (8) εἰς Ἀθήνας σύματα
500 ἂν καὶ τὰ κατέσχευα εἰς Καλαρύταις, αὐτὸς
ἔκανε τρόπον καὶ ἔλαβεν 30, τὰ διένειμεν εἰς φίλους
Ἰωαννίνων ἐν ἑξ αὐτῶν ἔπεσεν εἰς χεῖρας ρομού-
νου διδασκάλου ἐν Γρεβενοῖς, ἐπροδόθηκα εἰς τὴν
ἀρχήν, ἣτις ἐτηλεγράφησεν εἰς Ἰωάννινα νὰ τὸν
συλλάβουν ἢ ἀστυνομία ἔλαβεν τ' ἀναγκαῖα μέτρα,
ἀλλ' ὡς ἐκ θαύματος ὁ Ὑψιστὸς τὸν ἔσωσεν ἀπὸ
τὰς χεῖρας τῶν, διέφυγεν τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν
ιδιὴν μου, τῇ 15 Ἰοβρίου 1888 (9) καὶ εὐρέθη
διὰ τῶν βράχων, ποταμίων καὶ χιόνων εἰς Ἀριαν
καὶ ἀπεκεῖ εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἀμέσως ἐκ τῶν
προτέρων τὸν ἀπέλπισαν δι' ὑποτροφίαν, καὶ θέσιν,
κλαίων ὀλομρῆς εἰς τὸ νεκροταφεῖον ἕως ὅτου κα-
τήλθεν καὶ ἔγινεν στοιχειοθετὴς ὡς προείπον.

Τὰ δέοντα τῷ ἀξιολύμῳ φίλῳ ὁμῶν
Σ' ἀσπάζομαι ἐγκαρδίως ὁ πρόθυμος
Δ. Κ. Κρουστάλλης

(Στὸ ἐπόμενο τεῦχος, τὸ Β' μέρος)

1. Βιβλιογραφία: α) Κ. Κρουστάλλης, τὰ «Ἀ-
παντα», ἐπιμ. Χρ. Ἀγγελομάτη, Ἀθήνα 1939. β) Μ.
Περάνθη «Κρουστάλλης, Ἀπαντα», Ἀθήνα
1952. γ) Κ. Κρουστάλλης, Ἀνέκδοτο ποίημα, ση-
μειώσεις Χ. Σούλη, στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρ. Γράμ-
ματα» 1944, σελ. 98 καὶ ἐπ. δ) Χ. Σούλη, Βιβλιο-
κρισία στὸ βιβλίον τοῦ Ὀλμου Περάνθη «Ὁ Τσί-
λιγγας», (Ἀθήνα 1943), στὸ αὐτὸ ὅπου ἀμέσως
πρὶν πάντων Περιοδικό, σελ. 144 καὶ ἐπ. ε) Κ. Κρου-
στάλλης «Ἀνέκδοτα ποιήματα», σημεῖωμα προλο-
γικὸ Χ. Σούλη καὶ ἐπιλογικὸ Γ. Γάγαρη, στὸ
ἴδιο Περιοδικό, σελ. 148 καὶ ἐπ. καὶ στ) Γ. Γά-
γαρη «Κώστας Κρουστάλλης», στὸ ἴδιο Περιοδικό
σελ. 120 καὶ ἐπ.

2. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτή, ἀνήκει στὸ Ἀρχεῖο Γ.
Γάγαρη μού παραχωρήθηκε δὲ εὐγενικὰ γιὰ δη-
μοσίευσιν, ἀπὸ τοῦ Δ. Θ. Βέργου.

3. Γιὰ τοὺς δεσμοὺς τοῦ Κ. Κρουστάλλης μὲ τὸν

Κωστάκη Καζαντζῆ, δὲς ὅπου στὴν ὑποσ. 1. α) καὶ β), καὶ Π. Φάντη, «Κώστας Καζαντζῆς»,
στὸ Περιοδικὸ «Ἡπειρ. Ἐστία» 1955, σελ. 187.
Ὁ Κ. Καζαντζῆς, ὅπως καταφαίνεται, καὶ ἀπὸ δι-
κῆ του—πὺς γι' αὐτὴν σὲ ἐπόμενο σημεῖωμά μας—
ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πατέρα Κρουστάλλη, σχεδίαζε
πολυτελὴ στὴν Ἀμερικὴ ἔκδοσιν Ἀπάντων τοῦ
ποιητῆ—πρὸς ὄφελος τῆς εἰκογένειάς του—καί
εἶχε γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ζητήσει ἀπὸ τὸν πατέρα
Κρουστάλλη βιβλιογραφικὰ καὶ βιογραφικὰ τοῦ
ποιητῆ στοιχεῖα.

4. Τὸ «Ἑλληνικὸ» σχολεῖο, περιλάμβανε, τότε
—μετὰ τὶς τέσσερις τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ—τέσ-
σερις τάξεις προγυμνασιακῆς. Στὰ χρόνια μου, τὸ
ἀντιστοιχοῦ—ἐπίσης «Ἑλληνικὸ»—σχολεῖο, περι-
λάμβανε μόνο τρεῖς τάξεις. Ἡ 4η Ἑλληνικοῦ
δηλ. τῆς ἐπυχῆς τοῦ Κ. Κρουστάλλη, ἀντιστοιχεῖ
μὲ τὴ δευτέρην τάξιν τοῦ σημερινοῦ ἐξατάξιου Γυ-
μνασίου.

5. Δόγοι οἰκονομικοί, ὅπως γράφτηκε, ἦταν
αὐτοὶ ποὺ ἀνάγκασαν τὸν πατέρα Κρουστάλλη νὰ
ἀποσύρῃ τὸν Κωστάκη του ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Σκε-
πτόμαστε ὅμως ὅτι, ἀπὸ τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν τοῦ
πατέρα του, πρέπει ὁ ποιητὴς νὰ δεκίμασε βα-
ρεῖα κατάθλιψιν γιὰ τὸ ἀνυπερέβλητο αὐτὸ ἐμπό-
διο, πὺς τοῦ ἀφαίρουσε τὴν δυνατότητα νὰ ἱκανο-
ποιῇ τὴν ἀναμφισβήτητη δίψαν του γιὰ πλατεῖα
μάθησιν. Καθὼς θὰ ἰδοῦμε πρὶν κάττω, ὁ δεκαεξα-
ετῆς τότε Κωστάκης, κρυφὰ καὶ κατὰ τὰς νύ-
κτας συνέτασσε τὶς «Σκιὰς τοῦ Ἀδοῦ», καὶ χωρὶς
ἄλλο, καὶ θὰ μελετοῦσε.—Γιὰ τὸ τελευταῖον μάλ-
ιστα αὐτό, σὲ δακτυλογραφημένο κείμενον ποὺ
δρέθηκε στὰ κατάλοιπα τοῦ Γ. Γάγαρη καὶ ποὺ
φαίνεται—πολὺ ἐκδήλα—ἀπὸ τὸν ἴδιον συνταγμέ-
νον, ἀναγράφονται, ἀνάμεσα σ' ἄλλα καὶ τὰ ἑξῆς:
«.. ὁ ποιητὴς, ἐξηκολοῦθει συγχρόνως νὰ μελετᾷ
καὶ νὰ αὐτοδιδάσκειται τὰ μαθήματα τῆς 2ας καὶ
3ης Γυμνασίου. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1888, ἔφθα-
σεν εἰς Ἰωάννινα ὁ λόγιος καὶ δημοσιογράφος Μι-
χαὴλ Μητσάκης, ὅπως ἐπισκεφθῇ τὴν πόλιν τῶν
ἐθνικῶν ἐνέσεων, ὡς καὶ τὸν ἀδελφόν του, ὅστις
ἦτο Γραμματεὺς τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου. Ἐκεῖ
τότε ἐγνώρισε πατέρα καὶ υἱὸν Κρουστάλλην, καὶ
τῇ παρακλήσει τῶν, ὁ Μητσάκης εἰσηγήθη εἰς τὸν
Μιλτ. Πανταζῆν (γυμνασιάρχην τότε τῆς Ζωσιμαί-
ας) νὰ δεχθῇ εἰς τὴν 4ην τάξιν τὸν Κρουστάλλην
ὡς ἀκροατήν. Αὕτη εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἱστορία». Ἀπὸ
τοῦ Χρ. Σούλη ἐπίσης (δὲς ὑποσ. 1. δ') πι-
στοποιεῖται ὅτι, στὰ Ἀρχεῖα καὶ τὰ Γεν. Μη-
τρῶα τῆς Ζωσιμαίας, ὁ Κρουστάλλης ἀναγράφεται
φοιτήσας καὶ στὴν Α' Γυμνασιακὴν τάξιν (1884—
1885), ὅμεινε μεταξιστατός, ἔδωκε ἐξετάσεις καὶ
«ἀπῆλθε κατὰ τὰ τέλη Σεπτεμβρίου». Εἶναι δύσκολο
νὰ συμβιβασθῇ κανένας τὶς πιστοποιήσεις αὐτὰς
τῶν ἀρχείων, μὲ τὴν κατηγορηματικὴν δεδαιώσιν
τοῦ πατρὸς Κρουστάλλη, ὅτι εἶχεν ἀποσύρει τὸ
γυιὸν του ἀπὸ τὴν Τέταρτην τάξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ.
Νὰ δεχτοῦμε ὅτι ὁ ποιητὴς εἶχε κατορθώσει νὰ
πάρῃ εἰδικὴ ἀδεια νὰ σπουδάζῃ «κατ' ἴδιον» τὰ
μαθήματα τῆς Α' Γυμνασιακῆς, τὴν ἡμέραν βρη-
θώντας τὸν πατέρα του καὶ τὴν νύκτα διαδίδοντας

κρυφά, όπως και κρυφά εούνθετε τις «Σκιές του 'Αδου;»

6. Δηλαδή δέν ήταν «Έλληνας αὐτόχθων» τοῦ μέχρι τότε ἀπελευθερωμένου ἐδάφους, καὶ συνεπώς, δέν εἶχε τὸ τυπικό, καὶ κατὰ νόμο ἀναγκαῖο προσὸν νὰ προστατευθῇ καὶ νὰ δικαιωθῇ σὰν «Έλληνας πολίτης».

7. Παραλείπεται λέξη δυσανάγνωστη.

8. Εἶναι ἀλήθεια ἀξιοθαύμαστο, τὸ ὅτι ὁ 16ετής Κωστάκης, κατόρθωσε νὰ ἀντικρύσῃ οἰκονομικά τις δαπάνες αὐτῆς τῆς ἐκδόσης, μιά πού, ὁ κυριώτερος, κατὰ πάσα πιθανότητα, λόγος πού ἀνάγκασε τὸν πατέρα του — κρυφά ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἄλλως τε ἐργαζόταν ὁ ποιητής — νὰ τὸν ἀποσύρῃ ἀπὸ τὸ σχολεῖο, πρέπει νὰ ἦταν κι' αὐτὸς οἰκονομικός.

9. Τὸ «οἱ Σκιές τοῦ 'Αδου», συντάχτηκε φανερὰ ἀπὸ τὸν ποιητὴ μεταξὺ 1884 καὶ 1886 (σὲ ἡλικία 16—18 χρονῶν)· κυκλοφοροῦσε σὲ περιορισμένο ἀριθμὸ ἀντιτύπων, ἐπὶ δύο ὁλόκληρα χρόνια, πρὶν καταδοθῇ σὲς Τούρκικες ἀρχές. Σχετικὰ μὲ τὰ περιστατικά τῆς κατάδοσης καὶ τῆς δραπετεύσης τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὰ Γιάννινα, ὁ Γ. Γάγαρης, στὸ ἴδιο ἐκ. ἔργο κείμενο πού προαναφέραμε. (δὲς ὑποσ. 5), παραθέτει μαρτυρίες δύο συμπαθητευόντων τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη μὲ τὸν Κρυστάλ-

λη, τις ὁποῖες συνέλεξε καὶ ἀπομνημονεύει ὁ ἴδιος: Τοῦ Β. Αἰτή ἀπὸ τῆς Βούρμπιανη, ἀπόφοιτου τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν, περισυλλεγμένη στὰ 1943, καὶ τοῦ Ε. Γεωργάτη, στὰ 1946. Κατὰ τὴν πρώτην, ὁ Κρυστάλλης ἐμαυήτησε στὰ 1888 στὴ Δ' Γυμνασίῳ. Ἐφτά ἀστυνομικοὶ περικύκλωσαν τὴ Ζωσιμαία καὶ μπῆκαν στὴν Τάξην· ὁμοῦς ὁ Κρυστάλλης, εἶχε δραπετεύσει πρὶν δύο μέρες, γιὰ τὸ πατέρα του εἶχεν ἐγκαίρως εἰδοποιηθῇ. Ὁ Γεωργάτης ἀπὸ τὴν ἄλλην, κατέθεσε ὅτι ἕνα πρωῒ, καθὼς πῆγαινε νὰ πάρῃ τὸν Κρυστάλλη γιὰ νὰ πᾶνε μαζὺ στὸ Σχολεῖο, εἶδε ἕνα ἀστυνομικὸ νὰ χτυπᾷ στὴν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ του. Ὁ Κρυστάλλης, εἶδε τὸν ἀστυνομικὸ ἀπὸ τὰ ἐπάνω, καὶ ταυτόχρονα, κάποιος ἀπὸ τὴν ἀπέναντι οἰκίαν Ζαλοκώστα τοῦ ἔκανε νόημα καὶ κάτι τοῦ εἶπε· ἀργότερα ὁ Γεωργάτης ἔμαθε ὅτι ζήτησαν τὸν Κρυστάλλη καὶ στὸ Σχολεῖο· ὁ ἴδιος, εἶχε κρυφτεῖ καὶ δέν πῆγε. Ὅπως ξέρει, τὸν Κρυστάλλη τὸν εἶχε προδόσει κάποιος Στέλιος ἀπὸ τὸ Γρεβενῆτι, ὄργανο τῆς Ἀστυνομίας καὶ τῆς Ρουμάνικης προπαγάνδας. Ὁ ποιητής, προσθέτει ὁ Γεωργάτης, δραπετεύσε ἀπὸ τὸ μισοπήγαδο τοῦ σπιτιοῦ Γεροκωστόπουλου «νῦν Νήστον. Μήτσιον ἰσως, ὀλίγον ἀντικρυτῆς οἰκίας Λιάσκου», κι' ἀπὸ ἐκεῖ, «εἰς τὸ οἰκόπεδον ὅπου νῦν ἡ οἰκία Βλαχλείδην».

ΖΩΗ

- Πάρε καλή μου τὸ στρατὶ πάρε τὸ μονοπάτι,
πρέπει λαγοῦ περπατησιὰ καὶ φρονιμάδα πρέπει.
- Τὶ νὰ τὸ κάνω τὸ στρατὶ τὸ δόλιο μονοπάτι,
πού στέκει κι' ἀφουγκράζεται στέκει καὶ συλλογιέται,
πού φιδοκουλουριάζεται κι' ἀργεῖ νὰ ξεδιπλώσει;
Ἔβγα καλὲ στὸ ξέφωτο στὴ λαμπρινὴ τὴ μέρα
νὰ γυαλιστεῖς στὰ μάτια μου τὰ σκίζομυδαλάτα.
Νὰ πάρεις ἀπ' τὰ χεῖλη μου κεράσια καὶ σταφύλια,
νὰ πάρεις ἀπ' τὰ μάγουλα ροδάκινα καὶ μῆλα,
νὰ πάρεις κι' ἀπ' τὸν κόρφο μου τὸ μοσχομυρωδάτο
τ' ἀφράτα κιτρολέμονα πού λαχταροῦν γιὰ σένα.
Νὰ γυαλιστῶ στὰ μάτια σου στὰ μπιρμπιλὰ σου μάτια,
νὰ πάρω ὅλη τὴν ἀνοιξὴ καὶ τ' ὥριο καλοκαίρι,
νὰ 'μαι γαρύφαλο στ' αὐτὶ τριαντάφυλλο στὸ στόμα,
νὰ 'μαι τὸ ρόδι στὴ ροδιὰ καὶ στὴ συκιὰ τὸ σῦκο,
ψιλὴ βροχούλα νὰ 'σαι σὺ καὶ χρυσαφένιος ἥλιος.
Νὰ πιοῦμε μὲ τὰ χέρια μας τὸ γάλα καὶ τὸ μέλι
τὶ σὰν πουλὶ πετάει ἡ ζωὴ καὶ χάνεται στὰ βράθη.

Ἄντ. Μπούχλας

ΤΗΛΕΜΑΧΟΥ ΑΛΑΒΕΡΑ

ΤΑΞΙΔΙ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

Ἐδῶ καὶ τέσσερα χρόνια, καταπιάστηκα πολλές φορές νὰ μεταφέρω στὸ χαρτὶ ἐντυπώσεις μου ἀπὸ τὴν Ἡπειρο ὅπου ὑπηρέτησα σχεδὸν δύο χρόνια ὡς στρατιώτης. Ποτὲ δὲν μὲ ἱκανοποίησαν ὅμως τὰ χαρτιὰ πού σωρευόντουσαν μπροστὰ μου ἢ τὰ δοκίμια τοῦ τυπογραφείου. Ἡ πρώτη ὕλη ὑπῆρχε καὶ βέβαια ὑπῆρχε· πῶς θὰ μπορέσης ὅμως νὰ τὴ μορφοποιήσεις. Πολλές φορές ἔβγαινε κάτι σὰ διήγημα μὲ μῦθο ἢ ἐπεισόδια, ἄλλες φορές κάτι σὰ μακρὺς μονόλογος, πολὺ προσωπικός, ἀφόρητα ἐσωτερικός, μιὰ ἐξομολόγηση—γιατὶ πῶς ἄλλως μπορῶ νὰ τὸ εἰπῶ, ἄνω ὑπῆρχε ἀκόμη ἐπάνω μου ἡ κυριαρχία τοῦ τοπίου καὶ ὠρισμένων γεγονότων. Ἐπειτα, πολὺ ἔπειτα, κατέληξα πῶς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι κάτι σὰν ταξειδιωτικές ἐντυπώσεις, ὅχι ἀκριβῶς, πάντως κάτι παρόμοιο. Ἔτσι θὰ μπορούσα νὰ λυτρωθῶ ἀπὸ ἑλὴν ἐκείνη τὴν κατάθλιψη ἀπὸ ἑλὴν αὐτὴ τὴν ἀγωνία γιὰ ἐκφραση. Ἐκτὸς αὐτοῦ θὰ μπορούσα νὰ συγκρατήσω καὶ ἕναν ὁποιοδήποτε μῦθο. Βλέπετε, πάντοτε εἶχα μεγάλη ἀδυναμία στὸ μῦθο. Εἶναι ἕνα στοιχεῖο ἀγαθὸ πού σοῦ προσδίδει κάποιαν ἄνεση καὶ τοῦτο γιατί σὲ μᾶς τοὺς Ἕλληνες νομίζω πῶς εἶναι συνυφασμένος μὲ τὴν ὅποια μας ἐπιδίωξη—ἄλλωστε ἀπὸ μικροὶ εἴμαστε ἀκριβῇ συντροφιά του.

Λοιπὸν κατέληξα στίς ἀπλές ἐντυπώσεις, πού θὰ μπορῶ νὰ τίς ἀφηγηθῶ σὲ μιὰ διαδρομὴ ἑκατὸ χιλιομέτρων μὲ αὐτοκίνητο. Ἀλήθεια. Στὴν Ἡπειρο τὰ μέσα συγκοινωνίας εἶναι πῶς περιορισμένα ἀπὸ κάθε ἄλλη περιοχὴ τῆς ἐπικράτειας. Τὰ συνηθέστερα λοιπὸν μέσα συγκοινωνίας εἶναι, τὸ κάρρο, τὸ μουλάρι, τὰ πόδια κι' ὕστερα ἔρχεται τὸ αὐτοκίνητο, στίς κύριες ἀρτηρίες καὶ τὸ ἀεροπλάνο πού κατεβαίνει στὸ μοναδικὸ ἀεροδρόμιο τῶν Ἰωαννίνων. Τὰ κα-

ράβια πλησιάζουν στίς ἐλάχιστες παραθαλάσσιες πόλεις καὶ τὰ χωριὰ της, ἐνῶ τὰ ποτάμια της δὲν εἶναι πλωτά.

Αὐτὰ τὰ ἔξη χρόνια συνέτειναν, ὥστε οἱ τυχόν ἐνθουσιασμοὶ ἀπὸ τὴν ἀντριωσύνη πού σοῦ δίδει τὸ τοπίο, ὡς τοπίο ἢ ἡ κατάθλιψη, νὰ χωνευθοῦν ὀπωσδήποτε ἢ νὰ κατασταλάξουν καὶ ἔτσι δὲν θὰ μπορούνε νὰ ἔχουν ἐκείνη τὴν πρώτη φρεσκάδα τῆς ἀμέσου ἐπικοινωνίας, τῆς ἀμέσου ἐντυπώσεως. Ἰσως πάλι νὰ μὴ συμβαίνει κι' αὐτὸ· Ἰσως τὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα νὰ μὴ μπόρεσε νὰ ἀλλοιώσει τίποτε ἀπὸ ὅλα αὐτὰ κι' Ἰσως νὰ μένω ἀκόμη ἔτσι διστακτικός, ἐπηρεασμένος ἀπ' τὸ τοπίο. Ὅλα τὰ Ἰσως στριφογυρίζουν στὸ μυαλό μου. Ὅταν πονέσεις γιὰ κάτι ἢ τὸ αἰσθανθεῖς θαθεῖά σου δὲν σοῦ εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ἀποβάλεις. Τὸ ρῆμα πού χρησιμοποιοῦ εἶναι βαρὺ, αὐτὴ ὅμως εἶναι ἡ ἀλήθεια. Σὲ θαλαίνει, ὅλο καὶ σὲ θαλαίνει περισσότερο. Εἶναι αὐτὸ πού δὲν σ' ἀφήνει νὰ ἴδεις τὸ πρᾶγμα σὰν πρᾶγμα.

Ἀς ἀφήσω ὅμως τίς ἐξομολογήσεις κι' ἄς γυρίσουμε πρὶν πέντε χρόνια στὴν Ἡπειρο.

Πίσω ἀπὸ τὰ Χάσια πρὸς τὸν Θεσσαλικὸν κάμπο ἀρχίζει ἡ ἱστορία μας, ἀπ' τὰ Μετέωρα.

Ξεκίνησαν πολλοὶ μαζί. Ἄλλος στρατιωτικός, πού ἐπέστρεψε ὕστερα ἀπὸ ὀλιγοήμερη ἄδεια στὴ μονάδα του στὴν Πίνδο, ἄλλος ἐμπορευόμενος ἀπὸ τὴν Πρέβεζα ἢ τὰ Γιάννινα, ἄλλος Μετοσβίτης κτηνοτρόφος πού πῆγαινε νὰ τακτοποιήσῃ δουλειές του στὸ χωριὸ ἀφήνοντας γιὰ λίγο σέμπιστα χέρια τὰ κοπάδια του νὰ ξεχειμάζουν. Ἐνα φορτίο Ἡπειρώτικο, ἂν ἐξαιρέσεις τὸν σωφὲρ καὶ τὸν βοηθό του, πού ἦταν Τρικαλινοί—κι' ὁ δρόμος νάνηφορίζει. Ἄν πωσώστρεφες τὸ μάτι στὰ γυρίσματά του θὰ

έρλεπες σιγά—σιγά νά μακραίνουν τὰ θεώ-
ρατα Μετέωρα καὶ νά σέ συνεπαίρνει τὸ
αἶσθημα μιᾶς ἀκαθόριστης ἀνωτερότητας,
ἀφοῦ ἐσὺ ποὺ μὲ δέος ἀντίκρυζες ἐκείνους
τοὺς μαύρους ἢ σταχτιοὺς ὄγκους μὲ τὰ μο-
ναστήρια καὶ τὰ καμπαναριά, τώρα τοὺς
θωρεῖς, ἀφ' ὕψους—κι' ὅλο τοὺς βλέπεις
μικρότερους μικρότερους, ὥσπου ἐλπίζεις
πὼς κάποτε θ' ἀνέδεις τόσο ψηλά, ποὺ θὰ
ἐξαφανισθοῦν ἀπὸ τὰ μάτια μέσα σὲ μιὰν
ἄχνη ἀκαθόριστη, σὲ μιὰν ἄχνη ἀναμνήσε-
ων... Ἀφοῦ μὴτε τὸν Πηνειὸ δὲν προφταί-
νεις νά καλοδεῖς—ἔτσι ποὺ κυλάει, ἄλλοῦ
ἤσυχος, ἤσυχος κι' ἄλλοῦ σὰ νά θγαίνει
μέσα ἀπὸ τὴ γῆ.

Ἀκόμα ἔχεις μπροστά σου μιὰ φαντα-
σμαγορία λευκοῦ ποὺ κατωθὲ του μαντεύεις
τὴ ζωὴ τῆς ἀνοιξης καὶ τοῦ καλοκαιριοῦ
σ' ἓνα φόντο ζωηρόχρωμο. Πρῶτος σταθ-
μὸς ὁ Κόρυθαλός. Ἐνα χωριουδάκι κατε-
στραμένο ἀπὸ τὴν μάχη τῶν καιρῶν ποὺ
ἀρχίζεις νά καταλαβαίνεις πὼς ἐδῶ ἔχουνε
στήσει τὸ καρτέρι τους μ' ἐπιμονὴν ἀφάν-
ταστη τὰ τελευταῖα χρόνια. Ὑπάρχει ὅμως
κάποια φιλοξενία γιὰ τὸν ταξιδιώτη ἐδῶ
πέρα—ἓνα καφενεῖο μὲ ψητὸ κρέας, αὐγά,
φασολάδα καὶ σκόρδο. Ὁ Μετσοβίτης τα-
ξιδιώτης καταδροχθίζει μὲ πολλὴ βουλιμία,
ἓνα κομάτι παχὺ κεφαλοτύρι ποὺ ἔχει στὸν
τορβά του κι' οἱ ἄλλοι παρακολουθοῦν τὸ
λαρόγγι του ποὺ ἀνεβοκατεβαίνει χαρακτη-
ριστικὰ καὶ τοὺς ἔρχεται ὀρεξὴ νά κάμουν
τζίρο στὸ κατάστημα. Τὸ παγωμένο νερὸ
ποὺ τρέχει μπόλιχο ἀπέναντι σὲ μιὰ κα-
λοκαμωμένη δημόσια θρύση τοὺς καλεῖ μὲ
κελαϊδισμούς καὶ γλυκόλογα: «καλὴ καρ-
διά», «καλὴ καρδιά». Μιὰ πινακίδα δείχνει
τὸ δρόμο πρὸς τὰ ἐπάνω. «Πρὸς Κουτσού-
φλιανην» λέει ἡ πινακίδα. Ἐξω ἀπὸ τὰ
τζάμια τοῦ λεωφορείου, ποὺ ἔχουνε πιὰ
θιμπώσει ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο χινῶτο ξεχω-
ρίζεις τὰ πρῶτα χιόνια ἐγκατεστημένα μό-
νιμα δίπλα στὸ δρόμο σου κι' ἀκόμη ὑπο-
θέτεις τὸ τσουχτερὸ κρύο. Μὰ τὸ μεράκι
τοῦ Γιαννιώτη ταξιδιώτη δὲ χαμπερίζει ἀπὸ
τέτοια, τοῦ εἶναι τόσο γνώριμο ἄλλωστε τὸ
τοπίο. Ἐτσι ἀφήνει νά ξεφύγουν κάτω ἀπ'
τὸ παχὺ μουστάκι του οἱ πρῶτες νότες τῶν
καημῶν του:

«Ἐέρασα ὁ δόλιος Χάϊδω μου
κι' οὐ θέλεις παιχνίδια»

ὥσπου νά ἐπιβάλλει καὶ στοὺς ἄλλους τοὺς
μονότονους καὶ μακρόσυρτους ἤχους τῶν
δουνῶν:

«Βασιλικὸς θὰ γίνω στὸ παραθύρι σου»

Ἐνα ἀπότομο φρενάρισμα τοὺς ἔκανε
νά πεταχθοῦνε στὰ τζάμια. Ἦταν οἱ πρῶ-
τες δυσκολίες. Μιὰ μεγάλη φάλαγγα ἀπὸ
στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα ἀνέβαινε μπροστά
τους. Ἐνα τζέμς, ὀρισκόταν ντελαπαρι-
σμένο καὶ τοὺς ἐκλείνει τὸ δρόμο. Ὑστερα
ἀπὸ πολλὲς διαδικασίες κατάρφερε τὸ λεω-
φορεῖο τοὺς νά προσπεράσει μπαίνοντας
στὴν ἐπικράτεια τοῦ χιονιοῦ ποὺ τοὺς ἔζω-
νε ὁλοῦθε.

Μπροστά τους εἶχανε πιά, σ' ὅλη τὴν
ἀγρία τῆς μεγαλοπρέπειας νάντικρύσουνε
τὴν Πίνδο—ἓνα ὄνομα Ἑλληνικοῦ βουνοῦ
ποὺ ἤχει παράξενα στάφτια ὄλων μας. Ἀπὸ
μικροί, ἀπὸ τίς τάξεις τοῦ Δημοτικοῦ σχο-
λεῖου ἀκόμη, ἀκοῦμε αὐτὸ τὸ ὄνομα, ποὺ
μᾶς παραστένεται σὰν κάτι φοβερό, σὰν
κάτι ἀνυπερέβλητο καὶ δυνατό. Μὰ...αὐτοὶ
ὄλοι τους, ἦτανε ἀπλοὶ ἄνθρωποι, κοιτά-
γανε μόνον ἀπὸ τὰ τζάμια καὶ πρόσμεναν
τὴν ὥρα, πότε θὰ φθάσουν ἐπὶ τέλους ἐκεῖ
πάνω κι' ὕστερα νά συνεχίσουν τὸ δρόμο
τους καὶ νά τελειώσει, ὅπως πάντα τὸ τα-
ξίδι αὐτὸ τὸ δύσκολο, μέχρι τὰ Γιάννινα,
καλὰ. Ἐέρανε ἄλλωστε, πὼς στὴ στροφὴ
θ' ἀντικρύσουν τὴν Κουτσούφλιανη. Τὸ τε-
λευταῖο Θεσσαλικὸ χωριὸ πάνω στὸ δρόμο
μὲ σπίτια ποὺ προκαλοῦνε μιὰν ἀφάνταστην
κρυάδα στὴν ψυχὴ. Ἐτσι ρίξαν μιὰ στερ-
νὴ ματιὰ πρὸς τὰ πίσω, στὰ Χάσια. Ἀλ-
λοῦ δρασμένα, μὲ χωριουδάκια σκαφαλω-
μένα στὶς πλαγιές τους καὶ πέρα πολὺ πίσω,
κάπου 50 γιλιόμετρα, τὰ Μετέωρα. Ἐδῶ,
στὴν Κουτσούφλιανη, πρέπει νά πάρουν εἰ-
δήσεις γιὰ τὸ δρόμο. Ἄν εἶναι κλειστὸς
θὰ ἀναγκαστοῦνε νά μείνουν ὁλόκληρη τὴ
βραδυὰ, περιμένοντας μήπως τὴν ἄλλη μέρα
τὸν ἀνοίξουν οἱ πολτόζες, ἄλλοιως... Φαίνε-
ται ὅμως πὼς στάθηκαν τυχεροί, γιατί, καλὴ
ὥρα τέτοιαν ἐποχὴ, Φλεβάρης μήνας, πολὺ
σπάνια νά εἶναι ἀνοικτὸς ὁ δρόμος. Τὸ γέ-
λοιο ξαναφάνηκε χαρούμενο στὰ χεῖλια
τους κι' ἄς προχωροῦσαν γραμμὴ γιὰ τὴν

Κατάρρα ὄνομα καὶ πρᾶμα. Λοιπὸν, ἐδῶ σὲ τοῦτο τὸ μέρος ποῦ σιμώνανε καὶ ποῦ τὸ λένε Κατάρρα, εἶναι ἡ καρδιά τῆς Πίνδου καὶ τὸ σύνορο μεταξὺ Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου. Ἔχει, σχετικῶς, μικρὸ ὑψόμετρο, γύρω στὰ 1700 μ., εἶναι ὅμως, χωρὶς ἀμφισβήτηση καμμία, καταραμένο μέρος.

Ἔχετε αἰσθανθεῖ ποτὲ τὴν ἀθλία ἀπογοήτευση, ἡ κρυμένη σας ἐλπίδα γιὰ μιὰ ἀχτίδα ἡλίου νὰ γκρεμίζεται ἀπὸ λεπτὸ σὲ λεπτὸ καὶ πάλι νὰ ξαναφαίνεται σὰ μέσα σὲ ὀμίχλη καὶ πάλι νὰ γκρεμίζεται; Στὸ μέρος λοιπὸν αὐτὸ ἔτσι γκρεμίζεται ἡ ἐλπίδα. Ἐκεῖ ποῦ νομίζετε ἓνα ξάνοιγμα στὸν οὐρανό, ἔρχονται οἱ ἀνεμοὶ καὶ τὸ χιόνι καὶ ἡ ὀμίχλη καὶ τὸ ἐξαφανίζονται. Ὑστερα ἀπὸ λίγο σὰς ξαναδίνουν τὴν ἐλπίδα, ὥσπου νὰ σὰς τὴν ἀφαιρέσουν τελειωτικά, ὥσπου νὰ σὰς ἐξουδετερώσουν ὡς ὑπόσταση. Μιὰ θλίψη μόνον ἀβάσταχτη πλακώνει τὸ στήθος σας. Θαρρεῖς πὼς τίποτ' ἄλλο, ἐξὸν ἀπὸ τοῦτο τὸ λυσσομάνι τῶν καιρῶν δὲν ὑπάρχει καὶ οὔτε θὰ ὑπάρξει ἀπὸ δῶ κι' ὕστερα γιὰ σὰς.

Ὁ δρόμος περνάει ἀπὸ ξανὰ αὐχένα ἀνάμεσα στὰ ὑψώματα τῆς Κατάρρας.

Ἡ παράδοση θέλει τὸν ὀνόμα τῆς ἀπὸ τῶτι ἑνας Δεσπότης τὰ παλιὰ τὰ χρόνια, καθὼς ταξίδευε, ἐβρέθηκε κεῖ ἀνάμεσα Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου κι' ἀναγκάστηκε νὰ διανυκτερεύσῃ. Τὸ λυσσομάνι ὅμως τῶν καιρῶν ἦτανε τέτοιο ποῦ δὲν ἄφησαν στὸν κακόμοιρο Δέσποτα νὰντικρύσει τὴν ἄλλη μέρα, γιατί ἐκεῖ παρακάτω, στὸν λεγόμενο κάμπο τοῦ Δεσπότη, ξεψύχησε καὶ καταράστηκε τοῦτο τὸ μέρος ποῦ ἀπὸ τότε ὅλοι ἔτσι τὸ ξέρουνε. Εἰν ἀλήθεια πὼς τὸ καλοκαίρι ἂν σταθεῖς ἐδῶ πάνω καὶ μάλιστα στὴν ψηλότερη κορυφή—Αὐγουστο μῆνα, ποῦ δὲ θὰ ὑπάρχει πιὰ ὑπόνοια χιονιοῦ—θ' ἀντικρύσεις ἓνα θέαμα μεγαλόπρεπο. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά δεξιὰ σου ὁ δρόμος ποῦ φιδοσέρνεται ἀνάμεσα ἀπὸ δάση κατάφυκτα ἢ χωριοῦδᾶκια ὡς τὰ Μετέωρα κάτω, ποῦ στέκουν σὰ μολυβένιοι γίγαντες στὴν καλοκαιρινὴν ἀτμόσφαιρα κι' ἀριστερά σου τὸ Μέτσοβο σκαρφαλωμένο στὴν πλαγιὰ ἐνὸς χαμηλωτέρου βουνοῦ ποῦ τελειώνει στὴν κορυφή Καρακόλι. Τίς πηγὲς τοῦ Πηνειοῦ, ἀπ' τὰ δεξιὰ, τοῦ Μετσοβίτικου Ἀραχθοῦ ἀπὸ

τὰριστερά. Θαρρεῖς καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου ὑπάρχει μιὰ κρυμένη νερομάνα. Ἀκόμη θὰ χαρεῖς τὰ κοπάδια μὲ χιλιάδες πρόβατα νὰ ξαπλώνονται μπροστά σου στὶς Πολιτζές, ἓνα ὁροπέδιο σχεδόν, ποῦ οἱ ντόπιοι τὸ λένε κάμπο. Ἐπειτα καὶ τί δὲν ἔχεις ν' ἀποθαυμάσεις μέσα σὲ τοῦτη τὴν τόσο ἐναλλασσόμενη εἰκόνα. Τὴν ἐρήμωση ποῦ σοῦ δίνουν οἱ φαλακρὲς κορυφὲς τοῦ Μαυροβουνιοῦ καὶ τῶν βουνῶν τῆς Κόνιτσας στὸ βάθος ἢ τὴν καταπράσινη μεγαλοπρέπεια τοῦ Φατζέτου, τοῦ Πύργου, τῶν βουνῶν τῆς Χρυσοβίτσας, τὴ σοβαρὴ σὰν ἀπὸ ἀσπράχτερα θωριὰ τοῦ Περιστεριοῦ ἢ τὴν ἀγριὰδα τοῦ Ζυγοῦ καὶ τῶν δασωμένων ἐκτάσεων τοῦ Τζᾶ—Χορταρᾶ καὶ τῆς Τζίνας πρὸς τὴ Μηλιά. Ἀκόμη ἂν ψάξεις ἀρκετά, θὰ ξεκρίνεις τὸ θεώρατο Σμόλικα κι' ἀκόμα ἀριστερότερα ὅλον ἐκεῖνο τὸν ὅγκο ποῦ ἀποτελεῖ τὸ Γράμμο καὶ ποῦ οἱ χάρτες σημειώνουν ὑψόμετρο 2520. Ἔτσι μόνος ἀπὸ δῶ πάνω νοιώθεις τὸν ἑαυτὸ σου σὰ νὰ εἰσέρχεται στὴν καρδιά, σ' αὐτὴ τὴν ὑψή, τῆς γῆς ποῦ ξαπλώνεται ὁλόγουρά σου καὶ φαντάζεσαι πὼς ἂν ἀνέβεις στὴν ψηλότερη ἀπ' ὅλες τοῦτες τίς περήφανες κορυφὲς τῶν βουνῶν, στὸ Σμόλικα, ποῦ ξεπερνάει τίς 2600 μ. θὰ ξεχωρίσεις ἀκόμα καὶ τὰ δύο πέλαγα ποῦ ζώνουν τὴν πατρίδα, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά τὸ Αἰγαῖο πέρα ἀπ' τὸν ἀτέλειωτο Θεσσαλικὸν κάμπο, κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη τὸ Ἰόνιο σὲ δαντελλωτὲς κι' ἀπότομες ἀκτὲς.

Ἄν ὅμως τὸ κατακαλόκαιρο, ἔτσι θ' ἀντικρύσεις τὰ γύρω σου, τὸ μεσοχείμωνο εἶναι τελείως διαφορετικὰ, τόσο ποῦ οἱ ταξιδιῶτες τοῦ λεωφορείου μᾶς κάμανε πέντε ὁλόκληρες ὥρες γιὰ νὰ διασχίσουν ἓναν δρόμο δεκαπέντε τὸ ὅλον χιλιομέτρων, ἀπὸ κεῖ πάνω, ἀπ' τὸν αὐχένα τῆς Κατάρρας ὡς τὸ Μέτσοβο καὶ πάλι θεωρήσανε τὸν ἑαυτὸ τους πανευτυχισμένο γιατί μπορούσε τὰ χιόνια νὰ τοὺς ἀποκλείσουν ἐκεῖ μέρες ὁλόκληρες.

Τὸ Μέτσοβο, ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀπότομα καὶ πιὸ σημαντικὰ χωριὰ τῆς Ἡπείρου, ξετυλιγόταν κάτω ἀπὸ τὰ πόδια τους μὲ καταχιονισμένες τίς στέγες τῶν πέτρινων σπιτιῶν του, μέσα σὲ μιὰν ἀπόλυτη ἐρήμωση—θαρρεῖς καὶ δὲν ὑπῆρχε ψυχὴ σὲ τοῦτον τὸν τόπο. Μόνον κάπου—κάπου ξεχώριζες

τούς καπνούς από τὰ τζάκια νὰ ξεφεύγουν σάν υπόθεση ζεστασιάς. Ὁ δρόμος εἶναι πολὺ ψηλὰ ἀπ' τὸ χωριό. Σταματᾷ τὸ λεωφορεῖο ἐκεῖ μπροστὰ στὰ Πριόνια, ἓνα ἐργοστάσιο ποὺ κόβει τὴν ξυλεία τῶν γύρω δασῶν. Γιὰ νὰ κατέβεις κάτω στὸ Μέτσοδο πρέπει νὰ κάνεις ἄλλα εἴκοσι λεπτὰ τὸ λεωφορεῖο ἀπὸ ἓναν ἐλικοεῖδῃ κι' ἐπικίνδυνον δρόμο. Μπορεῖς ὅμως νὰ πληροφορηθεῖς πολλὰ γιὰ τὸ χωριὸ ἀπὸ τὸν ταβερνιάρη τὸν Κώστα καὶ τὴν γυναῖκα του ποὺ ἔχουν στὴ δημοσιὰ τὸ μαγαζί τους καὶ κάνουν χρυσὲς δουλειὲς μὲ τὸ νοθεμένο ρακκί τους καὶ τοὺς φθηνοὺς μεζέδες.

Ὁ Μετσοβίτης ταξιδιώτης μὲ ἀπεραντή χαρὰ ἄδραξε τὸ δισάκι του, ταχτοποίησε τὸ χοντρό του σακκάκι, τὴν τραγιάσκα καὶ τὸ χοντρό τσιγκελωτό του μουστάκι καὶ ἄφησε μιὰ ματιά ποὺ ἀγκάλιασε τοὺς πάντες.
—Φτάκαμαν...

Ἦτανε μιὰ κοροϊδία αὐτὴ γιὰ τοὺς υπολοίπους, συγχρόνως ὅμως καὶ μιὰ ἐκδήλωση τοῦ ἐγωῖσμου τῶν Μετσοβιτῶν, ποὺ κρυφостаλάζει μέσα τους ἕτοιμος νὰ ἐκδηλωθεῖ στὴν καλύτερη περίσταση νὰ κάνει τοὺς ἄλλους νὰ νιώσουν μικροὶ μπροστὰ του—καὶ τοῦτο βέβαια θὰ τὸ ἐπιχειρήσει μόνον σάν αἰσθανθεῖ πὼς βρίσκεται ἀπόλυτα στὸ δικό του χωρὸ, τὸ βουνήσιο κι' ἀπρόσιτό γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἀκόμη θὰ τοῦ ἦτανε βολετὸ νὰ συμπληρώσει τὰ περὶ Ἀδέρωφ, Τοσίτσα, Βασιλαρχόντισας κ.τ.ρ. μὰ γι' αὐτὰ ὅλα βρίσκει καιρὸ νὰ παινευτεῖ ἢ γυναικα τοῦ Κώστα τοῦ Ταβερνιάρη. Κάνουνε τώρα λέει καὶ ἓνα σταθμὸ ἡλεκτροφωτισμοῦ κάτω στὴν πλατεία καὶ τὸ καλοκαίρι περιμένουν πολλοὺς παραθεριστές. Ἀλλωστε μὲ τὸ κλίμα ποὺ ἔχει τὸ Μέτσοδο καὶ τὸ ὑψόμετρο τῶν 1200 μέτρων προσελκύει θέλοντας καὶ μὴ τοὺς Τρικκαλινούς καὶ τοὺς Γιαννιώτες.

Βέβαια τοὺς ἦτανε ἀδύνατο νὰ συνεχίσουν τὸ δρόμο γιατί σὲ δυὸ ὥρες βράδιαζε. Ἔτσι, ὕστερ' ἀπὸ μιὰ λιγόστιγμη συζήτησης, κατέληξαν σὲ συμφωνία νὰ διανυχτερεύουν στὸ Μέτσοδο καὶ τὴν ἄλλη μέρα «Πρῶτα ὁ Θεός», πρῶτ'—πρῶτ', νὰ συνεχίσουν. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ ἀπότομη κατηφόρα καὶ ἀνάμεσα ἀπὸ σπίτια ποὺ δὲν ἔχουν κανένα ρυθμὸ καὶ τάξη δρέθηκαν στὴν πλατεία τοῦ

χωριοῦ. Τὰ δυὸ ξενοδοχεῖα ἦταν ἀρκετὰ νὰ φιλοξενήσουν τοὺς ταξιδιώτες καὶ ἡ ταβέρνα τοῦ Χαριλάκη τοῦ Χασταζιέρη πρόθυμη νὰ τοὺς προσφέρει κρέας ψητό, φασόλια γίγαντες, κρασί δυνατὸ καὶ τραγοῦδι Μετσοδίτικο ἀπὸ μιὰ παρέα λεβεντόπαιδα ποὺ χαλοῦσαν τὸν κόσμον.

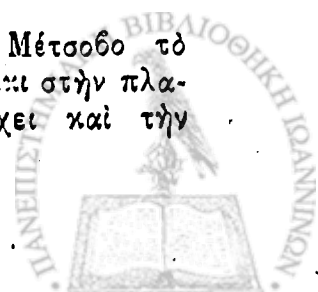
Μιὰ νύχτα σκοτεινὴ ἀντικαθρέφτισε τὴν μαυρίλα τῆς πάνω στὸ χιόνι, θαρρεῖς πὼς τὰ πάντα εἶχαν ἀποκλεισθεῖ στὸ στενὸ χωρὸ ποὺ θὰ ἔμενε ὀλοδικὸς τους ἐκεῖνο τὸ βράδυ. Ἐνας χώρος ὅπου ἄλλη ἀναπνοὴ ἔξδν ἀπ' τὴ δική τους δὲ θὰ ὑπῆρχε νὰ τὸν ζεστάνει καὶ νὰ τοὺς δώσει τὸ ἀπλὸ θρόισμα τῆς ἐλπίδας ποὺ ἀνασαίνεις ὅταν βρίσκεται στὸν ἐλεύθερο ἀέρα τῆς ἀπεραντοσύνης. Ἐνιωθες μόνον, γιατί πέρα ἀπὸ ἀχτίνα μερικῶν μέτρων δὲν ἔβλεπες νὰ εἶσαι κλεισμένος στὸ δάθος μιᾶς χαράδρας ποὺ τὴν ἀποτελοῦσαν οἱ θεώρατοι ὄγκοι τῶν γύρω βουνῶν κι' ὁ ὕπνος σου ἦτανε βαρὺς καὶ ὄλο παραμιλοῦσες ἐπαναλαμβάνοντας σὰ μυρικαστικὸ τίς βλάχικες κουβέντες ποὺ εἶχες ἀκούσει: «Τοῖ φάτσι» «Γκίνε».

Τὸ πρῶτ' ὅμως ἔδειξε διαφορετικὸ τὸ τοπίο. Ἡ μεγαλόπρεπη ὄψη τοῦ Φατζέτου μὲ τὰ πολλὰ του δέντρα κάτασπρα καὶ στὰ πόδια του ἀπεναντί σου ἀκριβῶς τὸ Ἀνήλιο δεξιότερα τὸν Πύργο, καὶ τὸ Περιστερί καὶ τίς πηγές τοῦ Ἀράχθου καὶ τὸ Ζυγό. Τώρα ὁ ἀέρας εἶναι ἐλεύθερος, λεβέντης. Τὰ μάγουλα σοῦ τὰ κοκκινίζει ἓνα τσουχτερὸ κρύο. Σκέψτεσαι πὼς ἂν μείνεις ἀρκετὸν καιρὸ σὲ τοῦτο τὸ μέρος θὰ τὸ συνήθισεις καὶ θὰ τὸ ἀγαπήσεις ἴσως, καὶ στὸν ὕπνο σου θὰ μονολογεῖς πρὸ ἡσυχος, κάτω ἀπὸ τὰ χοντρά σκεπάσματα ποὺ ἔτσι σοῦ δίνουν τὴν αἰσθησὴ τῆς πραγματικῆς ζεστασιάς, «Γκίνε»—«Γκίνε», «καλὰ—καλὰ».

Ὅταν ὕστερα ἀπὸ ἀνέβασμα μισῆς ὥρας ἔφτασαν στὴ δημοσιὰ δρῆκανε τὸ λεωφορεῖο νὰ τοὺς περιμένει ἀνάμεσα σὲ μιὰ φαλαγγα ἀπὸ πολλὰ αὐτοκίνητα ἕτοιμα νὰ ξεκινήσουν.

Τὰ πρόσωπά τους ἦτανε χαρούμενα, σὲ τέσσερις· πέντε ὥρες θὰ φιάνανε στὰ Γιάννινα.

Πρῶτος σταθμὸς μετὰ τὸ Μέτσοδο τὸ Βατονόσι, ἓνα μικρὸ χωριουδάκι στὴν πλαγιά, πάνω ἀπὸ τὸ δρόμο. Ἐχει καὶ τὴν

πρόσφατην ιστορία του τὸ Βατονόσι. Τὸ 1941 ἐδῶ υπογράφηκε ἡ ἀνακωχή με τοὺς Γερμανοὺς στὸ σχολιὸ ποῦ εἶναι μπροστά-μπροστά στὴ δημοσίᾳ. Δυὸ χιλιόμετρα πῶ κάτω τοὺς ἐγκατέλειψε ὁ στρατιωτικός. Τὸν περίμεναν δυὸ φαντάροι με ἓνα μουλάρι καὶ καθὼς χανόταν σὲ μιὰ χαράδρωση ἐβγαλε τὸ πηλίκιο καὶ τοὺς χαιρετοῦσε.

Τώρα πῶ τὸ χιόνι τοὺς ἔχει τελείως ἐγκαταλείψει, κατεβαίνουν ὁλόγνα, ὥσπου φθάνουν στὸν Ἄραχθο δίπλα καὶ κυλοῦν μαζί του. Τέτοιαν ἐποχὴ τὸ ποτάμι εἶναι φουσκωμένο, τὰ νερά του ὅμως εἶναι καθαρά—καθαρά τόσο ποῦ ἂν ἦταν μπορετὸ θάντικαθρεφτίζονταν τὰ γύρω. Ἡ Μικρὴ Γότιστα καὶ τὸ Δεμάτι ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά καὶ τὸ μικρὸ γραφικώτατο γεφύρι κάτω ἀπ' τὸ Περιστέρι. Πίσω σου σὰ φάντασμα ἡ Πίνδος. Σοῦ φαίνεται, κάτι ἔτσι, σὰ ὄνειρο ὅλο γοῦστο τὸ ταξίδι. Λίγο ἀκόμη καὶ πίσω ἀπὸ τὸν τελευταῖον ὄρεινὸν ὄγκο ποῦ ἔχεις μπροστά σου, τὸ Μιτσικέλι, θὰ φανερωθοῦν τὰ Γιάννινα με τὴ νωχελικὴ τους λίμνη.

Μιὰν ὥρα κάνανε δὲν κάνανε καὶ ἀντίκρυσαν τὴ Μπαλντούμα, τὸ μεγάλο στρατιωτικὸ γεφύρι.

Ἐδῶ γίνεται κι ἡ συμβολὴ τοῦ Μεσοβίτικου με τὸν Ζαγορίτικον Ἄραχθο. Ἀριστερὰ ἔχει τελείως χαθεῖ ἡ Πίνδος καὶ σὰν οὐραγὸς τῆς φαντάζει τὸ λευκὸ περιστέρι. Ἀπὸ παντοῦ σὲ ζώνουν οἱ χιονισμένοι ὄγκοι, μὰ κι' ἡ χωμάτινη θωριὰ τῶν χαμηλωτέρων ὑψωμάτων. Ἀπ' τὴ μεριὰ τοῦ Ζαγορίτικου Ἀράχθου ἔρχεται μιὰ πνοὴ ἀνέμου σὰ μέσα ἀπὸ σπήλαια βαθὺ καὶ κατασκότεινο—κι' ὅμως τὰ Ζαγόρια εἶναι ἓνα γραφικώτατο τοπίο. Χειμῶνα καλοκαίρι στὴ Μπαλντούμα ἔχει ὑγρασία, πολλὴ ὑγρασία γιὰ τοῦτο δὲν κατοικεῖται τοῦτο τὸ μέρος παρὰ τὰ χωριὰ εἶναι σκαρφαλωμένα στὶς γύρω πλαγιές. Τὸ Καθαλλάρι, ἡ Μεγάλῃ Γότιστα. Ἀκόμη μιὰν ἀνηφόρα καὶ τὸ λεωφορεῖο φτάνει στὸν αὐχένα πάνω στὸ Δρίσκο. Ἐδῶ θυμᾶσαι τὸν τόπο τῆς θυσίας τοῦ ποιητῆ Λορέντζου Μαβίλη. Δυστυχῶς ὅμως εἶναι μόνον μεσημέρι καὶ δὲν ἀκολουθεῖ τὸ σούρουπο, ἔτσι μένει ὁλοζώντανη ἡ ἀνάμνηση τοῦ πατριώτη ποιητῆ, ποῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὸν ἀφήσουμε μόνον «στῆς λησμο-

νίας τὴν κρουσταλλένια θρύση». Μιὰ στροφὴ καὶ τὸ κατέβασμα ἀρχίζει. Ὁ κάμπο ποῦ τὸν ζωντανεῖ ἓνας θρύλος καὶ μιὰ λίμνη. Τὰ Γιάννινα, ἡ πόλη με τίς τόσες παραδόσεις, τὰ χιλιοτραγουδημένα Γιάννινα.

Πόσο θὰ ἤθελαν οἱ λιγοστοὶ πῶ ἐπιβάτες τοῦ λεωφορείου, νὰ σταματήσουν ἐκεῖ στὴν κατηφόρα μιὰ ὥρα ὁλόκληρη καὶ νὰ ξαναζωντανέψουν τὴν παλιὰ ἱστορία ποῦ ἔχει κουρνιαξοῦ μέσα σὲ κείνους τοὺς μινάρδες τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ καὶ στὸ νησί ποῦ γαληνεμένο βρίσκεται στὰ πόδια τους καὶ στὸ μυστήριο ποῦ ἀντικαθρεφτίζει μέσα στὴ λίμνη τῆς κυρὰ-Φροσύνης ὁ τεράστιος ὄγκος τοῦ Μιτσικέλι.

Ἐδῶ σταματᾷ ὁ ταξειδιώτης κι' ἀφουγκράζεται ἓνα βουητὸ ποῦ φέρνει τὸ ποδοβολητὸ τῶν περασμένων σὲ μιὰ τέλεια ἀρμονία με τὰ σύγχρονα ὑφασμένο. Πέρα πολὺ πρὸς τὸ νοτιὰ, πέρα ἀπ' τὸ Μπιζάνι κι' ἀκόμη ἀνατολικά, τὰ Τζουμέρκα τὰ λημέρια τῶν παλικαριῶν, δυτικώτερα κυλάει ὁ Λοῦρος με τὸ ὁμοιο τοπίο του, ἀκόμη δυτικὰ σιμὰ στὴ θάλασσα οἱ ἀρχαιότητες τῆς Νικόπολης. Καὶ πάλι βουνα πρὸς τὸ βοριὰ, τὰ φημισμένα κι' ἀπότομα τοῦ Σουλίου κι' ἐκεῖνος ὁ ὑπουργὸς ποταμῶν ὁ Καλαμᾶς κι' ἐκεῖνη ἡ ματωμένη Μουργκάνα τῆς Κόνιτσας ποῦ κλείνουν τὴν περιουριά. Χιόνι καὶ παγωνιὰ ἀφάνταστη τὸ χειμῶνα, καθαρὸς ἀέρας τὸ καλοκαίρι. Ζωηρὸχρωμη παρατονισμένη κουθέντα τῶν ἀνέμων ἀνάμεσα στὰ κατάπυκνα δάση καὶ τὸ σκούξιμο τῶν ἀγριμιῶν, συνοδεύουν τὴν προσπάθεια τοῦ ξένου νὰ νιώσει τοῦτο τὸ τοπίο ποῦ λέγεται Ἡπειρος. Ἄν πάλι στὴν πρωτεύουσα πόλιν σταματήσεις καὶ καθίσεις καλοκαίρι στὶς ὄχθες τῆς λίμνης κι' ἔχεις μπροστά σου τὰ γαληνεμένα νερά καὶ μόνον, δὲ θὰ μείνεις ἱκανοποιημένος, γιὰτὶ ἡ λίμνη ποτὲ δὲ θὰ μπορέσει νὰ σοῦ δοθεῖ, ποτὲ δὲ θὰ κατορθώσεις νὰ τὴν πείσεις ἂν δὲ νιώσει στὸ μάτι σου νὰ κρυφολυώνει ἡ νοσταλγία γιὰ τὴ λεβέντικια κορμωστασιά τῶν βουνῶν τῆς, τὸ βουερὸ κύλισμα τῶν ποταμῶν τῆς, γιὰ τὸ μυστήριο ποῦ συνθέτουν τὸ τόσο αἶμα κι' ὁ ἔδρος ποῦ χύθηκαν γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς. Γιατὶ ἀλήθεια, ὅλα αὐτὰ ποῦ ὑπάρχουν χιλιόμετρα ἀπόσταση πέρα ἀπ' αὐτὴν, ἡ ἀγριὰδα κι' ἡ ἐρήμωση

είναι θαρρείς καμωμένα μόνο για χάρη της, είναι μόνο για να κρατούν αιώνια σφριγλή τη θηλυκότητα της Φροσύνης, της κυρά—Φροσύνης, της πανώριας Ήπειρώτισσας, της Παμβώτιδος τὰ κάλλη.

Ἄν ἡ ποίηση φέρνει σὲ νεφελώδεις δραματισμούς καὶ σὲ λύσεις πολλές φορές ἐξωπραγματικές, αὐτὴ ἡ πραγματικότητα ποὺ σοῦ προσφέρει ἡ Ἡπειρος εἶναι μέσα στὴ μεγαλόπρεπη ἀγριὰδα τῆς ποιητικῆς. Ἀκόμη κι' ἡ Κατάρρα, ἀκόμη κι' ἡ Μουργκάννα ἔχει τὴν ποιησὴ της. Μιὰ ποίηση ὅμως διαφορετικῆ, ὄχι ἀπλοὶ ἤχοι καὶ ἐκμυστηρεύσεις, ἀλλὰ λεδεντιά, μαυρίλα ὅπου ὑπάρχει καὶ καθαρὸς ἀέρας.

Ἡ αἰσθησις τῆς ἐξουδετέρωσης τοῦ ἑαυ-

τοῦ σου ἀπὸ τὴ φύση, ὅσο κι' ἂν φανεῖ στὸ πρῶτο μάτι πῶς συντελεῖται μὲ τὴν πρώτη ἐπαφή, εἶναι αὐτὸ τὸ κάτι ποὺ σὲ συνεπαίρνει γιατί τότε μπορεῖς νὰ πεῖς πῶς νιώθεις τίς χαρὲς τῆς θηλυκότητος μέσα ἀπὸ ἓνα καθαρὰ ἀντρίκειο ἀντίκρυσμα. Κι' ἂν κατασταλάξεις στὶς ὀχθες τῆς Παμβώτιδος καὶ θελήσεις ν' ἀφεθεῖς στὴ μελαγχολικὴ γοητεία τῶν νερῶν τῆς ἡ στήν ἱστορία αὐτὴν, ποὺ βλέπεις νὰ ἀπλώνεται παντοῦ, ὥς καὶ στοὺς ἀνθρώπους, δὲ μπορεῖς παρὰ νὰ πεῖς μὲ βεβαιότητα, πῶς ναί, κάπου ἐδῶ, τελειώνει τὸ ταξίδι μου κι' ὁ στοχασμὸς τῶν πελαργῶν μὲ τὴν καλοκαιριὰ κι' οἱ ντάλιες ποὺ ἀνθίζουνε παντοῦ, θὰ συμφωνήσουνε μαζί σου.

ANTIO

Φέτος μὲ τραγούδια ξεπροβαδίσαμε
στὴν πόρτα τοῦ Φθινοπώρου
τὸν καλοκαίρι,
μὲ τὴν ἀρμύρα, τὰ γαλάζια χρώματα τὰ ζεστὰ φιλιὰ
τὰ ἀνθισμένα γιασεμιὰ στὴν πόρτα

τὸ κάματο,
φέτος ἔτσι ἀπλὰ ἐμεῖς
τὰ παιδιὰ τῆς βροχῆς, τῆς ζέστης, τοῦ ἡλίου
τῶν χλωμῶν δειλινῶν

μιλήσαμε σκυφοὶ γιὰ τὸ καλοκαίρι
ποὺ τὸ χάνουμε
σὰν τὸ δροσιτικὸ νερὸ ποὺ φεύγει
στὶς φοῦχτες
θαλασσινῶν ἀκρογυαλιῶν.

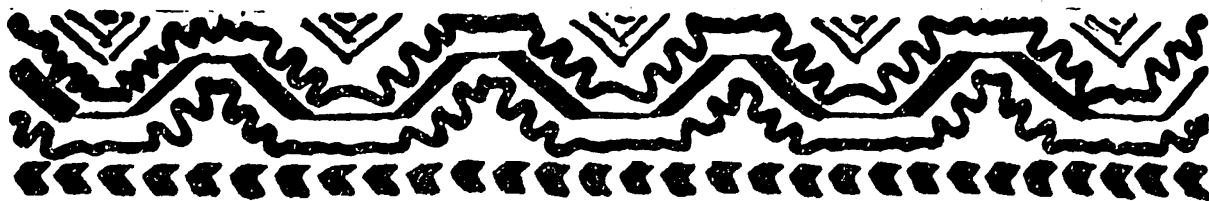
Φέτος,
μὲ δάκρυα γιὰ τὰ κρουστάλλινα δειλινά,
τίς πράσινες πόρτες μὲ τὰ γιόκλημα ποὺ τίς
ἐγκαταλείπουμε
τὰ γλυκὰ κοριτσίστικα χαμόγελα,
τριαντάφυλλα γαρούφαλα καὶ ρόδα
ποὺ θὰ φύγουν,

τὴν ἀπλὴ καὶ γλυκεῖα παρέα τοῦ φεγγαριοῦ, τῶν δειλινῶν
καὶ τῶν ἀστρῶν,

σκυφοὶ ξεπροβαδίσαμε
στὴν πόρτα τοῦ φθινοπώρου τὸ καλοκαίρι,
ἀκοῦμε τὴν σιγαληνὴ βροχὴ
νὰ τραγουδᾷ γλυκὰ στὶς κόκκινες στέγες
ἀκοῦμε καὶ σωπαίνουμε
σκυφοί...

Πανὸς Ν. Παναγιωτοῦνης

ΙΣΜΗΝΗΣ ΔΑΛΛΑ

ΚΑΒΑΦΗΣ ΚΑΙ ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΣ

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Σάν τόν παραίτησαν οί Μακεδόνες
κι' απέδειξαν πώς προτιμοῦν τόν Πύρρο
ὁ βασιλεὺς Δημήτριος (μεγάλην
εἶχε ψυχὴ) καθόλου—ἔτσι εἶπαν
δὲν φέρθηκε σάν βασιλεὺς. Ἐπῆγε
κ' ἔβγαλε τὰ χρυσὰ φορέματά του,
καὶ τὰ ποδήματά του πέταξε
τὰ ὀλοπόρφυρα. Μὲ ροῦχ' ἀπλὰ
ντύθηκε γρήγορα καὶ ἔφυγε.
Κάνοντας ὅμοια σάν ἡθοποιὸς
ποὺ ὅταν ἡ παράστασις τελειώσει,
ἀλλάζει φορεσιά κι' ἀπέρχεται.

Δημήτριος Πολιορκητής: ἓνας ἀκόμη προσανατολισμός, μιὰ δικλείδα γιὰ νὰ εἰσδύσωμε σιτὸν Καβαφικὸ χῶρο, νὰ συλλάβωμε τὴν αἰτία καὶ τὸν τρόπο ἀναδαμοῦ τῶν συμβόλων. Ἀλλὰ πῶς διαγράφεται ὁ Καβαφικὸς χῶρος;

Πρόσωπα, πράξεις, ἀποτελέσματα ἐπιδεικτικὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ γνωστὲς ἱστορικὰ περιοχές. Κατ' ἀρχὴν φαίνεται, ὁ ποιητὴς ἀντιγράφει μὲ ἀνεπιτήδευτη συνέπεια τὸν ἱστορικό. Συγχρόνως ὁμως, σχεδὸν ἀνυποψίαστα, ἡ ἐχθρική του στάση ἔναντι τοῦ προκατόχου τοῦ ἱστορικοῦ ἐπιβάλλεται. Ἀθόρυβα τὸν ἐκτοπίζει μέσα στὴν ἴδια του τὴν ἐπικράτεια καὶ μέσα στὶς ἴδιες τὶς ρωγμὲς ποὺ διεσήμανε ἡ εὐαισθησία του ὅταν συνέπασχε μὲ τὰ ἱστορούμενα.

Ὁ προκατόχος ἱστορικὸς στὴν περίπτωσή μας εἶναι ὁ Πλούταρχος: «ἀπαλλαγῆναι τοῦ Δημητρίου ζητοῦντες γράφει, ἀπεχώρουν λάθρα καὶ κατ' ὀλίγους τό γε πρῶτον, εἰτα φανερώς ἵπαν εἶχεν εἰς κίνησιν καὶ ταραχὴν τὸ στρατιόπεδον...ἀπειρηκέναι γὰρ Μακεδόνης ὑπὲρ τῆς ἐκείνου τρυφῆς πολεμοῦντες...καὶ παρελθὼν ἐπὶ σκηνήν, ὥσπερ οὐ βασιλεὺς, ἀλλὰ ὑποκριτὴς μεταμφιέννυται χλαμύδα φαῖάν ἀντὶ τῆς τραγικῆς ἐκείνης καὶ διαλαθὼν ὑπεχώρησεν».

Πλάϊ τοῦ ὁ Καβάφης μοιάζει μὲ ἀντιγραφέα: Ἀλλὰ ἐδῶ ἔγκειται καὶ ἡ εἰδοποιὸς διαφορὰ τους. Ὁ Καβάφης πιστεύει στὰ ἱστορούμενα γι' αὐτὸ καὶ μὲ βυζαντινὴ ἄλλωστε εὐλάβεια τὰ ἀντιγράφει. Ὁ Πλούταρχος εἶναι γι' αὐτὸν ἓνας παρὰ χαράκης τοῦ γεγονότος, σάν νὰ χειροδικεῖ πάνω στὴ χειρονομία τοῦ Δημητρίου. Αὕτῃ ἡ χειροδικία εἶναι τὸ μέγα ἐρέθισμα τοῦ Καβάφη, ἐρέθισμα γιὰ μιὰ ἄλλη ἀνασύνταξη τῶν ἀξιῶν καὶ κρίσεων:

Καὶ ἔκαμεν ἴδια σάν ἡθοποιὸς
ποὺ ὅταν ἡ παράστασις τελειώσῃ
ἀλλάζει φορεσιά καὶ ἀπέρχεται.

Γίνεται ἔτσι Ἰαβέρης ἔναντι ὅχι τῆς Ἱστορίας καθὼς πίστευσε ὁ Τ. Ἀγρας, ἀλλὰ τοῦ ἱστορικοῦ· εἰδικῶς ἔναντι μιᾶς τάξεως ἱστορικῶν καὶ κατὰ προέκταση κάθε αἰσθηματικῆς ἢ ἠθικολογικῆς ἐρμηνείας,

Γιὰ τοὺς αἰσθηματικοὺς ἀκροατὰς τῶν πράξεων καὶ τῆς συμπεριφορᾶς «τὸ διαλαθὼν ὑπεχώρησεν» φαίνεται τραγικὸν οὕτως ὥστε νὰ ἐγείρει τὸ ἔλεος, γιὰ τοὺς ἠθικιστὰς τὴν ἐπὶ κριση, ἀφοῦ τὸ δρῶν πρόσωπο ἀρνεῖται νὰ κρατήσῃ ἔστω καὶ σπασμωδικὰ τὸν κεκτημένο θρόνον του. Ἀλλ' ὁ Καβάφης ἀνέχει σὲ μιὰν ἄλλη συννομοταξία, στοὺς ἐποπτικούς, καὶ ὅ,τι γιὰ τοὺς ἄλλους εἶναι μιὰ συμπαθητικὴ ἢ κατακριτέα πτώση γι' αὐτὸν παίρνει τὸ σχῆμα ἐνὸς παιχνιδιοῦ ποὺ παίχτης καὶ πιόνι μεταλλάσσουν ρόλο καὶ ἰσχὺν συνειδητά. Μεγάλην εἶχε ψυχὴν γράφει γιὰ τὸν παίκτη του καὶ ἀμέσως πρὸ κάτω μεταβάλλει ἀκαριαῖα τὸν παίκτη του σὲ παίγνιο:

«Κάμνοντας ὅμοια σὰν ἠθοποιὸς
ποὺ ὅταν ἡ παράστασις τελειώσῃ
ἀλλάζει φορεσιὰ καὶ ἀπέρχεται»

Καὶ εἶναι μὲν ἐναλλάξ ἄλλοτε ἡ ζωὴ ὁ διαιμόνιος παίχτης καὶ πιόνι τὸ δρῶν πρόσωπο, ἄλλοτε δὲ καὶ τὰν ἀπάλιν. Καὶ τοῦτο κατὰ τὴν ἀντοχὴν ἐκάστου καὶ τὰ σήματα τοῦ διαιτητοῦ, ἐνὸς ἀορίστου συνετελεστοῦ ἀπεικονίζοντος τὸ γινόμενον τῶν ἀντικειμεταλλεύτων ἢ ἐκμεταλλευομένων γεγονότων, τὴν καλὴν ἢ κακὴν τοὺς ἀντιμετώπισιν.

Παρ' ὅλα ταῦτα ἐδῶ στὴ σύγκριση δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει τὶ ὁδηγεῖ στὴν ἀλλαγὴ. Ἐκα ἐρώθην ὅμως ἐλέγχεται ἡ ἀλλαγὴ τῶν ρόλων, κυρίως δὲ ἡ διαδικασία αὐτῆς τῆς ἀλλαγῆς. Πλούταρχος καὶ Καβάφης εἶναι δύο ἀντίδικοι. Υἱοθετοῦν δύο ἀντιμαχόμενες ὁράσεις: Ὁρθώνουν τὸ ἴδιο γεγονὸς μὲ τὴν ἴδια παρομοίωση τοῦ ὑποκρ. τοῦ ὁ πρῶτος γιὰ νὰ στιγματίσῃ τὴν χειρονομία, ὁ ἄλλος γιὰ νὰ τὴν διασώσῃ. Στὸν ἱστορικὸ ἢ συμπεριφορὰ τοῦ Δημητρίου γίνεται λιποψυχία. Ἡ ἀντιστοιχία τῶν χειρονομιῶν Πολιορκητοῦ καὶ ὑποκριτοῦ, σύμπιψις ἀσύνειδη, — πτώσις πραγματικῆς — πρόθεσις, νὰ μετέλθῃ τὴν καταδίκη. Γιὰ νὰ διασωθῇ δηλαδὴ τὸ δρῶν πρόσωπο, ἀνεπυνορθώτως ἐκδύεται τὴν βασιλικὴν ἀξιοπρέπεια. «ὥσπερ οὐ βασιλεύς, ἀλλὰ ὑποκριτὴς ἀμφιέννυται... καὶ διαλαθὼν ὑπεχώρησεν». Ὁ Καβάφης ὅμως εἶναι ὁ αἰσθηματικὸς τῆς ἱστορίας. Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ βασιλέως χειραγωγεῖται πρὸς τὴν παρομοίωσιν καὶ ἀνέπλασεν τὴν χειρονομίαν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν τοῦ ὑποκριτοῦ. Τοῦ Δημητρίου τὰ πεπραγμένα ἐξελίσσονται τώρα καὶ σταδιακὰ αἰτιολογοῦνται ὡς ἑξῆς: «Ἐκαμεν ὅμοια σὰν ἠθοποιὸς... γιὰτὶ μεγάλην εἶχε ψυχὴ καὶ ξέφυγε». Προπαντὸς ὁ ποιητὴς διασώζει τὸ γεγονὸς στὴν πτώση τοῦ Πλουτάρχου ἐπισημαίνει τὴν ἀνύψωση στὴν παρομοίωση διαβλέπει τὴ ρωγμὴ ποὺ μόνος του ὁ ἱστορικὸς μας διάνοιξε καὶ ὅπου ἀδήριτα ὁ Καβάφης τὸν καταποντίζει. Ὁ Πλούταρχος ἐξοφλεῖ στὴν παρομοίωση καὶ μὲ τὴν καταδίκη.

Ὁ Καβάφης ποιητὴς, ἀρχεῖται κυρίως ἀπὸ τὴν παρομοίωση καὶ μὲ τὴν πίστη. Ἡ ἀνατροπὴ καὶ ἡ ἀνιδικία πρόδηλη. Τὸ δρῶν πρόσωπον κατὰ τὸν Καβάφη ἐκδύεται τὴν λιποψυχία· περιφρονεῖ τὴν παράλογον ἐμμονὴ στὴν ἀποκηρύκτη βασιλικὴ ἐσθῆτα ἐφ' ὅσον δὲν εἶναι πλέον οὐσία βασιλεύς: «ἐπῆγε καὶ ἔβγαλε τὰ χρυσὰ φορέματά του καὶ τὰ ποδήματά του πέταξε». Μὲ συνείδηση καὶ ἡγεμονικὰ ὑποδύεται τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια: ὅταν ἀνιληφθῇ ὅτι ἡ παράστασις τελειώνει ἀλλάζει φόρεμα καὶ ἀπέρχεται: «μὲ ροῦχα ἀπλὰ ντύθηκε καὶ ξέφυγε». Στὸ «ἀμφιέννυται ὥσπερ οὐ βασιλεύς, ἀλλ' ὑποκριτὴς» ἀντιτάσσει τὸ «κάμνοντας ὅμοια», ποὺ σημαίνει συνείδηση.

Καὶ ἡ εἰρωνεῖα τοῦ Καβάφη, παροῦσα πάντοτε ἐκπαῖ στὸ γεγηθὸς εὖρηκα τοῦ Πλουτάρχου — «ὥσπερ οὐ βασιλεύς» — μὲ τὸ «ἔτσι εἶπαν». Εἶναι μιὰ ἄλλη ρωγμὴ ποὺ ὁ Καβάφης τὴν διασκεύασεν εἰς ἐνέδρα.

Ἀποδεικνύεται ἔτσι ἀναπόφευκτα ἀνατροπὴς τοῦ ἱστορικοῦ. Μόλα ταῦτα ἡ ἀρχικὴ του πρόθεσις εἶναι νὰ διασώσῃ τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς ἱστορίας καὶ τῶν διοργανωτῶν της. Ὅταν ὅμως ὁ ἱστορικὸς τὸν ἐρεθίζει καὶ ἀπειλεῖ τὸ ἦθος τῆς ἱστορίας ἢ πρόθεσις γίνεται ἐπίθεσις. Στὴν προσπάθειά του αὐτὴ — γιὰ τὴ διάσωση τῆς

ιστορίας — συγκρούεται μαζί του. Καί, ἐπειδὴ ὁ ἀναδασμὸς τῶν ἀξιών πὺν ἐπιχειρεῖ ὁ Καβάφης προϋποθέτει προπαντὸς πίστη, ὁ ἱστορικός ἐξ αἰτίας καὶ πρὸς χάριν αὐτῆς τῆς πίστεως μεταβάλλεται ἀπὸ τὸν Καβάφη εἰς ὁλοκαύτωμα. Προδίδει δὲ ἔιτονα, αὐτὴ ἡ στάσις ζωῆς, καθὼς μεταφέρεται καὶ ταυτίζεται μὲ τὴν καλλιτεχνικὴν πραγματικότητα, ἐκτὸς τῆς πίστεως καὶ μιὰν ἀντοχὴν ἐκ τῶν ἔσω ἐπιβεβλημένη ἀπέναντι τῶν χώρων εἰδικῆς παρακμῆς καὶ μεταπτώσεων πὺν ἀρέσκειται ὁ ποιητὴς νὰ διαλέγει. Γιατί, ἐκεῖ, ἡ κρίσις ὡρμάζει, δικαιώνεται ἡ πίστη, ἡ ἀντοχὴ διοργανώνεται — στὴν ἀλλαγὴ δηλ. τῶν ρόλων καὶ τῶν καταστάσεων — ἐδῶ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ σκέψις ἐγεργορεῖ.

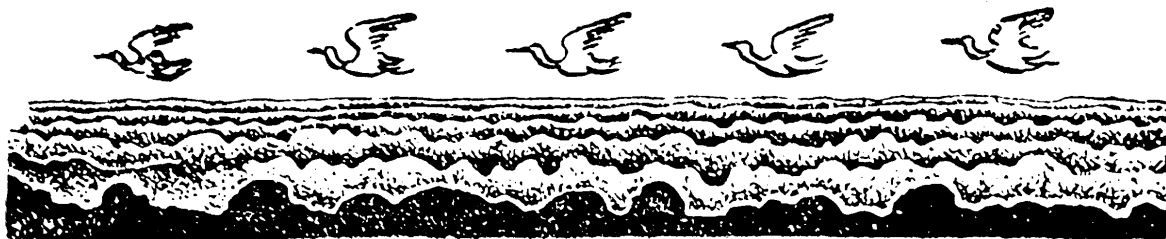
Εἶναι στιγμὲς πὺν ἡ ζωὴ — αὐτὴ ἡ ὁδοιποροῖσα ἀνάγκη — ἀπαιτεῖ περίσκεψη καὶ δράση ψύχραιμη, σαρκάζει δὲ τοὺς αἰσθηματικοὺς ἀκροβατισμοὺς. Νὰ γιατί ὁ Καβάφης καταφεύγει σ' αὐτοὺς τοὺς χώρους καὶ γιατί ἀδίκως κατηγορεῖται ὡς παρακμίας. Σ' οὓς χώρους τῆς παρακμῆς, ποῦμα πὺν δὲν τὸ ἀντιλαμβάνονται οἱ οἰκογενειακοὶ αἰσθητικοὶ του (ὡς ὁ Τίμος Μολᾶνος καὶ Μ. Περίνης) θέλει καὶ καταφεύγει. "Ὁχι ἀπὸ μονομανία ἀλλὰ ἀπὸ ἐκλεκτικὴ συγγένεια. Ἀκριβῶς γιὰ νὰ στήσει τὴν πῶ ἀποδοτικὴ ἐνέδρα, πὺν θὰ ἐξυπηρετήσῃ θαυμάσια τὸν ἀγῶνα του γιὰ τὸ ἦθος τῆς ἱστορίας.

Ὁ Καβαφικός ἀγῶνας δεξάγεται τώρα καὶ πάντα σὲ τρεῖς μορφὲς καὶ τρεῖς φάσεις. Πρώτη μορφή εἶναι ἡ πίστη σὲ ἱστορικὲς πράξεις πὺν τὸ ἀνόητον οἶδα καὶ ἡ ἀνεύθυνη αἰσθηματολογία τὶς ἀπειλεῖ. Ἀντοχὴ θαυμαστὴ νὰ ξεφύγει τὴν συναισθηματικὴν ἀντίδραση, ὅταν προσβάλλεται τὸ πιστεύω του, ἢ τὴν ἀφελὴ προσπάθεια νὰ διδάξῃ. Γνωρίζει καλὰ ὁ Καβάφης ὅτι σαυτοὺς τοὺς τύπους, καὶ γι' αὐτοὺς τοὺς τύπους, δὲν χωρεῖ διδασχὴ γιατί δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη τῆς. Στὴ τρίτῃ μορφῇ καὶ φάσει τοῦ ἀγῶνος τοῦ τέλους ἐπιστρατεύει τὴν εἰρωνεία. Εἶναι τῶν ἀξιοπρεπῶν καὶ φλεγματικῶν ἀνθρώπων ἡ εἰρωνεία καὶ τὴν μετέρχεται γιὰ νὰ ἀναπτύξῃ τὴ δική του θέση καὶ νὰ συγκοινωνήσῃ ἔτσι μὲ τοὺς εἰδήμονας.

Πρέπει κάποτε σοβαρὰ νὰ ἀναλογισθοῦμε, ἀντίθετα πρὸς τὴν τρέχουσα γνώμη, ἂν ὅλα τοῦτα δὲν εἶναι οὐσιαστικὰ μιᾶς φύσεως ὅχι παρακμιακῆς, ὅχι ἀπιστιόδοξης, ἀλλὰ ιδιότυπα αἰσιόδοξης. Ἀφοῦ πιστεύει στὸ γεγονὸς, δὲν ἐνδίδει πρὸς σὲ μιὰ πρόχειρη αἰσθηματικὴ ἐρμηνεία καὶ ἔχει τὸ γενναῖον ἦθος κάθε μειωτικῇ γιὰ τὴν πράξη ἐπέμβαση ὁποιουδήποτε ἱστορικοῦ, ἀξιοπρεπῶς νὰ τὴν εἰρωνευθῇ (κάτι πρέπει νὰ γραφεῖ κάποτε γιὰ τὴν ἀστική ὑφὴ τῆς Κοβαφικῆς γλεῦς) σημαίνει ὅτι ἡ ματιά του εἶναι συνεπῶς ἐποικοδομητικὴ, ἐφ' ὅσον προσφέρει μιὰ σωτήρια δικαίωση ἀκόμη καὶ στὴν πτώση.

Αὐτὴ γενικῶς εἶναι τοῦ Καβάφη ἡ στάσις ἀπέναντι τῶν ἱστορικῶν συμβόλων. Τὰ σέβεται καὶ τὰ ξανανεβάζει στὸ προσκήνιο τῆς μνήμης καὶ τῆς πείρας μας ἀνανεωμένα, μὲ τὴν ἀρχικὴ τους ἀλήθεια, ὁλόκληρα. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ ἡ ἀφόρητα, θὰ ἔλεγε κανεῖς, βιβλιακὴ ποίηση γίνεται ποίηση ζωῆς, τὰ ἱστορικὰ σύμβολα γιὰ πρώτη φορὰ γίνονται πειστικὰ σύμβολα ζωῆς. Μὲ αὐτὰ μας τὰ σχόλια μπορεῖ βέβαια νὰ ζημιώθηκε ὡς ἐπισημῆς ἡ θέσις τοῦ Πλουτάρχου, γενικὰ τοῦ ἱστορικοῦ, πιστεύουμε ὅμως ὅτι διασώζεται ὁ Καβάφης, δηλ. ὁ ποιητὴς. Ἐνας Καβάφης τώρα ἀληθινός, ἐποικοδομητικός, ἀντισχετικός κάθε καταδίκης καὶ παρακμῆς. Ἐδῶ τέλος, μὲ μιὰ τέτοια συγκομιδὴ συμπερασμάτων, εἰρηνεύει καὶ ἡ ἀντιδικία τῆς ὁποίας ὑπῆρξαμε ἀπρόσκλητοι διαιτηταί, τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Πλουτάρχου.

ΦΡΕΙΔΕΡΙΚΟΥ ΣΙΛΛΕΡ

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Γερὰ χτισμένη μεσ' στή γῆ,
πηλὸς ψημένος, στέκει ἡ μάννα.
Τὸ χέρι σας, συντρόφοι, ἄς μὴν ἀργεῖ!
Σήμερα θὰ χυθῇ ἡ καμπάνα.
Ἄπ' τὸ κορμί μας βρῦση
ὁ ἰδρώτας θὰ κυλήσῃ,
ἂν θέλουμε τιμὴ ἡ δουλειά μας νὰ μᾶς φέρει:
ἡ καταξίωση εἶναι σιοῦ Θεοῦ τὸ χέρι.

Στὸ ἔργο πὺν πιχειροῦμε μὲ καρδιά καὶ
[σκέψη,

δυνὸ λόγια· τώρα ἀρμόζουν ταιριαστά·
ὅταν ὁ λόγος ὁ καλὸς τὴν συντροφίῃ
τραβάει ἡ δουλειὰ χαρούμενα μπροστά.

Γιὰ τοῦτο πρόθυμα, συντρόφοι, τώρα ἄς
[δοῦμε

τὸ τί γεννάει τοῦ ἀνθρώπου ἡ δύναμη ἢ
[φτωχή·

τὸν ἄντρα τὸν ἀνάξιο ἔμεῖς περιφρονοῦμε,
πὺν στὸ ἔργο του δὲν δίνει νοῦ καὶ προσοχή.

Γιατὶ μονάχα αὐτὸ τὸν ἀνθρωποδομορφαίνει·
γιὰ τοῦτο τοῦδωκε ὁ Θεὸς τὸ λογικόν:

τὰ καταβάδια τῆς καρδιάς γιὰ νὰ τοῦ εὐ-
[φραίνει

ἐκεῖνο, πὺν μὲ χέρι φτιάχνει γνωστικόν.

Τοῦ πεύκου φέρτε μου τὴ σάρκα τὴ θρεμμένη·
μὰ νᾶναι παλὴ ξύλο καὶ στεγνόν·

γιὰ νὰ χτυπήσῃ ἡ φλόγα, θειεμένη,
στοῦ καλουπιοῦ τὸ μέρος τὸ ἀδειανόν.

Δόστε στὸ χαλκὸ μιὰ βράση

κι' ἄς σμιγεῖ μὲ τὸ καλάϊ.

Ἡ σκληρὴ θροφή ἂν κοχλάσῃ,

ἀνεμπόδιστα κυλάει.

Αὐτά, πού, μέσ' στῆς γῆς τὴν βαθειὰ γούβα,
πλάθει τὸ χέρι μὲ συνέργεια τῆς φωτιάς,

ψηλά, στήν ἀνεμόδαρτη τοῦ Πύργου κλούβα,
θὰ μολογᾷ βροντόφωνα γιὰ μᾶς.

Στοὺς χρόνους τοὺς κατοπινούς θὰ τραγου-
[δήσει·

γιὰ τὶς μελλούμενες γενιές θὲ ν' ἀντηχεῖ·
μαζὶ μὲ τὸν θλιμένο θὰ θρηνήσει·

θὰ συντροφίῃ τὸν πιστὸ στήν προσευχή.

Ὅ,τι δωκάτου, χαμηλά, στὸ χῶμα,

ἡ μοῖρα φέρνει στὰ παιδιὰ τῆς γῆς, τυφλή,

τὸ ἀδράζει εὐθὺς τὸ μπρούντζινόν της στόμα,

καὶ μὲ κατάνυξη τὸ λέει καὶ τὸ λαλεῖ.

Ἄσπρες ἡ μάζα φουσκαλίδρες ἀμολάει·

ὠραῖα! ἐπῆρε βράση, βλέπω, γιὰ καλά.

Σμίχτε τὴ στάχτη στὸ χαλκὸ καὶ στὸ καλάϊ

ἔτσι τὸ μείγμα ταχτικώτερα κυλᾷ.

Μὰ ἀπὸ ἀφριές, κοιτάχτε

τὴν συρμὴ ἀπαλλάχτε.

Ἄπὸ ἀμόλευτο μέταλλο ἅμα βγαίνει

ἀχάει ἡ φωνὴ καθάρια καὶ δεμένη.

Γιατὶ μ' εὐφρόσυνους ἀχοὺς καλωσορίζει
τοῦ πολυπόθητου παιδιοῦ τὴν πρώτη αὐγή,

ὅταν τὸν δρόμο τῆς ζωῆς πρωτογνωρίζει,

ἀπ' τὴν ἀγκάλῃ τοῦ ὕπνου μόλις ἔχει βγεῖ.

Ἀκόμη μεσ' στὸν κόρφο τοῦ καιροῦ ἀπο-
[μένει,

καλόβουλη ἢ πικρή, ἡ μοῖρα του γραμένη.

Τῆς μάννας ἡ φροντίδα καὶ ἡ συμπόνοια

τοῦ εἶναι σκεπὴ στ' ἀθῶα μικρά του χρόνια.

Τοῦ χρόνου ὁλόγοργη ἡ ροὴ περνᾷ

ἀπὸ τὴν κόρη ὁ νιὸς περήφανα χωρίζει·

γιὰ τῆς ζωῆς τὸν ἄγριο δρόμο ξεκινᾷ·

μὲ στρατοκόπου τὸ ραβδὶ τὴ γῆ γυρίζει·

μὰ, μὲ καιρό, στὰ γονικά του πλάϊ γυρνᾷ

καί, μέσ' στὸ ἐξαίσιον ἄνθισμα τῆς ἡβης

[πόλι,

εἰκόνα θεία, σταλμένη ἀπὸ τὸν οὐρανό,
 μὲ θῶρι ντροπαλὸ μὲ μάγουλο σεμνόν,
 τὴν πανέμνοστη κόρη βλέπει νὰ προβάλλει.
 Κι' ἀνείπωτοι τὸν νιὸ κυριεύουν τώρα πόθοι·
 ἀποζητᾷ ἡ ἀγνὴ καρδιὰ τὴν μοναξιά·
 ἀστείρευτο τὸ δάκρυ ἀπὸ τὸ μάτι κλώθει·
 φεύγει τῶν ἀδελφῶν τὴν ἄγρια συντροφιά.
 Τῆς κόρης, ντροπαλός, ἀκολουθεῖ τὸ χνάρι·
 τὸ διανεμὰ της ἔχει μοναχὴ χαρά.
 Στοῦ κάμπου τὴ στολή, τὸ πιὸ ὁμορφο θὰ
 [πάρη.

γιὰ νὰ στολίσῃ τὴν ἀγάπῃ τὴ γλυκειά.
 Ὡ χρυσὴ ἐλπίδα, μὲ κρυφοὺς πόθους γιο-
 [μάτη,
 τῆς πρωταγάπης ἀνθοστόλιστῃ ἐποχῇ!
 Θωρεῖ τὰ οὐράνια ὀρθάνοιχτο τὸ μάτι,
 καὶ τὴν ψυχὴ γλυκειὰ θερμαίνει παντοχῇ.
 Ἄχ! νᾶδινε ὁ θεὸς νὰ μὴν πεθαίνῃ ἡ πρώτη
 ἀγάπῃ, πὺν ὁμορφαίνει τὴν ἀγνὴ μας νιότη.

Ἀρχίζει βλέπω ἡ μᾶζα νὰ σκουραίνει.
 Τώρα τὴ βέργα μέσα θὰ βουτήσω αὐτή.
 Ἄν τὴν δῆτε νὰ βγαίνει ἀπ' τὸν χυλὸ βαμένῃ,
 γιὰ τὸ χύσιμο ἡ ὥρα ἐσήμανε ἡ σωστή.
 Δόστε προσοχὴ παιδιά!
 Θᾶναι καλοσημαδιά,
 ἂν τὸ σκληρὸ καὶ μαλακὸ ἔχουν σμίξῃ
 ἁρμονικὰ σὲ τούτῃ μας τὴν μείξῃ.

Γιατὶ ἂν ταιριάσῃ τὸ ἀπαλὸ μὲ το τραχύ,
 ἂν μὲ τὴ δύναμῃ ἡ γλύκα ἀνταμωθῇ,
 ἀχὸς γλυκὸς ὑψώνεται ὡς τὰ οὐράνια.
 Γιὰ τοῦτο ἄς δῇ, ὅποιος γιὰ πάντα θὰ δοθῇ,
 νᾶναι ἡ καρδιὰ μὲ τοῦ συντρόφου ταιριαστή:
 τ' ὄνειρο λίγο· γιὰ πολὺ βαστᾷ ἡ μετάνοια.

Χαριτωμένα τῆς κοπέλλας τὰ ὁμορφα μαλλιά
 τοῦ γάμου τὸ παρθενικὸ στεφάνι δένει,
 ὅταν ἡ γλῶσσα τῆς καμπάνας, λαγαρά,
 γιὰ τὸ λαμπρὸ μυστήριον ἀργοσημαίνει.
 Ἄχ! τῆς ζωῆς μας ἡ ὁμορφότερη γιορτὴ
 κλείνει γιὰ πάντα τῆς ζωῆς τὸν Μάη.
 Μὲ τὸ μαγνάδι καὶ τὴν ζώνῃ τὴ χρυσὴ
 τὸ γλυκόνειρο σβύνει καὶ σκορπάει.
 Τὸ πάθος περνᾷ,
 ἡ ἀγάπῃ στεριώνει.
 Ἄπ' τὸ ἄνθος ξανὰ
 τὸ φρούτο μεστώνει.
 Κι' ὁ ἄντρας ἀπ' τὸ σπῖτι θὰ κινήσῃ,
 γιὰ τὴν τραχεῖα ζωὴ ν' ἀγωνιστῇ.

Θὰ χτυπηθῇ, θὰ ἰδροκοπήσῃ·
 θὰ σπείρῃ θὰ θερίσῃ·
 τὸν δόλο καὶ τὴ βία θὰ χρειαστῇ.
 Μὲ τὴν τόλμῃ, μὲ τὴν δράσῃ, μὲ τὴν πείρῃ,
 θὰ ὑποτάξῃ τὴν κακόβουλη τὴν μοῖρα.

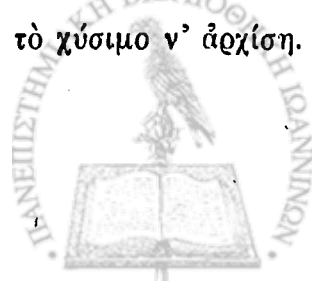
Βλησίδι τ' ἀγαθὰ γεμίζουν τὰ κελλάρια·
 σκάζουν τ' ἀμπάρια ἀπὸ τὰ νέα σιτάρια.
 Οἱ χώροι ὅλο ἀπλώνουν· τὸ σπῖτι τρανεύει,
 κι' ἐκεῖ βασιλεύει
 ἡ κυρὰ ἡ χρυσοχέρα,
 τῶν παιδιῶν ἡ μητέρα.
 Κυβερνάει μὲ μυαλὸ
 τοῦ σπιτιοῦ τῆς τίς ὥρες·
 συμμορφώνει τὸν γιό,
 ὀρμηνεύει τίς κόρες.
 Τὸ πνέμα δὲν μένει
 ποτέ της ἀργό.
 Τὸ κέρδος πληθαίνει
 μὲ χέρι γοργό.
 Τοὺς θησαυροὺς στὰ εὐωδερά συτάρια τῆς
 [στοιβάζει·
 σιτὸ ἀδράχτι τὸ κελαδηστὸ τὸ νῆμα σιρι-
 [φουλιάζει,
 καὶ συμμαζεύει, μέσ' στὸ παστρεμένο ἁρμάρι,
 μαλλὶ γιαλιστερό, χιονόλευκο λινάρι.
 Τ' ἄχρηστο πρᾶγμα γίνεται στὰ χέρια τῆς
 [χρειαστό.
 Ἄγρυπνῃ πάντα σιτὸ καλὸ καὶ σιτὸ σωστό.

Κι ἀπὸ τίς στέγες τοῦ ψηλά, σὰν ἀπὸ μετερίζι,
 μὲ γαληνὸ τὸ ἀνάβλεμμα ὁ πατέρας τοῦ σπι-
 [τιοῦ,
 ὁλόγυρα τοῦ ἀρίφνητα ἀγαθὰ ἀντικρύζει.
 Τὰ φουντωμένα δέντρα βλέπει μεσ' στὰ χτή-
 ματα,

τοὺς βαρυφορτωμένους ἀχυρῶνες,
 τίς ἀποθῆκες πὺν γιομίσαν οἱ σκληροὶ τοῦ
 [ἀγῶνες,
 τοῦ εὐλογημένου τοῦ σταριοῦ τὰ χρυσὰ κύ-
 [ματα.

Καὶ τώρα αὐτὸς μιλάει μὲ ἀποκοτιά:
 «Στέρεοι, καθὼς εἶναι τὰ θεμέλια τὰ πλατεῖα
 τῆς γῆς, ἐνάντια στὴν κακόβουλη τὴν τύχῃ,
 στέκονται δ' ὀρθοὶ τοῦ σπιτιοῦ μου οἱ τοῖχοι»
 Μὰ μὲ τὴ δύναμῃ τῆς μοῖρας μὴν τηρᾷς
 ποτὲ μιὰ συμφωνία ἀχάλαστῃ γὰ ὑφάνης·
 βαρὺ τὸ χέρι θὰ σὲ βοῇ τῆς συμφορᾶς.

Ὡραία! τώρα μπορεῖ τὸ χύσιμο ν' ἀρχίσῃ.

Γεμίτη, βλέπω, χαραγές εἶν' ἡ σπασιά.
Μὰ πρὶν τὸ χερί μας τὸ μέταλλο ἀπολύσει,
δυὸ λόγια ἄς ποῦμε τώρα εὐλαβικά.
Βγάλτε τὴν τιάπα κι' ὁ θεὸς
στὸ σπίτι αὐτὸ ἄς σταθῇ βοηθός!
Νά! μὲ καπνούς, στοῦ καλουπιοῦ τὸ πλάϊ
τοῦ μπρούντζου ἡ φλογερὴ συρμὴ κυλάει.

Ἡ δύναμη εἶναι τῆς φωτιᾶς θαυματουργή,
ὅταν τὸ χερί γνωστικὸ τὴν κυβερνάει.
Ὅτι κι' ἂν ὁ ἄνθρωπος μὲ τέχνη δημιουργεῖ,
σ' αὐτὸ τὸ οὐράνιο δῶρο τὸ χρωσιάζει.
Μὰ εἶναι πληγὴ τὸ δῶρο τοῦτο τ' οὐρανοῦ,
ὅταν δὲν τὸ δαμάζει ἡ δύναμη τοῦ νοῦ.
Χωρὶς ζυγὸ θεριεύει στὸν ἄγέρα
ἡ ἀδούλωτη τῆς φύσης θυγατέρα.
Κι' ἀλίμονο ὅταν, μὲ θεώρατες φτεροῦγες,
ἄξαίνοντας χωρὶς ἀντίσταση καμιά,
στὶς πολυσύχναστες ψαρομανάει τὶς ροῦγες,
τὴν καταλύτρα σαλαγῶντας πυρκαγιά.
Γιατὶ μανίζουν οἱ τυφλὲς δυνάμεις, ὅπου
στέκεται τὸ ἔργο τοῦ σοφοῦ χειριοῦ τοῦ ἄν-
θρώπου.

Θεῖα βροχὴ κατεβαίνει
ἀπ' τὸ γνέφι ποὺ στέκει.
ψηλά.

Ἀπ' τὸ γνέφι τυφλὰ
ροβολᾷ καὶ χτυπᾷ
τ' ἀστροπελέκι.

Ἀκου θρηνητικὰ στὸν Πύργο ἀργοσημαίνει!
Λυθῆκαν οἱ ἀνέμοι!

Σὰν μὲ αἷμα ὁ αἰθέρας
ἔχει βαπτῇ.

Τὸ φῶς δὲν εἶναι αὐτὸ τῆς μέρας.

Ἄγρια ἐσηκώθη ταραχή.

Τὶ βουὴ ἀπ' τὶς στρατὲς βγαίνει!
καπνὸς μαῦρος ἀνεβαίνει.

Ἀντιχτυπάει πελώρια ἡ φλόγα-καὶ φουν-
τῶνει

μέσα στοῦ δρόμου τὸ μακρόστενο κορδόνι·
καί, μὲ τοῦ ἀνέμου τὴν πνοή, ὅλο καὶ ἄξαίνει.
Σὰν ἀπὸ φούρνου πυρωμένου τὰ σαγόνια
χυμὰ ὁ ἄγερας· ρέβουν τὰ μπαλκόνια,
γκρεμίζονται δοκάρια, παραθύρια τρίζουν,
βρόφη θρηνοῦν, μάννες κλωθογυρίζουν·
στά ρέπια μέσα ζωντανὰ μουγγρίζουν,
τρέχουν ὅλοι δῶθε—πέρα·
λάμπει ἡ νύχτα σὰν τὴ μέρα.

Ἀπ' τῶν χειρῶν ἀπάνου τὴν μακρυνὰ σειρὰ,
σὰν μὲ φτερά,
πετοῦν οἱ κάδοι· τῆς φωτιᾶς τὴ λάβρα
ἀντιμάχεται τώρα τοῦ νεροῦ ἡ ἀνάβρα.
Μὰ φτάνει οὐρλιάζοντας ὁ ἄγερας στὴν πυρά.
Ἡ ἀνάπνοια του τὴν θρέφει καὶ τὴν συ-
[δαυλίζει]

μεσ' στὸ ξερὸ χορτάρι βόσκει καὶ ἄλωνίζει,
στὸ γέννημα, στὰ ὀλόμεστα τ' ἀμπάρια,
μεσ' στὰ στεγνὰ τοῦ σκελετοῦ δοκάρια.
Καὶ σὰν νὰ πᾶσκιζε ἡ ἀνάσα ἡ πυρωμένη
μαζί της ν' ἀνασπᾷ τὸ κορμὶ τῆς γῆς
μέσα στὸ ξέσπασμα τῆς ἄγριας τῆς ὀργῆς,
πρὸς τ' οὐρανοῦ τὸ θόλο ὅλο κι' ἄξαίνει,
γιγάντια.

Στὴν μοῖρα τὴν ἐνάντια
χωρὶς ἐλπίδα ἐλούφαξε ὁ θνητός.
Ἄργος κι' ἀνήμπορος κοιτάζει αὐτός,
νὰ κοίτεται ὅ,τι ἐμόρφωσαν τὰ χέρια τὰ
[ἐπιτήδεια.

Σωρὸς ἀποκαΐδια
τὰ σπίτια ποὺ εἶχε φτιάσει·
τῆς ἄγριας θύελλας γίνανε κρεββάτι.
Μεσ' στῶν παραθυριῶν τ' ἀδειανὸ μάτι
ἡ φρίκη ἔχει φωλιάσει·
καὶ τ' οὐρανοῦ τὸ γνέφι τὸ περαστικὸ
μέσα στὸ ρημαγμένο βλέπει σπιτικὸ.

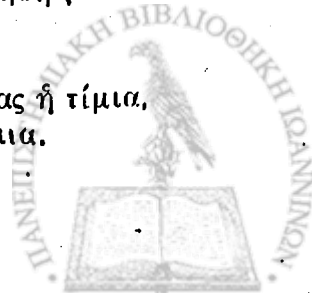
Ρίχνει αὐτὸς στερνὴ ματιὰ
πρὸς τὰ χῶματα, ὅπου
τὰ ἔργα κοίτονται νεκρὰ
τοῦ σκληροῦ του κόπου,
κι' ἀδράζει τὸ ραβδὶ ξανὰ τοῦ στρατοκόπου.
Μὰ κι' ἂν τὸν ρήμαξε ἡ φωτιά, μεσ' τὴν
[καρδιά·
παρηγοριὰ γλυκεῖα πρᾶσινει του τὴν θλίψη.
Κοιτάζει γύρω του γυναικα καὶ παιδιὰ·
ἀπὸ τοὺς ποθητοὺς κανεὶς δὲν τοῦχει λήψει.

Ὅμορφα πρόκοψε ἡ δουλειὰ μας μεσ' στὴ
[γῇ,

κι' ὅπως ἀρμόζει τὸ καλούπι ἔχει γεμίσει·
μὰ ὅταν στὸ φῶς τῆς μέρας θὰ φανῇ,
τάχα τὸν κόπο τοῦ τεχνίτη θὰ τιμήσῃ;

Κι' ἂν τὸ χύσιμο ἀστοχήσῃ;

Ἄν ἡ μήτρα ἔχει ῥαγίσει;
Τὴν ὥρα αὐτή, μπορεῖ ἡ ἐλπίδα μας ἡ τίμια,
μέσα στὴ γῇ νὰ κοίτεται συντριμια.

Στὴν σκοτεινὴ ἀγκαλιὰ τῆς ἁγίας γῆς
τὸν κόπο τῶν χειρῶν μας ἔχουμε ἀποθώσει.
Σ' αὐτὴν πιστεύεται τὸν κόπο ὁ δουλευτῆς
καὶ λέει πὼς πλούσιο φύτρο θὰ φυτρώσῃ
ἂν προκοπῇ ὁ θεὸς καὶ δύναμη μᾶς δώσῃ.
Μὰ κι' ἄλλον σπόρο πιὸ ἀκριβό μ' ἓνα βαρὺ
πένθος, στῆς γῆς ρίχνουμε τὴν ἀγκάλῃ
καὶ λέμε, μὲ γλυκειὰν ἐλπίδα, πὼς μπορεῖ,
ἔξω ἀπὸ τὸ φέρετρον' ἀνθήσῃ, σὲ ζωὴν ἄλλῃ.

Στὴ Μητρόπολη, ἀργά,
σὰν δειλιασμένη,
ἡ καμπάνα νεκρὰ
τώρα σημαίνει.
Σοβαρὰ συντροφεύει ἡ γλῶσσα τῆς θλιμένης,
στὸν τελευταῖο τοῦ δρόμο τὸν ταξιδευτῆ.
Ἄχ! ἡ γυναῖκα φεύγει ἡ ἀγαπημένη.
Ἄχ! φεύγει ἡ μάνα τοῦ σπιτιοῦ ἡ πιστή.
Ὁ πικρὸς ἄρχοντας τοῦ πολυδάκρυτου Ἄδῃ
ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ τὴν σήκωσε τοῦ ἀντρός,
μακριὰ ἀπὸ τῶν παιδιῶν τὸ τρυφερὸ κοπάδι,
ποὺ χάρισε σ' αὐτὸν τῆς νειότης τῆς ὁ ἀνθός·
ποῦχε ἀναστήσει τὸ χαρούμενό τους πλῆθος
μὲ μητρικὴ λαχτάρα στὸ πιστό τῆς στήθος.
Ἄχ! τοῦ σπιτιοῦ ἡ μονιασμένη εἰρήνη
γιὰ πάντα καὶ μὲ μιᾶς εἶχε λυθῇ.
Στὴν χώρα τῶν νεκρῶν κατέβη ἐκείνη,
ποὺ τρυφερὴ μητέρα εἶχε σταθῇ.
Ἡ παρουσία ἡ ἀκριβὴ εἶχε λείψει·
ἡ γλυκειὰ τῆς φροντίδα πιά δὲν ἀγρυπνεῖ.
Στὸ ὄρφανὸ σπιτικό, γιομάτ' ὀθλίψη,
μιὰ ξένη κυβερνᾷ, μὲ καρδιὰ ἀδειανή,

Ὡσπου νὰ πῆξῃ τώρα ἡ νέα καμπάνα,
συντρόφοι, ἀφῆστε τὸ ἔργο τὸ βαρὺ
καί, ὡς χαίρει τὸ πουλὶ κοντὰ στὴν νερο-
[μάννα,
ὁ καθεὶς ἄς ξεδώσῃ τώρα κι ἄς χαρῇ...
Σὰν τ' ἄστρα ἀνάψῃ ὁ οὐρανός,
ὁ παραγιὸς ἐλέφτερος λογιέται·
ξέγνοιαστο τότε βρίσκει ὁ ἐσπερινός·
μὰ ὁ πρωτομάστορας πάντα θὰ τυραγνιέται.

Μὲ πρόθυμο ποδάρι προχωρεῖ
στὸ σκοτεινὸ ρουμάνι ὁ στρατοκόπος.
Ὁ πατρικὸς τὸν περιμένει τόπος.
Βελάζοντι τραβοῦν γιὰ τὸ μαντρί
τὰ χορταμένα ἄρνια.
Τῶν πλατυμέτωπων βωδιῶν τὸ τροφαντὸ
[κοπάδι,

βαρεῖα μουγγρίζοντας τὸ βράδυ
τὰ γνώριμά του ἐγέμισε παχνιά.
Τὸ ἄμαξι τρίζει
ἀπ' τὸν καρπὸ,
στὸ σπίτι ὡς φτάνει.
Φανταχτερό,
τὸν σωρὸ στολίζει
λαμπρὸ στεφάνι.
Τῶν θεριστῶν τὸ πλῆθος παρενθὺς ἀρχίζει
συρτὸ χορὸ.

Οἱ δρόμοι ἐσώπασαν κι ἡ ἀγορὰ ἡσυχάζει.
Ἡ λάμψη ἡ ἱλαρή, ποὺ τὸ φεγγάρι ἀφίνει,
τριγύρω τῆς τὸν κόσμον τοῦ σπιτιοῦ συνάζει.
Μὲ χαλκᾶδων κλαγγὴ ἡ μεγάλη πύλη κλείνει.
Σκότος πηχτὸ
ἡ γῆς ἐντύθη·
μὰ δὲν τρομάζει τὸν ἀσιτὸ
ἡ νύχτα σκιᾶς γιομάτη,
ποὺ σὰν βραχνὰς στοῦ πονηροῦ πέφτει τὰ
[στήθη·
γιατὶ τῆς ἐξουσίας ἀγρυπνᾷ τὸ μάτι.

Τρανὰ σοῦ πρέπουν, Ἱερὴ Εὐνομία, ἐγκώ-
[μια.
Οὐσία, ἐσύ, θεϊκή, ποὺ σμίγεις πάντα τὰ
[ὅμοια
μεσ' στὴ χαρὰ, τὴ λευτεριά, τὴν τάξη,
ποὺ χτίζεις πολιτεῖες λαμπρές,
ὅπου τὸν ἄμαθον ἀγροῖκο ἔχεις διδάξει
νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὶς ἀχαρες ἐρμιές,
ποὺ μεσ' στοῦ ἀνθρώπου τὴν φωλιά καθί-
[ζεις·
καὶ σὲ συνήθεια μαλακὰ τὸν, συνηθίζεις,
καὶ ὑφαίνεις τοὺς γλυκοὺς δεσμοὺς σὲ κάθε
[σπίτι
ποὺ ἐνώνουνε σφιχτὰ πατρίδα καὶ πολῖτες.

Πλῆθος τὰ χέρια, προκομένα, ἔχουν μονιάσει
καὶ δίνουν τὸ ἓνα στάλλο συνδρομή.
Μὲ κίνηση φωτιάς δωπέρα ἔχουν ξεσπάσει
τοῦ ἀνθρώπου κάθε δύναμη καὶ ὁρμή.
Παλεύει ὁ μάστορας κι' ὁ σύντροφος χτυ-
[πιέται

κάτω ἀπ' τῆς λεφτεριάς τὴν σκέπη τὴν ἱερή.
Μὲ αὐτὸ ποὺ τοῦλαγε ὁ καθένας ἡχαριστιέ-
[ται·

δωπέρα ὁ πονηρὸς νὰ βλάβῃ δὲν μπορεῖ.
Στολίζει τὸν καλὸ πολίτη ἡ ἐργασία·

τοῦ ἰδρῶτα του εἶναι εὐλογημένη ἡ πληρω-
[μή·

τιμὲς κι' ἂν φέρνει στοὺς ρηγάδες ἡ ἐξουσία,
γι' αὐτὸν ὁ κόπος τῶν χειρῶν του εἶναι τιμή.

Γλυκύτατη μου Ὁμόνοια,

Εἰρήνη φωτεινὴ,

σταθῆτε αἰῶνια

σκεπὴ γι' αὐτὴν τὴν πόλιν.

Μακάρι ἡ μέρα αὐτὴ ποτὲ νὰ μὴ φανῇ,

ὅπου τὸ ἀσκέρι τοῦ αἱματοχάρου Ἄρη

στὴν ἡμερὴ αὐτὴ κοιλάδα θὰ μανίσῃ·

ὅπου ὁ γαλάζιος οὐρανός,

ποὺ μὲ τὰ ρόδα τὰ σεμνὰ τοῦ δειλινοῦ

στολίζεται τὴ δύση,

φριχτὰ θ' ἀντιφεγγίσῃ

τῆς ἄγριας πυρκαγιᾶς τὸ φῶς.

Τώρα χαλάστε μου τὸ χτίσιμο, παιδιά!

τὴν ἔχει κάμει πλούσια τὴ δουλειά του.

Ἄς εὐφρανθοῦν τοῦ καθενὸς τὸ μάτι κι' ἡ
[καρδιά

μὲ τὸ ἔργο τὸ λαμπρὸ ποὺ θὰ σταθῇ μπρο-
[στά του.

Τώρα ἔμπρός, βαρὺ

ἄς βροντᾶ τὸ σφυρί!

Συντρίμι ἄς γίνῃ ἡ χωματένια μάννα.

Ἄμα δὲν σπάσῃ τὸ καλούπι, δὲ μορεῖ,

νὰ γεννηθῇ ἡ λαμπρὴ καμπάνα.

Ὁ πρωτομάστορας μορεῖ τὸ χτίσμα νὰ
[χαλάσῃ

μὲ σοφὸ χέρι τὸν προπούμενο καιρό·

μὰ ἀλίμονο, ἂν τὸ μέταλλο ἀπὸ λόγου του
[ξεσπάσει

λεφτερωμένο, σὰν ποτάμι φλογερό.

Τὸ ραγισμένο του καυκὶ ἀπ' ὀλοῦθε σπάει,

σὰν πληγὴ τ' οὐρανοῦ, μὲ μάνισμα φριχτό.

Ὡσὰν τῆς κόλασης τὸ στόμα τὸ ἀνοιχτὸ

φλόγες κι' ἀφανισμό μαζὶ ξερνάει.

Εἰκόνα δὲν μορεῖ καλὴ νὰ μορφωθῇ

ἐκεῖ, ὅπου, δίχως χαλινό, ἡ βία ὀρίζει.

Ὅπου ἀπὸ λόγου του ὁ λαὸς λευτερωθῇ,

ἡ προκοπὴ ἐκεῖ πέρα δὲν ἀνθίζει.

Τραβοκοπάει ἡ στάση ἡ ὀργισμένη

τὸ σκοινὶ τῆς καμπάνας, κι' ἄγρια αὐτὴ λα-
[λεῖ.

Μ' ὅλο ποὺ σ' ἔργα εἰρήνης ἦτανε ταμένη,
τὴ βία ἀγκαλιάζει καὶ τὴ βία καλεῖ.

Γιὰ διαφέντεψη τώρα ἀδράζουν τὰ ὅπλα οἱ
[τίμιοι

πολίτες, γιατί ἀκοῦς ὀλοῦθε: λεφτεριά.

Ἀπὸ τὸν ὄχλο βράζουν ροῦγες κι' ἀγορά·

ξεχύθηκαν παντοῦ κοπάδια οἱ δῆμιοι.

Γινῆκαν ὕαινες οἱ γυναῖκες· μὲ φριχτὰ

χωρατὰ ἀρταίνουν τὸν ἀνόσιο φόνο.

Μὲ θεριοῦ δόντι κατασκίζουν τὴν καρδιά

τοῦ ἐχτροῦ, ποὺ ἀκόμα σπαρταρᾷ ἀπ' τὸν
[πόνο.

Πατήθηκε κάθε ὄσιο κι' ἱερό, κι' ἐχάθη

τῆς ἀνθρωπιᾶς καὶ τῆς ντροπῆς κάθε δεσμός.

Στὸν τόπο τοῦ καλοῦ θρονιασθὶ ὁ πονηρός.

κι' ἀσίγαστα μανίζουν τ' ἄγρια πάθη.

Ἄμναλος ὅποιος τὸ λεοντάρι θὰ ἐρεθίσῃ

κι' ὅποιος τὴν τίγρη μὲ τὰ δόντια τὰ πικρά·

μὰ πλᾶσμα ἔτσι σκληρὸ δὲν βρίσκεται στὴ
[φύση

ὡς ὁ ἄνθρωπος, ποὺ τ' ἄγριο πάθος κυβερ-
[νᾷ.

Ἄμναλος ὅποιος σὲ θεὸ τυφλὸν τὸ χέρι

τὴ φωτιὰ βάζει, ποὺ μᾶς χάρισε ὁ οὐρανός

δὲν ξαίρει νὰ φωτίσῃ αὐτόν· νὰ κάψῃ ξαίρει·

Θὰ γίνῃ, ὅ,τι κι' ἂν γίγῃ, στάχτη καὶ κα-
[πνός.

Μᾶς δωρίζει ὁ Θεὸς χαρὰ μεγάλη!

Κοιτᾶτε, τώρα· σὰν ἀστέρι φωτεινὸ,

ἔξω ἀπ' τὴ φλούδα, λεῖο καὶ στιλπνὸ

τὸν μπρούντζινο πυρήνα νὰ προβάλλῃ.

Ἀπ' τὸ στεφάνι ὡς τὴν κορφή

λάμπει σὰν τὸν ἀποσπερίτη.

Τοῦ θυρεοῦ ἡ παράσταση ἡ λαμπρὴ

τιμᾷει κι' ἐκείνη τὸν τεχνίτη.

Ἐμπρός, συντρόφοι, ὀρθοὶ

σταθῆτε τώρα ὀλογυρά της.

Θὰ βαφτισθῇ, θ' ἀφιερωθῇ·

ΟΜΟΝΟΙΑ θᾶναι τὸνομα της.

Τίμια καρδιὰ καὶ μόνιασμα καὶ εἰρήνη

στὴν κοινότητα τούτῃ πάντα ἄς δίνη.

Ἄς εἶναι αὐτὴ ἀπὸ δῶ καὶ πέρα ἡ δού-
[λεψή της·

γιὰ τοῦτο τὸν σκοπὸ τὴν ἐπλάσε ὁ τεχνίτης·

Γιὰ νᾶναι ἀπάνου ἀπ' τὴ ζωὴ μας τὴ φτωχή,

κάτου ἀπὸ τὸ γαλάζιο οὐράνιο αἰτάλι,

σύντροφος τῆς βροντῆς, καθὼς ἤχει,

καὶ μὲ τὴν κατάστην ἀπλωσιὰ νὰ συνο-
[ριάζει.

Κάποιο μήνυμα νᾶναι ἀπὸ ψηλὰ σταλμένο,

ἀπὸ τῶν ἀστεριῶν τὸ σμάρι τὸ λαμπρό,
 ποὺ ὑμνολογοῦν τὸν πλάστη αἰώνια, σὲ χορῶ,
 τὸν χρόνον σέρνοντας, ἀνθροστεφανωμένο.
 Γιὰ ὅ,τι εἶναι σοβαρὸ καὶ σταθερὸ
 τὸ σιόμα της τὸ μπρουντζινο ἄς μιλάει.
 Κάθε ὥρα, μὲ τὸ γρήγορο φτερό
 ὁ χρόνος ἄς τὴν γγίζει, ἐνῶ περνάει.
 Δὲν ἔχει αὐτὴ καρδιὰ δική της· μὰ μιᾷ
 ἢ ἴδια ἢ μοῖρα μὲ τὸ μπρουντζινο γλωσσίδι
 Συντροφέβει ὁ παλμός της ἀπὸ κεῖ ψηλὰ
 τῆς ζωῆς μας τὸ πολύχλωτο παιγνίδι.
 Κι' ὅπως χωνεύει ὁ ἀντίλαλος σι' αὐτὴ
 ποὺ ὁ δυνατός της λάρυγγας ἀφίνει,

ἐκείνη μᾶς μαθαίνει, πὼς τὸ καθετὶ
 σιὸν κόσμον αὐτὸ μαραίνεται καὶ σβύνει.

Μὲ τὴ δύναμη τώρα τῶν σκοιινῶν, ὀρθή·
 σηκῶστε τὴν καμπάνα ἀπὸ τὸν λάκκο πέρα.
 Στοῦ ἀχοῦ τὴ χώρα ἄς σηκωθῇ,
 γιὰ νὰ στηθῇ μεσ' στὸν γαλάζιο ἀγέρα.
 Μὲ νεῦρο τραβάτε, παιδιὰ!
 σαλεύει, ἀνεβαίνει.
 "Ἄς εὐφραίνει ἡ φωνή της τὴν κάθε καρδιά!
 Γιὰ τὴν ἅγια Εἰρήνην ἄς σημαίνει.

Μεταφραστής: ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ

ΜΙΝΙΑΤΟΥΡΑ*

Πές μου,
 γιατί ὅταν νυκτώνει ἀναζητῶ τὸν ἥλιο;
 γιατί ὅταν πέφτει ἡ μέρα
 κλείνουν τὰ λουλούδια τοῦ Λωτοῦ
 κ' ἀνακατεύονται οἱ σκιές
 μὲ τὶς ρόδινες ἀντανακλάσεις;
 Τοῦτες τὶς ροδαλές ὥρες,
 ὁ μικρὸς Πρίγκιπας τοῦ τοίχου ὑποκλίνεται
 στὴν μικρὴ Μυλαΐδη.
 Κρατᾷ μιὰ κιθάρα στολισμένη μὲ κορδέλες
 καὶ τῆς ψυθιρίζει μὲ τὴν ἀρωματισμένην φωνήν του.
 Μυλαΐδη
 ἀπόψε θὰ σοῦ τραγουδήσω τὴν γαλάζια συμφωνία.
 Λέει γιὰ τὸν ἔρωτα τῆς Λύδας
 μὲ τὸν γαλάζιο κύκνο τῆς λίμνης.
 Τραγουδᾷ τὴν ὠραιότητα τῆς λευκῆς ἀπόχρωσης
 πάνω στὶς καμπυλότητες τῆς γυναίκας.
 Θὰ χαϊδέψουν τ' αὐτιά σου
 τὰ σπαρταριστὰ ἀνοίγματα φτερῶν.
 Τὰ χροάσματα τῆς λίμνης θ' ἀκουστοῦν γύρω σου
 κ' ἡ μυρωδιὰ τοῦ νεροῦ
 θὰ εὐωδιάσῃ τὸν ἀγέρα ποὺ σὲ τυλίγει.
 Μυλαΐδη γιατί πῆρες τὴν ἔκφραση τοῦ θλιμένου ἀντίλαλου;
 Ὁ κύκνος ἐρωτεύεται τὴ θεά.
 Τὰ νερὰ ἀναδεύουν δροσιά.
 Ὅλα λένε γιὰ ἀγάπη.
 Κλείσε τὰ βλέφαρα κ' ἀκουσε
 τὸ τραγοῦδι τῆς γαλάζιας συμφωνίας,
 ποὺ πλανᾶται στὸν αἶρα.

Κ. Μητσotάκης

* (Ἀπ' τὴ συλλογή: «Ἡ συμφωνία τῶν κοχιλιῶν»).

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΤΑ ΒΙΩΜΑΤΑ ΣΤΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ*

II

ΧΡΟΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΩΣΗ ΤΩΝ ΒΙΩΜΑΤΩΝ

Στην περίπτωση του Κρυστάλλη βλέπουμε τον ποιητή να όμολογῇ, ὅτι ὁλόκληρη τῇ ζωῇ του τὴν πέρασε στὸ χωριὸ καὶ στὴ στάνη, ἀνάμεσα σὲ καλλιεργητὲς τῆς γῆς καὶ σὲ κτηνοτρόφους. Στὴν πραγματικότητά τῇ ζωῇ αὐτῇ τὴν ἔζησε στὰ παιδικὰ καὶ ἐφηβικά του χρόνια. Γιατὶ σὲ ἡλικία 18—19 χρόνων βρισκόνταν πιὰ στὴν Ἀθήνα καταδιωγμένος ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὸ ἴδιο καὶ στὴν περίπτωση τοῦ Καβάφη τὰ βιώματά του ἦταν γεννήματα τῆς παιδικῆς καὶ τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Καβάφης ἔζησε τὰ παιδικὰ καὶ τὰ ἐφηβικά του χρόνια στὴν Ἀγγλία, ὅπου τὰ ἤθη, στὰ ὁποῖα παρουσιάζεται προσαρμοσμένος, εἶναι κάτι πολὺ συνειθισμένο. Τὸ «ρήμαγμα» τῆς ζωῆς του μπορεῖ νὰ ἀναφέρεται καὶ στὰ κατοπινὰ χρόνια, ἀλλ' ἔχει τὶς ρίζες του στὰ χρόνια ἐκεῖνα. Τὰ βιώματα κυριαρχοῦν στὴν ψυχὴ μας καὶ κατευθύνουν τὴ ζωὴ μας ἀπὸ τὴν παιδικὴ ἡλικία. Ἡ ψυχολογία βεβαιώνει, ὅτι, ὅσο παλαιότερες εἶναι οἱ ἐντυπώσεις μας, τόσο δυσκολώτερα τροποποιοῦνται ἢ σβήνουν. Ἡ εὐπλαστὴ παιδικὴ ψυχὴ δέχεται πιὸ ἄμεσα καὶ πιὸ ζωντανὰ τὶς ἐντυπώσεις ἀπὸ τὸν γύρω μὲς κόσμον καὶ ἀφοσιώνεται μονιμώτερα σ' αὐτές. Ὁ ἄνθρωπος μαθαίνει τὸν κόσμον σὰν ἀντικείμενον στὰ παιδικὰ του χρόνια. Αὐτὸν τὸν κόσμον προσπαθεῖ νὰ γνωρίσῃ στὶς αἰτιώδεις σχέσεις του στὰ ἐφηβικά του χρόνια καὶ στὰ πλαίσια τοῦ ψυχικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, ποὺ σχημάτισε στὰ χρόνια αὐτά, δρᾷ ἀργότερα σὰν ἄντρας. Οἰκογένεια, κοινωνία, πατρίδα, θρησκεία, παίρνουν διαδοχικὰ ἕναν τριπλὸ μετασχηματισμό. Τὰ μαθαίνουμε σὰν ἀντικείμενα, τὰ ἀξιολογοῦμε σὰν πραγματικότητες ἢ ἀπορρίπτομε τὴν ἀξία τους, πλάθουμε τὸ ἦθος μας καὶ δροῦμε κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιταγὴ τῶν ἀρχῶν ποὺ ἀκολουθήσαμε ἀπὸ πολὺ νωρίς.

Ὁ Ἀριστ. Βαλαωρίτης, ποὺ ὁμολογεῖ στὰ προλεγόμενα τοῦ «Ἀθανάσιου Διάκου», ὅτι μελέτησε κάθε λεπτομέρεια τοῦ ἔπους τούτου προσπαθῶντας νὰ εἶναι ὅσο μπορούσε ρεαλιστικός, ἐκφράζει καθαρὰ αὐτὴ τὴν ἀλήθεια στὴν προσευχὴ τοῦ Διάκου. Εἶναι ἡ παραμονὴ τῆς μάχης τῆς Ἀλαμάνας, τῆς ἱστορικῆς ἐκείνης μάχης, ποὺ ἔκαμε τὸν Διάκο ἀθάνατον μὲ τὴν ἡρωϊκὴ του ἀντίσταση, τὴ σύλληψή του, τὴν ἀρνήσή του γιὰ τιμὲς καὶ ἀξιώματα καὶ τέλος μὲ τὸ μαρτυρικὸ του θάνατον. Εἶναι νύχτα. Ὁ Διάκος στέλλει τὸ πρωτοπαλλήκαρό του νὰ φυλάξῃ καραοῦλι κι' αὐτὸς καλεῖ τοὺς συντρόφους του νὰ προσευχηθοῦν μαζί του. Κι' ἀρχίζει τὴν προσευχὴ μὲ τούτους τοὺς στίχους:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου.

"Όταν ή μαύρ' ή μάνα μου έμπρός σέ μών είκόνα,
 Πλάστη μου, μέ γονάτιζε μέ σταυρωτά τά χέρια
 και μουλεγε νά δεηθώ γιά κειούς ποιόν τόν χειμώνα
 σά λύκοι έτρεχαν στά βουνά μέ χιόνια, μέ άγριοκαίρια,
 γιά νά μη ζούνε στό ζυγό, ένοιωθα τή φωνή μου
 νά ξεψυχάη στό χείλη μου· έσπάραζε ή καρδιά μου,
 μου έτρέμανε τά γόνατα, σά νάθελε ή ψυχή μου
 νά φύγη μέ τή δέηση από τά σωθικά μου.
 "Υστερα μουλεγε κρυφά νά σου ζητώ τή χάρη
 να μ' άξιώσης μιá φορά ένα σπαθί νά ζώσω·
 και νά μην έρθη ό θάνατος νά μ' εύρη, νά μέ πάρη,
 πριν πολεμήσω έλεύθερος, γιá σέ πριν τό ματώσω.
 Πλάστη μεγαλοδύναμη! Άκούσες τήν εύχή μου.
 μου φύτεψες μέσ τήν καρδιά άγάπη, πίστη έλπίδα,
 έδωκες μιάν άχτίδα σου, άθέρα στό σπαθί μου
 και μουπες: «Τώρα πέθανε γιά μέ, γιά τήν πατρίδα».

Τήν παραμονή τής μάχης τής 'Αλαμάνας, στίς κρίσιμες εκείνες ώρες πού
 έκανε ό ήρωας άπολογισμό τής ζωής του, όμολογει ότι έγινε εκείνο, πού τόν έβαζε
 νά εύχηθῇ ή μάνα του, εκείνο, πού μικρός είχεν επιθυμήσει. Και τό είχεν επιθυ-
 μήσει μέ τρεμάμενα γόνατα, μέ φωνή, πού ξεψυχοῦσε στά χείλη του. 'Εκείνες οί
 συγκινήσεις, εκείνη ή ψυχική άναταραχή έρμηνεύουν τήν κατοπινή πορεία τής ζωής
 του. Αυτή τόν ώδήγησε στή μάχη μέχρις έσχάτων και στό μαρτυρικό θάνατο. Στήν
 ιστορία τοῦ Διάκου, όπως και σέ κάθε ιστορία, υπάρχουν και τυχαίοι έξωτερικοί
 παράγοντες, πού τόν ώθησαν νά πετάξῃ τό ράσο μιá ώρα γρηγορώτερα. 'Αλλά
 πρέπει νά ξεχωρίζουμε τά τυχαία από τά οὐσιώδη. Και τά οὐσιώδη βρίσκονται στά
 βιώματα τών παιδικών χρόνων. 'Ετσι έρμηνεύει τήν ψυχή τοῦ Διάκου ό Βαλαωρίτης.

"Αν γίνονταν πράγματι ή προσευχή τοῦ μικροῦ Θανάση έτσι, όπως μās άνα-
 φέρεи ό Βαλαωρίτης, ή αν είναι πλάσμα τής ποιητικῆς του φαντασίας, είναι ένα
 ζήτημα πού πρέπει νά ξετασθῇ. Στήν περίπτωση μας όμως μās ενδιαφέρει κατ'
 άρχήν ή γνώμη τοῦ Βαλαωρίτη. Μās ενδιαφέρει τό γεγονός, ότι ό ποιητής πι-
 στεύει στή δύναμη τοῦ βιώματος και παραδέχεται ότι έτσι ασφαλώς θά έγινε και
 μέ τό Διάκο. Ψυχολογικά κ' αίσθητικά έτσι κατá τόν Βαλαωρίτη πρέπει νά έγινε.
 Συμφωνεί άλλως τε και μέ τίς ιστορικές πιθανότητες. 'Ο ήρωας τής 'Αλαμάνας
 ήταν έγγονος τοῦ άρματολοῦ Θανάση Γραμματικοῦ, πού πολέμησε μαζί μέ τόν
 'Ανδροῦτσο. Τ' άδέρφια τοῦ πατέρα του ήταν άρματολοί. Συνήθεια παλαιά, πού
 και σήμερα εξακολουθεῖ στήν πατρίδα μας, είναι νά βάζουν οί μανάδες τά παιδιά
 τους νά προσεύχωνται προτοῦ κοιμηθούν. Τί φυσικώτερο γιά τή μάνα τοῦ μικροῦ
 Θανάση νά βάζῃ τό παιδί της νά προσεύχεται γιά όλους τούς άρματολούς και
 ειδικά γιά τούς δικούς του ανθρώπους, τούς συγγενείς του, πού έτρεχαν κι' εκεί-
 νοι σά λύκοι στά βουνά; 'Επειδή προσεύχεται ό Διάκος, θυμάται τή σκηνή τής προ-
 σευχῆς. 'Αλλά και χίλιες δυό άλλες στιγμές τής παιδικῆς του ζωής θά τόν έκαμαν
 νά νοιώσῃ ρίγος και ένθουσιασμό, πόνο και περηφάνεια, όταν άκουε τά κατορ-
 θώματα τών προσφιλών του προσώπων ή έβλεπε στό σπίτι νά θρηνοῦν τό σκο-
 τωμό τους.

'Ο Βαλαωρίτης βάζοντας στό στόμα τοῦ Διάκου τήν παραπάνω έξομολόγηση
 βρίσκεται μέσα στά πλαίσια και τής ψυχολογικῆς και τής ιστορικῆς αλήθειας. Μέ
 πραγματική διαίσθηση άλλā και γνώση τής ζωής τών άρματολῶν, πού τραγού-
 δησε τούς άθλους των, παρουσιάζει τή σκηνή τής προσευχῆς τοῦ Διάκου, γιά νά
 μās δείξῃ τήν επίδραση τών βιωμάτων τής παιδικῆς ήλικίας στήν εξέλιξη τοῦ ήρωα.
 Γιά νά έχωμε έντονα και ισχυρά βιώματα, δέν άρκεῖ άπλή έπαφή μέ τά γεγονότα.
 Χρειάζεται νά προκληθῇ ένας βαθύτερος ψυχικός συγκλονισμός, κάποιο μυστήριο.
 Τά γόνατα τοῦ μικροῦ Θανάση έτρεμαν. 'Εκείνο τό τρέμουλο τών γονάτων έκαμε

σιδερένιο τὸ χέρι τοῦ τουρκοφίλου πολεμιστῇ ἀργότερα. Τὸ εὐαγγέλιο τῆς ζωῆς του, τῆς χριστιανικῆς καὶ ἑλληνικῆς, τὸ διδίδετο προσευχόμενος προσὶα σὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ. Προχώρησαν καὶ σ' ἓνα αἶτημα οἱ προσευχῆς ἐκεῖνες: Νὰ μὴν πεθάνῃ προτοῦ μπόρῃ νὰ πολεμήσῃ ἐλεύθερος. Καὶ νά, τώρα, ἦρθε ἡ ὥρα. Ἡ αὐριανὴ μάχη θάιναι ὁ ἐπίλογος ἑνὸς τραγουδιοῦ, ποὺ εἶχεν ἀρχίσει στὰ παιδικὰ του χρόνια. Λέγουν συνήθως οἱ γιατροί, ὅτι πολλὰς ἀρρώστιες, ποὺ ἐκδηλώνονται σὴν ἀνδρικήν ἡλικία, εἶναι ὁ ἐπίλογος ἑνὸς τραγουδιοῦ, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παιδικὴν μας ζωὴ. Πιὸ πολὺ ἰσχύει αὐτὸ γιὰ τὶς ἀρρώστιες τῆς ψυχῆς, ἢ ἀντίθετα γιὰ τὴν υἰεία της, γιὰ τὰ φτερά της. "Αν θὰ μπορούσαμε νὰ διαγνώσωμε τὴν ψυχικὴν δίατα τῶν ἀνθρώπων στὰ πρῶτα παιδικὰ τους χρόνια, θὰ εἶχαμε τὴ δυνατότητα νὰ ξαίρωμε τοὺς δρόμους ποὺ θ' ἀκολουθήσῃ καθένας καὶ τὴ λύση ποὺ θὰ δώσῃ στὰ προβλήματα τῆς ζωῆς του. Ἡ ἐθνικὴ ἱστορία ἔστησε στὸν ἥρωα τῆς Ἀλαμάνας βωμὸ τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης. Ἀλλὰ πλάϊ του, στὸ ποιητικὸ ἔργο τοῦ Βαλαωρίτου τοῦλάχιστο, ὑπάρχει καὶ ἓνας ἄλλος βωμὸς, γιὰ τὴ μάνα τοῦ Διάκου, ποὺ ἡ διαίσθηση τοῦ ποιητῆ τὴν παρουσιάζει σὰν τὸ κύριο πρόσωπο, ποὺ ἀποτύπωσε τὸν ψυχικὸ της κόσμον σὰν μὲ σφραγίδα σὴν ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ της.

* *

Πιὸ πολὺ καὶ ἀπὸ τὸν Βαλαωρίτη ἀποκαλύπτει σὶς λυρικές ἐξομολογήσεις του τὴ μεγάλη ἐπίδραση ποὺ ἔχουν τὰ βιώματα τῆς πρώτης παιδικῆς ἡλικίας ὁ Κωσιῆς Παλαμᾶς. Ὁ ποιητὴς τῆς «Ἀσάλευτης ζωῆς» δὲν εἶναι μόνο ὁ λυρικός τοῦ στοχασμοῦ, ἀλλὰ συχνὰ ὁ ποιητὴς ποὺ τραγουδάει τὰ ἀτομικά του βιώματα. Ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ μᾶς εἶναι πολὺτιμες οἱ ἐξομολογήσεις του.

Ὁ ποιητὴς πέρασε τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια ὀρφανὸς καὶ ταλαιπωρημένος στὸ Μεσολόγγι, ἀτενίζοντας τὴ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγιοῦ καὶ αἰσθανόμενος ἔντονα τὸν ἀπὸ τὴ μοῖρα κατατρεγμὸ του. Αὐτὴ ἡ θλίψη ὁμολογεῖ ὅτι τοῦ ἔμεινε γιὰ ὅλη τοῦ τὴ ζωὴ:

Κ' ἐμέ, τρισαλλοῖμονο ! μιὰ πίκρα μὲ πίκραινε
μιὰ πίκρα μεγάλη
καὶ δὲ μοῦ τὴ γλύκαινες πανώριο ξαγνάντεμα
τῆς πρώτης λαχτάρας μου κοντὰ στ' ἀκρογιάλι.

Ποιὰ τάχα φουρτούνα φουρτούνιαζε μέσα μου
καὶ ποιὰ ἀνεμοζάλη
καὶ δὲ μοῦ τὴ γλύκαινες καὶ δὲ τὴν ἀνάπαινε
πανώριο ξαγνάντεμα κοντὰ στ' ἀκρογιάλι ;

Μιὰ πίκρα εἶν' ἀμίλητη, μιὰ πίκρα εἶν' ἀξήγητη
μιὰ πίκρα μεγάλη
ἢ πίκρα ποὺ εἶν' ἀσβηστη καὶ μὲς στὸν παράδεισο
τῶν πρώτων μου χρόνων κοντὰ στ' ἀκρογιάλι

(Καημοὶ τῆς λιμνοθάλασσας)

Ἄν ἡ πίκρα αὐτὴ δὲν μπορεῖ, ὅπως φαντάζεται ὁ ποιητὴς, νὰ σβῆσῃ καὶ μέσα στὸν παράδεισο, καταλαβαίνει κανεὶς ποιὰ πλέγματα πόνου καὶ βαρυνθυμίας προκαλοῦν τέτοια βιώματα στοὺς ἀνθρώπους πάνω σὴν ὄχθη τῆς γῆς αὐτῆς καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς γεμάτης βάσανα . . .

Γιὰ τὴν πίκρα αὐτὴ δὲν φταίει βέβαια τὸ Μεσολόγγι. Συχνὰ τὸ λέει στὰ χριτικά καὶ αὐτοκριτικά του ἀρθρα ὁ ποιητὴς, ὅτι τὴ φύση μόνο σὰν εἰκόνα τῆς ψυχῆς του, σὰν διάκοσμο ἢ σὰν πλαίσιο τὴν μεταχειρίζεται. Καὶ δὲν τὸ γράφει μόνο στὰ πεζὰ ἀλλὰ τὸ λέει καὶ στὸ τραγούδι του :

Ἀπὸ φῶς καὶ ἀπὸ χρώμα καὶ ἂν παίρνω, τὸ φῶς
μέσα μου εἶναι τὸ χρώμα ; τῆς ψυχῆς μου ὁ καημός.

(Παράκαιρα.—Τὰ γιασεμιά)

Ἄν ἡ θάλασσα τοῦ Μεσολογγίου εἶναι ῥηχὴ, εἶναι ὅμως καὶ «ἡμέρη καὶ πλατεῖα καὶ μεγάλη». Καὶ ἦταν «πανώρηο» τὸ ξαγνάντεμά της. Ἡ μελαγχολία του ἦταν ἀπόσταγμα τῶν οἰκογενειακῶν του δυστυχημάτων. Δὲν εἶναι μικρὴ δυστυχία νὰ τὸν ρίχνῃ κάπου ἡ μοῖρα πεντάρφανο παιδάκι ὕστερα ἀπὸ μιὰ ζωὴ εὐτυχισμένη. Πόσα παιδάκια ἔχουν πάθει νευρικὲς κρίσεις σὰν ἀντίκρουσαν τὸ θάνατο τοῦ πατέρα τους ἢ τῆς μάνας τους κι' ἔμειναν ψυχικὰ τραυματισμένα σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους...

Ἄλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἀντίθετη, ἡ ἀγαθὴ πλευρὰ τῶν βιωμάτων στὴν ψυχὴ τοῦ Παλαμᾶ. Καὶ παλεύουν αὐτὲς οἱ ἀντιθέσεις μέσα του, ὅπως παλεύει τὸ φῶς μὲ τὸ σκοτάδι, ἀπὸ τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια. Ὁ ποιητὴς τοῦ «Δωδεκάλογου τοῦ γύφτου» μᾶς δίνει πολὺτιμες πληροφορίες (Ἡρωϊκὴ τριλογία — Ὡδὴ στὴν Γαριβάλδη) γιὰ τὰ πρῶτα παιδικὰ, γιὰ τὰ νηπιακά, μᾶλλον, χρόνια τῆς εὐτυχισμένης του ζωῆς στὴν Πάτρα. Δὲν ἦταν ὀρφανὸς ἐκεῖ, καὶ ἦταν νομάρχης ὁ πατέρας του. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη εἶχαν καταφύγει στὴν πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου πρόσφυγες Ἴταλοι καὶ σεργιανοῦσαν στοὺς δρόμους πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τραγουδῶντας μὲ τὴ βοήθεια μουσικῶν ὁργάνων διάφορα τραγούδια, ὅπου ἀνακατεύονταν ἡ ἐνθουσιαστικὴ ἐπὶ δὸς *eviva libertà, eviva Garibaldi*, πὺν γέμιζε τὴν ψυχὴ τοῦ μικροῦ Παλαμᾶ ἀπὸ αἰσιοδοξία, θαυμασμὸ πρὸς τὸν ἄγνωστον ἥρωα, καὶ ἀγάπη πρὸς κάτι τὸ ἄγνωστο, τὴ *libertà*, πὺν οἱ μεγαλύτεροι τοῦ ἐξηγοῦσαν τὴ λέξη στὰ ἑλληνικά. Κι' ἔπαιρνε τὸ νόημά της τεράστιο πλάτος καὶ βάθος καθὼς ἀνακατεύονταν τὸ νόημα μὲ τὴν σχετικὰ πρόσφατη τότε Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση. Ἀπὸ τότε λέει στοίχειωσαν μὲς στὴν ψυχὴ του τὰ λόγια *«eviva libertà eviva! Garibaldi!»* Ἄν ἡ δεύτερη ζητωκραυγὴ ἔρριξε στὴν ψυχὴ τοῦ σχεδὸν νηπίου τὸ σπόρο γιὰ τὴ λατρεῖα τῆς προσωπικότητος, πὺν ἔρχεται καὶ ξανάρχεται διαρκῶς στὴν ποίησίν του, ἡ πρώτη ζητωκραυγὴ τὸν ἔκανε νὰ βλέπῃ τὴν ἰδεατὴ εἰκόνα τοῦ κόσμου σὰν εἰκόνα τῆς λευτεριάς.

Ἡ ἰδέα τῆς λευτεριάς κατέχει τὸ κεντρικὸ σημεῖο τοῦ λυρικοῦ του στοχασμοῦ καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἀποτελεῖ τὸ πυρηνικὸ του στοιχεῖο. Ὁ πόνος τῆς πεντάρφανης ζωῆς του καὶ ἡ φιλελεύθερη ζητωκραυγὴ ἀποτελοῦν τὸ πένθος καὶ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς του, τὸ ἄσπρο καὶ τὸ μαῦρο, τὸ κλάμα καὶ τ' ἀνάκρασμα, τὰ γιασεμιά καὶ τὰ κοράκια:

Γιασεμιά καὶ κοράκια. Καὶ τῶν ἄσπρων ὁ ἄφρὸς
καὶ τοῦ μαύρου ἡ φοβέρα πάντα ἐντὸς μου κ' ἐμπρός

(Παράκαιρα—Τὰ κοράκια)

Αὕτῃ ἡ δίμορφη ζωὴ του μπορεῖ νὰ πῆρε ἀργότερα τὴ δικαίωσίν της ἀπὸ ποικίλες μελέτες καὶ λογῆς πνευματικὰ ταξίδια. Μιὰ αἰσθητικὴ, ἠθικὴ καὶ ψυχικὴ δικαίωση στὴν ἀναγνώριση τῆς ἁμαρτίας, τῆς ἀθλιότητος, τῆς ἀρρώστιας, τῆς μιζέριας καὶ στὸν πόθο γιὰ τὰ φτερά, γιὰ τὴν κάθαρση, γιὰ τὸ ἰδανικόν, γιὰ τὴν ἀρμονία. Ἀργότερα πῆραν οἱ δυὸ αὐτὲς μορφὲς τῆς τριπλῆς του ζωῆς, ἠθικῆς, ψυχικῆς, καλλιτεχνικῆς ποικίλα ὀνόματα. Ἐγιναν Πανδώρα καὶ Περσεφόνη (ἀγάπη τοῦ κοσμικοῦ, τοῦ αἰσθησιακοῦ καὶ ἀγάπη τῆς δίχως ἀρχὴ καὶ τέλος ζωῆς, τῆς ζωῆς μὲ τὴν ἠθικὴ τελείωσίν της). Οἱ ρίζες της ὅμως βρίσκονται στὰ παιδικὰ καὶ στὰ νηπιακά του χρόνια. Πρὸ πάντων ἐκείνη ἡ ζητωκραυγὴ τῆς ἐλευθερίας σὲ μιὰ συνείδηση ἀπὸ κληρονομία ἱκανῆς νὰ δεχθῇ καὶ νὰ ἐλέγξῃ προβλήματα καὶ ρωτήματα τὶ τεράστιες διαστάσεις πὺν πῆρε! Ὅλες οἱ πνευματικὲς του προσπάθειες, τὰ ὄνειρά του, τὸ τραγούδι του, ἡ ζωὴ του, τὰ πάντα, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ παραστρατήματα. Τὸ ἐξομολογεῖται ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς στοὺς «Νέους ἱάμβους καὶ ἀνάπαιστους».

Βιβλία, γραφεία, τὸ σπίτι μου,
τὸ τραγούδι, ἡ ντροπὴ μου.
τὰ παρμένα τὰ πόδια μου,
ἡ ἀσάλευτη ζωὴ μου,

δίκρυα, λαιτρεῖες, τὰ πείσματα,
ἡ ἀνημποριά, μου ὁ τρόμος
ὅλα παραστρατήματα.
ἔμένα ὁ ἴσιος δρόμος

εἰν' αὐτός, πὺν θὰ μέφεργε
στοὺς γύφτους χαροκόπους
πὺν ἀγεροζοῦν ἐλεύθεροι
κι' ἀπὸ θεοῦς κι' ἀνθρώπους.

Τοὺς γύφτους χαροκόπους τοὺς ἀπόλυτα ἐλεύθερους μπορεῖ νὰ τοὺς φιλῇ
στηκε μονάχα, ἢ νὰ τοὺς εἶδε στὰ βιβλία. Ἀλλὰ τοὺς Ἰταλοὺς μουσικοὺς τοὺς θυ-
μοῦνταν πάντα καὶ αὐτῶν ἡ εἰκόνα ποιητικὰ παραλλαγμένη ζωγραφίζεται στοὺς
δυὸ τελευταίους στίχους. Οἱ ἐλεύθεροι γύφτοι δὲν εἶναι οἱ γύφτοι τῶν αἰμομειξιῶν
καὶ τῶν ἐγκλημάτων, ἀλλὰ αὐτοὶ πὺν κονταροχτύπησαν μὲ τὰ ψέμματα καὶ τὶς προ-
λήψεις, μὲ τοὺς ἰσχυροὺς καὶ μὲ τὴ βία, οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι, οἱ Μανιχαῖοι
τοῦ Δωδεκάλογου καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐξόριστοι τῆς Ὠδῆς στὸν Γαριβάλδη. Ἡ ἰδέα τῆς
λευτεριᾶς μὲ τὴν ἀντίθετη ὄψη τῆς, τῆ σκλαβιά, ἔρχεται καὶ ξανἀρχεται συχνὰ
στὴν ποίηση τοῦ Παλαμᾶ σὰν βασικὴ ἰδέα πὺν τὸν ἐμπνέει. Οἱ «Ἀλυσίδες» τὴν
πάλη αὐτῶν τῶν δύο ἀντίμαχων στοιχείων τραγουδοῦν Ἡ σκλαβιά καὶ ἡ λευτεριά
εἶναι γιὰ τὸν Παλαμᾶ ὅ,τι ἦταν γιὰ τὸν Ἐμπεδοκλῆ ἡ φιλότης καὶ τὸ νεῖκος. Ἀλλὰ
δὲν εἶναι ἰσοδύναμα. Στὸ τέλος νικάει ἡ λευτεριά. Ὁ σκλαβωμένος τῶν «Ἀλυ-
σίδων» εἶδε τοὺς ὀλάνοιχτους οὐρανοὺς. Ὁ ποιητὴς κατορθώνει («δὲν ἔχω ρίξες ἀλ-
λὰ γι' αὐτὸ ἔχω φτερά» ὁμολογεῖ στοὺς «Πεζοὺς δρόμους») νὰ μοιάσῃ τὸ ἀφῶλια-
στο πουλί. Περήφανα παραδέχεται πὺς δὲν τὸν σταματοῦν τὰνθοκλάδια, γιὰτὶ ἀπὸ
τὴ μοῖρα ἢ ἀπὸ τὴ βούλησὶ τοῦ

πρὸς μαγνήτες σέρνεται ἡλιων
μὲς ἀπὸ ἀξεδιάλυτα σκοτάδια.

(Ἀσ. Ζωή—Τραγούδια τοῦ ἡλιου)

Τὸ φυλακισμένο θηρίο τῆς ζούγκλας ὁ λεόπαρδος, πὺν «ἦτανε σὰ νὰ μὴ γνώ-
ριζε—σίδερα μὴδὲ σκλαβιά— μῆτε τὸ ραβδὶ τοῦ δαμαστῆ, μῆτε ὀλόγυρα τὸν ὄχλο
—τὸν ξεφαντωτῆ» εἶναι μιὰ ἀναδίπλωση τοῦ «Δωδεκάλογου» καὶ σὰν συνέχεια
τοῦ *europa liberta*, ἓνα ζήτημα ὅμως πὺν βγαίνει μὲς ἀπὸ τὰ σκότη τῆς φυλακῆς, σὰν τὸ
τραγούδι τοῦ πουλιοῦ, πὺν ἐνῶ νομίζει πὺς εἶναι ἐλεύθερο

«τὴ νύχτα τοῦ καὶ νύχτα καὶ μέρα τραγουδεῖ»
(Ὡδὴ σὲ μιὰ γυναῖκα)

* *

Ἄν ἡ μελαγχολία δὲν εἶχε ἄλλην ἐπίδραση στὴν ψυχὴ τοῦ Παλαμᾶ καὶ
μποροῦμε νὰ ποῦμε, ὅτι τελικὰ νικεῖται ἀπὸ τὸ θούριο ἄσμα τῆς λευτεριᾶς, πὺν
ξανοίγει «δὶχως πέρατα τοὺς οὐρανοὺς», ὅμως στὴν περίπτωσιν τοῦ Καρυωτάκη
βλέπουμε νὰ τὸν ὀδηγεῖ στὴν αὐτοκτονία. Ὁ Καρυωτάκης πάσχοντις ἀπὸ σωμα-
τικὴν ἀναπηρία εἶχε ἓνα συναίτημα μειονεκτικότητις ἀπὸ τὰ πρῶτα παιδικὰ τοῦ
χρόνια. Φαίνεται ὅτι τ' ἄλλα παιδιὰ μὲ κάποιον σαδισμό, γιὰ τὸν ὅποιον συνήθως
διακρίνονται καὶ πολὺ εὐκόλως ἐκδηλώνουν, φανέρονταν πρὸς τὸν σύντροφο τῶν
παιγνιδιῶν τοὺς κάποιον σκληρὴν διάθεσιν. Ἀλλ' ἡ τρυφερὴ ψυχὴ τοῦ Καρυωτάκη,
ἐνῶ ὑπέφερε σιωπηλά, αἰσθάνονταν κάποιον ἀγάπην γιὰ τὸν κόσμον καὶ γιὰ τ' ἄλλα
παιδιά. Ἀπὸ ἐμφυτὴ διάθεσιν ἢ ἀπὸ ἀγωγή ἢ καὶ ἀπὸ τὰ δυὸ μαζὶ ἦταν προι-

κισμένος με μιὰ ευαισθησία πολὺ τρυφερή, αὐτὴ ποὺ τὸν ἔκανε ποιητὴ καὶ μάλιστα ποιητὴ δόκιμο. Αὐτὴ ἡ διάθεση, ἂν εὑρίσκε ἓνα ὑπόστρωμα ζωϊκῆς χαρᾶς, ἂν δὲν μάραινε τοὺς πλούσιους χυμούς της ἀντικρύζοντας τὴ σκληρότητα τῶν ἀνθρώπων, ἴσως θὰ ἔπλαθε καὶ θὰ φανέρωνε ἓναν Καρυωτάκη ἐξ ἴσου καλλιτέχνη ἂν ὄχι ἀνώτερο, ἀλλὰ πολὺ διαφορετικὸ, πολὺ ζωντανό, γεμάτον ὑγεία. Μὰ ἡ ἀνθρώπινη βαναυσότητα τὸν ὠδήγησε ἄλλοῦ:

Τώρα ἡ βραδεὶά
γλυκειὰ ποὺ φτάνει
θὰ μοῦ γλυκάνη
καὶ τὴν καρδιά.

Τ' ἀστέρια ἐκεῖ
θὰ ἰδῶ, θὰ νοιώσω
οἱ ἄνθρωποι πόσο
εἶναι κακοί.

Κλαίοντας θὰ 'πῶ
«Ἀστρα μου, ἀστράκια»
τ' ἄλλα παιδάκια
θὰ τ' ἀγαπῶ.

Ἄς με χτυποῦν
πάντα κι ἀκόμα.
Θάμαι τὸ χῶμα,
ποὺ τὸ πατοῦν.

(Δέηση ἑνὸς μικροῦ παιδιοῦ)

Αὐτὸ δὲν εἶναι ἓνα τραγούδι ποὺ κανονικὰ ἐκφράζει τὶς ψυχικὲς διαθέσεις ἑνὸς παιδιοῦ. Τὸ παιδί συνήθως παίζει ἐξέγνιστο στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του ἢ στὶς αὐλὲς τῶν σπιτιῶν τῶν ἄλλων παιδιῶν. Οἱ παραπάνω στίχοι εἶναι μιὰ σπαραχτικὴ κραυγὴ πόνου ἀπὸ ἓνα παιδί ποὺ γνώρισε τὴν κακία καὶ τὴ μοχθηρία τῶν ἄλλων ἀνθρώπων. Ἄν ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε ὑπ' ὄψει ἓνα πραγματικὰ πονεμένο, ἓνα ἀδικημένο ἀπὸ τὸ περιβάλλον του παιδί, τότε πρέπει νὰ ἀπέτυχε. Γιατὶ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ψυχικὴ διάθεση ἑνὸς παιδιοῦ. Ἄλλ' ὁ Καρυωτάκης φανέρωνε μὲ τοὺς στίχους του αὐτοὺς τὴ δική του πληγὴ, ποὺ ἦταν ἀπὸ τὰ πρῶτα παιδικὰ του χρόνια ἀνοιγμένη. Τὸ πικραμένο αὐτὸ παιδί ἔχει μιὰ πολὺ τρυφερή—ὅπως εἴπαμε—ψυχὴ καὶ αἰσθάνεται σὲ μεγάλῳ βαθμὸ τὴ γοητεία τῆς βραδεῖας καὶ τὸ γλυκὸ φέγγος τῶν ἀστεριῶν. Εἶναι ὅμως συνάμα κ' ἓνα παιδί ἀδύνατο, ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀντισταθῇ στὰ χτυπήματα τῶν ἄλλων παιδιῶν. Στὸ παιδί αὐτὸ οἱ γονεῖς, μὴ ὑποψιαζόμενοι τὸ δρᾶμα του, θὰ ἔδωκαν μιὰ θρησκευτικὴν ἀγωγή, θὰ τοῦ δίδαν τὴν καλὴ σὺνῃ καὶ τὴ συγγνώμη. Ἄλλ' ἴσως—μᾶλλον ἀσφαλῶς—δὲν θὰ τοῦ μίλησαν ὅσο ἔπρεπε γιὰ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, γιὰ τὴν πάλη καὶ γιὰ τὴ νίκη. Ἄν περνοῦσαν τοῦλάχιστο μπροστά του οἱ Ἰταλοὶ μουζικάντες διωγμένοι, ἀλλὰ χαρούμενοι κι' ἐλεύθεροι μὲ τὸ φιλελεύθερο τραγούδι τους καὶ μὲ τὴν ἀλέγγρα μουσική τους, τὴ λύτρωση ποὺ θὰ ἔφερναν στὴν ψυχὴ του! Ἀλλὰ δὲν πέρασαν.... Ἔτσι δέχεται, ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς βραδεῖας, νὰ γίνῃ τὸ χῶμα ποὺ τὸ πατοῦν. Τὴν ευαισθησία αὐτὴ καὶ τὴν πικρὴ γεύση τῆς ζωῆς καὶ τῆς κακίας τῶν ἀνθρώπων, ποὺ τὴν αἰσθάνθηκε μικρός, τὴν αἰσθάνονταν σ' ὅλη τὴ ζωὴ του:

Ὅταν οἱ ἄνθρωποι θέλουν νὰ πονῆς,
μποροῦνε μὲ χίλιους τρόπους.
Ρίξε τὸ ὄπλο καὶ σωριάσου πρηνῆς
ὅταν ἀκούσης ἀνθρώπους.

Ὅταν ἀκούσης παδοβολητὰ
λύκων, ὁ θεὸς μαζί σου!
Ξαπλώσου χάμω μὲ τὰ μάτια κλειστὰ
καὶ κράτησε τὴν πνοή σου.

(Ὑποθῆκαι)

Ὅταν ἡ μελαγχολία ἢ φοβία γίνῃ ἀρρώστια, τότε βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ βλέπῃ κανεὶς παρὰ μόνον ἐχθρούς καὶ κανέναν φίλο. Τὴ χαρὰ ἢ τὴ λύπη κατ' ἀρχὴν μᾶς τὴν ἐπιβάλλουν ἀπ' ἔξω οἱ καιρικὲς συνηθῆκες, ἡ ζωὴ μας, ὁ κόσμος. Ὑστερα, ἀφοῦ μᾶς γίνουν ψύχωση, τὴ δημιουργοῦμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι νομίζοντας πὺς βλέπουμε στὸν ἔξω κόσμον ἐκεῖνο ποὺ σὰν σκιαχτρο φωλιάζει μέσα μας.

(Συνεχίζεται)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΑΣ ΣΚΕΦΘΟΥΜΕ...

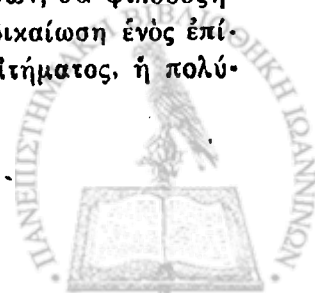
Δέν ὑπάρχει πιό βαθειά ἀγωγή γιά τήν ἴδια τήν ἀνθρωπότητα ἀπό τὸ Πάσχα· πιό βαθειά ἀγωγή ἀπ' ὅ,τι προηγήθηκε τὸ Πάσχα, ἀπ' ὅτι τὸ ἀνήγγειλε: Ἀπὸ τὰ Πάθη. Σὲ μιὰ ἐβδομάδα συμπυκνωμένα ὅλα: Τὸ δόγμα καὶ ἡ ἀποκάλυψη. Ὁ Χριστός, ὁ Θεός μας, ἀφοῦ ζεστάθηκε μὲ τὰ κουρέλια μιᾶς φάτνης, δωδεκαίτες παιδάριον, ἐμίλησε μὲ τοὺς σοφοὺς λειτουργοὺς τοῦ Σολομώντος, περπάτησε στὶς ὄχθες μιᾶς λίμνης γιὰ νὰ καλέσῃ πίσω του τοὺς ψαράδες, ἦπτε ἀπ' τὴν στάμνα μιᾶς Σαμαρείτιδος νὰ ξεδιψάσῃ, στάθηκε πάνω ἀπ' τὴν πίκρα τῶν λεπρῶν, τ' ἀνάστροφα μάτια τῶν σεληνιαζομένων, τὴν παραλυσία τῶν παραλυτικῶν, εἶπε στὰ συγκεντρωμένα δυναστευόμενα πλήθη πολλὰς αἰώνιες παραβολὰς γιὰ σκορεῖς καὶ ἄσωτα παιδιά καὶ λυχνίες παρθένων, ἀνέβηκε, τέλος προφητικίζόμενος βασιλιάς ὡς τὸ ὕψος ἐνὸς σταυροῦ... Δέν ὑπάρχει μῦθος πιό εὐάγγελος, ριζικός, πὺν νὰ προκαλῇ τὴν πιό ἀμεση ὑλοποίηση. Ἡ μελέτη θανάτου τῆς ἀρχαιότητος ἀκαριαῖα ἐδῶ μεταβάλλεται σὲ προοίμιον ἀθανασίας. Ἐτσι τὸ θεῖον δρᾶμα μὲ μιὰ θριαμβευτικὴ ἰλαρότητα καθαίρεται. Καθαίρεται μέσα στὴν ἴδια τὴν ἀνθρωπιά μας, στὴν καρδιά μας, πού εἶναι παρὰ ποτὲ τώρα ζωοδόχος πηγὴ. Καὶ εἶναι ἡ καρδιά τῆς φυλῆς μας τὸ μέγα ἄλωνι ὅπου ὁ Χάροντας πατεῖται ἀπὸ τὸ Διγενῆ, ὁ θάνατος ἀπὸ τὴ θεότητα, ἡ σκλαβιά ἀπὸ τὴν ἐλευθερία. Κάνουμε καὶ πάλιν τὸ φρονιμὰ μας Κρανίου τόπον, ὅπου σταυρῶνεται καὶ ἀνασταίνεται κάθε στιγμή ἡ ἐλευθερία μας. Ἐς θυμηθοῦμε τίς στιγμὰς αὐτὲς τῆ μοναδικῆ Κυπριακῆ παραλλαγῆ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, πὺν τὸν Ἀκρίτα προσπαθεῖ νὰ τὸν καταβάλλῃ καὶ τὸν καταβάλλει μὲ χωσιὰ ὁ Χάροντας—ἡ Ἀγγλία. Ἐς σκεφθοῦμε τὴν ὥρα αὐτὴ τὰ πελιδνὰ πρόσωπα τῶν μαρτύρων τῆς Βορείας Ἡπείρου καὶ τῶν Κυπρίων ἀδελφῶν γύρω ἀπὸ τοὺς ἐπιτάφίους, τοὺς ἀκούρους συντρόφους τοῦ σύγχρονου Διγενῆ, ἀσκεπεῖς, συλλογισμένους, μὲ τὴ χέρια ἀφημένα πάνω στὰ ὅπλα, γιὰ νὰ περάσῃ ἀναστημένος ὁ Θεὸς τῆς Χριστιανωσύνης. Ἐς μὴ γελιδμάστε· σήμερα παρὰ ποτε ἐνώνεται ἡ ὥρα τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν ὥρα τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς τὸ ἔθνος κάθεται καὶ ἀκροᾶται τὰ πάθη, καὶ προσδοκᾷ μὲ σφιγμένη καρδιά τὴν ἀνάστασιν τῆς Κύπρου μας, τὴ λύτρωσιν τῆς δούλης Ἡπείρου μας.

Η ΧΟΡΩΔΙΑ ΤΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

Ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν μελετῶν γιὰ τίς μέρες τοῦ Πάσχα ὁργάνωσε—μὲ τὴν πρόθυμην συμπαράστασιν καὶ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας»—δύο συναυλίες τῆς χορωδίας τοῦ Λυκείου Ἀθηνῶν, εὐρύτερα γνωστῆς στὴ χώρα μας καὶ ἔξω ἀπ' αὐτὴ γιὰ τίς ἐπιτυχεῖς ἐμφανίσεις τῆς. Ἡ παρουσία τῆς χορωδίας στὰ Γιάννινα, ἐκτός τοῦ ὅτι θὰ ἀποτελέσῃ ἓνα καλλιτεχνικὸ γεγονός, θὰ συντελέσῃ παράλληλα καὶ στὴν πραγματοποίησιν τῶν τόσο σημαντικῶν γιὰ τὴν ἱστορίαν καὶ λαογραφίαν τῆς Ἡπείρου σκοπῶν πὺν αὐτὴ ἔταξε. Ἡ Ἑταιρεία βρίσκεται τώρα στὰ πρῶτα τῆς βῆματα καὶ γι' αὐτὸ χρειάζεται τὴ θερμὴν συμπαράστασιν ὅλων γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ὀρθοποδήσῃ. Ἐλπίζουμε πὺν τὸ κοινὸ τῶν Γιαννίνων, ἐκτιμώντας τὴν προσφορὰ, θὰ ἐνισχύσῃ τὴν προσπάθειαν, βέβαιον ὄντας πὺν ἡ συμμετοχὴ του στὶς συναυλίες τῆς χορωδίας θὰ τὸ ἀποζημιώσῃ αἰσθητικὰ γιὰ τὴν ἀσήμαντη οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνσίν του.

Η ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΚΑΙ Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ἡ στήλη αὐτὴ διαπιστώνει μὲ χαρὰ τὴν ἐναρξιν μιᾶς ἐπαινετικῆς δραστηριότητος τοῦ νεοπαγοῦς αὐτοῦ πνευματικοῦ ὄργανου, στὸν ὅποιο τόσες ἐλπίδες πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνατάσεως στήριξε ὁ τόπος μας. Μὲ τὸ θάνατον τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος, τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῆς Ἡπειρωτικῆς φυσιογνωμίας, πὺν στάθηκε ἐπὶ δεκαετηρίδες ὁλόκληρης σάν δεσπόζουσα δύναμις—μὲ τὴ μοιραία, γιὰ τίς ἐπιδιώξεις ἄλλων παραγόντων, ἀνασταλτικὴ ἐπίδρασις—ἡ Ἑταιρεία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν ἐπωμίζετο καὶ τὸ χρέος νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴ λειτουργίαν τῆς Ζωσιμαίας Δημοτικῆς βιβλιοθήκης. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κινεῖται στὴν πρωτεύουσαν πρὸς ὅλες τίς κατευθύνσεις, ὁ Πρόεδρος τῆς. Δέν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ὁ νέος Μητροπολίτης Ἰωαννίνων, θὰ φιλοδοξῇ νὰ συμβάλῃ θετικὰ στὴ δικαίωσιν ἐνὸς ἐπιμονου καὶ τόσον καθολικοῦ αἰτήματος, ἡ πολύ-

καιρη και εξοργιστική έκκρεμότης του οποίου πολλήν πικρίαν — αλλά και μοιραίες παρεξηγήσεις — έδημιούργησε μεταξύ του πνευματικού μας κόσμου. Η «Ηπειρωτική Έστία» που με τη συνεχή αρεδρογραφία της, τις γραπτές αλλά και αλληπάλληλες προσωπικές παραστάσεις της διευθύνσεως της προς το Υπουργείον Παιδείας και άλλους παράγοντας, συνέβαλε στην προώθηση του θέματος, θα εύρισκεται πάντοτε εις το πλευρόν εκείνων που αγωνίζονται ν' αποκτήσουν επί τέλους και η πόλις αυτή, με τη λαμπρή πνευματική παράδοση, τη Βιβλιοθήκη της. Αλλά ο άγωνας της, δε θα σταματήσει — και δεν πρέπει νά σταματήσει — εκεί: Θα συνεχισθῇ μέχρις ότου η Άρτα, η Πρέβεζα, η Ήγουμενίτσα και τα άλλα μεγάλα επαρχιακά κέντρα της Ηπείρου, παύσουν νά υποσιτίζονται πνευματικά και αποκτήσουν και αυτά την Βιβλιοθήκην των.

M. X. M.

★

ΜΙΑ ΔΩΡΕΑ

Δεκαπέντε και περισσότερα απογεύματα χρειάσθηκαν για νά ταξινομηθούν και νά καταγραφούν από ένα πεντομελές συνεργείο τα βιβλία που είχε μαζέψει σ' ένα χωριό για τις ώρες της μοναξιάς του, στην Καταικιά, ο Κωσταντίνος Κίσκας. Χωρίς βαρείς τίτλους και χωρίς περιγμηνές, ο άπλός αυτός δάσκαλος, μανιώδης φιλαναγνώστης και βιβλιόφιλος, σχημάτισε μιá συλλογή, που υπεύθυνα μπορούμε νά τη χαρακτηρίσωμε π ο λ ύ τ ι μ η. Και ο αριθμός των βιβλίων είναι σημαντικώτατος, αλλά εκείνο που έχει περισσότερη αξία είναι το είδος των βιβλίων. Σπανιώτατα φυλλάδια και έντυπα του περασμένου αιώνος, μερικά από τα όποια είναι ζήτημα αν υπάρχουν και στις Αθηναϊκές Βιβλιοθήκες, μεμονωμένοι τόμοι ή σειρές παλιών περιοδικών, μιá πολύ πλούσια ιστορική και θεολογική σειρά, και άλλα, και άλλα, απαρτίζουν τη συλλογή. Όταν θα τελειώσουν μερικές λεπτομέρειες της καταγραφής τα βιβλία θα μείνουν — κι' αυτά δυστυχώς όπως και τόσα άλλα, — έγκιβωτισμένα στην αποθήκη της Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας. Αλλά καθώς όλες οι ένδειξεις πείθουν πως το ζήτημα της Βιβλιοθήκης βρίσκεται πιά σ' ένα πολύ καλό δρόμο, μπορούμε από τώρα νά κάμουμε μιá σύσταση σ' εκείνους που θα αναλάβουν τη λειτουργία της: τα βιβλία αυτά νά τοποθετηθούν σέ μιá ιδιαίτερη θέση και μιá πινακίδα νά διαιωνίξη το όνομα του φωτισμένου δασκάλου, που ποιός ξέρει πόσες στερήσεις και πόσες προσπάθειες του κόστισαν...

B. B. Σφ.

ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΡΔΟΣ

Από πολλά επαρχιακά κέντρα της Ελλάδος έφθασαν στα Γραφεία μας τα πρώτα τεύχη εκεί έκδοθέντων περιοδικών άλλων καθαρά λογοτεχνικών κι' άλλων που ασχολούνται με την ιστορία και λαογραφία του τόπου των. Είναι παρήγορη ή ένδειξη αυτή γιατί δείχνει πως στην εποχή μας, εποχή που δυστυχώς πρόκειται περισσότερο προς τον υλικό πολιτισμό, δεν νεκρώθηκαν τα πνευματικά ενδιαφέροντα, και φανερώνει ακόμα πως η ελληνική επαρχία ζητεί νά αποτινάξη την πνευματική νάρκη στην οποία έχει — για διάφορους λόγους — καταδικασθῇ. Όμως αυτή η πνευματική προβολή της επαρχίας γίνεται με θυσιές αίματηρές. Κι' ούτε είναι δυνατό νάχη συνέχεια σέ μεγάλη έκταση, αν δεν της δοθῇ ή υποστήριξη που επιβάλλεται και τοπικά αλλά και από το Κράτος γενικώτερα. Άς μη γελιόμαστε. Την πνευματική Ελλάδα δεν την εκπροσωπεί ή πρωτεύουσα και τα ένα — δυό περιοδικά που εκεί έκδίδονται. Δυστυχώς ως τώρα αυτό γινότανε. Κι' αυτή ή μονοπώληση της εκπροσώπησης είναι ένα από τα κυριώτερα αίτια που δημιούργησαν την πνευματική αποτελμάτωση στην επαρχία, μιá κατάσταση που αν συνεχισθῇ θίχνη μοιραίες για το μέλλον συνέπειες. Το Κράτος λοιπόν ας έπισημάνη τις προσπάθειες που καταβάλλονται και ας συμπαρασταθῇ σ' αυτές, ήθικά και υλικά. Θ' αποδώση μεγάλο εθνικό κέρδος αυτή ή συμπαραστήση. Όπως αντίθετα ή εγκατάλειψη θάναυ τουλάχιστο για την επαρχία, αίτια νά πέση σέ πολύ χαμηλότερο πνευματικό επίπεδο από εκείνο στο όποιο σήμερα βρίσκεται.

★

ΤΑ 60 ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ» ΑΡΤΗΣ

Το λαμπρό μουσικοφιλολογικό Σωματείο της Άρτας, «Ο Σκουφάς», γιορτάζει τις μέρες αυτές τα 60 χρόνια από την ίδρυσή του. Το πολύ κοινό δεν έχει φυσικά υπ' όψη σ' όλη της την έκταση την πνευματική και καλλιτεχνική δραστηριότητα του «Σκουφά», ούτε τις αντίξοότητες που ούτός αντιμετώπισε στο μακρό βίο του. Άπ' ότι όμως γνωρίζει, είναι πως στάθηκε σ' όλη αυτή την περίοδο της δράσεώς του ο πυρήνας της οποίας πνευματικής έκδήλωσης της Άρτας και έδημιούργησε, στον τομέα αυτό μιá παράδοση που θα την ζήλευαν πολλές επαρχιακές πόλεις. Μαζύ με τα συγχρητηριά μας λοιπόν προς το Διοικητικό Συμβούλιο του Σωματείου έκφραζουμε και την εύχή της πραγματοποίησης όλων των ωραίων σκοπών που έταξε ο «Σκουφάς», σκοπών παράλληλων μ' εκείνους που και μεις από την πλευρά μας επιδιώκουμε.

Ο ΝΕΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Κατόπιν αποφάσεως της 'Ιερᾶς Συνόδου της 'Εκκλησίας της 'Ελλάδος, Μητροπολίτης 'Ιωαννίνων ἐξελέγη ὁ μέχρι τοῦδε Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καὶ Κορίνθης Σεβ. κ. Δημήτριος. Ὁ νέος Μητροπολίτης, ὁ καταλαβὼν ἓνα θρόνον με ἱστορίαν καὶ ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, διακρίνεται διὰ τὴν εὐρείαν του μόρφωσιν καὶ τὰς διοικητικὰς του ἱκανότητας, εἶναι δὲ προικισμένος διὰ πολλῶν ἀρετῶν, ὡς ἐκείναι αἱ ὁποῖαι πρέπει νὰ κοσμοῦν ἓναν 'Ιεράρχην. Ἡ πόλις τῶν 'Ιωαννίνων, ἥτις διὰ τῶν δημοτικῶν της ἀρχῶν καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν συλλόγων καὶ τῶν ὁργανώσεών της προέβαλε ἐπιτακτικῶς τὸ αἶτημα τῆς πληρώσεως τῆς μητροπολιτικῆς ἑδρας διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Σεβ. Δημητρίου ὡς μητροπολίτου της, πιστεύει ὅτι ἐπὶ τῆς ποιμαντορίας τοῦ νέου 'Ιεράρχου, θὰ δημιουργηθοῦν αἱ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνθησιν μιᾶς ζωῆς Χριστιανικῆς, τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς θετικῆς κοινωφελοῦς δράσεως καὶ τὴν συνέχισιν τῆς ἀρξαμένης πνευματικῆς ἀνατάσεως τοῦ ἡπειρωτικοῦ λαοῦ. Ἡ «'Ηπειρωτικὴ 'Εστία», ἡ ὁποία ἀπὸ πενταετίας μοχθεῖ, ὅση της δύναμις, διὰ τὴν ἀνάτασιν αὐτὴν, εὐχεται εἰς τὸν νέον 'Ιεράρχην φωτεινὴν ποιμεναρχίαν καὶ πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὸ βαρὺ ἀποστολικὸν του ἔργον.

Η ΕΝΘΡΟΝΙΣΙΣ ΤΟΥ

Ἡ ἐνθρόνισις τοῦ νέου Μητροπολίτου 'Ιωαννίνων κ. Δημητρίου ἐγένετο τὴν 21 'Απριλίου ἐ.ε. με πῶσαν λαμπρότητα καὶ ἐπισημότητα.

Ἀπὸ πρωΐας ἡ πόλις εἶχε σηματοδοτηθῇ, τὰ δὲ καταστήματα ἀπὸ τῆς 10 π. μ. ἐκλείσαν. Χιλιάδες λαοῦ εἶχον κατακλύσει τὴν πλατείαν καὶ τὰς ὁδοὺς δι' ὧν θὰ διήρχετο ἡ θρησκευτικὴ πομπή. Τὸν Σεβ. Δημήτριον εἰς τὸν πρὸ τοῦ Δημαρχείου χώρον ὑπεδέχθησαν αἱ ἀρχαὶ τῆς πόλεως, τμήμα δὲ στρατοῦ ἀπέδωσε τὰς κεκανονισμένας τιμὰς, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἀνεφώνει «'Ἄξιος! ἄξιος!» Ὁ Σεβασμιώτατος ἐνεδύθη ἐκεῖ τὸν ἀρχιερατικὸν του μανδύαν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τῆς σχηματισθείσης ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς μετέβη περὶ εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναόν.

Ἐκεῖ ἔλαβε χώραν ἡ ἐπίσημος ἐνθρόνισις. Μετὰ τὸ πέρας ταύτης ὁ Σεβασμιώτατος ἀνέγνωσεν τὴν ἐγκύκλιον τῆς 'Ιερᾶς Συνόδου περὶ τοποθετήσεώς του ὡς καὶ τὸ ποιμαντορικὸν μήνυμα ἐπὶ τῇ ἀναλήψει τῶν νέων καθηκόντων του. Τὸν νέον Μητροπολίτην ἐντὸς τοῦ ναοῦ προσεφώνησεν ὁ Δήμαρχος κ. Σακκάς ἐκφράσας τὴν συγκίνησιν τῶν κατοίκων τῆς πόλεως διὰ τὴν ἐκλογὴν του.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ἐγεννήθη ἐν Δερατῷ 'Ιωαννίνων τὴν 6ην Ἀυγούστου 1882. Τὰ πρῶτα γράμματα ἤκουσε εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του πατρίδα. Ἐῖτα εἰσῆχθη εἰς τὴν ἐν Νήσῳ 'Ιερατικὴν Σχολήν, ἀφ' ἧς ἀπεφοίτησεν μετὰ τετραετίας. Τὸ 1900 εἰσῆχθη εἰς τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν Χάλκης. Τὸ 1907 ἀπεφοίτησε ταύτης ἀριστεύσας. Ἐποῦδασε τὴν ἐγγυήσει τοῦ Ἀλ-

λοτε Μητροπολίτου 'Ιωαννίνων καὶ ἀργότερον Ἡρακλείας καὶ Ροδεστοῦ Κυροῦ Γρηγορίου Καλλιόδη. Ἐν συνεχείᾳ ὑπηρέτησε ἐπὶ 2 ἔτη (χειροτονηθεὶς ἐν τῷ μεταξὺ τὸ 1906 εἰς Διάκονον) ἐν Λεοκοδικίῳ Β. Ἡπειρου ὡς Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος, ἱεροκέρυξ καὶ ἐπόπτης τῶν ἐλληνικῶν σχολείων τῆς περιφερείας. Μετὰ ταῦτα, ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἰδιότητα ὑπηρέτησεν ἐπὶ διετίαν ἐν Κονίτῃ καὶ παρὰ τῷ τότε Μητροπολίτῃ. Κατὰ τὸ ἔτος 1911—12 κατ' ἐπίμονον ἀπαίτησιν τοῦ Ἡρακλείας Γρηγορίου ὑπηρέτησεν ἐπὶ ἓν ἔτος εἰς Ροδεστὸν θράκης ὡς Πρωτοσύγκελος καὶ Διευθυντὴς τοῦ Μητροπολιτικοῦ Γραφείου. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1912 ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ ἀοιδίμου Σπυρίδωνος ὡς Διευθυντὴς τοῦ 'Ιεροδιδασκαλείου Βελλᾶς τὸ ὁποῖον διηύθυνεν ἐπὶ 12 ὁλόκληρα ἔτη καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐχρημάτισε ὡς Διευθυντὴς τῆς 'Ιερατικῆς Σχολῆς Νήσου ἥτις ἦτο ὁμοταγὴς μετὰ τῆς Ριζαρείου ἐπὶ 4 ἔτη. Τὸ 1926 ἐγένετο βοηθὸς Ἐπίσκοπος, ἀφοῦ ἐπὶ 2 ἔτη διετέλεσε μετὰ τὸν δαθμόν τοῦ ἐπισκόπου καὶ ὡς Διευθυντὴς τῆς 'Ιερατικῆς Σχολῆς, παρητήθη καὶ παρέμεινε παρὰ τῷ Μητροπολίτῃ 'Ιωαννίνων Σπυρίδωνι βοηθὸς ἐπίσκοπος αὐτοῦ. Τὸ 1931 ἐξελέγη Μητροπολίτης Λευκάδος καὶ ἐποίμανε ἐπὶ 9 ἔτη τὴν ἐπαρχίαν ταύτην. Τὸ ἔτος 1940, κατόπιν ἐπιμονῆς τοῦ ἰδίου Μητροπολίτου, μετετέθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανῆς καὶ Κονίτῃς τὴν ὁποίαν διώκησε μέχρι τῆς 18ης 'Απριλίου ἐ.ε. ὅτε κατεστάθη Μητροπολίτης 'Ιωαννίνων.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Τάκης Τσιάκος: «Μεσημέρια» Ποιήματα, Αθήνα 1956.

Στόν τόπο μας, και στην περιοχή του έμμετρου λόγου, από καιρό τώρα έχει τεθεί ένα πρόβλημα: Η σύγχρονη ποίηση, ή μοντέρνα—όπως χαρακτηρίζεται από πολλούς—ή ή παραδοσιακή μπορεί να εκφράση την εποχή μας, το περιεχόμενο δηλαδή της ανθρώπινης ψυχής σε συνάρτηση με τα γεγονότα που διαδραματίζονται και σε σύνδεση με το παρελθόν και το μέλλον; Στο ερώτημα απαντήσεις έχουν δοθεί πολλές που υποστηρίζουν και τη μία και την άλλη άποψη. Λύση όμως στο πρόβλημα δεν δόθηκε. Κι' ούτε είναι δυνατό να γίνει τώρα αυτό, πριν περάση αρκετός ακόμα καιρός και πριν κυρίως από την πλευρά της σύγχρονης ποίησης προβληθούν επιτεύγματα ποιότητας τέτοια που να βαρύνουν στην αντικειμενική κρίση. Η «παραδοχή» βέβαια έχει δημιουργηθεί κι' από την πλευρά αυτή, μία παράδοση που αποτελεί υπόσχεση πολλών καλών ελπίδων.

Ανεξάρτητα όμως ποιά από τις δυο μορφές της ποιήσεως θα καταλάβει το χώρο του μέλλοντος, έχω τη γνώμη πως το εκφραστικό μέσο θα παίξει πάντοτε δευτερεύοντα ρόλο στην αξιολόγηση της ποιητικής δημιουργίας. Η ποίηση θα βρίσκει πάντα απήχηση και θάχρη τη δύναμη να αφομοιώνεται με την ανθρώπινη ψυχή αν πρώτα απ' όλα είναι προϊόν όχι κλίματος τεχνητά δημιουργημένου, μα εξωτερίκευση ανάγκης εσωτερικής, σήμα έκπεμπόμενο από ψυχικό κραδασμό, έτοιμο να γίνει δεκτό από τους απειράριθμους δέκτες που ανυπόμονα το περιμένουν. Χρειάζεται δηλαδή να υπάρχει ο ποίητης για να μιλήσει για ποίηση.

Ο Τάκης Τσιάκος, λοιπόν, είναι, δεν προσπαθεί να φανή ούτε αποπειράται να γίνει ποιητής. Η ποίηση είναι γι' αυτόν το ιδανικό που αποτελεί σκοπό και νόημα της πνευματικής του ζωής. Οί τέσσερες, ως τα σήμερα, έκδομένες συλλογές του, και τα ποιήματα που είναι σκορπισμένα στα λογοτεχνικά περιοδικά και τις έφημερίδες, μās δείχνουν ένα ποιητή, συνεχιστή της νεοελληνικής λυρικής παράδοσης, που προσπαθεί με κάθε τρόπο να ανανεώσει τα εκφραστικά του μέσα, για να πλουτίσει μία μορφή τέχνης που θεωρείται—όχι σωστά—σαν ξεπερασμένη από μεγάλη μερίδα πνευματικών ανθρώπων του τόπου μας.

Στα «Μεσημέρια του» του ο Τσιάκος συνεχίζει το τραγούδι που άρχισε με την πρώτη του συλλογή τους «Σβυσμένους αντίλαλους». Κι' είναι το τραγούδι του Τσιάκου μία φωνή που πάλλεται από ευαισθησία, που συγκλονίζεται από τη χαρά της ζωής και την όμορφιά της φύσης, μία φωνή όπου μορφοποιείται το πάθος χωρίς την παρουσία του άγχους, που πολλές φορές δημιουργεί κραδασμούς νοσηρών ψυχολογικών παρεκτροπών. Ο άναγνώστης χαίρεται το τραγούδι του,

συνυφαίνει με τα δικά του βιώματα το περιεχόμενό του, υποβάλλεται και έκστασιάζεται από τη μελωδία του. Σ' αυτό συντελεί όχι μόνο ή άγνόητα της έμπνευσης μα και ο τρόπος της έκφρασης που φέρει τη σφραγίδα της πρωτοτυπίας. Το ποιήμα του με την κάθε λέξη, τόσο καλλιτεχνικά διαλεγμένη, με τις ρίμες τις τόσο ποιητικές, με το κυμάτισμα του στίχου που κόβεται άπροσδόκητα—όλα αυτά ταιριασμένα μεταξύ τους και λουσμένα στην άγλυ μιάς γοητείας που άναδίνεται από το διάβασμα—άποτελεί ένα πίνακα ζωγραφικής που χαρίζει στον άναγνώστη μία σπάνια αισθητική απόλαυση. Καί παρ' όλο που ο ίδιος μένει άνικανοποίητος από το στίχο του—όπως λέει στο «Σονέττο του στίχου μου»—κι αυτό γίνεται γιατί ο Τσιάκος έχει στον άνώτατο βαθμό άνεπτυγμένο το καλλιτεχνικό αισθητήριο—έμεις ποτέ δε θα πάσουμε να δεχόμαστε με συγκίνηση το τραγούδι του που δονείται από έμπνευση κι' είναι στη μορφή του ένα κομψοτέχνημα:

«Αν θά σου πούν, μήν πās στη Μύκονο, μη άκούς και φύγε, πριν της ώρας φύγε. Ως νάσαι φευγάτος χρόνια εκεί, πνιγμένος στους γλαυκούς όριζόντες της. Φύγε! Φτάσε!

«Αν θά σου πούν, μήν πās στη Μύκονο, κλειδί βάλε σ' ό,τι αν αγάπησες, και έξχασε, σά νύπες δεν κάνει μέρα ή νύχτα να σε δει μ' άλλες σου αγάπες.

«Αν σε ρωτήσουν, πού θά βρεις τον ήλιο (ώς τι κι' ως τι) σκέψου καλά, πριν απαντήσεις. Μόνο στη Μύκονό σου ύφαινουν σε κλωστή τον ήλιο, να ντυθείς φαντό—να ντύσεις.

«Αν σε ρωτήσουν, θά γυρίσεις πίσω; Πές πως θά σε πνίξει ο νόστος. Νόστος μη είναι των ζωντανών ο θάνατος; Ριπές του θάνατου είναι. Μείνε!

Κι' αν σε γνοιαστούν, τι νάπαθες, έσύ στη Θεία τη γύμια της ψυχής γυμνώσου. Στη Μύκονό σου ή νέα χαρά. Χρυσή ή φυγή, στην όμορφιά της Μύκονός σου.

ΙΩΑΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

*

Τάκης Καρβέλης: «Σήματα», Αθήνα, 1956. Λίγα είναι, κατα τη γλώσσα των ανθρακωρύχων, τα μυστικά πηγάδια σε μία εποχή, σαν τη δική μας που περισσεύει ή φωνασκία. Σ' ένα απ' αυτά άντλει τα πρώτα ψήγματα από μία άθθεντική φλέβα μετάλλου ο Τ. Καρβέλης. Το πράγμα σημαίνει ότι εργάζεται κάτω από την επιφάνεια, στο ύπεδαφος του καιρού. Αλλά ως μη νομισεί ότι επιδιώκει να εκφραστεί με αξιώματα, να όρίσει ένα βιοθεώρημα. Ένα όλοκληρώμα ζωής. Η φύση του δεν είναι φύση ιεροκήρυκα, ούτε επαναστάτου, δεν εδράζεται δηλ. ούτε στην έκσταση ούτε στη βούληση που εκδιάζει την άμεση δράση. Συλλέγει μόνον διάσπαρτα του έαυτού του βιώμα-

τα και μέσα απ' αυτά επιθυμεί να κατακυρώσει την εμπειρία μιας προδομένης νιότρεπο, όπου πηρξαμε. Ο πόλεμος, η καλύτερα μια άνευρη νευτη περιπολία του, προσφέρει τα σκηνικά των ποιημάτων του — τα βουνά, οι συνάδελφοι, τα συνθήματα, τα προσκλητήρια, οι σκοπιές — για να παιχτεί το δράμα (άλλοτε μονόλογος και άλλοτε διάλογος εφιαλτικός με πρόσωπα όλων των φίλτρων ή τέλος παραλήρημα ενώπιον μιας άλλης δύναμης). Είναι το δράμα μιας ψυχής που κατάντησε με μιαν άλλη, μεταπολεμική αϊγλή και πάλι κατά τον Καρυωτάκη δούληστρα-
τωνος.

Δεν υπάρχει τρόπος να ταξινομήσουμε τις καρδιές [μας

μόνον αυτά τα βουνά που πίνουν τις ματιές μας, τα βουνά που στα παράξενά τους ονόματα μπερδεύουν τη ζωή μας.

Ο Καρβέλης αγωνίζεται στην ποίησή του για μια προσοικειωση με το επάκεινα, μιαν αγωγή θανάτου. Η αίσθηματική λάμψη του κόσμου όμως τον απασχολεί ακόμη, κι από τούτη τη σύγκρουση της ψυχικής υγρότητας με την πνευματική ξηρότητα γεννώνται οι σπινθήρες των ριζικών στίχων του — ο χαρακτηρισμός: ριζικοί στίχοι με την έννοια που απαντώνται στα καθαφικά ποιήματα. Τα ποιήματά του δεν είναι μακάβρια συμπόσια, αλλά μινιατούρες σύγχρονων μυστικών δει-
πνων.

Αυτοί που έφυγαν κυνηγημένοι απ' τις έλπίδες των ήλιοκαών ήμερών σαβανώθηκαν την πικρή μνήμη κι άλλο δεν μένει απ' την ανασκευή των σχημάτων έτσι που πάμε από σκοτάδι σε σκοτάδι δρασκελώντας τα φωτεινά μετώρα των ωρών. . . Τα πάντα σημειώνουν στην ψυχή μας ένα σύμπλεγμα απουσίας, μιαν έμπλοκή των όνειρων. Καθελωμένοι σε μια ζωή από παραγγέλματα περιεργαζόμαστε το σάβανο της νιότης που υπήρ-
ξαμε

κι' αναρωτιόμαστε γιατί τάχα κάνομε τη μάχη αυτή των μορφών που φεύγουν.

Προς μια μεταφυσική των λέξεων (λέξεις: ιδεογραφήματα) οδηγείται τέλος και η γλώσσα του, παρ' όλα τα λυρικά της κατάλοιπα. Αναβαίνει κανείς σ' ένα κλίμα που μόλις προμηνύει την πνευματική ατμόσφαιρα. Γράφει: ή καρδιά μου είναι άδυσώπητο λυπητερό έκκρεμες, ή ένας πρᾶος ύπνος ψιχαλίζει μέσα μας, ή ένας στυφός άγέρας άναπαύτηκε στα κορμιά μας. όλα αυτά είναι ακόμη αντιδράσεις όχι του πνεύματος αλλά του ψυχισμού του. Η ποίησή του έτσι κερδίζει σε καιριότητα, σε πυκνότητα, αλλά γίνεται όλον έ και πιο στεγανή. Έκφραστικά αυτής της επικίνδυνης κατακτήσεως του ταλέντου του είναι κυρίως τα ποιήματα: Δοκίμη, Έφωνή μου που έπικαλεῖται, Οί Έσχατοι. Η στεγνότητα αυτή δημιουργεί μια ποίηση άδιεξόδου, μη περαιτέρω. Καμιά χάρη της ατομικής ή της ευρύτερης κοινωνικής ζωής, δεν συνηγορεί

για μια ανανέωση θεμάτων, για μια μεταστροφή. Φλεγματικά, σχεδόν σαρκαστικά αντιμετωπίζεται και η πολιτική άγωνία:

Δεν τό λπιζα νάναι τόσο κοντά μας,
πώς άφησε τη μαγεία των βουνών
κι' ήρθε κοντά μας
κολλημένος στους τοίχους σε διάφορες φάσεις,
με τυμπανοκρουσίες και χειροκροτήματα,
για ένα μέλλον που σε τίποτε δεν θάλλαζε
άν του' στριβες προς τα πίσω την όψη.
Για να πεθάνομε γυρεύει την ψήφο μας,
αύριο θά έκφωνήσει τον ιστορικώτερο λόγο του,
αύριο μπορεί να πείε
για πρώτη φορά θά παίξει μαζί μας ο ήλιος.
Και μεις θά χειροκροτήσουμε επιδεικτικά,
γιατι βέβαια, θά' ναι μεγάλη τιμή
άν παρακολουθήσει κι' αυτός την έκφορά της
[κηδείας,
άν τυλίξει κι' αυτός σε φωτοστέφανά του
τόν θάνατό μας.

Ο Τ. Καρβέλης παραμένει έν τέλει ένας ρα-
βδосκόπος του πιο στενού παρόντος, ολιγογράφος
και καλλιγράφος. Συγγενείς του ποιητι-
κές φωνές είναι ο Ζήσης Οικονόμου, ο Δ. Άντω-
νίου και ο Άλέξανδρος Μάτσας.

Γ.Κ.Δ.

*

Γ. Μ. Θεοδωρίδου: Συν)χου έ.ά. 'Η συμβολή των Βορείων Έλλήνων εις την άπελευθέρωσιν του Έθνους και οι Τουρκισμοί του 1955.

Τό με τον άνωτέρω τίτλον έκδοθέν τελευταίως διβλίον του έκλεκτου 'Ηπειρώτου κ. Γ. Θεοδωρίδου Συν)χου έν άπ. κριθέν ήδη από ειδικούς καθηγητάς του Πανεπιστημίου δεν δείται ήμετέρας κρίσεως. Θεωρούμεν όμως ως υποχρέωσιν μας να άσχοληθώμεν δι' όλίγων με τό έργον τούτο διά των στηλών της 'Ηπειρ. Έστίας» τό μεν διότι πρόκειται περί έξαιρετικού ένδιαφέροντος διβλίου, τό δέ διότι έξεπονήθη υπό έκλεκτου συμπατριώτου και φίλου της «Η. Ε.».

Ο συγγραφέας με έξαιρετικήν φιλοπονίαν και προσοχήν διά την έκπόνησιν του έργου του έσταχυολόγησε τά ένδιαφέροντα αυτόν θέματα έκ πλείστων σοβαρών έπιστημονικών έργασιών ών την πλουσίαν διβλιογραφίαν προτάσσει εις τό σύγγραμμά του. Ευσύνοπτον τό διβλίον αυτό με γλῶσσαν εύληπτον και γλαφυράν επισύρει άμέσως την προσοχήν του άναγνώστου διότι εις όλίγας άδράς γραμμάς ανασύρει την αύλαίαν της ιστορίας και μάς παρουσιάζει έναργώς τά ήρωικά κατορθώματα, τους αίματηρούς άγώνας και τάς άφθάστους εις πατριωτισμόν θυσίας των Βορείων Έλλήνων εις την άπελευθέρωσιν τότε τμήματος μόνον της πατρίδος μας. Όρθώς τονίζει την ιστορικήν άδικίαν διά τους ποικίλους ήρωικούς άγώνας και τάς άφθάστους ύλικάς θυσίας του ένδόξου τέκνου του Δελβινακίου Χατζημιχάλη Νταλιάνη του όποίου, καθόσον γνωρίζομεν, ουδέ προτομή αυτού έστήθη εις τά 'Ηρώα των Άγωνιστών, όπως και του Στρατάρχου της Ρούμελης Καραϊσκάκη του

ήρωϊκῶς πεσόντος εἰς τὰ πρόθυρα τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὴ τιμηθέντος εἰσάτι δι' ἀνδριάντος ἀξίου τῆς δράσεως τοῦ ἀνδρός.

Ἄξιος συγχαρητηρίων εἶναι ὁ συγγραφεὺς διὰ τὸ βιβλίον τοῦ αὐτοῦ ποῦ πρέπει νὰ καταστῇ προσφιλὲς ἀνάγνωσμα καὶ δὴ τῶν νέων. Πολλὰ ἔχουν νὰ διδαχθοῦν καὶ περισσότερα νὰ πληροφορηθοῦν διὰ τὴν ὑπέροχον συμβολὴν εἰς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τῶν Βορείων Ἑλλήνων, τὰ ὅποια μὲ τόσῃ ἐπιμέλειαν συγκεντρύνονται εἰς τὸ σύγγραμμα ἀπὸ πλείστας ἄλλας ἐργασίας ἐπιφανῶν Ἱστορικῶν. Τὴ δὲ νὰ προσθέσωμεν διὰ τὸ Β' μέρος τοῦ βιβλίου; Ἀφοῦ περιγράφει δι' ὀλίγων τὰ ἀνοικογενήματα τοῦ Σεπτεμβρίου 1955 εἰς Κων/λιν καὶ Σμύρνην, μὲ ἀξιοθαύμαστον ὑπομονὴν συγκεντρώνει τὰ σχόλια τοῦ Διεθνoῦς Τύπου διὰ τοὺς Τουρκικοὺς τοῦ 1955. Τουρκικοὺς ναί, διότι ἂν ἔγραφε βανδαλισμοὺς δὲν θὰ ἀπέδιδε τὴν πραγματικότητα τῶν βδελυρῶν πράξεων, τῶν ἐξάλλων ἐκείνων ὁρδῶν ποῦ θὰ ἀποτελοῦν τὸ μελανώτερον στίγμα τῆς νεωτέρας Ἱστορίας.

Μ. ΚΟΚΚΟΡΟΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΜΕΤΟΙΚΕΣΙΑ ΗΠΕΙΡΩΤΩΝ ΕΙΣ ΚΑΛΑ- ΒΡΥΤΑ

Ἀγαπ. «Ἡπειρ. Ἑστία»

Τὸ θέμα «Μετοικεσία ἡπειρωτῶν εἰς ἐπαρχίαν Καλαβρυτίων», τὸ ὁποῖον ἔθιξεν ὁ κ. Β. Παπαγεωργίου εἰς προηγούμενον τεῦχος τῆς «Η.Ε.», ἱστορικῶς μέγα καὶ ἐξαιρετικῆς σημασίας διὰ τὴν Ἡπειρωτικὴν ἱστορίαν, νομίζομεν, ἂν καλῶς ἀντελήφθῃ, ὅτι θέτει ἐπὶ τάπητος τὴν παρουσίαν τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανικῶν ἀποικιῶν τῆς Πελοποννήσου. Αὗται, ὅπως εἶναι γνωστὸν ἐδημιουργήθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 14ης ἑκατονταετηρίδος ἰδίως καὶ ἐντεῦθεν. Ἀτυχῶς ὅμως, ἐξ ὧν τοῦλάχιστον γνωρίζομεν, δὲν ἐδόθη ἡ δέουσα σημασία, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, νὰ παραμένουν σκοτεινὰ κατὰ μέγα μέρος τὰ τῆς καθόδου τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανῶν ἐκείνων πρὸς Νότον, καὶ ἐν συνεχείᾳ τὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν εἰς τὴν νέαν των πατρίδα. Καθὼς ἐπίσης τὰ τῆς δράσεως των ὡς μισθοφόρων στρατιωτῶν τῶν Ἑνετῶν καὶ ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς Δύσεως, οἱ ὅποιοι ἔφθασαν μέχρι τῆς Γαλλίας, χωρὶς ἐν πολλοῖς νὰ λησμονήσουν τὴν καταγωγὴν των. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι αἱ περισσότεραι ἑλληνικαὶ κοινότητες τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης, μὴδὲ τῆς περιφήμου κοινότητος τῆς Βενετίας ἐξαιρουμένης, ἀπέκτησαν ὀρθοδόξους ἐκκλησίας χάρις εἰς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανῶν ἐκείνων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι λόγῳ τῆς ἰδιότητός των ὑπελογίζοντο καὶ ὑπεχώρει ὁ φανατισμὸς τῶν Καθολικῶν. Πολλοὶ δέ, εἴτε ἐκ Πελοποννήσου προερχόμενοι, εἴτε ὡς ἀπόμαχοι πολεμισταὶ ἐξ ἄλλων μερῶν συνταξιοδοτημένοι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἔγκατεστάθησαν ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ ἀπετέλεσαν τὸ ἀρχοντολόγιόν της. Δηλαδή αὐτὸ τοῦτο τὸ κοινωνικὸν καὶ πολιτικὸν καθεστῶς της, κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος. Συνεπεία τῶν ἀνωτέρω, ὁμιλεῖται ἀκόμη ἡ Ἀλ-

βανικὴ, τοπικὰ δὲ καὶ οἰκογενειακὰ ὀνόματα προερχόμενα ἐξ Ἡπείρου ἀπαντῶνται πάμπολλα ἐν Πελοποννήσῳ, μεταφερθέντα ἐκεῖ ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ Ἑλληνο-Ἀλβανῶν, ὅπως π.χ. Γερμπέσι, Κούμανι, Χαϊκάλι, Βισώκα, Βαρυνπόμπη, Μαγουλιανίτικα, Παγκράτι, Σκιαδᾶ, Καλέντζι, Μάνεσι, Τόσκεσι κ.α. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα, ὅτι καὶ τὰ θεωρούμενα ὡς Σλαβικά, Σουδενά, Λολιανὰ κ.α. νὰ μετεφέρθησαν ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἑλληνο-Ἀλβανῶν ἐξ Ἡπείρου καὶ ὅχι ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τῶν Σλαβῶν, ὅπως λέγεται.

Πολλὰ ἐπίσης τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων, διὰ τοὺς ἰδίους λόγους ἀπαντῶνται καὶ ἐν Ἑπτανήσῳ.

Ἐνδιαφερόσας ἐπὶ τοῦ προκειμένου πληροφορίας, παρέχει ὁ Σάθας εἰς τὰ Μεσαιωνικά του Μνημεῖα (3ος τόμος), «Στρατιῶται Ἕλληνες ἐν τῇ Δύσει» τοῦ ἰδίου, ὁ Π. Τσιτοῦλης εἰς τὸν Ἀον τόμον «Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα» κ.α.

ΣΠ. ΣΤΟΥΠΗΣ

*

ΟΙ ΒΑΣΙΛΑΤΕΣ ΔΡΥΜΑΔΩΝ

Ἀγαπ. «Ἡπειρ. Ἑστία»

Σχετικῶς μὲ τὰς παρατηρήσεις τοῦ κ. Σπ. Στούπη εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Μαρτίου ἐπὶ τῆς δημοσιευθείσης ἐργασίας μου εἰς τὸ τεῦχος τοῦ Ἰανουαρίου περὶ τοῦ χωρίου Δρυμάδες τοῦ Πωγωνίου καὶ συγκεκριμένως περὶ τῆς προσλεύσεως τοῦ τοπωνυμίου Βασιλάτες, ἐπιτρέπωτέ μου νὰ συμπληρώσω τὰ ἑξῆς: Εἰς τὴν θέσιν Βασιλάτες ὑπάρχουν ἐρείπια, ἀψευδεῖς μάρτυρες περὶ τῆς ὑπάρξεως συνοικισμοῦ. Ἡ ὅλη ἐμφάνισις καὶ ἡ διαρρυθμῖσις τῆς σωζομένης σήμερον ἐκκλησίας μαρτυρεῖ ὅτι αὕτη ἦτο ἡ κεντρικὴ ἐκκλησία τοῦ χωρίου. Τὰ ὅλγα σωζόμενα ἐρείπια οἰκῶν καθὼς καὶ τὰ καλύτερον διατηρούμενα ἐρείπια ὑδρομύλου πλησίον αὐτῶν, ἀποδεικνύουν τὴν ὑπαρξιν χωρίου. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὸ ὄνομα Δρυμάδες δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἔχει σχέση μὲ τὰς δρυς. Τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖον γεννᾶται εἶναι ἐὰν ἀπὸ τοῦ χωρίου Δρυμάδες τῆς Χειμάρρας μετώκησαν εἰς τὸ χωρίον Δρυμάδες τοῦ Πωγωνίου ἢ ἐὰν συνέβη τὸ ἀντίθετον. Πάντως τὸ ὅτι ὑπάρχει σχέσις μεταξὺ τῶν δύο χωρίων διαπιστοῦται καὶ ἀπὸ τὸ ἐξῆς γεγονός, τὸ ὁποῖον τελευταίως περιήλθεν εἰς γνώσιν μου καὶ τὸ ὁποῖον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐπιτρέπωτέ μου νὰ ἀναφέρω. Ἐπὶ κατοχῆς διερχόμενος ἐκ τοῦ χωρίου εἰς κάτοικος τοῦ χωρίου Δρυμάδες τῆς Χειμάρρας καὶ συνομιλήσας μὲ κατοίκους τοῦ χωρίου εἶπεν ὅτι λέγεται Ζοῦπος· εἰς τὸ χωρίον Δρυμάδες τοῦ Πωγωνίου ὑπῆρχε πρὶν ἀπὸ ἀρκετὰ χρόνια οἰκογένεια Ζοῦπον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἀποδεικνύει τὴν σχέσιν τῶν δύο χωρίων.

ΑΘΑΝ. ΔΕΜΟΣ

Φοιτητὴς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Διαλέξεις

—Εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν Μακαριωτάτου Ἀθηνῶν Σπυρίδωνος τῆς Ζωοιμίας Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας, ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» ἔδωκε τὴν

15ην 'Απριλίου έ.ε. την τετάρτην διήλθεν της έφ'ε-
τεινής περιόδου με όμιλητήν τόν κ. 'Ιωάνν. Ν. Νι-
κολαΐδην, της Συντακτικής της 'Επιτροπής,
καί θέμα: «'Ο 'Ηπειρώτης 'Ακαδη-
μαϊκός 'Ευόργιος 'Αθανασιάδης—Νόβας (Γ. 'Α-
θάνας)». Τήν διάλεξιν παρηκολούθησαν αί άρχαι
καί πλήθος έκλεκτου κόσμου. 'Ο κ. Νικολαΐδης
άνέλυσεν έν έκτάσει τό ποιητικόν έργον του 'Αθα-
να, άφού προηγουμένως άνεφέρθη εις την ήπειρω-
τικήν του καταγωγήν. Όπως έτόνισεν ό όμιλητής,
ό 'Αθάνας έπλούτισε με τό έργον του τό περιεχόμενον
της νεοελληνικής λυρικής παραδόσεως ένε-
πιεύσθη από την ζωήν και την φύσιν της ελληνικής
επαρχίας τό δε τραγούδι του ως έμπνευσις και εκ-
φρασις είναι μία πίστις εις τόν ελληνικόν λυρισμόν.

—Τήν Κυριακήν 29ην 'Απριλίου και ώραν
10ην π.μ. έτελέσθη υπό της 'Ισραηλιτικής Κοινοτή-
τος 'Ιωαννίνων εις την 'Αρχαίαν 'Ισράν Συναγω-
γήν Μνημόσυνον υπέρ των μαρτύρων θυμάτων της
ρατσιστικής θηριωδίας 'Ισραηλιτών της πόλεως μας.
Παρέστησαν εκπρόσωποι όλων των 'Αρχών των
σωματείων και οργανώσεων και πλήθος κόσμου.
Μετά την κατανυκτικήν ιεροτελεσίαν και εις μίαν
αίτιμόσφαιραν καταφανούς συγκινήσεως όμιλησεν ό
κ. 'Ιωσήφ Μάτσας αναφερόντις εις τή τραγικά γε-
γονότα του διωγμού των 'Εβραίων από τους γερμα-
νούς κατακτητάς και εις την πρωτοφανή διά την
ιστορίαν της ανθρωπότητος σφαγήν έξ εκατομμυρίων
αθώων ανθρωπίνων υπάρξεων. Διηγήθη έν συνε-
χεία την ήρωϊκήν άνάστασιν του έπρόβαλαν οι έρ-
κλειστοί 'Εβραίοι του «γκέτιο» της Βαρσοβίας και
την έξέγερσιν των κρατουμένων εις τό στρατόπεδον
Μπιργκενάου 'Ελληνοεβραίων. 'Ο όμιλητής άνεμνή-
σθη ιδιαιτέρως των σφαγιασθέντων 60.000 'Εβραί-
ων έξ 'Ελλάδος μεταξύ των οποίων και 1.800 έξ
'Ιωαννίνων, άνέφερεν χαρακτηριστικά και άγνωστα
στοιχεία εκ της ιστορίας των και έτόνισε την συμ-
βολήν των εις την πρόοδον του τόπου, τόν πατριω-
τισμόν και την συμμετοχήν των εις όλους τους άπε-
λευθρωτικούς αγώνας του 'Εθνους.

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

1. Αί οργανώσεις της πόλεως διά τηλεγρα-
φημάτων των ζητούν από την Κυβέρνησιν όπως
προτιμηθί ή 'Ηπειρος διά την με φέρυ—μπώτ
σύνδεσιν 'Ιταλίας—'Ελλάδος.

3. 'Η ολοκλήρωσις της διανοίξεως της σή-
ραγγος Λαφίστης και του άποστραγγιστικού δι-
κτύου θά πραγματοποιηθί μετάπαρέλευσιν διετίας.

4. Συμφώνως προς τό δελτίον της Στατιστι-
κής υπηρεσίας του 'Υπουργείου Προνοίας τό με-
γαλύτερον ποσοστόν άπόρων από όλην την χώραν
εύρίσκεται εις την 'Ηπειρον.

5. 'Απεφασίσθη ή ίδρυσις οίνοποιείου εις Ζί-
τσαν.

6. 'Ηρχισαν εις χωρία της περιοχής 'Ιωαννί-
νων πειράματα δοκιμαστικής καλλιέργειας επί πε-
τρωδών έδαφών υπό άφίχθέντος 'Ιταλ. συνεργείου.

7. Κακοκαιρία ένέσχυε και πάλιν εις την
'Ηπειρον. 'Η συγκοινωνία μεταξύ 'Ηπείρου—Θεσ-
σαλίας διεκόπη λόγω πτώσεως χιόνος.

8. Εις 'Ιωάννινα έτελέσθη υπό της 'Εβραϊ-
κής Κοινοτήτος μνημόσυνον των θυμάτων του να-
ζισμού.

—'Ετελέσθησαν εις 'Ιωάννινα τά έγκαίνια
του νέου μεγάρου της Στρατιωτικής λέσχης.

10. 'Αφίκετο εις 'Ιωάννινα ό Πρόεδρος της
Βελγικής Γερουσίας κ. Ρόμπερτ Γκόλιν.

12. 'Ο Δήμος 'Ιωαννιτών ολοκληρώνει τάς
προετοιμασίας του διά την ύποδοχήν των άφικνου-
μένων κατά τό θέρος 1000 όμογενών έξ 'Αμερικής.

—'Ο Διοικητής της VIII Μεραρχίας κ. Μπαϊ-
ζάνος, μετατεθείς, άνεχώρησεν έξ 'Ιωαννίνων.

13. Τήν διανομήν του ηλεκτρικού ρεύματος
εις 'Αρταν αναλαμβάνει ή Δ.Ε.Η.

14. 'Αγνωστοι εις 'Αρταν έξερριζωσαν 800
δέντρα φυτευθέντα εις χώρον προοριζόμενον διά
Πάρκον της πόλεως.

16. 'Ιδρύθη εις 'Ιωάννινα έθνικοπνευματική
οργανωσις υπό τόν τίτλον «'Εθνική Πανσπουδα-
στική 'Ενωσις 'Ηπείρου».

18. 'Υπό της 'Ιερās Συνόδου μητροπολίτης
'Ιωαννίνων έξελέγη ό Σεβ. κ.κ. Δημήτριος, μητρο-
πολίτης δε Δρυϊνουπόλεως Πωγωνιανής και Κονί-
τσης ό Καριουπόλεως κ. Χριστόφορος.

—'Αφίχθη και άνέλαβε τά καθήκοντά του ό
νέος Διοικητής της VIIH Μεραρχίας ύποστρά-
τηγος κ. 'Αρβανίτης.

20. 'Απεφασίσθη ή κατασκευή αντιπλημμυ-
ρικών έργων εις την περιοχήν Κονίτσης.

21. Με έπισημότητα και λαμπρότητα έγινεν
εις 'Ιωάννινα ή ένθρόνισις του νέου Μητροπολίτου
κ.κ. Δημητρίου.

22. Εις 'Ιωάννινα έτελέσθη μνημόσυνον του
άρχιεπισκόπου Σπυρίδωνος. Περί του έργου του
έκλιπόντος 'Ιεράρχου ώμίλησεν ό πρωτοσύγγελος
κ. Χρυσόστομος.

24. 'Αφίχθη εις 'Ιωάννινα έπιτροπή προς
έπιλογήν μεταναστών εις Βραζιλίαν.

27. Πεντήκοντα αδοκλήτητα του Ράλλυ «'Α-
κρόπολις» διήλθον έξ 'Ιωαννίνων.

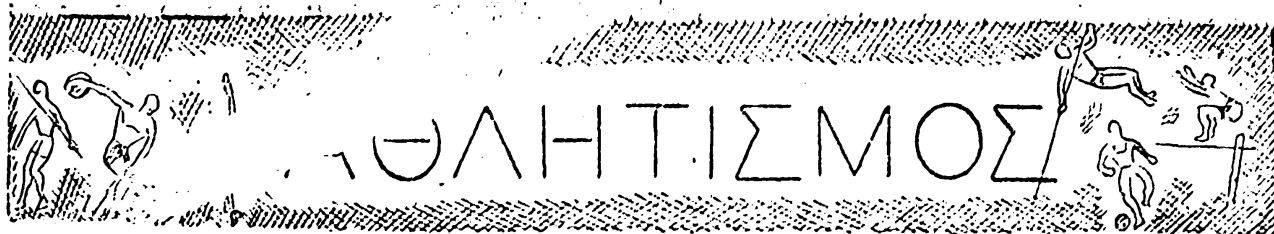
*

—Εις Μνήμην Ούρανίας Γαρουφαλιά

'Ο Κορ Νίκος 'Αρκαδίου και ή σύζυγός του
κ. Μαρία 'Αρκαδίου, ποιήτρια, έκλεκτή συνεργά-
της μας, απέστειλαν προς τό περιοδικόν μας
500 δρχ. εις μνήμην της προσφιλοῦς μητρός των
Ούρανίας Ε. Γαρουφαλιά. 'Η «'Ηπειρωτική 'Ε-
στία» έκφράζει ειλικρινή συλλυπητήρια και θερ-
μάς ευχαριστίας.

—«Μετσοβίτικη ήμέρα» εις 'Αθήνας

Τήν 20ην Μαΐου έ.ε., επέτειον έορτήν του
Νεομάρτυρος 'Αγίου Νικολάου Μετσόβου, ό έν
'Αθήναις 'Εξωραϊστικός Σύλλογος Μετσόβου,
προς τόν σκοπόν άνεγέροεως Τουριστικοῦ
Περιπτέρου εις τό σημεῖον διασταυρώσεως
της οδού 'Ιωαννίνων Μετσόβου (στην «'Αγία—Τρι-
άδα»), οργανώνει εις τόν έν Κηφισιά «Οίκον
'Ηπειρώτου Φοιτητοῦ», του ίδρύμα-
τος Τσίτσα, τή Μετσοβίτικη ήμέρα, κατά την
όποία θά γίνη άρτοκλασία, θά έπακολουθήσῃ δε
κοινόν γεῦμα και λαχειοφόρος 'Αγορά.

ΙΩΝ. Γ. ΖΩΗ

ΕΠΙ ΜΙΑΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ ΔΙΑ ΤΟ ΣΤΑΔΙΟΝ ΜΑΣ

Είναι γνωστόν, ὅτι μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ἀπαραιτήτους προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν οἰ-
αδῆποτε ἀθλητικῆς κινήσεως ἀποτελεῖ ἡ ὑπαρξίς γυμναστηρίων καταλλήλων νὰ ἐκπληρώσουν
τὸν προορισμὸν τῶν. Εἰς τὴν πόλιν μας ἡ ἀνάγκη αὕτη ὑπῆρχεν ἀνέκαθεν καὶ ἤδη καθίσταται
δοσιμαίως αἰσθητή, ἐνῶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἔχωμεν σήμερον συγχρονισμένον στάδιον. Ἐάν ἐπε-
δεικνύετο μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον ἀπὸ ὅλους ὅσοι εἶχον ἐπ' αὐτοῦ ἀρμοδιότητα, θὰ ἐπροχώρουν
κάπως αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι καὶ δὲν θὰ ἐγκατελείπετο ὁ ἀγωνιστικὸς αὐτὸς χώρος εἰς τὰ ση-
μερινά του χάλια.

Ἄλλ' ἡ παρελθοντολογία οὐδένα σκοπὸν ἐξοπηρετεῖ. Τί θὰ γίνῃ τώρα, αὐτὸ τὸ ζήτημα;
Ἐν προκειμένῳ ὑπάρχει μιὰ συγκεκριμένη πρότασις τοῦ κ. Δημάρχου : Νὰ κρατικοποιηθῇ τὸ
Στάδιον μας. Συμφέρει αὐτό; Τὸ θέμα ἔχει πολλὰς πλευράς. Εἶναι ἀπ' ἐνός μὲν ὑπόθεσις ἡθι-
κῇ καὶ ἀπ' ἑτέρου ὕλικῇ. Τὸ καλύτερον θὰ ἦτο τὸ Στάδιον νὰ ἀνήκεν εἰς τὴν πόλιν. Οὕτω θὰ
ἐτιμᾶτο καλύτερον ἡ μνήμη τῶν Μεγάλων Εὐεργετῶν καὶ τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιεπι-
σκόπου Σπυρίδωνος. Θὰ ἐπρεπεν ἐπίσης νὰ ἦτο ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῆς πόλεως ποὺ καυχᾶται
διὰ τὰς τόσον λαμπρὰς ἐκπολιτιστικὰς καὶ ἀγωνιστικὰς παραδόσεις. Ἀλλὰ ἐάν τοιαύτη γνῶ-
μη ἐπικρατήσῃ, τότε θὰ ἴδωμεν νὰ γίνωνται εἰς ὅλας τὰς ἡπειρωτικὰς πόλεις καλλιμάρμαρα
Στάδια καὶ εἰς τὴν πόλιν μας νὰ μὴν μεταβάλλεται ἡ σημερινὴ «μάνδρα» οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον.
Εἶναι συνεπῶς ἀνάγκη ἀναπόφευκτος ὅπως τὴν κυρίαν μέριμναν ἀναλάβῃ τὸ Κράτος. Ἀλλωστε
ἐπ' αὐτοῦ εἶχε δώσει τὴν συγκατάθεσιν τοῦ ὁ ἐκλιπὼν Πρωθυεράρχης καὶ νομιζομεν ὅτι καὶ
οἱ ἄλλοι παράγοντες οὐδεμίαν ἀντίρρῃσιν θὰ εἶχον νὰ μετατραπῇ τὸ Στάδιον εἰς Ἐθνικόν, ἐφ'
ὅσον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου θὰ καθίστατο ἐφικτὴ ἡ ἐνίσχυσις τοῦ διὰ τῶν διατιθεμένων ἐκαστοτε
σχετικῶν κονδυλίων τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας.

Δὲν ἀπομένει ἤδη παρὰ ἡ παροχὴ τῆς τυπικῆς συγκαταθέσεως τῆς ἀρμοδίας Ἐπιτροπῆς.
Αὐτυχῶς ὁμως δὲν εἶδομεν συνέχειαν εἰς τὴν ὑπόθεσιν καὶ φοβούμεθα ὅτι παρὰ τὴν ἀνακλινή-
σιν τοῦ ὑπὸ τοῦ κ. Δημάρχου τὸ ζήτημα πάλι θὰ ἀποτελεματωθῇ. Ἐς κινήθουν λοιπὸν ὅλοι ὅσοι
ισχυρίζονται ὅτι ἐνδιαφέρονται διὰ τὸν ἀθλητισμὸν. Μὲ λόγια ὁ ἀθλητισμὸς δὲν θὰ προκόψῃ.
Χρειάζεται ἔργα. Κι' ἓνα ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ ὀλοκλήρωσις τῆς κατασκευῆς τοῦ Πανεπειρωτικοῦ
Σταδίου.

Η ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

Ποδοσφαιρικαὶ ἦσαν καὶ κατὰ τὸν λήξαντα μῆ-
να ὅλαι αἱ ἀθλητικαὶ συναντήσεις εἰς τὰ Ἡπει-
ρωτικὰ γήπεδα, διότι οἱ ἀγῶνες σίθου—ὡς συνή-
θως—ἀρχίζουν πολὺ ἀργότερον. Ἐάν προῶμεν
εἰς μίαν κατάταξιν τῶν ἐν λόγῳ ποδοσφαιρικῶν
σημαντήσεων, θὰ χωρίσωμεν αὐτάς εἰς τρεῖς κατη-
γορίας : 1) Τῶν ἐπισήμων, 2) τῶν ἡμιεπισήμων
καὶ 3) τῶν φιλικῶν.

Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν ἐξέχουσαν θέσιν
καταλαμβάνει ὁ ἀγὼν μετὰ τῶν Ἀθέρων Ἰωαννί-
νων καὶ Α.Ε.Κ. Ἀθηνῶν ὅστις ἔληξε μὲ νίκην
τῆς Ἀθηναϊκῆς ομάδος μὲ 4—1. Ἡ συνάντησις
αὕτη διεξάχθη τὴν 22αν Ἀπριλίου. προσήλκυσε
τὸ ζωνηρότατον ἐνδιαφέρον τοῦ ἀθλητικοῦ κόσμου
τόσον τῆς Ἡπείρου ὅσον καὶ τῆς πρωτευούσης, γε-
νικῶς δὲ ἀνεγνωρίσθη ὅτι ὁ Ἀθέρων ἀντιμετωπί-
σας ἓνα ἀντίπαλον κλάσεως, κατὰ πολὺ ἀνώτε-
ρον εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ ποδοσφαίρου καὶ μάλι-
στα εἰς ξένον γήπεδον, κατάρθρωσε κατὰ μέγα μέ-

ρος τοῦ ἀγῶνος νὰ ἐπιβάλῃ τὸ παιγνίδι τοῦ καὶ
νὰ ἀγωνισθῇ μὲ αὐτοπεποιθῆσιν καὶ θετικότητα,
εἰς τρόπον ὥστε ἐξῆλθε τοῦ γηπέδου ἡττημένος
μὲν ἀλλ' ἀξιοπρεπῆς, προκαλέσας εὐνοϊκοτάτας
κρίσεις τοῦ ἀθλητικοῦ τύπου.

Ὁ ἕτερος τῶν ἐπισήμων ἀγῶνων διεξήχθη εἰς
Ἄρταν καὶ ἀφεῶρα τὸ Πρωτάθλημα Ἡπείρου.
Ἡ πρώτη αὕτη ἀναμέτρσις τῶν Πρωταθλητῶν
Ἰωαννίνων (Ἀθέρων) καὶ Ἄρτης (Παναμδρακι-
κός) γενομένη ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς συναντήσε-
ως τῶν Ἀθηνῶν (15η Ἀπριλίου) ἐπροκάλεσε κα-
τάπληξιν. Διότι ὁ Ἀθέρων ἡττήθη μὲ 1—0, ὁ δὲ
Παναμδρακικὸς ἔδειξεν ὅτι ἐπ' ἀνάρχεται εἰς τὰς
παλαιὰς του δόξας. Ἀναμένεται ἤδη τὸ ἀποτέλε-
σμα τῆς δευτέρας εἰς Ἰωάννινα, συναντήσεως.

Καὶ τώρα οἱ «ἡμιεπίσημοι»: Πρόκειται περὶ
τῶν ἀγῶνων τουρνουὰ διὰ τὸ κύπελλον 2ῆς Μαρ-
τίου μετὰ τῶν ὁμάδων Ἰωαννίνων. Οἱ ἐν λόγῳ
ἀγῶνες εἶχον τὰ ἐξῆς ἀποτελέσματα :

25 Μαρτίου: 'Αβέρ.—'Ολυμπ. 1—0

1 'Απριλίου: 'Ολυμπ.—'Ατρ. 2—0

8 » : 'Αβέρ.—'Ατρ. 1—1

Ούτω δ' 'Αβέρωφ κατέκτησε τὸ κύπελλον, ὃ δὲ 'Ατρόμητος μὲ τὴν τελευταίαν αὐτὴν ἰσοπαλίαν (1—1) ἐνεφανίσθη ἀποφασισμένος νὰ ἀντιδράσῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰς τελευταίας τοῦ ἀτυχί-
ας. Ὡς πρὸς τὸν 'Ολυμπιακὸν διαπιστοῦται βρα-
δεῖα ἀλλὰ σταθερὰ ἀνοδος.

Οἱ φιλικοὶ ἀγῶνες ἦσαν οἱ ἑξῆς:

15. 'Ατρόμητος—'Ευμνάσιον 'Ιωαννίνων (εἰς 'Ιωάννινα) 3—1 (*)

15. 'Εργ. Θύσλλα—Α.Ε.Π. (εἰς Πρέβεζαν) 1—1

15. 'Αετὸς 'Αρτης—Α.Ε. Μεσολογγίου 1—1

22. 'Ατρόμητος—Α.Ε.Π. (εἰς Πρέβεζαν) 3—3.

(*) 'Η ὁμάς τοῦ Γυμνασίου ἀποτελουμένη ἀπὸ γνωστὰς παίκτας, διωργάνωσα τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ὑπὲρ τῶν ἀπόρων καὶ ἐπιμελῶν μαθητῶν.

'Αλ. Γουσ., Βόλον. χαιρόμαστε γιατί οἱ ἀπό-
δημοι 'Ηπειρώται μετέχουν μὲ τόση θέρμη στὰ
πένθη καὶ τίς ἀνατάσεις τῆς γενέτειρας.—Κων.
Παφ., Τρίκαλα. Σᾶς στείλαμε τὸ 46ον τ. καὶ γρά-
ψαμε.—Κων. Ζηλ., 'Αθήνα. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴ
συνεργασία· πῆρε τὴ σειρά της.—Τ. Τσ., 'Αθήνα.
Τὰ θέσαμε στὴν κυκλοφορία. Περιμένουμε τὴ συ-
νεργασία σας, ποὺ πολὺ μᾶς ἔλλειψε.—Κ. Χρυσ.,
Λευκωσία. Δὲν ἔφθασαν στὰ χέρια μας τὰ ἄλλα
τέσσαρα—ἡ τρίτη ἀποστολή. Τὰ περιμένουμε μα-
ζὺ μὲ τὴ νουβέλα.—Δημ. Κοκκ., Θεσσαλονίκη.
Συμμετέχουμε ὁλόψυχα στὸ βαρὺ πένθος σας.
Γράφουμε ἰδιαιτέρως.—'Αθ. Γκ., Ξάνθη. Πῆραμε
τὴ συνεργασία καὶ εὐχαριστοῦμε γιὰ ὅτι γράφε-
τε.—Δ. Ν. Λολίδης, Κνωσσὸν. Σᾶς στείλαμε τὴν
ἀπόδειξη.—'Αν. Τσ., Γραμμένο. 'Απὸ παραδρο-
μῆ δὲν ἀπαντήσαμε. Κάθε ἄλλη ἐκδοχή θὰ μᾶς
ἀδικούσε. 'Η μελέτη σας, καλή, θὰ περιμένη τὴν
ἐπικαιρότητά της.—'Αγλ. Παπ., Κέρκυρα. Ὀλδ-
φυχα περαστικά στὴν κ. Κ. Δημοσιεύεται.—Ν.
Πρωτ., Θεσσαλονίκη. Δὲν πρόκειται γιὰ ὑπαναχώ-
ρηση γιατί ποτὲ δὲν προσδιορίσαμε χρόνο. Θὰ ἐπα-
νέλθουμε.—'Αλ. Λιβ., 'Αθήνα. Σᾶς εὐχαριστοῦμε
γιὰ τὸ κατατοπιστικὸ γράμμα σας. Τὸ ἄλλο θὰ
δημοσιευθῇ ἐν καιρῷ. Καὶ τὰ δυὸ ἀποτελοῦν συμ-
βολὴ στὴν ἱστορία τοῦ τόπου μας.—Μ. Μπαλ.,
Χανιά. Σᾶς τὸ ξαναστείλαμε. Μᾶς συγκινεῖ ὅτι
γράφετε.—Μ. Πέτρο, 'Αθήνα. Τὸ πῆραμε κι' εὐ-
χαριστοῦμε· ὑπευθυμεῖστε μας καὶ θὰ λάβετε.—
Ν. Ντεκ., 'Αθήνα. Μελετοῦμε πάντοτε μὲ
στοργὴ ὅτι μᾶς στέλλεται. Στὸ δικό σας θὰ
ἐπανέλθουμε προσεχῶς.—Ι. Καλ., Αἰτωλικό. Πῆ-
ραμε κι' εὐχαριστοῦμε.—Π. Σπ., Θεσ/νίκη. Εὐ-
χαριστοῦμε γιὰ τὴν τιμὴ νὰ μᾶς κάμετε κοινο-
νοῦς τῶν σκέψεών σας.—Β. Μπ., 'Αθήνα.
'Ατυχῶς φθάνει στίς ἑκατὸν σαράντα τὸ χρόνο.

Μᾶς συγκινεῖ ἡ πρωτοβουλία σας. Στοὺς «ἐπαί-
οντες» καμμιὰ ἐλπίδα δὲ στηρίζουμε.—'Ηλ. Βασ.,
'Αθήνα. πῆραμε καὶ εὐχαριστοῦμε.—Σπ. 'Ασδρ.,
'Αθήνα. 'Η συνεργασία σας εἶναι πάντοτε εὐπρό-
σδεκτη.—Σπ. Μουσ., Παραμυθιά. Τὸ ἀρχεῖο Πα-
παγιώτη θὰ δημοσιευθῇ ἀκριβῶς γιατί «προέρχε-
ται ἀπὸ αὐτοῦ κάτω, τὴ νότια 'Ηπειρο». Διὰ τὸ
ἄλλο θὰ ἐπανέλθουμε.—'Αλκ. Παρ., Νέω York. πῆ-
ραμε, εὐχαριστοῦμε καὶ θὰ σᾶς γράψουμε. Ρ. Πετρ.
Melbourne. Θὰ σᾶς στείλουμε ὅ,τι ζητεῖτε.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

'Αρ. Α. 'Ασπιώτη: «'Η συνάντησις μὲ τὸ ἄλλο
φύλλον». 26ον βιβλίον τῶν ἐκδόσεων τοῦ
'Ινστιτούτου 'Ιατρικῆς ψυχολογίας καὶ Ψυ-
χικῆς Ὑγιεινῆς. 'Αθήναι 1956, Σχ. 8ον, Σελ.
144.

Σπυρ. Καλλιάφα: «Περὶ ψυχολογικῶν νόμων».
'Αθήναι 1956

Δημ. Α. Πετροπούλου: «'Ιστορικὰ τραγούδια τῆς
Πελοποννήσου». 'Ανάτυπον «Πελοποννησια-
κῶν» Τόμ. Α'. 'Αθήναι 1955.

Δημ. Β. Οἰκονόμου: «'Εξορκισμοὶ καὶ ἰατροσό-
φια ἐξ 'Ηπειρωτικοῦ χειρογράφου». 'Ανάτυ-
πον 'Επετηρίδος Λαογρ. 'Αρχείου, τόμ. 8ον.
1956.

Φιλαρέτου Α. Βιτάλη: «'Ο Πατριάρχης 'Αλεξον-
δρείας Φώτιος ὁ Τήνιος» 'Αθήναι 1956.

'Ιδίου: «'Ο Σίφνιος καὶ Πατριάρχης 'Αλεξαν-
δρείας 'Ιερόθεος ὁ Β'. Σταφυλοπάτης» 'Α-
θήναι 1956.

'Αλέκου Γ. Παπαγεωργίου: «'Η διδασκαλία τῆς
νεοελληνικῆς γλώσσας καὶ τὰ βοηθητικά της
βιβλία». 'Αθήναι 1956.

Σπυρ. Ι. 'Ασδραχά: «Σημείωμα γιὰ τὸν 'Ανδρού-
τσον». 'Ανάτυπον «Ν. 'Αθήναιον» τομ. Α'.
τευχ. 2ον 'Αθήναι 1955.

'Ιδίου: «'Ανέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τοὺς ἄρματο-
λοὺς Κ. Καστανᾶ καὶ Γ. Σταθᾶ». 'Ανάτυπον
ὡς ἄνω. 'Αθήναι 1955.

Φώτη Ι. Παπαστεργίου: «Τὸ παιδί σου καὶ ἡ ἀγω-
γή του». 'Εκδοσις «'Ηπειρ. 'Εστίας» 'Ιωάν-
νινα 1956.

Longman And Green: «'Η πολιτεία ποὺ ἦταν σκε-
πασμένη ἀπὸ τὴ θάλασσα». Μετάφραση
'Αθαν. Κ. Μαντζίλα. 'Εκδοσις «'Ηπ. 'Ε-
στίας» 'Ιωάννινα.

Προσφορὰ Κας Κατίνας Νάτσικα: α) Sir Edwin
Arnold: «'Η ζωὴ καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Βού-
δα». Μετάφρασις: Τιμ. Βρατσάνου. β) Π.
Τ. Δημητράκοπούλου: «'Η σιδηρὰ Διαθήκη».
'Αθήναι 1947.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ: «Κυκλαδικά» τ. 1ον Σύρος. «'Ελ-
ληνίδα» 56ον Νέα Ὑόρκη. «Σκουφᾶς» 4ον,
'Αρτσ. «Θεολογία» τομ. ΚΖ! τευχ. Α'. 'Α-
θήναι. «'Ανάστασις» 17—19ον 'Αθήναι.
'Εκδοσις «'Αναστάσις» 17—19ον 'Αθήναι.
'Εκδοσις «'Αναστάσις» 17—19ον 'Αθήναι.

Γράμματα 3ον, Ἀθῆναι. «Πνευμ. Πορεία», 12ον Πειραιᾶς. «Επιθεώρηση Τέχνης» 16ον, Ἀθῆναι. «Ἀκτίνες» 170ον Ἀθῆναι. «Ποντιακή Ἑστία» 74—75ον, Θεσσαλονίκη. «Ὁ Ἀγών» 2ον, Ἀθῆναι. «Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ Διδασκάλου» 3—6ον, Ἀθῆναι. «Γεν. Ἐπιθεώρησις» 105ον Ἀθῆναι. «Ὁ Ἑλληνισμὸς τοῦ ἔξωτερικοῦ» 53ον Θεσ/νίκη. «Βιομ. Ἐπιθεώρησις» 257ον Ἀθῆναι. «Σχολ. Ὑγιεινὴ» 133ον, Ἀθῆναι.

«Ἐθνικὸς Ἀγών», «Κήρυξ», «Ἡπειρωτικὸς Ἀγών», «Βόρειος Ἡπειρος», «Ἡπειρ. Αἶμα», Ἰωάννινα.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Στὸ προηγ. 46ον τεύχ. Στὴ σελ. 169, ὑποσ. 64. ἡ λέξις παρὰ γκωνισμός, νὰ διαβαστῇ παρὰ γκωνισμός, καὶ στὴ σελ. 170, ὑποσ. 75 καὶ ἐπ., τὸ μικροῦ, νὰ διαβαστῇ μικροῦ τοῦ ροσελληνικοῦ κ.τ.λ. Στὴ σελ. ἐπίσης 205, Ἐπιστολαί, στίχ. 24, νὰ ἀπαληφθῇ τὸ τό, στὴ φράση δὲ νεῖναι τὸ συγχαρητήριο κλπ.—Στὸ παρόν τεύχος: Στὴ σελ. 370, μετὰ τὸν ἀριθμὸ στιχοπλακιοῦ 95, τὸ 69 νὰ διορθωθῇ σὲ 96.—Στὴ σελ. 371 μετὰ τὸν ἀριθμὸ 108 νὰ προστεθῇ ὁ ἀριθμὸς 108α.—Στὴ σελ. 375, ἀριθ. στιχοπλ. 169, νὰ διορθωθοῦν: συλλογισμός καὶ πικραμμός.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ: «Ἡπειρωτικὸν Μέλλον» «Ζαγορσιακά Νέα» «Πανηπ. Ἀγών» «Θεσπρωτικὰ Νέα»—Ἀθῆναι «Θεσπρωτικὸν Βῆμα» Ἡγουμενίτης. «Ἑρκυραϊκά Νέα» Κέρκυρα. «Διδασκαλικὸν Βῆμα» Ἀθῆναι. «Ἑλληνικὴ Ἠχώ» Ἀθῆναι. «Βῆμα» Πρέβεζα. «Φωνὴ τοῦ Αἰγίου» Αἶγιον. Ἡ σκλαδωμένη Ἡπειρος» Θεσσαλονίκη. «Χριστιανικὴ Δημοκρατία» Ἀθῆναι.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΑΣ ΜΑΣ

Παρακαλοῦμεν θερμῶς τοὺς κ. κ. συνδρομητὰς μας, τοὺς καθυστεροῦντας τὴν συνδρομὴν των, ὅπως, ἀναλογιζόμενοι τὰς τεραστίας ἐκδοτικὰς μας δαπάνας καὶ τὰς παντοίας οἰκονομικὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει κατὰ μῆνα ἡ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», σπεύσουν νὰ μᾶς ἀποστείλουν ἢ νὰ καταβάλουν εἰς τοὺς κατὰ τόπους ἀντιπροσώπους μας, τὴν συνδρομὴν των συντελοῦντες οὕτω εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον συνέχισιν τῆς ἐκδόσεώς της.

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΗΜΕΝΟΙ ΤΟΜΟΙ

ΤΗΣ «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Ἡ Διαχείρισις τοῦ περιοδικοῦ μας ἔθεσεν εἰς κυκλοφορίαν καλλιτεχνικώτατα χρυσοπανόδετα καλύμματα διὰ τὴν βιβλιοδέτησιν τῶν τευχῶν τῶν συνδρομητῶν τοῦ Α' Β' Γ' καὶ Δ' ἔτους τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας» ὡς καὶ βιβλιοδετημένους τόμους ὡς ἀκολούθως:

Τιμὴ καλυμμάτων καὶ τόμων

—Κάλυμμα χρυσοπανόδετον ἕκαστον	= Δραχ. 15
—Α' τόμος (1952) χρυσοπανόδετος (Σελίδες 900)	= » 180
—Β' » (1953) » (» 1350)	= » 180
—Γ' » (1954) » (» 1250)	= » 180
—Δ' » (1955) » (» 1200)	= » 180

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ «ΕΣΤΙΑΣ» Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ

Ἐκυκλοφόρησε σὲ μιὰ φροντισμένη ἔκδοση ἕναν ἐξαιρετικοῦ ἐνδιαφέροντος τόμον:

ΜΙΧΑΗΛ ΜΗΤΣΑΚΗΣ

ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ

Ὅλο τὸ ἔργο τοῦ ἀληθμονήτου συγγραφέως τῆς «Παναγίας τῆς Μεγαλομμά-
τας» παρουσιάζεται γιὰ πρώτη φορά σὲ μιὰ κριτική ἔκδοση, ποὺ προσφέρει συνε-
χεῖς ἀφορμὲς στοχασμῶν στοὺς διανοουμένους καὶ θελκτικὲς σελίδες αἰσθητικῆς
ἀπολαύσεως σὲ κάθε ἀναγνώστη.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ — ΣΧΟΛΙΑ — ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗ

Διηγήματα, ἐντυπώσεις, σκίτσα, εἰκόνες, ταξιδιωτικὲς περιγραφές, κριτικὲς
μελέτες.—Ὁλο τὸ ἔργο τοῦ ἀνατόμου τῆς νεοελληνικῆς ψυχολογίας μὲ τὸ νευρώδες
καὶ ἰδιότυπον ὕψος τοῦ προσφέρεται γιὰ πρώτη φορά στὸν Ἕλληνα ἀναγνώστη, 40
χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του.

Ἐκυκλοφόρησε:

ΦΩΤΗ ΠΑΠΑΣΤΕΡΓΙΟΥ

Διδασκάλου

ΤΟΠΑΙΔΙΣΟΥ & ΗΓΩΓΗ ΤΟΥ

Ψυχολογικὸ Παιδαγωγικὸ βιβλίο, σύν-
τομον, πρακτικόν, ὅπως τὸ θέλουν οἱ γονεῖς
καὶ οἱ δάσκαλοι νὰ τοὺς βοηθήσῃ γιὰ τὴν
ἀνατροπὴ τοῦ παιδιοῦ κατὰ τὴν προσχο-
λικὴ καὶ ἐφηβικὴν του ἡλικίαν. Περιέχει
31 κεφάλαια, καὶ δι' ὄντας γενικὲς συμ-
βουλὲς μὲ δίχως θεωρητικὰ μπερδέματα,
καὶ σὲ γλῶσσα δημοτικὴ. Φωτίζει ὁ ὁ-
κληρο τὸ πρόβλημα τῆς Ἀγωγῆς τοῦ παι-
διοῦ μὲ τίς πρῶτες ψυχολογικοπαιδα-
γωγικὰς ἀλήθειαι, καὶ ἀξίωει τολμηρὰ τὴν
λύσιν του καὶ ὡς τὸ τίς ἱστορικοκοινωνι-
κὰς ἀπαιτήσεις τῆς ἐποχῆς μας.

Ἐκδόσεις «ΗΠΕΙΡΩΤ. ΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ»

Ἰωάννινα

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΝ Αἰσθητικῆς

ΣΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐφαρμογὴ τῶν νεωτάτων Ἰατρικῶν
καὶ αἰσθητικῶν μεθόδων ποὺ ἀφο-
ροῦν τὴν ὁμορφιὰ ἀπὸ τὴν Ἰατρὴν καὶ
τὴν αἰσθητικὴν τοῦ Ἰνστιτούτου.

Ἐπιστημονικὸν

Ἰνστιτούτον Αἰσθητικῆς

ΣΑΡΚΟΠΟΥΛΟΥ

Ἔρμος 21 Τηλ. 20.887

Ἐκυκλοφόρησε:

Δ. Ψ Δ Θ Α

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΒΛΑΜΕΝΟΥ

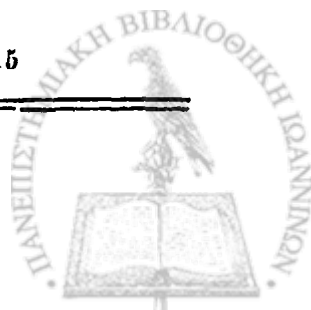
(Σκίτσα Φ. Δημητριάδη)

Ζητήστε το σ' ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα: Ἐκ-
δόσεις ΠΑΡΑΣΧΟΥ ΚΑΛΦΑΚΗ, Στα-
δίου 50, τηλέφωνον 36 886.

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ Νόμῳ

Ἐκδότης: Μιχαὴλ Χαρ. Μάνος Ἀραβαντινοῦ 1

Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Πολυχρόνης Ι. Ντάγιος, Χρηστοδασίη 15

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΝ
H
ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΙΧΑΗΛ ΜΑΝΟΥ

- Εἰς ἓνα καλαίσθητον τόμον 260 σελίδων
- Μὲ 15 ὁλοσελίδους—ἐκτὸς κειμένου—φωτογραφίας τῶν ἀνθολογούμενων.
- Μὲ ἓνα συμβολικὸ τῆς Ἡπείρου σχέδιο τοῦ Γλύπτου κ. Π. Βρέλλη.

ΑΝΘΟΛΟΓΟΥΝΤΑΙ:

ΙΩΑΝΝ. ΒΗΛΑΡΑΣ
ΓΕΩΡΓ. ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ
ΑΡΙΣΤ. ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ
ΚΩΣΤΑΣ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΛΛΗΣ
ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΝΕΜΕΝΟΣ
ΕΛΕΝΗ ΛΑΜΑΡΗ
ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΛΑΜΠΡΟΣ
ΧΡ. ΧΡΗΣΤΟΒΑΣΙΑΝΗΣ
ΓΕΩΡ. ΧΑΤΖΗΣ—ΠΕΛΛΕΡΕΝ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΣΑΡΡΟΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΠΑΛΛΗ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΣΚΙΠΗΣ
ΤΕΛΛΟΣ ΑΓΡΑΣ
ΓΙΩΣΕΦ ΕΛΙΓΙΑ
ΑΛΕΞΑΣ
ΣΕΡ. ΑΡΚΟΜΑΝΗΣ
ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΠΗΣ
ΚΩΝΣΤ. ΚΑΖΑΝΤΖΗΣ
ΚΩΝΣΤ. Ν. ΡΑΔΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ:

Τάκης Σιωμόπουλος—Τάκης Τσιάνκος—Ι. Ν. Νικολαΐδης—Κ. Α. Δια-
μάντης—Πᾶνος Φάντης—Γιάννης Δάλλας—Μιχ. Πετρόχειλος—
Γιῶργος Κοτζιούλας—Δημ. Σαλαμάγκας

ΠΩΛΕΙΤΑΙ

Εἰς τὸ Βιβλιοπωλεῖον τῆς **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ**
Ὁδὸς 28ης Ὀκτωβρίου 60—Τηλ. 6—59 Ἰωάννινα
Καὶ εἰς ὅλα τὰ Βιβλιοπωλεῖα τῆς πόλεως

ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΘΗΝΑΣ

Διαρκὲς παρακαταθήκη τῆς «**ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΣ ΕΣΤΙΑΣ**» καὶ ὅλων τῶν
ἐκδόσεων καὶ ἀνατύπων τῆς:

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ: ΒΑΣ. ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ
Μαυρομιχάλη 1—Τηλ. 614—408